

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКА АКАДЕМІЯ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА
ІНСТИТУТ ФІНАНСІВ**

КАЗНАЧЕЙСЬКА СИСТЕМА

Підручник

*Рекомендовано Міністерством науки і освіти України
в якості підручника для студентів вищих навчальних закладів,
які навчаються за спеціальністю “Фінанси”*

**Тернопіль
2002**

УДК 336.146 (075.8)
ББК 65.9 (4Укр.)261.3я73

*Розповсюджувати та тиражувати
без офіційного дозволу ТАНГ заборонено*

Підручник підготовлено на кафедрі фінансів
Тернопільської академії народного господарства

Автори: доктор економічних наук, професор **С.І. Юрій**; кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів **В.І. Стоян**; начальник управління Державного казначейства у Тернопільській області **М.Й. Мац**.

Рецензенти:

О.Д. Василик, заслужений діяч науки і техніки України, д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту Київського нац. у-ту ім.Т.Шевченка
О.С.Даневич, Заступник Голови Державного казначейства України

Гриф надано Міністерством освіти і науки України
Лист № _____ від

Казначейська система: Підручник / Юрій С.І., Стоян В.І., Мац М.Й. -
Тернопіль, 2002. - 394
ISBN 966-

Підручник підготовлено відповідно до програми з навчальної дисципліни “Казначейська система”, яку включено до навчального плану підготовки фахівців зі спеціальності “Фінанси”. У підручнику розглядається основне коло питань касового виконання державного та місцевих бюджетів у контексті нормативно-законодавчих актів, що регулюють цей процес. У ньому висвітлено сутність та організацію платіжної системи виконання бюджетів, системи електронних платежів, казначейського обслуговування державного та місцевих бюджетів за доходами та видатками, облік та звітність про виконання бюджетів, контроль у системі казначейства. Посібник знайомить з історичними аспектами становлення та розвитку національного казначейства, його структурою та функціями. Значна увага приділяється також висвітленню зарубіжного досвіду казначейського виконання бюджетів, питанням управління державним боргом.

ISBN 966-

@ С.І.Юрій, В.І.Стоян, М.Й.Мац, 2002
@ Тернопільська академія народного
господарства, 2002

ПЕРЕДМОВА

Держава виконує свої функції за допомогою формування і використання бюджетних коштів. Практичну дієвість бюджетної системи у розрізі фінансового функціонування забезпечує касове виконання державного бюджету за доходами і видатками. Його суть полягає в організації роботи щодо прийому та зарахування коштів, які надходять на рахунки відповідних бюджетів, зберіганні грошових коштів, видачі цих коштів на заходи, передбачені бюджетом на відповідний рік, здійсненні обліку та складанні звітності про касове виконання бюджетів.

Від уряду перш за все залежить створення такої системи виконання державного бюджету, яка би дозволяла контролювати відповідність державних доходів і видатків прийнятому Закону про бюджет на поточний бюджетний період та забезпечувати рівномірний розподіл надходжень і витрат у часі.

Слід зазначити, що принципи мобілізації грошових коштів, структура доходів і видатків бюджету значною мірою залежать від форм і методів господарювання та соціально-економічних завдань, які вирішуються суспільством. Залежно від своїх історичних та національних особливостей кожна країна використовує банківську, казначейську або змішану системи касового виконання бюджетів. Більшість країн має банківську систему касового виконання бюджету, за якої банки на чолі з центральним (національним) вирішують широкий спектр питань, пов'язаних з касовим виконанням бюджету. В основі цієї системи лежить принцип єдності каси, за якого всі бюджетні кошти надходять на єдиний рахунок міністерства фінансів або казначейства у центральний банк, з якого здійснюються всі витрати держави.

Діюча до утворення казначейства банківська система виконання бюджету відповідала основним вимогам економіки, котра централізовано планувалась та директивно управлялась. Її функціонування забезпечувалось взаємодією державних банків, які вирішували широкий спектр питань, пов'язаних з касовим виконанням бюджету.

Однак використання такої системи, за умов здійснення ринкових реформ, спричинило зростання інфляційних процесів у багатьох країнах. Така практика управління фінансовими ресурсами держави виявилась неефективною через притаманні їй недоліки. Касове виконання бюджетів усіх рівнів через Центральний і комерційні банки опинилось без належного контролю з боку держави. У банках було відкрито безліч поточних рахунків бюджетних установ, що не давало можливості застосовувати механізм попереднього контролю за витрачанням коштів. За умов гострого дефіциту державного бюджету на поточних рахунках бюджетних установ зберігались значні залишки вільних грошових коштів унаслідок несвоєчасного перерахування міністерствами та відомствами отриманих із бюджету грошових коштів на рахунки підвідомчих установ. Це генерувало ризик їх втрати внаслідок неефективного використання або інфляційних процесів в економіці. А відсутність жорстких “правил гри” створювала певні труднощі у довгостроковому плануванні державного розподілу грошових ресурсів між учасниками бюджетного процесу.

Зменшити ці негативні прояви можливо лише за допомогою оптимізації грошового обігу шляхом ефективного управління грошовими потоками. З переходом національних господарств до ринкових методів ведення економіки та відмовою від єдиної державної форми власності перед багатьма державами постала необхідність захисту своїх фінансових інтересів, оперативного маневрування обмеженими державними коштами, спрямування їх на першочергові соціально-економічні потреби. За таких умов надзвичайно актуальним стало створення спеціальних органів, здатних забезпечити реалізацію вимог держави щодо управління державними фінансами.

Світовий досвід переконує, що найефективнішим є формування і використання бюджетних коштів шляхом створення нової фінансової структури з відлагодженим механізмом виконання державного та місцевих бюджетів у вигляді казначейства. Головним призначенням національних казначейств є сприяння оптимальному управлінню державними фінансами шляхом забезпечення своєчасного та повного формування дохідної частини національних бюджетів усіх рівнів та цільового використання бюджетних коштів при одночасному зменшенні видатків на державне фінансування. При цьому, роль казначейства у виконанні бюджету може бути як пасивною (коли казначейство тільки виділяє ресурси бюджетним установам для виконання їх програм), так і активною (коли казначейство має право встановлювати обмеження на зобов'язання або оплату урядових видатків).

Загалом структура і роль казначейства, принципи його організації в окремих країнах визначаються історичними і культурними особливостями, а також економічною ситуацією і розподілом повноважень між різними органами державної влади. У різних країнах на казначейство покладені свої характерні функції. Сучасна світова практика свідчить, що існують казначейства із широкими функціями, які несуть відповідальність за розробку і проведення державної економічної і фінансової політики. До цієї групи відносяться казначейства Австрії, Великобританії, Кенії, Нової Зеландії, США тощо. У багатьох інших країнах функції казначейства дещо обмежені. Наприклад, відповідно до чинного законодавства Аргентини про фінансове управління і аудит суспільного сектора, в систему казначейства входять агентства, нормативи і процедури, що пов'язані зі збором надходжень, потоком платежів і зберіганням готівкових активів. Це означає, що казначейство не здійснює управління державним боргом.

У цілому з точки зору виконуваних функцій, які розкривають сутність казначейства, його можна розглядати в двох аспектах. Це:

- по-перше, - касир держави; він приймає і оплачує витрати;
- по-друге, - державний бухгалтер, головними *завданнями* якого є:
  - попередження касових розривів між поступленнями і видатками бюджетних коштів;
  - розподіл ліквідних засобів між державними установами з тим, щоб вони могли у будь-який момент покрити витрати;
  - регулювання податкових звільнень і виплат, врахованих у бюджеті;

- фінансування політики економічної і соціальної підтримки виробників і населення;
- казначейство також забезпечує повернення зовнішнього державного боргу, погашення внутрішніх позик.

Керують касовим виконанням бюджету у різних країнах безпосередньо міністерство фінансів або спеціально створені державні органи, як, казначейство (Великобританія, Росія), адміністративно-бюджетне управління та мережа федеральних агентств (США), відділ бюджету при міністерстві фінансів (Швеція), бюджетне управління у складі міністерства у справах фінансів, промисловості і економіки (Франція).

У сфері муніципального управління касове виконання здійснюється двома шляхами:

- “система єдиного казначейства” – коли держава керує муніципальними коштами. Як приклад можна навести Францію;
- “система автономного управління” – коли цю функцію покладено на муніципалітет, як це організовано у Німеччині та Австрії.

Переваги “системи автономного управління” очевидні. Зокрема, за такої системи управління грошовими потоками держава мобілізує всі кошти та згідно розпису перераховує їх незалежно від надходжень. Перераховуються також субсидії, залишки коштів інвестуються. За цих умов значно підвищується ефективність управління грошовою масою, здійснюється чіткий розподіл функцій. При цьому спрощується процедура контролю за рухом грошових потоків, зменшуються фінансові ризики, усуваються касові розриви між надходженнями та видатками грошових коштів. Слід зазначити, що у режимі автономії фінансового управління кожен муніципалітет розглядається як незалежна одиниця. У випадку негативного балансу залучаються кошти банку, що тягне за собою сплату процентів.

У деяких країнах з метою ефективного управління місцевими коштами органи місцевого самоврядування можуть створювати місцеве казначейство за рахунок коштів місцевих бюджетів, або заключати угоди на обслуговування з федеральним казначейством (як це робиться у Росії).

В Україні згідно зі ст.48 Бюджетного кодексу застосовується казначейська форма обслуговування державного бюджету, яка передбачає здійснення Державним казначейством України:

- операцій з коштами державного бюджету;
- розрахунково-касового обслуговування розпорядників бюджетних коштів;
- контролю бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень, прийнятті зобов'язань та проведенні платежів;
- бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання державного бюджету.

До створення у 1995 р. Державного казначейства в Україні застосовувалась банківська система касового виконання державного бюджету. Основним органом, який здійснював касове виконання державного та місцевих бюджетів, був Державний банк СРСР. При банківській системі касове

виконання бюджету, а саме прийом та зарахування надходжень на відповідні рахунки, ведення обліку доходів та видатків державного та місцевих бюджетів, складання у встановлені строки звітів про касове виконання бюджетів та інші операції, пов'язані з касовим виконанням бюджету, здійснювались банками.

Починаючи з 1995 року проводиться поетапне переведення касового виконання державного бюджету з банківської на казначейську систему. Казначейське виконання державного бюджету дало позитивний ефект, тому що така форма організації роботи забезпечує ощадливе та цільове використання коштів державного бюджету. Власне переведення на казначейське обслуговування виконання бюджету дало можливість: здійснювати державний контроль та оперативно розпоряджатися фінансовими ресурсами держави; ефективно їх перерозподіляти і маневрувати державними коштами; створювати можливість накопичення ресурсів для реалізації державних програм.

Процес діяльності органів Державного казначейства щодо касового виконання Державного бюджету охоплює три сфери (казначейську, банківську, податкову), відбувається на трьох ієрархічних рівнях (районному, обласному і центральному), включає як обов'язкові регулярні (щоденні, щомісячні), так і вимушені нерегулярні операції

Казначейське виконання державного та місцевих бюджетів слід розглядати як необхідний елемент структурної перебудови наявних у суспільстві відносин між суб'єктами фінансової діяльності. Адже за допомогою казначейського механізму виконання доходів і видатків державного та місцевих бюджетів досягається максимально ефективне використання державних фінансів в інтересах усіх членів суспільства.

Функціонування казначейської системи дозволяє на підставі чітко визначених обсягів реальних потреб найбільш раціонально проводити оптимізацію бюджетних потоків, забезпечити безперервне фінансування всіх учасників бюджетних відносин, зробити процес виконання бюджету ефективнішим. Участь казначейства у вищезгаданих процесах зорієнтована на те, аби на основі максимально точно прогнозованої ресурсної бази фінансувати пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку. Лише за умови чіткої та скоординованої діяльності, спрямованої на забезпечення своєчасного надходження та цільового використання державних ресурсів, органи Державного казначейства зможуть розв'язувати важливі завдання бюджетної політики держави, які б відповідали логіці здійснюваних в Україні реформ.

Важливе значення при цьому повинно надаватися підготовці спеціалістів-казначейів, що мають глибокі теоретичні знання та практичні навички, можуть узагальнити набутий вітчизняний та зарубіжний досвід і творчо підійти до розв'язання складних завдань сьогодення в сфері управління державними фінансами.

Підготовка фахівців, обізнаних із казначейською системою виконання бюджетів ускладнюється недостатністю навчальної літератури, яка б враховувала специфіку перехідного періоду вітчизняної економіки, зміни, що відбуваються у законодавчому та правовому полі.

Підручник підготовлено відповідно до програми дисципліни “Казначейська система”, яку включено до навчальних планів підготовки фахівців для системи Державного казначейства. У процесі написання підручника переслідувалась мета – подати у доступній формі та допомогти студентам засвоїти основи казначейства, зрозуміти роль і обов’язки Державного казначейства та його територіальних органів у запровадженні нової технології контролю за бюджетними коштами та забезпеченні підтримки системи управління державними фінансами.

У підручнику дано опис операційних і функціональних казначейських процедур, які покладені в основу здійснення органами Державного казначейства операцій з коштами бюджетів усіх рівнів, на основі законодавчих та інструктивних документів. Оскільки у законодавчо-нормативному забезпеченні органів Державного казначейства України відбуваються стрімкі зміни, це вимагає систематичної копійки праці студентів над навчальною та науковою літературою, законодавчими та нормативними документами.

Підручник підготовлено для студентів економічних спеціальностей середніх та вищих навчальних закладів, а також спеціалістів-практиків з казначейської діяльності. Опанування основних тем дисципліни “Казначейська система” дозволить краще зрозуміти сутність та призначення національного казначейства, принципи його організації та виконувати функції. Разом з тим автори підручника намагались доступно викласти актуальні проблеми казначейського виконання бюджетів сьогодення, сформулювати у студентів практичні навички та вміння щодо проведення казначейських операцій.

Автори сподіваються, що матеріал, викладений у підручнику, у якнайкращий спосіб допоможе користувачам опанувати основи функціонування національного казначейства для прийняття ними ефективних управлінських рішень у сфері бюджетних правовідносин та щиро бажають успіхів.

РОЗДІЛ 1

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОГО КАЗНАЧЕЙСТВА УКРАЇНИ

Основні терміни та поняття: княжа казна, військова скарбниця, казначейство, казначейська система виконання бюджетів

1.1. Історичні умови започаткування казначейства

Історія зародження, становлення і розвитку казначейства надзвичайно багата і тривала.

Термін "казначейство" походить від поняття казна, що в перекладі з англійської (the Treasury) означає скарб, цінність.

Терміни "казна" і "казначейство" мають різні тлумачення в різних країнах. Це можна пояснити розвитком та еволюцією казни як суспільного фінансового інституту, який є частиною спадку, традицій і культури різних держав.

У найперших систематизованих працях, присвячених питанням казни, цей термін використовується і у широкому, і більш вузькому розумінні. Так, в "Арташастрі" (праці про гроші), яка була написана в Індії дві тисячі років тому, казна в широкому розумінні - це багатство держави, до якого включались окрім детально перерахованих доходів золото, коштовне каміння і метали, а також усі види сільськогосподарської продукції. У рукописі зазначалося, що армія і казна - найважливіші інструменти в руках монархії, тому вони мусять бути під безпосереднім контролем керівника держави. У більш вузькому значенні казна - це місце, куди надходили гроші і звідки здійснювались платежі для конкретних цілей.

Історично казначейство виконувало декілька **функцій**:

- відповідало за збереження багатства держави;
- було місцем, де збиралися платежі держави і з якого держава здійснювала виплати;
- відповідало (під королівським наглядом) за чеканку монет;
- а також виконувало функцію облікового відомства. Тобто казначейство повинно було вести записи всіх операцій із зазначенням дати, характеру і кінцевого призначення платежів.

З часом функції казначейства різних країн змінювались:

- внаслідок затяжних війн, які призводили до зменшення багатства держави, казначейства почали випускати внутрішні і зовнішні боргові зобов'язання;
- у зв'язку зі збільшенням кількості і розширенням активності фінансових монополій, казначейства почали приймати на збереження їхні акції;
- з виникненням центральних банків і відповідним зростанням системи комерційних банків такі функції казначейства як емісія грошей та

чеканка монет, випуск боргових зобов'язань, отримання і видача платежів державою було передано банкам;

- у деяких випадках казна працювала як банківська установа і приймала вклади населення.

Наявність окремого уповноваженого органу в системі виконавчої влади держави, який мав відповідати за розробку та здійснення державної фінансової політики, є закономірністю для всіх епох і держав.

Початок створення казначейства належить до управління казною за тієї доби, коли не було ще чіткого розмежування між особистою власністю титулованого володаря та власністю держави.

1.2. Передумови створення казначейської системи виконання бюджетів в Україні

Традиції Державного казначейства України зародилися ще за часів Київської Русі. Прообразом казначейства можна вважати княжу казну Ярослава Мудрого і його спадкоємців, яка слугувала сховищем матеріальних цінностей князівств. Тут також писалися укази, складалися грамоти, велося поточне листування.

Княжа казна московських великих князів знаходилась у Кремлі, на казенному дворі. Вже до середини п'ятнадцятого століття княжа казна набула значення центрального фінансового відомства.

На початку XVIII століття для вирішення проблемних питань в галузі фінансів була створена камер-колегія, що являла собою прообраз сучасного Міністерства фінансів. Першим президентом камер-колегії був призначений у 1717 році князь Д.М.Голіцин. Петро I ставив перед нею такі завдання, реалізація яких дійсно робила її органом вищого управління та контролю над доходами держави. Зокрема, вона повинна була збирати різного роду інформацію про реальне економічне становище країни.

Одним із перших у світі *конституційне визначення державної казни* (військової скарбниці) зробив Пилип Орлик (1710-1742) у так званій Бендеревській конституції. Статтею 9 цієї конституції передбачалось, що **військова скарбниця** (генеральний скарб) - *то є державний скарб і фінанси у гетьманській державі.*

Конституцією відокремлювався державний скарб від особистих коштів гетьмана і передавався в розпорядження генерального підскарбія. На цю посаду могла бути обрана лише "людина значна й заслужена, маєтна і добросовісна". Для утримання гетьмана ("на ранг гетьмана", "на булаву й особу його гетьманську") надавалися рангові маєтності, земельні володіння. Важливі скарбничі справи вирішувались виключно на зборах старшинсько-козацької ради (парламенту).

Ключовим явищем в історії казначейства були роки Запорізької Січі (кінець XV ст. - 1775 р.), коли більшість козаків перебувала на турецькому фронті (неподалік від гирла Дунаю). Тоді й було організовано військовий скарб,

до якого надходили доходи від промислової експлуатації рибальських і мисливських угідь, земель і хуторів.

У Московській Русі наприкінці 18 століття стала нагальною необхідністю реформа центральних державних установ. Система особистих доручень, що видавались у приказах, не сприяла розвитку зацікавленості у державних справах, не викликала бажання працювати над проблемними питаннями суспільства. Крім того, справи, якими займався окремий приказ, були настільки різноманітними та різнохарактерними, що викликало плутанину та уповільнення в їх вирішенні. Тому Петром I приймається рішення щодо створення колегій, які за своїм складом та способами розв'язання справ свого часу були беззаперечно прогресивними управлінськими державними установами. Центральною ідеєю функціонування колегії було колегіальне прийняття як управлінських, так і рішень за результатами обговорення будь-якої справи.

Серед петровських колегій особлива увага приділялася камер-колегії, мануфактур-колегії, берг-колегії та штатс-конторі. Коло їх завдань було окреслене вирішенням найважливіших питань того часу, а саме управлінням фінансами, управлінням справами, пов'язаними з розвитком промисловості, торгівлі та взагалі народного господарства. Власне камер-колегія була покликана вирішувати всі проблемні питання в галузі фінансів, збирати доходи, шукати додаткові джерела надходження грошових коштів в казну держави. Першим президентом камер-колегії був призначений князь Дмитро Михайлович Голіцин у 1717 році. У 1719 році Петром I був підписаний законодавчий акт "Учреждение и регламент камер-колегии". Регламент мав 26 пунктів і як більшість указів та актів того часу був складений не досить чітко та систематично.

Петро I ставив перед камер-колегією такі задачі, реалізація яких дійсно робила їх органом вищого управління та контролю над усіма доходами держави. Камер-колегія повинна була піклуватися про розвиток економічних сил країни та мала саме безпосереднє відношення до управління державними зборами. У розумінні поставлених перед нею задач (а не способів управління) вона без сумнівів являла собою прообраз сучасного Міністерства фінансів. Власне зацикленість тільки на функціях спостереження за надходженням державних доходів не задовольняла Петра I.

Важливою подією в історії фінансового управління Росії 18 століття стало видання нового регламенту камер-колегії у 1731 році, котрий регулював її діяльність аж до ліквідації в 1785 р. Воно знаменувало відмову уряду від думки організувати державне управління фінансами у вигляді окремої самостійної установи. З двох центральних завдань петровської камер-колегії – володіти інформацією та управляти усіма грошовими доходами держави, друге найважливіше завдання "управляти" було викреслене з кола обов'язків нової камер-колегії.

Все це вказувало на необхідність змін у фінансовому управлінні державою. Наслідком цього стає рішення Катерини II призначити президентом камер-колегії довірену особу імператриці князя Б.А.Куракіна у 1764 році. З

цього приводу видається указ, де окреслюються завдання щодо фінансового управління взагалі та камер-колегії зокрема.

Через 30 років після видання другого регламенту стало зрозуміло, що він поставив діяльність камер-колегій у рамки занадто вузькі, що лишили цю діяльність державного значення. Для вищого управління фінансовими справами потрібно було створити особливий орган на принципово нових засадах. Ставилась мета створити не нову колегіальну установу, а довірити управління державними фінансами одній особі. Таким чином, у процес управління вводилося нове на ті часи міністерське начало.

Для управління всіма питаннями, які раніше входили до компетенції камер-колегії, в губернських містах були створені казенні палати, а для прийому та зберігання грошових коштів, котрі вносились до казни, в кожному обласному місті була створена посада повітового казначея. В офіційному документі “Учреждения о губерниях” казенна палата була представлена як департамент, котрий є злиттям функцій камер-колегії та ревізійно-колегії. До її обов’язків входило:

- збір доходів як у повному обсязі, так і у визначений час;
- доставка зібраних доходів до необхідних місць;
- забезпечення збереженості зібраних доходів;
- складання щорічних реєстрів про доходи кожного повіту губернії;
- доведення всіх відомостей про доходи та витрати губернії до відома державного казначея.

Крім того, в обов’язки казенної палати входило суворе спостереження за тим, щоб у губерніях з населення не стягувалися будь-які додаткові збори. Повітові казначеї частину казенних коштів залишали місцевим органам, а частину відсилали до комісаріату та адміралтейства. Доходи держави, що залишалися після задоволення штатних видатків, які були створені у 1780 році у Москві та Петербурзі.

Новий устрій без сумніву вніс деякий порядок у діловодство та звітність. Однак упорядкування рахівництва ще не означало покращення фінансового господарства. В цілому задовільний фінансовий стан у державі підтримувався за рахунок періодичної емісії грошових знаків. Сфера управління державними фінансами вимагала змін. Вони відбулися з приходом на трон у 1797 році імператора Павла, за часи правління якого була заснована посада державного казначея (у 1798 році).

На той час фінансове управління у державі здійснювалось казенними палатами і від тепер під наглядом державного казначея. Посада державного казначея реально являла собою ведення правильного рахівництва, через що її значення не було ясным та зрозумілим навіть вищим урядовцям. Проте імператор Павло надавав їй значимість на рівні Міністра фінансів.

8 вересня 1802 року було видано указ про створення міністерств, котрий започаткував нову еру вищого устрою та управління в Росії. Було прийнято досить прогресивне рішення організувати процес управління на зовсім нових засадах. При цьому поряд з посадою державного казначея була заснована також посада Міністра фінансів.

З її запровадженням відбувся суттєвий перерозподіл обов'язків у фінансовій галузі. Саме до нього фактично перейшли функції вищого управління державними фінансами, в той час як державний казначей, не дивлячись на те значення, яке йому надавав імператор Павло, ще більш чітко визначився як головний рахівник країни. Таким чином, первинна значимість цієї посади була значною мірою втрачена, а зміст певною мірою викривлений.

Казначейство як спеціальний фінансовий орган, що відав касовим виконанням державного бюджету, в Росії було засновано 2.02.1821 року, коли у складі Міністерства фінансів створили департамент Державного казначейства. Головними завданнями Департаменту були:

- контроль за рухом коштів за надходженнями та витратами усіх казначейств;
- здійснення головного рахівництва усіх надходжень та витрат держави.

У його віданні перебували місцеві органи - казенні палати. Усі зібрані органами казначейства прибутки надходили на єдиний рахунок у Державному банку.

Саме фінансові відносини 18 століття сприяли започаткуванню державного казначейства, яке з плином часу приймало все більш розвинені форми та державну значимість.

Казначейство організувало стягнення податків, зборів, мита, вело облік прибутків держави і відпускало кошти на витрати, передбачені державним бюджетом.

Казначейське виконання державного бюджету дало позитивний ефект, тому що така форма роботи забезпечує ощадливе, обов'язково цільове використання коштів державного бюджету. Це, в свою чергу, дало можливість:

- здійснювати державний контроль і оперативно розпоряджатися фінансовими ресурсами держави;
- ефективно їх перерозподіляти і маневрувати державними коштами;
- створювати можливість накопичення ресурсів для реалізації державних програм і зобов'язань.

На час Жовтневої революції 1917 р. департамент Державного казначейства був головним у системі Міністерства фінансів. Він розпоряджався рухом коштів, що надходили до загальних державних доходів, здійснював центральне рахівництво за державними доходами і видатками, а також перевірку фінансових кошторисів усіх міністерств і головних управлінь, складав проект державного розпису доходів і видатків.

Спроби побудувати бюджет України на базі власної державності було зроблено у 1917-1920 рр., коли Центральна Рада намагалася унезалежнити фінанси України від фінансів Росії. Повний бюджет було побудовано тільки за часів Гетьманату Павла Скоропадського. За Гетьманату формування бюджету було завданням Міністерства фінансів і безпосередньо створеної при ньому Бюджетової комісії, до складу якої увійшли представники Міністерства фінансів, державного контролю, зацікавлених відомств і представники науково-економічних кіл. За відсутності нових законів юридичною основою при формуванні бюджету Української держави стало бюджетове право Російської

імперії, що складалося із загальних кошторисних правил і правил про порядок розгляду державного розпису прибутків і видатків та про асигнування зі скарбу видатків, не передбачених розписом. Зведений бюджет Української держави в ті часи навряд чи можна вважати загальноприйнятним із фінансово-економічної точки зору державним бюджетом. Він був радше зведенням кошторисів за державними прибутками і видатками, мав ознаки виконавчого кошторису. На недосконалість сформованого бюджету вплинули й несприятливі соціально-політичні та фінансово-економічні умови, за яких він складався. Дефіцит бюджету покривався випуском серії білетів державної скарбниці та іншими кредитними операціями. Незважаючи на те, що йому були притаманні риси виконавчого кошторису, він, за словами тодішніх економістів мав “велику близькість до дійсних витрат і вplat до скарбниці”.

З утворенням у 1922 році СРСР було створено єдиний бюджет, до складу якого включались бюджети союзних республік. Казначейство було ліквідовано, оскільки касове виконання державного бюджету здійснював Держбанк СРСР.

1.3. Етапи створення і розвитку Державного казначейства України

Діюча до утворення казначейства банківська система виконання бюджету відповідала основним вимогам економіки, котра централізовано планувалась та директивно управлялась. Її функціонування забезпечувалось взаємодією державних банків, які вирішували широкий спектр питань, пов'язаних з касовим виконанням бюджету. Основним органом, який здійснював касове виконання Державного та місцевих бюджетів, був Державний банк СРСР. Отже, застосовувалась банківська система касового виконання бюджетів.

При банківській системі касове виконання бюджету, а саме прийом та зарахування надходжень на відповідні рахунки, ведення обліку доходів та видатків державного та місцевих бюджетів, складання у встановлені строки звітів про касове виконання бюджетів та інші операції, пов'язані з касовим виконанням бюджету, здійснювались банками.

Практика касового виконання Державного бюджету банками була розрахована на систему єдності банків і не відповідала дворівневій банківській системі, яка почала формуватися в Україні наприкінці 80-х років. Використання такої системи, за умов здійснення ринкових реформ, спричинило зростання інфляційних процесів у країні. Це пояснюється тим, що фінансування видатків здійснювалося шляхом так званого “відкриття кредитів” без урахування доходів, які реально надходили і мали емісійний характер. На суму емісії оформлювалась заборгованість Міністерства фінансів Національному банку України.

З ліквідацією Держбанку СРСР управління державними коштами, почали здійснювати безліч комерційних банків. Недосконалість системи виконання Державного бюджету комерційними банками особливо виявлялась у період економічної кризи. Внаслідок відсутності коштів на рахунках підприємств,

організацій, приховування прибутків від оподаткування, порушення комерційними банками нормативів відрахувань від загальнодержавних податків, зборів та обов'язкових платежів між державним і місцевими бюджетами, безпідставного затримання перерахування комерційними банками доходів бюджету, державний бюджет недотримував належні йому кошти.

Головним недоліком діючої до створення казначейства системи акумуляції та обліку доходів державного бюджету була й неоперативність, оскільки між датою збору та наданням інформації і реальним зарахуванням сум податків і платежів, що надійшли, проходило від 2-х до 4-х робочих днів, а звітність видів доходів надходила лише в кінці місяця, наступного за звітним. Таким чином, ця система обліку доходів не дозволяла своєчасно отримувати інформацію про обсяг доходів, а це в свою чергу, негативно позначалося на точності короткострокових прогнозів про податки та платежі, встановленні реальних лімітів з витрат, передбачених в бюджеті, а отже на своєчасності фінансування.

Залишилось неврегульованим і питання виконання видаткової частини державного бюджету, оскільки до компетенції комерційних банків та Національного банку України не входили функції контролю за виконанням видаткової частини Державного бюджету України та управління наявними коштами. Діюча до створення казначейства система допускала фіксування витрат державного бюджету в облікових регістрах лише на стадії платежу, коли можливість маневрування державними фінансовими ресурсами вже практично втрачено. Документально та інформаційно при цьому фіксувалися лише: обсяг бюджетних призначень та сума фактичних платежів, хоча реально процес виконання бюджету набагато складніший і більш деталізований. До того ж кошти, що надходили на рахунок доходів, спочатку щоденно перерозподілялися між міністерствами та відомствами і вже потім перераховувалися конкретним споживачам.

У різних комерційних банках та Національному банку України було відкрито безліч поточних рахунків бюджетних установ по держбюджету і позабюджетних коштах, що не давало можливості застосовувати механізм попереднього контролю за витрачанням коштів. Розпорошення коштів по безлічі поточних рахунків міністерств, відомств, бюджетних установ та комерційних банків і "блукання" їх по заплутаних каналах через систему комерційних банків призводило до несвоєчасного надходження коштів до адресатів, фінансування окремих державних програм. За умов гострого дефіциту державного бюджету на поточних рахунках бюджетних установ щоденно зберігались значні залишки бюджетних коштів. Щоденно на рахунках бюджетних організацій в установах банків знаходилась місячна сума надходжень в бюджети усіх рівнів, завдяки чому фінансово збагачувались комерційні банки.

Звітність про касове виконання державного бюджету в багатьох випадках не відповідає одній з основних вимог, що висуюються до бухгалтерських регістрів, - достовірності. Звіти, які подавали міністерства та відомства, через громіздкість підвідомчих їм структур, різницю в підходах до планування

видатків, наявність комплексних статей, відсутність попереднього та поточного контролю за витрачанням бюджетних та позабюджетних коштів, обліком госпрозрахункових операцій не давали Уряду можливості визначити дійсні потреби і суму заборгованості за тією чи іншою статтею бюджету. До того ж банківська звітність не враховувала операцій по взаємозаліках бартеру, вексельному обігу, які становлять понад 20% загальної суми надходжень.

Відповідно до Указу Президента України від 18 червня 1993 р. "Про порядок касового виконання Державного бюджету України" з другої половини 1993 р. Національним банком України за погодженням з Міністерством фінансів України було запроваджено єдине касове виконання як державного, так і місцевих бюджетів, тобто фінансування видатків почало здійснюватись у межах доходів, які реально надійшли до державного бюджету, а також за рахунок кредитів, що надавалися Національним банком Міністерству фінансів. Проте, в той самий час Законом України "Про банки і банківську діяльність", який було прийнято у 1992 р. (з подальшими змінами), на банківську систему було покладено тільки функції здійснення операцій з касового виконання Державного бюджету, а виконання таких функцій, як ведення обліку касового виконання Державного бюджету, контроль за його виконанням, управління грошовими коштами Державного бюджету, не входило до переліку функцій банківської системи і повинно було забезпечуватись фінансовою системою.

Крім цього, у зв'язку з відмовою від прямого фінансування дефіциту бюджету за рахунок власних ресурсів Національного банку України, виникла необхідність введення нових функцій, які раніше не виконувались ні банківською, ні фінансовою системами. Це, у першу чергу, такі функції, як короткострокове прогнозування доходів Державного бюджету та оперативно-касове планування його видатків (у розрізі головних розпорядників коштів і у розрізі територій).

За таких умов постали питання оперативного маневрування обмеженими державними коштами, спрямування їх на першочергові соціально-економічні потреби, що можливо було здійснити тільки шляхом створення нової фінансової структури з відлагодженим механізмом виконання державного бюджету. Тому 27 квітня 1995 р. Указом Президента України створено Державне казначейство України, а постановою Кабінету Міністрів України від 31 липня 1995 р. за № 590 затверджено Положення про Державне казначейство України (додатки 1, 2).

Створення казначейства припало на той період розбудови Української держави, коли старі методи фінансового управління вже втратили свою ефективність, а нові методи не спиралися на відповідні організаційні структури. Зміни, які вносились утворенням казначейства в систему виконання державного бюджету, дозволили вирішити головне завдання – ліквідувати практику автоматичного та безконтрольного кредитування Центральним банком бюджетного дефіциту.

Відповідно до Указу Президента України та постанови Уряду, Державне казначейство України повинно виконувати весь комплекс завдань, пов'язаних з касовим виконанням бюджетів усіх рівнів, та ефективним управлінням

бюджетними коштами. Воно покликане впорядкувати використання державних коштів, сконцентрувати їх на найважливіших напрямках соціального та економічного розвитку суспільства. Порядок обробки, узагальнення та надання інформації про надходження доходів державного бюджету при різних системах касового виконання бюджетів наведено на рис. 1.1.

Створення постійно функціонуючої системи Держказначейства як ефективного та дієвого інструмента виконання бюджету здійснювалось поетапно і супроводжувалося перерозподілом функцій між банківською і фінансовою системами з подальшим їх зосередженням у системі Державного казначейства.

З часу створення Державного казначейства України можна виділити такі основні етапи його розвитку залежно від економічної ситуації, що складалася у державі,:

Жовтень 1992 – жовтень 1995 р. Цей етап характеризується створенням на базі підрозділів Головного бюджетного управління Міністерства фінансів України Управління виконання Державного бюджету. Це дозволило починаючи з 1 липня 1993 р. перейти на нову систему виконання видаткової частини державного бюджету і забезпечити здійснення Міністерством фінансів України функції обліку видатків державного бюджету, яка раніше забезпечувалась банківською системою. Протягом цього періоду було розроблено концептуальні засади системи Державного казначейства, які знайшли своє віддзеркалення в Указі Президента України "Про Державне казначейство України" та "Положення про Державне казначейство України".

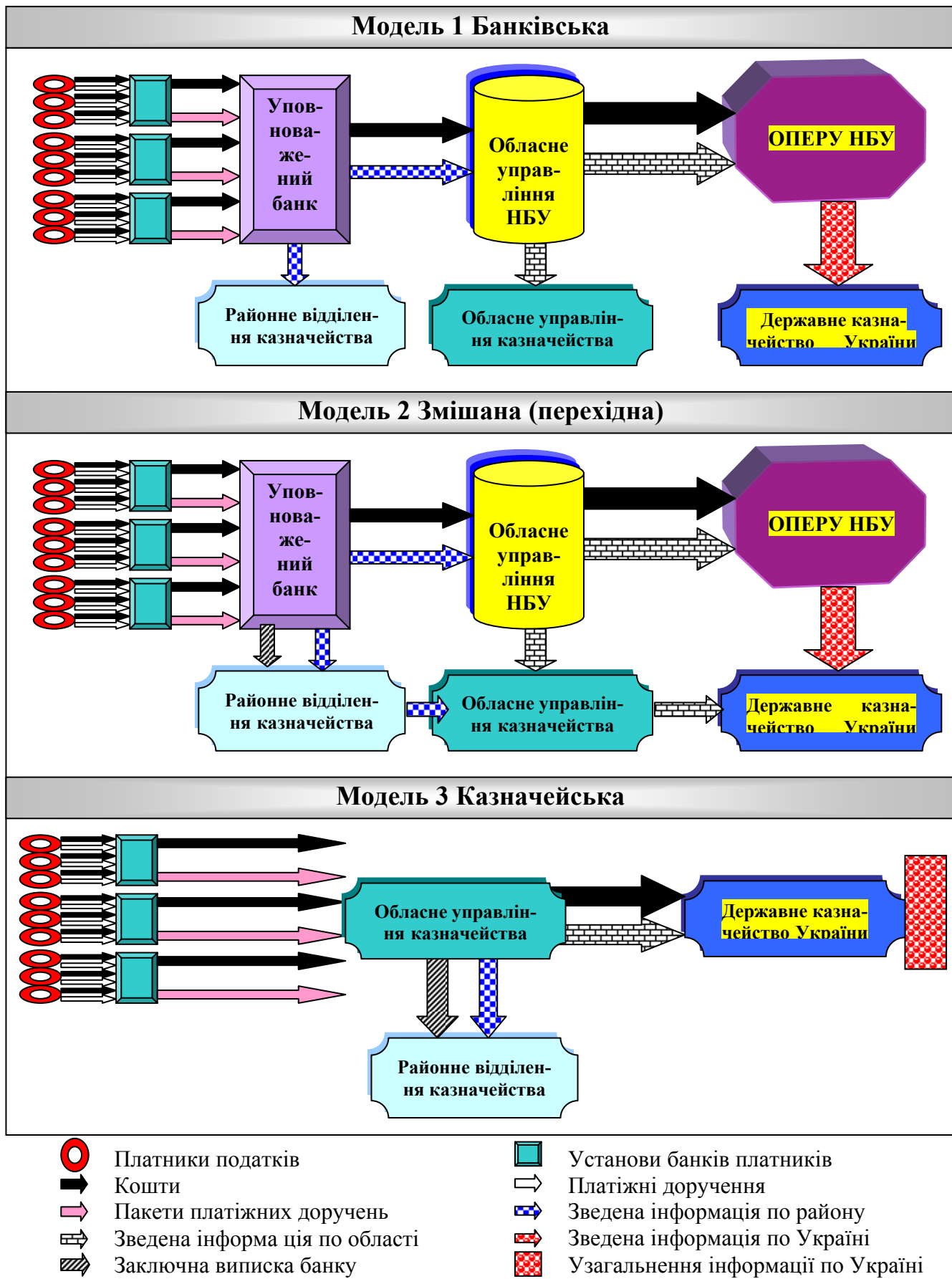
Листопад 1995 – грудень 1997 р. На цьому етапі на базі Управління виконання Державного бюджету України Міністерства фінансів та відповідних підрозділів місцевих фінансових органів у листопаді 1995 р. створено систему Державного казначейства, до якої увійшли Головне управління Державного казначейства України, Управління Державного казначейства в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районні (міські) відділення.

За цей час було завершено передачу функцій фінансування від галузевих управлінь Міністерства фінансів Головному управлінню Державного казначейства; впроваджено Єдиний казначейський рахунок у Національному банку України та уповноважених комерційних банках для зарахування доходів Державного бюджету та проведення видатків; підготовлено і впроваджено порядок оплати витрат з Єдиного казначейського рахунку. Саме цей період слід вважати якісно новим у розвитку і впровадженні казначейських принципів в Україні.

На цьому етапі відбувається також:

- впровадження нової бюджетної класифікації щомісячного розпису видатків держбюджету;
- лімітування видатків бюджету;
- початковий етап встановлення контролю за зобов'язаннями розпорядників коштів;

Рис. 1.1. Моделі обробки узагальнення та надання інформації про касове надходження доходів державного бюджету

- розповсюдження казначейських принципів контролю за видатками на установи "закритого" типу;
- експеримент щодо касового виконання державного бюджету за доходами паралельно з банківськими установами.

1996 рік став роком завершення створення трирівневої організаційної структури органів Державного казначейства, яка нараховує нині близько 13 тисяч працівників.

1997 рік став роком початку запровадження казначейської системи виконання державного бюджету за видатками, яка передбачала відкриття рахунків розпорядникам коштів у системі органів Казначейства. На казначейську систему виконання видаткової частини бюджету, принциповою ознакою якої є здійснення видатків шляхом оплати рахунків, переведено практично всі установи, що отримують і використовують у своїй діяльності кошти державного бюджету.

З квітня 1997 року розпочато експеримент з оплати рахунків Національного університету ім. Тараса Шевченка, до складу якого входило 8 бюджетних одиниць. Починаючи з травня цього ж року на казначейське виконання кошторисів перейшли установи Міністерства охорони здоров'я, Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення, потерпілого від Чорнобильської катастрофи, Державного фонду сприяння зайнятості населення, розташовані в Івано-Франківській, Львівській і Полтавській областях. З 1 липня набутий досвід з оплати рахунків по зазначених установах було розповсюджено в межах України. З червня 1997 року від фінансування видатків до оплати рахунків на користь суб'єктів господарської діяльності, що виконали роботи чи надали послуги бюджетним установам, перейшли органи центральної виконавчої влади та їх підвідомчі органи на місцях.

Таким чином, станом на 1 серпня 1997 р. на казначейське виконання кошторисів видатків було переведено близько 3,3 тисячі установ, підприємств і організацій, міністерств (тобто 24% від загальної кількості), що утримувалися за рахунок коштів державного бюджету, не враховуючи оплати рахунків з держзамовлення і відшкодування компенсаційних виплат потерпілим від аварії на ЧАЕС. А вже у жовтні 1997 року органами Державного казначейства переведено на оплату рахунків 10,5 тисяч бюджетних установ і організацій.

У процесі переведення підприємств, установ та організацій від фінансування видатків на оплату рахунків закрито близько 30 тис. поточних бюджетних рахунків в обслуговуючих установах банків. Натомість відкрито 10,6 тис. реєстраційних рахунків в органах Державного казначейства. Загальна сума кошторисів установ і організацій, що перейшли за цей період від фінансування видатків до оплати рахунків, становила 9634 млн. грн., або 35% до суми затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України на 1997 рік.

На кінець 1997 року через органи Державного казначейства 18,4 тис. установ і організацій перейшли на обслуговування до органів казначейства, на

ім'я яких було відкрито 21 тис. реєстраційних рахунків, що складало біля 45 відсотків операцій по виконанню державного бюджету.

У 1997 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято декілька постанов: "Про впровадження казначейської системи виконання Державного бюджету" від 14.01.97 р. № 13, "Про казначейське виконання кошторисів видатків на утримання апарату органів виконавчої влади" від 09.05.97 р. № 437, "Про стан впровадження казначейського виконання кошторисів видатків" від 01.09.97 р. № 963, спрямованих на перехід установ, підприємств, організацій від відомчого на казначейський принцип виконання кошторисів видатків, що значною мірою сприяло передачі функцій перерахування коштів від Центрального апарату Міністерства фінансів Державному казначейству України.

1998 рік і по теперішній час. Характеризується завершенням переведення на казначейську систему виконання державного бюджету практично всіх розпорядників коштів міністерств і відомств, проведення підготовчої роботи по переведенню на казначейське обслуговування силових міністерств і відомств, які мали свої особливості, що вимагало структурних перебудов у галузевій фінансовій системі. Так, наприклад, Міністерство оборони України скоротило підпорядкованість розпорядників коштів з п'яти ланок до трьох.

У цьому році було також запроваджено нову бюджетну класифікацію та План рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів.

1999 рік ознаменувався переведенням на казначейське обслуговування установ Міністерства оборони та інших силових міністерств. Завершено охоплення казначейською системою виконання бюджету усіх розпорядників коштів державного бюджету, при цьому здійснення платежів з бюджету відбувається через оплату рахунків розпорядників бюджетних коштів на користь постачальників товарів, робіт та послуг.

З лютого 1999 року було розпочато переведення на казначейське обслуговування *позабюджетних коштів* бюджетних установ та організацій, а на початку 2000 року цей процес було практично завершено. Тим самим були створені необхідні передумови для включення цих коштів до державного бюджету як це було передбачено Законом України "Про Державний бюджет України на 2000 рік", де позабюджетні кошти включені до спеціального фонду як складова частина державного бюджету.

У цьому ж році відбулося ще дві важливі події:

- у порядку експерименту у Дніпропетровській та Черкаській областях запроваджено касове виконання місцевих бюджетів через органи Державного казначейства;
- прийнято рішення щодо необхідності удосконалення управління коштами державного бюджету шляхом надання Державному казначейству статусу учасника Системи електронних платежів Національного банку України.

Опанувавши суто казначейські функції по всіх напрямках здійснення видатків та охопивши цим процесом усіх розпорядників коштів державного

бюджету, Казначейство завершило перший екстенсивний етап свого розвитку і підійшло до необхідності подальшого інтенсивного розвитку системи.

Адже діючий платіжний механізм, за яким доходи надходять з території на центральний рівень, а потім перерозподіляються за зворотнім напрямком виявився недосконалим. При цьому не враховувалась фактична потреба в цих коштах розпорядників бюджетних коштів на місцях. Часто кошти зараховувались не на рахунки розпорядників бюджетних коштів, яким ще не виконали роботи чи послуги їх підрядники. Прослідковувалось чимало випадків, коли не здійснювались необхідні заходи (тендери тощо) під час закупівлі товарів, не було юридичних підстав для здійснення платежу, або ж навпаки – були всі підстави для здійснення платежу, зате не було коштів.

Державним казначейством з метою поліпшення ситуації у 2000 році запроваджено використання такого важливого фінансового інструменту, як щоденне прогнозування доходів та видатків бюджету зі складанням ресурсного балансу.

2000-2001 роки стали для Казначейства роками оптимізації процесу управління бюджетними ресурсами шляхом удосконалення функцій по виконанню дохідної та видаткової частин бюджету.

Враховуючи пріоритетність завдань Державним казначейством розроблено План рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів, а також фінансову звітність відповідно до Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та звітності.

З огляду на необхідність оптимізації процесу управління бюджетними коштами, розроблено нову модель функціонування Держказначейства, засновану на принципах, прийнятих для банківської системи (відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 15.09.99 р. № 1721). Вхідження Держказначейства в систему електронних платежів Національного банку України, запровадження Внутрішньої платіжної системи Державного казначейства та відкриття системи кореспондентських рахунків в Національному банку України дозволяє консолідувати бюджетні рахунки на єдиному казначейському рахунку, відкритому у Національному банку України, і, відповідно, позбавитись ризиків при зберіганні бюджетних коштів. Тільки за умови створення внутрішньої платіжної системи можна забезпечити прозорість бюджетного процесу, створити цілісну систему контролю за рухом бюджетних коштів.

Таким чином, окрім уже існуючих функцій із виконання дохідної та видаткової частин бюджетів, на Держказначейство покладаються суто банківські функції, а саме: робота з клієнтами щодо банківських операцій, безпосереднє проведення платежів розпорядників коштів через Розрахункові палати органів Державного казначейства, складання щоденного балансу операційного дня Держказначейства та інших форм банківської звітності тощо.

Консолідація у 2000 році всіх коштів державного бюджету на рахунках Казначейства у Національному банку України дозволила також більш ефективно здійснювати управління загальним залишком грошових ресурсів і створила передумови для розміщення тимчасово вільних коштів на

фінансовому ринку. При цьому органи Держказначейства залишалися клієнтами Національного банку.

З 2001 року Державним казначейством запроваджено систему обліку та контролю за бюджетними зобов'язаннями розпорядників коштів для здійснення контролю за прийняттям юридичних та фінансових зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів і забезпечення якісного планування ресурсного балансу.

2001 рік став роком зміни статусу Державного казначейства: із клієнта банку Казначейство стало учасником Системи електронних платежів Національного банку України (СЕП НБУ). Так, у червні 2001 року було завершено входження всієї системи Державного казначейства в Систему електронних платежів Національного банку України по виконанню державного бюджету за доходами. Це значно скоротило терміни проходження платежів, збільшило обіговість бюджетних коштів, надало можливість для складання щоденної оперативної звітності з обліку доходів державного бюджету, яка до цього часу надавалась виключно Національним банком України на другий або третій робочий день з моменту платежу.

Запровадження розрахунків через систему електронних платежів Національного банку України (СЕП НБУ) і Єдиного казначейського рахунку (ЄКР) дає широкі можливості значно прискорити розрахунки та виконання державного бюджету на всіх рівнях починаючи з рівня району, акумулювати на ЄКР бюджетні кошти із наступним розподілом та перерозподілом на регіональному рівні, а також дасть змогу вести безпосередній контроль за проходженням розрахунків із бюджетом та здійснювати оперативне управління доходами на всіх рівнях. Слід зазначити, що управління Державного казначейства у Дніпропетровській та Чернігівській областях ввійшли до СЕП НБУ по виконанню державного бюджету і за видатками, що забезпечило ліквідність та скоротило терміни проходження до розпорядників бюджетних коштів.

Процес розвитку системи Державного казначейства продовжується. І сьогодні ще існує низка важливих питань, які потребують прийняття виважених рішень та впровадження їх у життя. Суттєвим кроком у розвитку фінансової системи держави стало переведення з 1 січня 2002 року відповідно до Бюджетного кодексу та “Основних напрямів бюджетної політики на 2002 рік” на казначейське обслуговування місцеві бюджети за доходами. А з 01.01.2003 року передбачається переведення на казначейське обслуговування місцевих бюджетів за видатками. Тому перед органами Державного казначейства виникають проблеми, пов'язані з матеріально-технічним забезпеченням цього процесу. При переведенні на казначейське обслуговування місцевих бюджетів за видатками клієнтами Державного казначейства стануть 12035 тисяч місцевих бюджетів та 29868 розпорядників їх коштів, що зумовить відкриття 119922 рахунків у системі органів Державного казначейства.

Нині Державне казначейство України – повноправний учасник бюджетного процесу, що забезпечує оперативне управління державними

фінансами. Чисельність працівників Держказначейства станом на 01.03.2002 року складає 13906 штатних одиниць, в т.ч. центральний апарат – 389. Утримуються за рахунок коштів державного бюджету та обслуговуються в органах Держказначейства понад 30 тисяч бюджетних установ. Понад 1 мільйон платників податків зараховують свої платежі до державного бюджету на рахунки, відкриті в органах Державного казначейства. Кількість відкритих рахунків в органах Державного казначейства України складає понад 214 тисяч, в т.ч. за доходами – понад 100 тисяч, за видатками – понад 114 тисяч.

Органи казначейства мають розв'язувати важливі проблеми проведення державної бюджетної політики, які відповідали б самій логіці здійснюваних в Україні реформ. Результатом еволюційного розвитку Державного казначейства України є поступове формування повнофункціональної системи, що працює за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку та звітності, яка би достатньою мірою забезпечувала прозорість виконання бюджету, а також сприяла прогресивній формі організації збору та обробки фінансової та статистичної звітності на основі використання сучасних інформаційних технологій. Це вплине на організаційну структуру центрального апарату та територіальних органів Державного казначейства, а також призведе до зміни їх юридичного статусу.

Контрольні запитання:

- 1. Дайте визначення казни у широкому і більш вузькому розумінні.*
- 2. Де і коли вперше дано конституційне визначення державної казни?*
- 3. Які функції виконувало казначейство на початкових етапах свого зародження?*
- 4. Які передумови створення Державного казначейства України?*
- 5. Охарактеризуйте етапи розвитку Державного казначейства України.*
- 6. Обґрунтуйте, чому казначейство виступає гарантом фінансового забезпечення економічних реформ в Україні?*
- 7. Які напрями вдосконалення діяльності Державного казначейства?*

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ТА ПРАВОВИЙ СТАТУС ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО КАЗНАЧЕЙСТВА УКРАЇНИ

Основні терміни та поняття: суть діяльності Державного казначейства, завдання казначейства, функції казначейства, права Державного казначейства, секвестрація, організаційна структура Державного казначейства України, типова структура Державного казначейства, управління Державного казначейства, відділення Державного казначейства, Розрахункова палата, Центральна розрахункова палата, Регіональні розрахункові палати

2.1. Сутність діяльності та функції казначейства

Державне казначейство України є центральним органом виконавчої влади і керується у своїй діяльності Конституцією України, законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, декретами, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, Національного банку України, наказами Міністерства фінансів України, Положенням про Державне казначейство, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України 31 липня 1995 р. № 590.

Діяльність Державного казначейства фінансується за рахунок державного бюджету України. Державне казначейство України та його територіальні органи є юридичними особами, мають самостійні баланси, рахунки в установах банків.

Державне казначейство у своїй діяльності взаємодіє з органами законодавчої і виконавчої влади, національним і комерційними банками України, іншими учасниками бюджетного процесу та фінансовими інституціями. Воно виступає з'єднувальним ланцюгом у бюджетному процесі між органами виконавчої влади та установами банківської системи. Цей процес розпочинається з контролю за плановими показниками, що надходять від Міністерства фінансів та розпорядників бюджетних коштів (розпис доходів та видатків державного бюджету, кошториси та плани асигнувань), та закінчується складанням звітності після проведення процедур попереднього контролю перед здійсненням платежу.

Суть діяльності Державного казначейства полягає в тому, що воно забезпечує виконання державного бюджету шляхом обліку надходжень, податків, зборів та інших обов'язкових платежів та проведення видатків державного бюджету через оплату рахунків об'єктів господарської діяльності, які виконали роботи, надали послуги відповідним розпорядникам коштів.

Сутність казначейства як і будь якого іншого поняття чи категорії проявляється у виконуваних функціях, які характеризують прояв його суті в дії, а також завдання, права та обов'язки, пов'язані з його діяльністю.

Відповідно до Положення про Державне казначейство за № 590 від 31 липня 1995 р. на Державне казначейство в Україні покладено виконання таких **функцій**:

- здійснює касове виконання державного бюджету та бюджетів самоврядування за доходами та видатками;
- організовує управління наявними коштами державного бюджету, державних позабюджетних фондів і бюджетів самоврядування у межах видатків, установлених на відповідний період;
- здійснює контроль за цільовим спрямуванням бюджетних коштів на стадії проведення платежу на підставі підтверджуючих документів, наданих розпорядниками бюджетних коштів;
- проводить облік касового виконання та складання звітності про стан виконання державного бюджету та бюджетів самоврядування;
- здійснює облік, обслуговування та погашення зовнішнього і внутрішнього боргів держави відповідно до чинного законодавства;
- здійснює розмежування загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів між державним бюджетом та бюджетами Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя, проводить взаєморозрахунки між ними. Розмежування з бюджетами нижчого рівня здійснюються за умови укладання угод між органами Держказначейства та відповідними Радами;
- відповідно до укладених угод відкриває та обслуговує рахунки розпорядників бюджетних коштів в органах Держказначейства;
- здійснює оплату рахунків за дорученням розпорядників бюджетних коштів відповідно до чинних нормативних актів. При цьому Держказначейство не несе відповідальності за зобов'язаннями, прийнятими розпорядниками бюджетних коштів;
- отримує звіти про виконання кошторисів доходів і видатків від розпорядників бюджетних коштів, здійснює звірку даних обліку органів Держказначейства з даними обліку розпорядників;
- здійснює у безспірному порядку стягнення належних державному бюджетові коштів по взаєморозрахунках між бюджетами;
- забезпечує роботу інформаційно-обчислювальної системи Держказначейства та її взаємодію з інформаційними системами Національного та комерційних банків України, міністерств, відомств та інших органів виконавчої влади, установ та організацій;
- управляє поточними залишками казначейських рахунків з метою отримання доходів та зарахування їх до загального та спеціального фондів державного бюджету;
- розробляє та затверджує нормативно-правові акти та єдині правила організації роботи з питань казначейського виконання бюджетів усіх рівнів, ведення бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання державного бюджету та бюджетів самоврядування, кошторисів доходів та видатків бюджетних установ, відкриття рахунків в органах Державного казначейства;

- здійснює роботу щодо добору, розстановки кадрів, створення ефективної системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів, забезпечує проведення єдиної державної політики з питань державної служби в органах Держказначейства;
- організовує та здійснює внутрішньосистемний контроль і аудит;
- здійснює інші функції, передбачені чинним законодавством України.

При цьому Державне казначейство має реалізувати принцип Єдиного казначейського рахунку державного бюджету у поєднанні з централізованою системою, яка дасть змогу мати вичерпну інформацію про щоденний стан державних фінансів, забезпечить можливість маневрування фінансовими ресурсами держави. За цих умов за банківською системою залишається здійснення функцій акумуляції коштів Державного бюджету України, їх зберігання та перерахування за дорученням органів Державного казначейства, а також прийом, зберігання та видачу готівки. А за міністерствами та відомствами залишається право розподілу асигнувань за напрямками видатків коштів, затвердженими державним бюджетом України.

Як свідчить світовий досвід, такий розподіл функцій щодо касового виконання державного бюджету між фінансовою та банківською системами є найбільш ефективним, оскільки дає можливість зосередити всі важелі управління державним бюджетом у руках головного фінансового агента держави в особі Державного казначейства України.

Для виконання своїх функцій *Державне казначейство має право:*

- бути учасником системи електронних платежів Національного банку України;
- відкривати, використовувати та закривати в установах банків кореспондентські рахунки в національній та іноземній валютах;
- отримувати безоплатно від Національного та комерційних банків інформацію про наявність та рух коштів за поточними, депозитними, бюджетними та іншими рахунками розпорядників та одержувачів бюджетних коштів;
- отримувати безоплатно від міністерств, інших центральних і місцевих органів інформацію про статистичні дані щодо виконання державного бюджету та бюджетів самоврядування;
- вимагати від посадових осіб міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій та банків дотримання встановленого порядку виконання бюджетів;
- призупиняти або обмежувати за рішенням Голови Держказначейства та його заступників, а також керівників територіальних органів Держказначейства здійснення операцій за рахунками розпорядників бюджетних коштів у разі порушення ними встановленого порядку використання бюджетних коштів, а також неподання кошторисів та звітності про їх надходження та використання;
- вживати заходи щодо усунення виявлених порушень при проведенні розрахунків (взаєморозрахунків) за доходами та видатками державного бюджету та бюджетів самоврядування за повідомленням контролюючих

- та правоохоронних органів, а також вимагати усунення виявлених порушень від усіх учасників зазначених розрахунків;
- укладати з установами, організаціями та підприємствами усіх форм власності угоди, що забезпечують виконання функцій, покладених на Держказначейство;
  - відмовляти розпорядникам бюджетних коштів у відкритті рахунків без укладання відповідної угоди;
  - видавати разом з Національним банком України, іншими центральними і місцевими органами виконавчої влади спільні нормативні акти;
  - має інші права, передбачені чинним законодавством України.

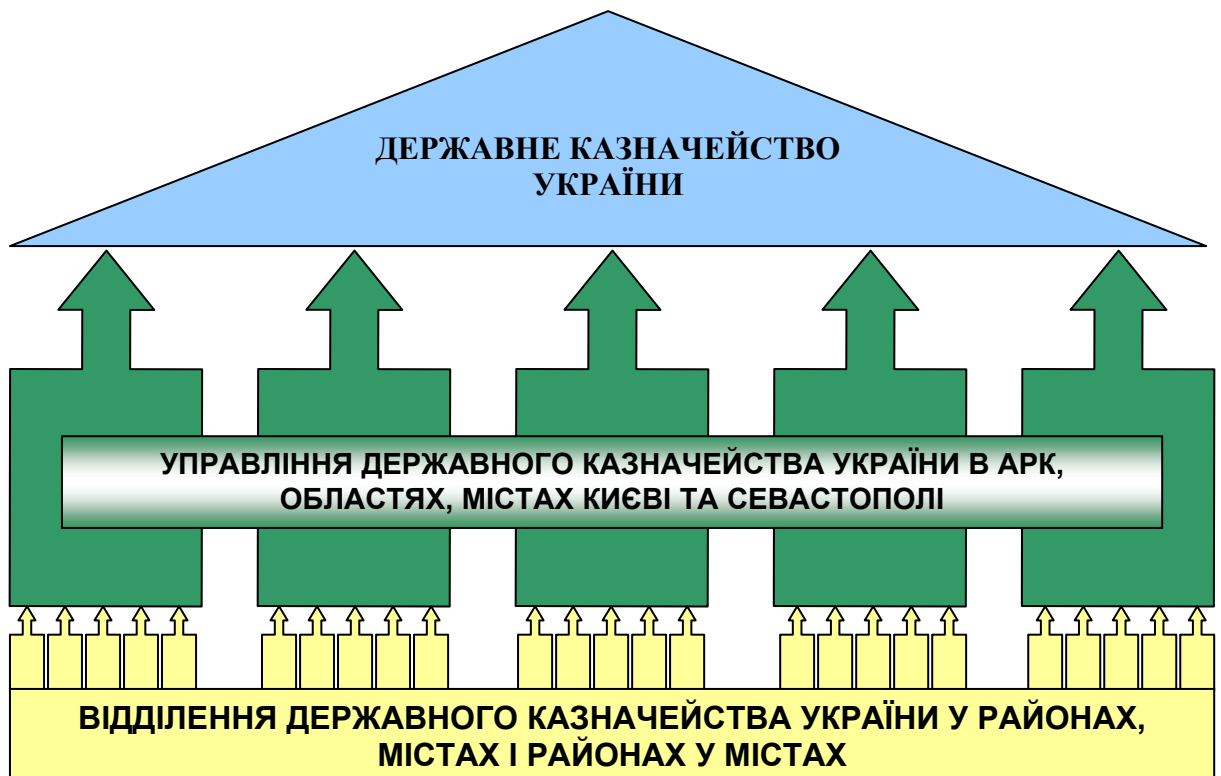
Свою роботу Державне казначейство організовує відповідно до Положення "Про Державне казначейство України", затверджене постановою Кабінету Міністрів від 31 липня 1995 р № 590 (див. додаток 1). Розмежування повноважень між регіональними органами в частині фінансування видатків здійснюється за ознаками значення того чи іншого об'єкта фінансування і місця його розташування.

2.2. Організаційна структура Державного казначейства України

Державне казначейство України створено при Міністерстві фінансів України. Його слід розглядати як самостійну організаційну одиницю, яка формує власну кадрову, господарчу, інформаційно-технічну політику розвитку казначейської системи.

З формуванням в Україні ринкових відносин змінюється організаційна структура центрального апарату та територіальних органів Державного казначейства, а також їх юридичний статус. Згідно з Указом Президента України від 15 грудня 1999 року за № 1573/99 "Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади", Державне казначейство України є центральним органом виконавчої влади і діє як цілісна вертикально побудована організаційна система. Його діяльність спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України.

Організаційна структура Державного казначейства України (ДКУ) відтворює структуру адміністративно-територіального устрою України (рис.2.1.). Відповідно до цього казначейська система України має трирівневу структуру і складається з Державного казначейства України, яке знаходиться у столиці держави і представляє його центральний рівень; Управління Державного казначейства обласного значення (ОУДК) розміщені таким чином: 1 адміністративне управління – в Автономній Республіці Крим; 2 адміністративні управління – у містах Києві та Севастополі; 24 адміністративні управління функціонують в областях. Районні (міські, районні у містах) відділення Державного казначейства (РВДК) зосереджені у найважливіших місцевих адміністративних центрах.

Рис. 2.1. Загальна структура Державного казначейства України

Загальна кількість органів Держказначейства по територіях станом на 01.03.2002 року склала 664 одиниці, в тому числі 637 відділень: у містах – 16, у районах – 462, у містах обласного значення – 99, райвідділень у містах – 60. Їх кількість постійно змінюється за рахунок укрупнення та об'єднання однойменних відділень у районах та містах обласного підпорядкування. На кількість відділень можуть впливати й інші фактори, Так, станом на 01.07.2001р. у Києві нараховувалось 14 відділень Державного казначейства, а вже 01.10.2001 року їх кількість зменшилась до 10 за рахунок зміни адміністративно-територіального поділу м. Києва

Слід зазначити, що у деяких випадках районні відділення Державного казначейства (РВДК) або одночасно обслуговують бюджетні установи, що розташовані як у сільській місцевості, так і у районному центрі, або ж зовсім не запроваджуються як окремі органи, оскільки деякі адміністративні райони великих міст об'єднують свої функції, зливаючись у єдине міське ВДК великого міста.

Державне казначейство України та його територіальні органи є юридичними особами, мають самостійні баланси, рахунки в установах банків, печатку із зображенням Державного герба України і своїм найменуванням.

Державне казначейство України очолює Голова, який має заступників. На цю посаду їх призначає та звільняє Президент України за поданням Прем'єр-міністра.

Голова Державного казначейства здійснює загальне його керівництво, несе персональну відповідальність за стан справ у сфері діяльності

Держказначейства, визначає повноваження та розподіляє обов'язки між своїми заступниками. Він також затверджує структуру Державного казначейства та управлінь Державного казначейства в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, призначає на посади та звільняє з посад керівників територіальних органів Держказначейства Структура центрального апарату Державного казначейства України наведена у додатку 3.

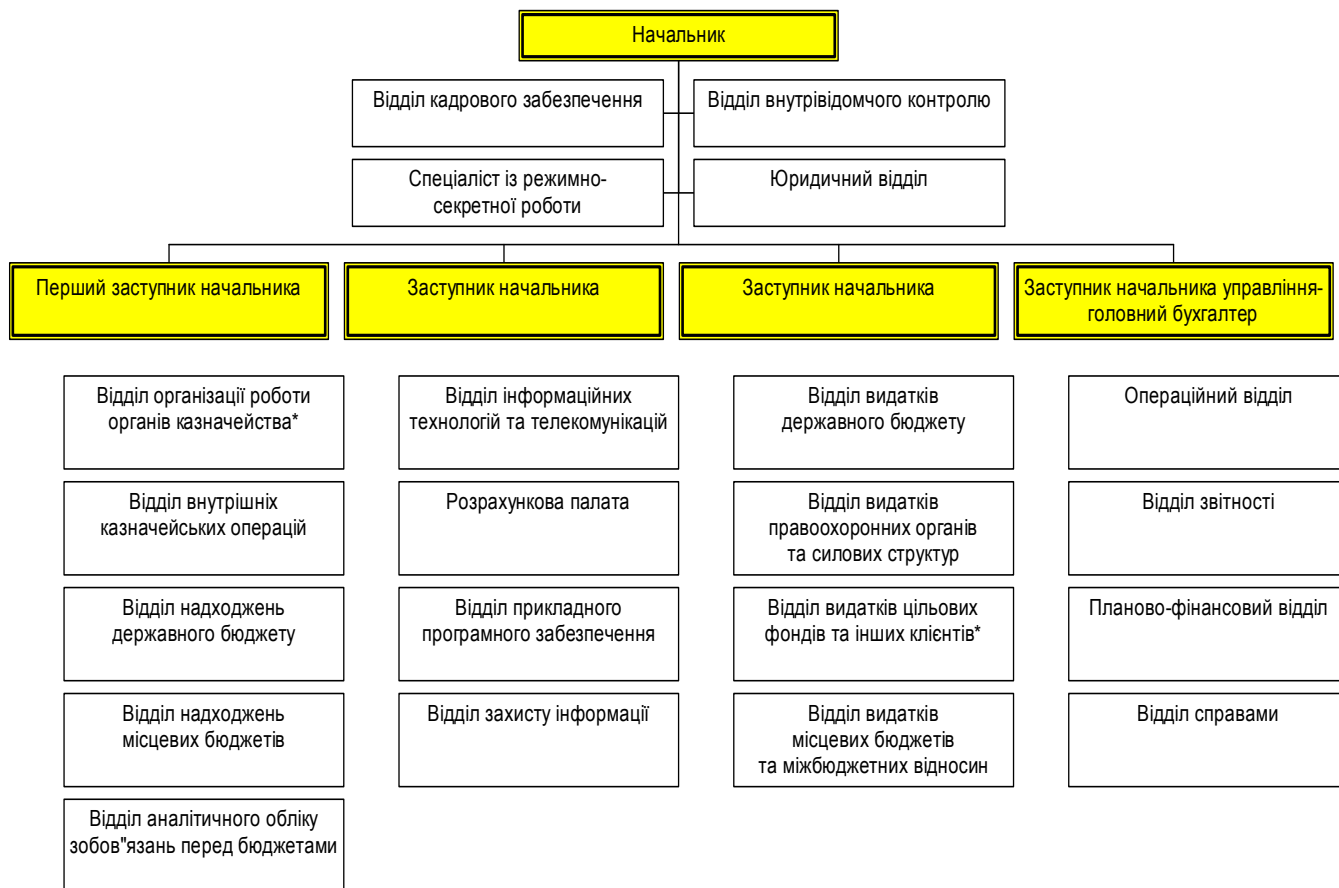
Для погодженого вирішення завдань, що належать до компетенції Держказначейства, обговорення найважливіших питань його діяльності утворюється колегія в кількості 11 чоловік у складі Голови Держказначейства (голова колегії), його заступників за посадою та інших керівних працівників Держказначейства. Склад колегії затверджується Головою Державного казначейства. Рішення колегії втілюється у життя через постанови.

Обласне управління Державного казначейства очолює начальник, який несе відповідальність за роботу всіх районних відділень Державного казначейства у рамках адміністративного регіону та в межах покладених на нього функцій.

Обласні управління Державного казначейства (ОУДК) здійснюють:

1. Впровадження законодавчої та нормативної бази з виконання бюджету.
2. Касове виконання Державного бюджету, зокрема:
  - бухгалтерський облік та звітність з проведених ними операцій;
  - отримання, реєстрацію, доведення бюджетним установам асигнувань та інформації, пов'язаної з управлінням бюджетом, виписок про асигнування;
  - управління бюджетними надходженнями на Єдиний казначейський рахунок у НБУ, переказ коштів та проведення видатків;
  - облік та звітування органам виконавчої та законодавчої влади про виконання функцій, що входять до обов'язків ОУДК;
  - збирання, перевірку та введення даних до інформаційної системи, а також консолідацію звітів про виконання бюджету;
  - контроль за фінансовим виконанням державних програм, державних цільових фондів.
3. Виконання завдань Держказначейства.
4. Керівництво, контроль та оцінку роботи підвідомчих районних казначейських відділень РВДК.
5. Управління казначейською інформаційною системою всіх казначейських органів в області.
6. Підготовку та виконання планів щодо контрольних-ревізійних перевірок підвідомчих РВДК.

У зв'язку із входженням органів Державного казначейства в систему електронних платежів Національного банку України, запровадженням казначейського обслуговування місцевих бюджетів та з метою підвищення ефективності роботи Державного казначейства України видано наказ № 93-к від 30.01.2002 року Державним казначейством України “Про затвердження типової структури управління Державного казначейства у Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі” (рис.2.2.)

*створюється за рішенням начальників управлінь залежно від обсягів роботи

Рис. 2.2. Типова структура управління Державного казначейства Автономної Республіки Крим, областях, містах Києві та Севастополі

Відповідно до затвердженої типової структури начальники управлінь Державного казначейства в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі мають внести зміни до штатних розписів управлінь у межах наявної штатної чисельності працівників і у тижневий термін подати штатні розписи управлінь на затвердження.

Відділення ДКУ розташовані по всій території держави. Середня чисельність персоналу районних ВДК становить 12 одиниць. Усі начальники казначейських відділень звітують безпосередньо начальникові обласного управління Державного казначейства. Кожне районне відділення несе відповідальність за здійснення касових операцій з виконання державного бюджету у своєму районі.

Штатні розписи районних (міських) відділень затверджують керівники відповідних територіальних управлінь за погодженням з керівництвом Держказначейства.

Кожне відділення ДКУ очолює начальник, який відповідає за роботу, покладену на нього відповідно до функцій

Відділення районного казначейства несуть відповідальність за:

1. Впровадження та дотримання законодавчих та нормативних документів щодо виконання бюджету.

2. Касове виконання державного бюджету за видатками в межах асигнувань, передбачених державним бюджетом, забезпечення виконання загального та спеціального фондів державного бюджету за доходами, зокрема:

- Обліковує кошти державного бюджету, одержані на єдиний казначейський рахунок, в розрізі кодів бюджетної класифікації, розпорядників коштів, а також видатки державного бюджету;

- отримання, реєстрацію, доведення розпорядникам бюджетних коштів асигнувань та інформації, пов'язаної з виконанням бюджету, а також підготовку виписок про асигнування та касові видатки;

- звірку даних обліку за доходами з фіскальними органами, здійснення повернень та розмежування доходів;

- приймання від бюджетних установ заяв на платіж, їх контроль, включаючи контроль за дотриманням лімітів видатків та здійсненням платежу;

- звітування установами законодавчої та виконавчої влади по функціях, що входять до обов'язків РВДК;

- * веде облік розпорядників коштів, яким виділяються асигнування з державного бюджету та державних позабюджетних фондів

- збирання та перевірку звітів розпорядників коштів та формування зведених звітів про касове виконання Державного бюджету за доходами і видатками відповідно до кодів бюджетної класифікації та подають її відповідним органам, що здійснюють контроль за нарахуванням та сплатою платежів до бюджету;

- * проводить роботу, пов'язану зі здійсненням контролю за дотриманням чинного законодавства України з питань виконання державного бюджету, надходженням та використанням коштів позабюджетних фондів у районі

- контроль за виконанням державних програм та державних цільових фондів;

- * здійснює за поданням державної податкової інспекції повернення зайво або помилково сплачених до бюджету податків, зборів та обов'язкових платежів;

- здійснює заходи щодо добору, розстановки, виконання, професійної підготовки і підвищення кваліфікації кадрів

- * розглядає заяви, пропозиції, скарги громадян, підприємств, установ та організацій з питань в межах своїх повноважень

Районні та міські відділення Державного казначейства складаються

з:

- відділу обліку лімітів видатків та контролю за виконанням кошторисів;

- відділу розмежувань та оперативно-аналітичного обліку державних доходів;
- відділу бухгалтерського обліку і звітності;
- операційного відділу.

За необхідності відділи можуть об'єднуватись з виділенням певних функцій.

Внутрішня типова структура управлінь і відділень відображає особливості роботи кожної одиниці і не завжди співпадає. Разом з тим можна виділити загальні для більшості структурні підрозділи (відділи): виконання бюджету за доходами; виконання бюджету за видатками; встановлення лімітів; обліку і звітності тощо, необхідних для роботи самого казначейства. Так, вища й середня ланки мають режимно-секретні відділи, відділи організації роботи та контролю підвідомчих органів, відділи комп'ютеризації. Очевидно, останні після повного інформаційного забезпечення казначейства з часом перетворюються на штатну обслуговуючу одиницю. Нині ж їх діяльність охоплює розробку та перевірку програмного забезпечення, а також встановлення та обслуговування комп'ютерних мереж.

2.3. Розрахункові палати у системі казначейства: суть та призначення

Розрахункові палати – це проміжна ланка (зв'язуючий вузол) між Національним банком України та органами Державного казначейства, що забезпечує планомірне та своєчасне проведення міжбанківських та внутрісистемних розрахунків по обслуговуванню державного бюджету за доходами та видатками, а в перспективі – і місцевих бюджетів.

Метою створення розрахункових палат є:

- забезпечення прискорення розрахунків між банками в Україні;
- підвищення рівня надійності розрахунків;
- сприяння раціональному використанню тимчасово вільних ресурсів банків і створення фінансового ринку;
- впровадження сучасних міжнародних технологій, стандартів, протоколів і поступове входження банківської системи України в світову банківську систему;
- посилення контрольних функцій Національного банку за станом кореспондентських рахунків комерційних банків;
- забезпечення багаторівневого захисту даних від несанкціонованого доступу, використання, викривлення і фальсифікації на ступенях опрацювання і зберігання;
- контроль достовірності даних на всіх ступенях розрахунків;
- надання учасникам розрахунків інформаційних послуг.

Система розрахункових палат в Україні має дворівневу структуру:

- регіональні розрахункові палати, які обслуговують міжбанківські розрахунки на регіональному та міжрегіональному рівнях;

- Центральна розрахункова палата, яка обслуговує міжрегіональні банківські розрахунки, контролює та виконує балансування міжрегіональних платіжних оборотів.

Центральна розрахункова палата (ЦРП) організовує функціонування Системи електронних платежів та керує роботою Регіональних розрахункових палат.

Основним принципом діяльності Центральної розрахункової палати є перерахування платежів через ЦРП відповідним Регіональним розрахунковим палатам.

Центральна розрахункова палата взаємодіє з усіма Регіональними палатами і представляє верхній рівень Системи електронних платежів.

Регіональні розрахункові палати (РРП) є самостійними структурними підрозділами регіональних управлінь Національного банку України, які обслуговують у Системі електронних платежів банки-учасники СЕП відповідного регіону. У своїй діяльності РРП керується діючим законодавством України, Положенням про Державне казначейство України, наказами та розпорядженнями ДКУ, Управління інформаційних технологій ДКУ, наказами, нормативними актами та розпорядженнями і вказівками НБУ, Департаменту інформатизації НБУ, Центральної розрахункової палати, територіального Управління НБУ регіону, в якому обслуговується Обласне Управління Державного казначейства.

Технологічна дисципліна Регіональної розрахункової палати визначається Положенням про міжбанківські розрахунки в Україні, Тимчасовим положенням про порядок здійснення міжбанківських розрахунків органами ДКУ та іншими нормативними документами. Робота РРП ведеться за затвердженими квартальними планами (з розбивкою по місяцях), згідно з інструктивними та методологічними матеріалами у взаємодії з іншими відділами органів Державного казначейства, Управління інформаційних технологій ДКУ, Департаментом інформатизації НБУ та Центральною розрахунковою палатою.

Основними *завданнями* Регіональних розрахункових палат є:

- безперебійне та своєчасне проведення внутрісистемних та міжбанківських розрахунків за виконанням державного та місцевих бюджетів по дохідній та видатковій їх частинах в системі Державного казначейства України та за його межами,,
- управління потоками грошових коштів бюджетів на всіх рівнях в системі ДКУ з метою оптимального використання вільних залишків бюджетних коштів та їх регіонального перерозподілу,,
- взаємодія органів ДКУ в проведенні внутрісистемних та міжбанківських розрахунків по виконанню бюджетних платежів через систему електронних платежів Національного банку України (СЕП НБУ) із використанням Єдиного казначейського рахунку (ЄКР)
- забезпечення обласного управління ДК, керівництва ДКУ, центральної розрахункової палати ДКУ, оперативною інформацією про стан внутрісистемних і міжбанківських розрахунків в даному регіоні для

прийняття оперативних рішень по перерозподілу бюджетних коштів в даному регіоні, або в системі ДК в цілому.

- за погодженням із відділом захисту інформації ДК (ВЗІ) проводить перевірку разом з відділом комп'ютеризації ОУДК та відділом захисту територіального управління, районних відділень ДКУ учасників внутрісистемних та міжбанківських розрахунків регіону щодо дотримання вимог інформаційної безпеки.

Виконання розрахунковими палатами властивих їм функцій, а також адміністрування баз даних та весь комплекс профілактичних робіт по обслуговуванню програмного та апаратного забезпечення унеможливило виникнення нестандартних ситуацій та збоїв у функціонуванні операційного дня казначейства.

Учасниками розрахункових палат є:

на рівні регіональних розрахункових палат:

- комерційні банки, установи НБУ (РКЦ);

на рівні Центральної розрахункової палати Національного банку України:

- регіональні розрахункові палати.

Контрольні запитання:

1. У чому полягає сутність діяльності Державного казначейства України?
2. Які завдання стоять перед Державним казначейством України?
3. Які основні функції виконує Державне казначейство України?
4. Назвіть основні функції органів казначейства щодо контрольної діяльності?
5. Охарактеризуйте організаційну структуру Державного казначейства України?
6. Які функції покладаються на обласні управління Державного казначейства?
7. Яка організаційна структура управлінь Державного казначейства?
8. Що входить до компетенції відділень Державного казначейства та яка їх організаційна структура?
9. Які зміни передбачені у типовій структурі Державного казначейства в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, затвердженій наказом Державного казначейства України № 93-к від 30.01.2002 року?
10. Що собою являє Центральна розрахункова палата НБУ та яке її призначення?
11. З якою метою створені Регіональні розрахункові палати та які їх основні завдання?

РОЗДІЛ 3

ДЕРЖАВНЕ КАЗНАЧЕЙСТВО УКРАЇНИ – ПОВНОВАЖНИЙ УЧАСНИК БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ

Основні терміни та поняття: *бюджетний процес, бюджетний період, стадії бюджетного процесу, принципи бюджетного процесу, учасники бюджетного процесу, бюджетний запит, бюджетний розпис, бюджетне призначення, резервний фонд, бюджетне асигнування, бюджетне зобов'язання, бюджетне планування, бюджетне прогнозування, бюджетні повноваження Державного казначейства, бюджетна пропозиція, попередній контроль, бюджетне правопорушення*

3.1. Організація бюджетного процесу в Україні

Бюджетний процес - це регламентована нормами права діяльність, пов'язана зі складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що складають бюджетну систему України.

Повний цикл бюджетного процесу, тобто період з початку складання проекту бюджету до затвердження звіту про його виконання триває понад два роки. Бюджет складається на рік. Цей період має назву **бюджетний період**, який в Україні співпадає з календарним роком.

Бюджетний процес в Україні визначається Конституцією України, Бюджетним кодексом та іншими законодавчими та нормативними актами.

Бюджетний кодекс визначає чотири **стадії бюджетного процесу**:

- 1) складання проектів бюджетів;
- 2) розгляд та прийняття закону про Державний бюджет України, рішень про місцеві бюджети;
- 3) виконання бюджету, в тому числі у разі необхідності внесення змін до закону про Державний бюджет України, рішення про місцеві бюджети;
- 4) підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього.

На всіх стадіях бюджетного процесу здійснюються фінансовий контроль і аудит, проводиться економічний аналіз та оцінка ефективності використання бюджетних коштів. Фінансовий контроль, який здійснюється на всіх стадіях бюджетного процесу, повинен забезпечувати:

- постійну оцінку достатності та відповідності діяльності бюджетної установи вимогам внутрішнього фінансового контролю;
- оцінку діяльності на відповідність результатів встановленим завданням та планам;
- інформування керівника бюджетної установи про результати кожної перевірки, проведеної підрозділом внутрішнього фінансового контролю.

Бюджетний процес спрямований не тільки на збалансування доходів і видатків, але й є стратегічним за змістом. Він охоплює стратегічний та оперативний фінансовий план з розподілу ресурсів відповідно до визначених цілей. Добре організований бюджетний процес виходить за межі традиційної концепції постатейного контролю видатків, стимулюючи діяльність головних розпорядників коштів щодо вдосконалення ефективності і продуктивності програм.

Основним *завданням бюджетного процесу* є допомога суб'єктам ухвалювати слушні рішення щодо надання послуг і сприяти участі в процесі зацікавлених осіб.

Для виконання цього завдання потрібно дотримуватись таких *принципів бюджетного процесу*:

1. Оцінити потреби, пріоритети та можливості учасників бюджетного процесу.
2. Визначити загальні цілі для ухвалення рішень.
3. Розробити управлінські стратегії для досягнення цілей.
4. Розробити бюджет, що узгоджується з підходами до досягнення цілей. Для цього підготувати і затвердити фінансовий план і бюджет, що дозволить досягнути поставлені цілі зважаючи на обмеження наявних ресурсів.
5. Постійно оцінювати бюджетну програму, її фінансову ефективність та за необхідності коригувати її, щоб заохочувати наближення до цілей.

3.2. Учасники бюджетного процесу та їх повноваження

Учасниками бюджетного процесу є органи та посадові особи, які наділені бюджетними повноваженнями. *Бюджетними повноваженнями* визнаються права і обов'язки учасників бюджетних правовідносин.

У систему органів, що наділені бюджетними повноваженнями, входять:

- законодавчі (представницькі) і виконавчі органи державної влади;
- органи грошово-кредитного регулювання;
- органи державного (муніципального) контролю.

Законодавчі (представницькі) органи державної влади, представницькі органи місцевого самоврядування:

- розглядають і затверджують бюджети і звіти про їх виконання;
- здійснюють контроль за обґрунтованістю формування і виконання бюджетів;
- формують і визначають правовий статус органів, що здійснюють контроль за виконанням бюджету відповідного рівня бюджетної системи.

Виконавчі органи державної влади, органи місцевого самоврядування:

- здійснюють складання бюджету;
- вносять проект бюджету з необхідними документами і матеріалами на затвердження законодавчого (представницького) органу влади (органа місцевого самоврядування);

- організовують виконання бюджету, подають звіт про його виконання на затвердження законодавчих органів;
- здійснюють контроль за обґрунтованістю формування і виконання бюджету.

Органом грошово-кредитного регулювання є Національний банк України.

Органами фінансового контролю є:

- Рахункова палата – в частині контролю за використанням коштів Державного бюджету України;
- Головне контрольно-ревізійне управління України – відповідно до його повноважень, визначених законом.

На кожній стадії бюджетного процесу задіяні певні учасники бюджетного процесу, які наділені відповідними бюджетними повноваженнями. Це: Президент України, Верховна Рада, Комітети Верховної Ради України, Верховна Рада АРК; Рада органів місцевого самоврядування; Національний банк України, Кабінет Міністрів України; Міністерство фінансів України, Державне казначейство України, Рада Міністрів АРК, Міністерство фінансів АРК, місцеві державні органи, органи Державного фінансового контролю, головні розпорядники бюджетних коштів. Кожен учасник бюджетного процесу діє тільки в межах своїх повноважень і несе відповідальність згідно з чинним законодавством.

3.3. Складання, розгляд та прийняття Державного бюджету України

Базовими макроекономічними показниками для формування параметрів бюджету є обсяг ВВП і темпи його росту в черговому фінансовому році, передбачуваний рівень інфляції та низка інших. Складання бюджету ґрунтується на основних напрямках грошово-кредитної, бюджетної, податкової політики держави в цілому та відповідної території на наступний бюджетний період.

Складанню проектів бюджетів передують розробка прогнозів соціального і економічного розвитку. На підставі макропоказників економічного та соціального розвитку на наступний бюджетний період, аналізу виконання бюджету у поточному періоді, пріоритетів та програми уряду Міністерством фінансів визначається загальний рівень доходів та видатків бюджету і дається оцінка обсягу фінансування бюджету для складання **пропозицій проекту Державного бюджету України**.

Для підготовки пропозицій проекту Державного бюджету Міністерство фінансів України розробляє і доводить до головних розпорядників бюджетних коштів інструкції щодо підготовки бюджетних запитів.

Бюджетний запит (згідно з Бюджетним кодексом) – **документ, підготовлений розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції з відповідними обґрунтуваннями щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для його діяльності на наступний бюджетний період.**

Бюджетні запити повинні містити всю необхідну інформацію для аналізу показників з метою прийняття рішення щодо включення їх до проекту місцевого бюджету. Бюджетний кодекс запроваджує процедуру парламентських слухань з питань бюджетної політики на наступний бюджетний період. Складання бюджетних запитів загалом починається з доведення місцевими фінансовими органами до головних розпорядників бюджетних коштів інструкції з підготовки бюджетних запитів, розроблених на основі типової форми визначеної Міністерством фінансів України з урахуванням особливостей складання проектів місцевих бюджетів. Інструкції до бюджету мають на меті управління процесом складання відповідного місцевого бюджету. Власне інструкції розпорядникам бюджетних коштів щодо напрямків політики і програм разом зі встановленням граничних обсягів видатків формують межі, в яких здійснюється розробка бюджетних запитів. Місцеві фінансові органи на основі результатів аналізу приймають рішення щодо включення цих запитів до проекту бюджету.

Міністерство фінансів України на будь-якому етапі складання і розгляду проекту Державного бюджету України проводить аналіз бюджетного запиту, поданого головним розпорядником бюджетних коштів, з точки зору його відповідності меті, пріоритетності, а також ефективності використання бюджетних коштів.

На основі аналізу бюджетних запитів Міністерство фінансів України готує **проект закону про Державний бюджет України** та подає його Кабінету Міністрів України для розгляду. Кабінет Міністрів України приймає постанову щодо схвалення проекту закону про Державний бюджет України та подає його з відповідними матеріалами Верховній Раді України не пізніше 15 вересня. Він підлягає обов'язковій публікації в газеті “Урядовий кур’єр” не пізніше ніж через сім днів після його подання Верховній Раді України.

Разом із проектом закону про Державний бюджет України, схваленим Кабінетом Міністрів України, подаються:

1) пояснювальна записка до проекту закону про Державний бюджет України, яка повинна містити:

- а) інформацію про економічне становище держави та основні прогностичні макропоказники економічного і соціального розвитку України на наступний бюджетний період, покладені в основу проекту Державного бюджету України;
- б) оцінку надходжень доходів та інших коштів (позик), що пропонуються для забезпечення фінансовими ресурсами витрат бюджету;
- в) пояснення до основних положень проекту Державного бюджету України та проекту закону про Державний бюджет України, включаючи аналіз пропонованих обсягів видатків на виконання функцій, програм. Обґрунтування включають бюджетні показники за попередній, поточний, наступний бюджетні періоди в розрізі класифікації видатків бюджету;
- г) інформацію щодо врахування пропозицій Верховної Ради України до Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період;
- д) обґрунтування особливостей міжбюджетних взаємовідносин;

е) інформацію щодо обсягів державного боргу, в тому числі за типом боргового зобов'язання, графіка його погашення, обсягів та умов запозичень;

є) прогноз основних макропоказників економічного і соціального розвитку України, показників зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків та фінансування на наступні три бюджетні періоди;

2)прогнозні показники зведеного бюджету України (включаючи оцінку Державного бюджету України та місцевих бюджетів) відповідно до бюджетної класифікації, а також зведений баланс фінансових ресурсів України;

3)перелік пільг по податках, зборах (інших обов'язкових платежах) із розрахунком втрат доходів бюджету від їх надання;

4)показники видатків Державного бюджету України, необхідних на наступні бюджетні періоди для завершення програм, що враховані в проекті Державного бюджету України, за умови реалізації цих програм протягом більш як одного бюджетного періоду;

5)зведення та структура фінансових зобов'язань із державного боргу та державних гарантій на поточний і наступний бюджетні періоди до повного погашення боргових зобов'язань, включаючи суми на обслуговування державного боргу;

6)перелік інвестиційних програм на наступний бюджетний період, під які можуть надаватися гарантії Кабінету Міністрів України;

7)доповідь про хід виконання Державного бюджету України у поточному бюджетному періоді;

8)проекти кошторисів усіх державних цільових фондів, які створюються за рахунок податків і зборів (обов'язкових платежів) відповідно до закону;

9)пояснення головних розпорядників бюджетних коштів до проекту Державного бюджету України (подаються до Комітету Верховної Ради України з питань бюджету);

10)інші матеріали, обсяг і форму яких визначає Кабінет Міністрів України.

Видатки проекту закону про Державний бюджет України по головних розпорядниках бюджетних коштів повинні бути деталізовані за підрозділами функціональної класифікації.

Організація складання проектів бюджетів забезпечується Кабінетом Міністрів України, а також місцевими державними адміністраціями. Безпосередню роботу зі складання проектів бюджетів за дорученням органів виконавчої влади виконує Міністерство фінансів України та його органи на місцях.

Бюджетним кодексом чітко встановлюються граничні терміни прийняття відповідних рішень учасниками бюджетного процесу в процесі розгляду та прийняття Державного бюджету України (див.бюджетний календар).

Верховна Рада України як найвищий законодавчий орган затверджує Закон про Державний бюджет України, в якому вказуються:

Бюджетний календар

Січень		Затвердження розпису Державного бюджету України;
Лютий		Визначення переліку статистичних показників необхідних для обрахунку між бюджетних трансфертів;
Березень		Збір статистичної інформації для визначення коригуючи коефіцієнтів та розрахунку між бюджетних трансфертів;
Квітень	Розроблення пропозицій проекту Державного бюджету України	До 1 – Національний банк України подає до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України проект основних засад грошово-кредитної політики та проект кошторису;
Травень		Не пізніше 1 – річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України; Розгляд Верховною Радою звіту про виконання закону про Державний бюджет України; Розгляд основних макропоказників економічного і соціального розвитку України; Аналіз виконання бюджету у поточному бюджетному періоді; Оцінка обсягу фінансування бюджету; Складання пропозицій проекту державного бюджету України; Не пізніше, ніж за чотири дні до початку проведення парламентських слухань з питань бюджетної політики, Кабінет Міністрів України подає до Верховної Ради України проект Основних напрямків бюджетної політики на наступний бюджетний період;
Червень	Визначення основних напрямів бюджетної політики	Не пізніше 1 - парламентські слухання з питань бюджетної політики (з доповіддю про основні напрями бюджетної політики на наступний бюджетний період виступає Прем'єр-міністр України або за його дорученням Міністр фінансів України); Схвалення Основних напрямків бюджетної політики на наступний бюджетний період;
Липень	Складання проекту Державного бюджету	Інструкції щодо підготовки бюджетних запитів; Розроблення бюджетних запитів; Аналіз бюджетних запитів; Включення бюджетного запиту до пропозиції проекту Державного бюджету України;

Серпень		Подання проекту закону про Державний бюджет України Кабінет Міністрів України; Обґрунтування особливостей між бюджетних взаємовідносин; Не пізніше 15 – оприлюднення законів, які впливають на формування доходної та видаткової частини бюджетів;
Вересень	Розгляд проекту Державного бюджету Кабінетом	Схвалення проекту закону Кабінетом Міністрів України; Не пізніше 15 – подання проекту закону з відповідними матеріалами Верховній Раді України; Не пізніше 22 – опублікування проекту закону в газеті “Урядовий кур’єр”; Не пізніше 20 – представлення проекту закону на пленарному засіданні Верховної Ради України;
Жовтень	Розгляд та прийняття Державного бюджету України Верховною Радою України	Не пізніше 1 – розгляд проекту закону в комітетах, депутатських фракціях та групах Верховної Ради України та подання пропозицій до Комітету з питань бюджету; Не пізніше 15 – розгляд Комітетом з питань бюджету спільно з уповноваженими представниками Кабінету Міністрів пропозицій до проекту закону та підготовка висновків та пропозицій до нього; Розгляд проекту закону про Державний бюджет України в першому читанні; Не пізніше 20 – прийняття проекту закону в першому читанні; Підготовка проекту закону до другого читання;
Листопад		Не пізніше 3 – Кабінет Міністрів подає доопрацьований проект закону відповідно до Бюджетних висновків і порівняльну таблицю; 3-6 Комітет з питань бюджету готує висновки, щодо розгляду проекту закону в другому читанні; не пізніше 20 – прийняття проекту закону в другому читанні; не пізніше 25 – внесення проекту закону на розгол у третьому читанні; прийняття проекту закону в третьому читанні;
Грудень		до 1 прийняття закону про Державний бюджет України; формування місцевих бюджетів

- загальна сума доходів і загальна сума видатків (з розподілом на загальний та спеціальний фонди, а також з розподілом видатків на поточні і капітальні);
- граничний обсяг річного дефіциту (профіциту) Державного бюджету України в наступному бюджетному періоді і державного боргу на кінець наступного бюджетного періоду, повноваження щодо надання державних гарантій.
- бюджетні призначення головним розпорядникам коштів Державного бюджету України за бюджетною класифікацією;
- доходи бюджету за бюджетною класифікацією;
- бюджетні призначення міжбюджетних трансфертів;
- додаткові положення, що регламентують процес виконання бюджету.

Так, Законом України “Про Державний бюджет України на 2002 рік” доходи Державного бюджету України на 2002 рік установлені в сумі 45.390.509.5 тис. гривень, у тому числі: доходи загального фонду – у сумі 36.880.511.5 тис. гривень та доходи спеціального фонду – у сумі 8.509.998.0 тис. гривень.

Видатки Державного бюджету України на 2002 рік встановлені в сумі 49.573.467.3 тис. гривень, у тому числі видатки загального фонду – у сумі 39.788.314.9 тис. гривень та видатки спеціального фонду – у сумі 9.785.152.4 тис. гривень.

Граничний розмір дефіциту Державного бюджету України на 2002 рік затверджено у сумі 4.182.957.8 тис. гривень, у тому числі граничний розмір дефіциту загального фонду – у сумі 2.907.803.4 тис. гривень та граничний розмір дефіциту спеціального фонду – у сумі 1.275.154.4 тис. гривень

Якщо до початку нового бюджетного періоду не набрав чинності закон про Державний бюджет на поточний бюджетний період, податки, збори (обов’язкові платежі) та інші надходження справляються відповідно до закону про Державний бюджет України на попередній бюджетний період та інших нормативно-правових актів. У цьому випадку Кабінет Міністрів України має право здійснювати витрати Державного бюджету України на цілі, які визначені у законі про Державний бюджет України на попередній бюджетний період і одночасно передбачені у проекті закону на наступний бюджетний період. При цьому щомісячні видатки Державного бюджету України не можуть перевищувати 1/12 обсягу видатків, визначених законом про Державний бюджет України на попередній бюджетний період. Разом з тим забороняється провадити капітальні вдатки, крім випадків, зумовлених форс-мажорними обставинами.

3.4. Виконання Державного бюджету України

Наступним кроком після складання і затвердження Державного бюджету є виконання бюджету та контроль за його перебігом.

Під виконанням бюджетів слід розуміти забезпечення своєчасного і повного надходження запланованих доходів у цілому і за кожним джерелом,

а також своєчасного, повного і безперервного фінансування передбачених бюджетами заходів. Виконання бюджету має за мету забезпечити поступлення доходів і фінансування видатків в межах затверджених бюджетів.

Забезпечує виконання Державного бюджету України Кабінет Міністрів України. Загальну організацію та управління виконанням Державного бюджету України, координацію діяльності учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету здійснює Міністерство фінансів України.

Контроль за виконанням Державного бюджету України здійснює Верховна Рада України.

Державний бюджет України виконується за розписом. Відповідно до Бюджетного кодексу, **бюджетний розпис – це документ, в якому встановлюється розподіл доходів та фінансування бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів по певних періодах року відповідно до бюджетної класифікації.** Він затверджується Міністром фінансів України відповідно до бюджетних призначень, установлених у законі про Державний бюджет України, у місячний термін після набрання чинності законом про Державний бюджет України.

На основі складених розписів доходів і фінансування Управління державного бюджету та бюджетної політики Мінфіну розраховує граничні помісячні обсяги асигнувань загального фонду державного бюджету за відповідними структурними підрозділами Мінфіну і подає їм разом з роз'ясненнями.

Керуючись роз'ясненнями, відповідні структурні підрозділи Мінфіну визначають головним розпорядникам помісячні обсяги асигнувань загального фонду в розрізі бюджетних програм або в цілому головному розпоряднику за тими бюджетним програмами, які належать до відповідного структурного підрозділу. Разом з лімітними довідками про бюджетні асигнування обсяги асигнувань подаються до Управління державного бюджету та бюджетної політики Мінфіну, яке зводить отримані дані, складає узагальнену лімітну довідку за кожним головним розпорядником з визначенням помісячних обсягів асигнувань головному розпоряднику в цілому та доводить усі лімітні довідки кожному головному розпоряднику.

Головні розпорядники за участю розпорядників нижчого рівня згідно з отриманими лімітними довідками уточнюють проекти кошторисів, складають проекти планів асигнувань та подають відповідним структурним підрозділам Мінфіну зведені проекти цих документів для перевірки їх відповідності показникам лімітних довідок. Структурні підрозділи Мінфіну відстежують підготовку головними розпорядниками матеріалів до розпису, забезпечують своєчасне подання цих матеріалів Мінфіну, аналізують зазначені матеріали, вносять при необхідності до них корективи і подають Управлінню державного бюджету та бюджетної політики Мінфіну свої пропозиції щодо включення їх до розпису.

Управління державного бюджету та бюджетної політики Мінфіну зводить отримані від структурних підрозділів Мінфіну матеріали, вносить при

необхідності корективи і подає розпис на затвердження Міністру фінансів України.

Оригінал затверженого розпису передається до Державного казначейства України, копія передається Комітету Верховної Ради України з питань бюджету з подальшим інформуванням про внесені до нього зміни.

Державне казначейство протягом трьох робочих днів після затвердження розпису доводить головним розпорядникам витяг розпису, що є підставою для затвердження в установленому порядку кошторисів, планів асигнувань та планів використання бюджетних коштів.

Міністр фінансів України протягом бюджетного періоду забезпечує відповідність розпису Державного бюджету України встановленим бюджетним призначенням. Лише за наявності відповідного бюджетного призначення можна здійснювати будь-які бюджетні зобов'язання та платежі.

Бюджетне призначення – повноваження, надане головному розпоряднику бюджетних коштів Бюджетним кодексом, законом про Державний бюджет України або рішенням про місцевий бюджет, що має кількісні та часові обмеження та дозволяє надавати бюджетні асигнування.

Бюджетні призначення встановлюються законом про Державний бюджет України чи рішенням про місцевий бюджет. Усі бюджетні призначення втрачають чинність після закінчення бюджетного періоду, за винятком тих випадків, коли окремим законом передбачені багаторічні бюджетні призначення. Так, Законом України “Про Державний бюджет України на 2002 рік” передбачається спрямувати бюджетні призначення, передбачені на 2002 рік Державному комітету інформаційної політики і радіомовлення України, виключно на підтримку дитячих періодичних видань та газети “Кримська світлиця”.

Виконати бюджет за доходами означає мобілізувати надходження податків, зборів (обов'язкових платежів) і розподілити їх за рівнями бюджетної системи відповідно до чинного законодавства.

Прогнозування та аналіз доходів бюджету здійснює Міністерство фінансів України. Воно має виключне право надання відстрочок по сплаті податків, зборів (обов'язкових платежів) на умовах податкового кредиту за поданнями органів стягнення на термін до трьох місяців в межах поточного бюджетного періоду.

Для здійснення непередбачених видатків, що не мають постійного характеру і не могли бути передбачені при складанні проекту бюджету формується **резервний фонд** бюджету. Резервний фонд бюджету не може перевищувати одного відсотка обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету. Порядок використання коштів з резервного фонду бюджету визначається Кабінетом Міністрів України.

Бухгалтерський облік усіх надходжень, що належать Державному бюджету України, веде Державне казначейство України. За поданням органів стягнення воно також здійснює повернення коштів, що були помилково або надмірно зараховані до бюджету.

Органи стягнення забезпечують своєчасне та в повному обсязі надходження до державного бюджету податків, зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів відповідно до законодавства.

Податки, збори (обов'язкові платежі) та інші доходи державного бюджету зараховуються безпосередньо на єдиний казначейський рахунок Державного бюджету України і не можуть акумулюватися на рахунках органів стягнення. Ці надходження визнаються зарахованими в доход державного бюджету з моменту зарахування на єдиний казначейський рахунок державного бюджету.

Виконати бюджет за видатками означає профінансувати видатки, передбачені в бюджеті, відповідно до бюджетного розпису.

Стадіями виконання Державного бюджету України за видатками визнаються:

- встановлення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів на основі затвердженого бюджетного розпису;
- затвердження кошторисів розпорядникам бюджетних коштів;
- взяття бюджетних зобов'язань;
- отримання товарів, робіт, послуг;
- здійснення платежів;
- використання товарів, робіт та послуг на виконання бюджетних програм.

Відповідно до затвердженого бюджетного розпису розпорядники коштів Державного бюджету України одержують бюджетні асигнування, що є підставою для затвердження кошторисів. **Кошторис бюджетних установ є основним плановим документом, який надає повноваження бюджетній установі щодо отримання доходів і здійснення видатків, визначає обсяг і спрямування коштів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення цілей, визначених на бюджетний період відповідно до бюджетних призначень.**

Державне казначейство України здійснює контроль за відповідністю кошторисів розпорядників бюджетних коштів розпису Державного бюджету України. Розпорядники бюджетних коштів беруть бюджетні зобов'язання та провадять видатки тільки в межах бюджетних асигнувань, встановлених кошторисами. За Бюджетним кодексом:

Бюджетне асигнування – повноваження, надане розпоряднику бюджетних коштів відповідно до бюджетного призначення на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів з конкретною метою в процесі виконання бюджету.

Бюджетне зобов'язання – будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, згідно з якими необхідно здійснити платежі протягом цього ж періоду або в майбутньому.

Будь-які зобов'язання, взяті фізичними та юридичними особами за коштами Державного бюджету України без відповідних бюджетних асигнувань

або ж з перевищенням повноважень не вважаються бюджетними зобов'язаннями. Витрати державного бюджету на покриття таких зобов'язань не можуть здійснюватися.

Після отримання товарів, робіт та послуг відповідно до умов взятого бюджетного зобов'язання розпорядник бюджетних коштів приймає рішення про їх оплату та подає доручення на здійснення платежу органу Державного казначейства України.

Державне казначейство України здійснює платежі за дорученнями розпорядників бюджетних коштів у разі:

- наявності відповідного бюджетного зобов'язання для платежу у бухгалтерському обліку виконання Державного бюджету України;
- відповідності напрямів витрачання бюджетних коштів бюджетному асигнуванню;
- наявності у розпорядників бюджетних коштів невикористаних бюджетних асигнувань.

Бухгалтерський облік усіх операцій щодо виконання Державного бюджету України здійснюють органи Державного казначейства України. Цей облік повинен відображати всі активи та зобов'язання держави.

Реально процес виконання бюджету набагато складніший і більш деталізований.

На рівні бюджетної одиниці або розпорядника коштів бюджету (кінцевого споживача бюджетних коштів) досить чітко прослідковуються такі етапи:

- доведення обсягів бюджетних призначень;
- доведення гарантованих лімітів фінансування (виходячи зі ступеня реальної забезпеченості витрат джерелами фінансування), в межах яких бюджетна одиниця (розпорядник коштів) отримує право брати на себе фінансові зобов'язання з виплати грошового утримання персоналу або з укладання угод та договорів з постачальниками та підрядниками;
- обсяги фактично укладених угод (в межах наданих прав за фінансовими дорученнями);
- обсяги здійснених авансових платежів за укладеними договорами;
- сума рахунків, що пред'являються до сплати та обсяги інших необхідних виплат;
- сума коштів, що має бути виплачена після перевірки обґрунтованості пред'явлених рахунків-фактур, підтвердження оприбуткування товарно-матеріальних цінностей та обсягів виконаних робіт, нарахування загробної платні та інших видів грошового утримання;
- сума фактичного перерахування бюджетних коштів з рахунку (списання за бюджетом, адекватне касовим витратам).

Але, оскільки планові показники, що лежать в основі сформованого бюджету, як правило, відрізняються від фактичного їх значення, казначейство має займатися секвестрацією. (**Секвестр** – пропорційне зниження державних

витрат за всіма статтями бюджету протягом часу, що залишається до закінчення поточного бюджетного року).

У статті 54 Бюджетного кодексу йдеться про секвестрування державного бюджету й передбачається, що такі ж повноваження надаються місцевим органам. У разі якщо за результатами місячного звіту про виконання загального фонду державного бюджету виявиться, що отриманих надходжень недостатньо для здійснення бюджетних асигнувань відповідно до бюджетних призначень з урахуванням граничного рівня дефіциту (профіциту), затвердженого законом про Державний бюджет України, Міністерство фінансів України встановлює тимчасове обмеження асигнувань загального фонду Державного бюджету України. Якщо квартальні звіти зафіксують нестачу надходжень на рівні понад 15% бюджетного розпису на відповідний період, Міністерство фінансів уповноважене підготувати зміни до державного бюджету стосовно секвестрації. Кабінет Міністрів України, розглянувши ці пропозиції, подає до Верховної Ради України розроблений на їх основі проект закону про внесення змін до закону про Державний бюджет України не пізніше двох тижнів з дня подання пропозицій Міністром фінансів України.

Верховна Рада України приймає рішення щодо зазначеного проекту закону стосовно скорочення видатків Державного бюджету України у двотижневий термін з дня відповідного подання Кабінетом Міністрів України. До прийняття Верховною Радою України відповідного рішення видатки провадяться з урахуванням тимчасових обмежень бюджетних асигнувань, встановлених Міністерством фінансів України.

3.5. Зведення, складання та надання звітності про виконання державного бюджету

Зведення, складання та надання звітності про виконання Державного бюджету України здійснюються Державним казначейством України.

Розпорядники бюджетних коштів відповідно до єдиної методики звітності складають та подають детальні звіти, що містять бухгалтерські баланси, дані про виконання кошторисів, результати діяльності та іншу інформацію за формами, встановленими законодавством України.

Єдині форми звітності про виконання Державного бюджету України встановлюються Державним казначейством України за погодженням з Рахунковою палатою та Міністерством фінансів України.

Звітність про виконання Державного бюджету України є оперативною, місячною, квартальною та річною.

Рахункова палата протягом двох тижнів з дня офіційного подання Кабінетом Міністрів України річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України готує висновки щодо використання коштів Державного бюджету України і подає до Верховної Ради на розгляд.

Відповідно до Закону України “Про Державний бюджет України на 2002 рік” на Рахункову палату покладено також функцію здійснення контролю за відшкодуванням сум податку на додану вартість з державного бюджету.

За результатами розгляду Верховна Рада України у двотижневий термін з дня отримання висновків приймає рішення щодо звіту про виконання закону про Державний бюджет України.

3.6. Бюджетне планування та прогнозування

У бюджетному процесі значну роль відіграє бюджетне планування, оскільки від правильного визначення планових показників бюджету залежить якість його виконання.

Бюджетне планування – це централізований розподіл та перерозподіл валового внутрішнього продукту і національного доходу по всіх ланках бюджетної системи та видах фінансових планів на підставі Державної програми економічного і соціального розвитку держави.

У процесі бюджетного планування забезпечуються необхідні фінансові пропорції згідно з планом економічного і соціального розвитку; визначаються обсяг доходів бюджету та резерви їхнього росту, обсяг видатків та резерви їхнього скорочення; створюється належна фінансова база соціального захисту населення; розподіляються доходи й видатки між окремими ланками бюджетної системи, утворюються матеріальні та бюджетні резерви.

Відповідно до цього перед бюджетним плануванням постають наступні **завдання;**

- формування найважливіших народногосподарських пропорцій розвитку економіки на плановий період
- виявлення резервів у галузях економіки і спрямування їх на виконання плану економічного і соціального розвитку
- мобілізація грошових надходжень за окремими джерелами та формування доходів бюджету з урахуванням резервів їх збільшення
- раціональний розподіл видатків державного бюджету між окремими ланками бюджетної системи та збалансування бюджетів нижчого рівня
- здійснення державного фінансового контролю за ходом виконання бюджету.

Основні принципи бюджетного планування:

- демократизація бюджетних відносин, тобто під час планування необхідно враховувати оптимальні зв'язки між державним і місцевими бюджетами, а також між ланками місцевих бюджетів
- пріоритетне значення бюджетного планування у всій сукупності фінансових планів
- директивність та цільовий напрямок бюджетних зобов'язань
- органічний зв'язок бюджетного планування з планами соціально-економічного розвитку держави та регіонів.

Показники фінансових планів являються вихідним матеріалом для аналізу фінансового стану держави, інформаційною базою перспективного планування. Система фінансових планів дозволяє виявити об'єктивні взаємозв'язки і довготривалі тенденції зміни структури джерел фінансових ресурсів, а також фактори, що визначають розвиток цих тенденцій у майбутньому.

Для визначення та прогнозування довго- та середньострокових цілей для досягнення яких необхідно направити діяльність органів влади та розробку стратегії заходів та механізмів їх реалізації проводиться **стратегічне планування**. Обов'язковим елементом зазначеного етапу є відбір переліку відповідних напрямків і завдань, виходячи з фінансових можливостей. Це в основному визначається у вигляді програмних та прогнозних документів органів влади: Програма діяльності Кабінету Міністрів України, Державна програма економічного та соціального розвитку на середньостроковий період.

Бюджетне прогнозування – визначення вірогідних показників доходів і видатків бюджету на перспективу. Це науково-аналітична стадія розробки бюджету, в процесі якої формується концепція, шляхи її вирішення і основні цілі, які повинні бути досягнуті.

Прогнозування показників бюджету здійснюється у такій послідовності:

- визначення цілей та відповідно завдань для досягнення поставлених цілей;
- збір, опрацювання та аналіз інформації;
- вибір моделі прогнозування;
- розробка рекомендацій для оптимізації рішень, що приймаються за даними прогнозних розрахунків.

В умовах поступової стабілізації фінансової системи, структурної перебудови економіки бюджетний процес став більш відкритим. Задовго до подання проекту бюджету Міністерством фінансів оприлюднюються планові показники місцевих бюджетів. Це дає можливість здійснити відповідні розрахунки, перевірити статистичні показники та фактичні дані за попередні періоди для розрахунків індексів відносної податкоспроможності.

Фінансове планування та прогнозування є важливими інструментами управління і дають реальні переваги органам виконавчої влади, а саме:

- пов'язує політику і бюджет для досягнення довгострокових планів;
- окреслює фінансове майбутнє і залишає час для запобігання несприятливим подіям;
- поліпшує якість прийняття фінансових рішень;
- дозволяє визначити альтернативні шляхи вирішення зазначених проблем;
- удосконалює процес формування бюджету;
- дозволяє краще оцінити бюджетні пропозиції та приймати відповідні рішення;
- сприяє відкритості управління і прозорості прийняття рішень.

3.7. Бюджетні повноваження Державного казначейства України

Головним призначенням Державного казначейства України є сприяння оптимальному фінансовому управлінню державними ресурсами шляхом забезпечення своєчасного отримання бюджетними установами необхідних ресурсів для успішного функціонування державних служб при одночасному зменшенні видатків на державне фінансування. Казначейство також відповідає за управління державними фінансовими активами і зобов'язаннями. Тому діяльність казначейства тісно пов'язана з виконанням національного бюджету. Однак роль казначейства у виконанні бюджету може бути як пасивною (коли казначейство тільки виділяє ресурси бюджетним установам для виконання їх програм), так і активною (коли казначейство має право встановлювати обмеження на зобов'язання або оплату державних видатків).

В Україні застосовується казначейська форма обслуговування державного бюджету, яка передбачає здійснення Державним казначейством України:

- операцій з коштами державного бюджету;
- розрахунково-касового обслуговування розпорядників бюджетних коштів;
- контролю бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень, прийнятті зобов'язань та проведенні платежів;
- бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання державного бюджету.

Органи Державного казначейства щодо касового виконання бюджету за доходами наділені такими повноваженнями:

- встановлюють порядок відкриття рахунків в управліннях Державного казначейства для зарахування кожного виду податків і зборів до бюджетів та до державних цільових фондів;
- перерахування на транзитні, а звідти зарахування на Єдиний казначейський рахунок доходів бюджету;
- здійснюють розподіл доходів між бюджетами відповідно до нормативів відрахувань, затверджених Законом України Про Державний бюджет України на відповідний рік;
- готують розрахункові документи і проводять повернення надмірно або помилково сплачених платежів до бюджету на підставі висновків органів державної податкової служби, рішень судових органів, інших органів, що здійснюють контроль за нарахуванням та сплатою платежів тощо;
- здійснюють відшкодування податку на додану вартість на підставі висновків органів державної податкової служби та рішень судових органів;
- організують ведення обліку доходів бюджету відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів, затвердженого наказом Державного казначейства України

від 28 листопада 2000 року № 119 у розрізі кодів бюджетної класифікації доходів і типів операцій;

- складають щоденну, періодичну та річну звітність за доходами бюджету відповідно до кодів бюджетної класифікації доходів та подають її відповідним органам, що здійснюють контроль за нарахуванням та сплатою платежів до бюджету та державних цільових фондів.

Повноваження Державного казначейства України з касового виконання бюджету за видатками:

- відкриття особових і реєстраційних рахунків розпорядникам коштів
- ведення зведених реєстрів розпорядників бюджетних коштів та позабюджетних коштів бюджетних установ
- здійснення оперативного прогнозування та касового планування бюджетних коштів згідно з бюджетним розписом
- перерахування бюджетних коштів їх розпорядникам
- оплата витрат розпорядників коштів
- закриття реєстраційних рахунків після закінчення бюджетного періоду
- облік та звітність по операціях касового виконання бюджету за видатками.

Касове виконання Державного бюджету України здійснюється органами Державного казначейства в межах бюджетних асигнувань та надходжень на відповідний реєстраційний рахунок у системі Єдиного казначейського рахунку. Касове виконання здійснюється шляхом проведення платежів Державним казначейством безпосередньо на користь тих підприємств, організацій, що надали послуги, виконали роботи розпорядникам та/або одержувачам бюджетних коштів.

Органи Державного казначейства в місячний термін після прийняття відповідного бюджету отримують від Міністерства фінансів України, Міністерства фінансів Автономної Республіки Крим, територіальних фінансових органів розпис доходів та видатків. Бюджетний розпис містить помісячну розбивку та деталізацію показників надходжень до бюджету і видатків затвердженого бюджету відповідно до бюджетної класифікації.

Облік доходів та здійснення видатків здійснюється на окремих відкритих на ім'я органів Державного казначейства рахунках. Органи Державного казначейства щоденно готують інформацію про рух коштів на Єдиному казначейському рахунку відповідного бюджету.

Керівники відповідних виконавчих органів, Міністерства фінансів Автономної Республіки Крим, відповідних територіальних фінансових органів подають органам Державного казначейства розпорядження про розподіл коштів для здійснення видатків розпорядниками коштів відповідних бюджетів.

Органи Державного казначейства здійснюють перерахування коштів та проведення платежів у межах наявних грошових коштів та затверджених документів розпорядників коштів.

Виконання бюджетів за видатками здійснюється через реєстраційні рахунки, які відкриваються в окремих органах Державного казначейства

України за кодами програмної класифікації видатків бюджетів кожному розпоряднику бюджетних коштів та утримувачу бюджетних коштів.

До функцій Державного казначейства з виконання бюджетів належить здійснення попереднього контролю за використанням бюджетних коштів за цільовим призначенням на підставі підтверджуючих документів розпорядників коштів. Органи Державного казначейства здійснюють оплату рахунків бюджетних установ та організацій тільки після здійснення попереднього контролю. Попередній контроль включає перевірку:

- відповідності платіжних документів бюджетному розпису та затвердженому кошторису доходів та видатків. Кошториси доходів та видатків бюджетних установ затверджують вищестоящі розпорядники бюджетних коштів;
- наявності підтверджуючих документів, що є підставою для здійснення платежів.

Оплата рахунків при обслуговуванні позабюджетних коштів бюджетних установ здійснюється також після проведення попереднього контролю шляхом перевірки відповідності платіжних документів затвердженим кошторисам доходів та видатків.

Після підтвердження відповідності поданих документів органи Державного казначейства здійснюють погашення бюджетних зобов'язань.

Органи Державного казначейства мають право відмовити в погашенні бюджетного зобов'язання у разі, якщо:

- 1) бюджетні зобов'язання не відповідають затвердженому кошторису доходів та видатків бюджетної установи;
- 2) бюджетні зобов'язання не відповідають обсягу доведених бюджетних асигнувань.

Погашення бюджетних зобов'язань здійснюється шляхом оплати платіжних документів з Єдиного казначейського рахунку в розмірі підтвердженого бюджетного зобов'язання та надання дозволу на отримання готівкових грошових коштів бюджетів в установах банків на цілі, передбачені кошторисами доходів та видатків розпорядників бюджетних коштів.

Бюджетним кодексом регламентуються повноваження Державного казначейства України щодо контролю за дотриманням бюджетного законодавства. Державне казначейство України:

- 1) здійснює бухгалтерський облік усіх надходжень та витрат Державного бюджету України;
- 2) встановлює єдині правила ведення бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання бюджетів, кошторисів, видає інструкції з цих питань та здійснює контроль за їх дотриманням;
- 3) здійснює контроль за відповідністю платежів взятим зобов'язанням та бюджетним асигнуванням.

У випадку виявлення бюджетних правопорушень Державне казначейство України у межах своєї компетенції може вчинити дії до розпорядників бюджетних коштів, яким вони видали відповідні бюджетні асигнування.

Бюджетним правопорушенням визнається недотримання учасником бюджетного процесу встановленого Бюджетним кодексом та іншими нормативно-правовими актами порядку складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету чи звіту про виконання бюджету.

Підставами для призупинення бюджетних асигнувань можуть бути:

- 1) несвоєчасне і неповне подання звітності про виконання бюджету;
- 2) невиконання вимог щодо бухгалтерського обліку, складання звітності та внутрішнього фінансового контролю за бюджетними коштами і недотримання порядку перерахування цих коштів;
- 3) подання недостовірних звітів та інформації про виконання бюджету;
- 4) порушення розпорядниками бюджетних коштів вимог щодо прийняття ними бюджетних зобов'язань;
- 5) нецільового використання бюджетних коштів.

За здійснені розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів бюджетні правопорушення Державне казначейство може призупинити проведення операцій з бюджетними коштами на термін до тридцяти днів, якщо інше не передбачено законом. Зупинення операцій з бюджетними коштами полягає у зупиненні будь-яких операцій по здійсненню платежів з рахунку порушника бюджетного законодавства.

Нецільове використання бюджетних коштів, тобто витрачання їх на цілі, що не відповідають бюджетним призначенням, має наслідком зменшення асигнувань розпорядникам бюджетних коштів на суму коштів, що витрачені не за цільовим призначенням, і притягнення відповідних посадових осіб до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності у порядку, визначеному законами України.

Органи Державного казначейства України відповідно до закону про Державний бюджет України несуть **відповідальність** за невиконання вимог щодо ведення бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання бюджетів.

Керівники органів Державного казначейства України несуть персональну відповідальність у разі вчинення ними бюджетного правопорушення та невиконання вимог щодо казначейського обслуговування бюджетів, вставлених Бюджетним кодексом.

Державне казначейство України здійснює безспірне списання коштів з рахунків, на яких обліковуються кошти Державного бюджету України та місцевих бюджетів, за рішенням, яке було прийняте державним органом, що відповідно до закону має право на його застосування.

У разі **списання коштів з реєстраційних рахунків бюджетних установ**, з вини яких виникли відповідні зобов'язання, протягом місяця з часу проведення такої операції розпорядники бюджетних коштів повинні впорядкувати свої зобов'язання з урахування безспірного списання коштів і привести їх у відповідність з бюджетними призначеннями на відповідний бюджетний період. При цьому безспірне списання коштів з рахунків, на яких

обліковуюються кошти Державного бюджету України та місцевих бюджетів, в рахунок погашення зобов'язань таких бюджетних установ не допускається.

Контрольні запитання:

1. Що таке бюджетний процес та з яких стадій він складається?
2. Яких принципів потрібно дотримуватись у провадженні бюджетного процесу?
3. Хто є учасниками бюджетного процесу?
4. На підставі чого і ким розробляється пропозиція проекту Державного бюджету України?
5. В якій сумі встановлені доходи, видатки та граничний рівень дефіциту Державного бюджету України на 2002 рік у Законі України "Про Державний бюджет України на 2002 рік" ?
6. Дайте визначення бюджетного запиту
7. Що таке бюджетний розпис і ким він затверджується?
8. Що таке бюджетне призначення і якими законодавчими документами воно регламентується?
9. З якою метою створюється резервний фонд?
10. Дайте визначення бюджетного асигнування та бюджетного зобов'язання
11. Як здійснюється складання, розгляд та затвердження Державного бюджету України?
12. Що слід розуміти під виконанням бюджету та хто забезпечує цей процес?
13. Хто забезпечує зведення, складання та надання звітності про виконання Державного бюджету України?
14. У яких випадках органи Державного казначейства мають право відмовити в погашенні бюджетного зобов'язання?
15. Що таке бюджетне планування та які його принципи та завдання?
16. Охарактеризуйте бюджетне прогнозування та послідовність його здійснення
17. Які бюджетні повноваження має Державне казначейство України?
18. Охарактеризуйте повноваження Державного казначейства щодо виконання бюджету за видатками
19. Охарактеризуйте повноваження Державного казначейства щодо виконання бюджету за видатками
20. У чому сутність попереднього контролю органів Державного казначейства України?
21. Які повноваження Державного казначейства України щодо контролю за дотриманням бюджетного законодавства?
22. Що може служити підставою для призупинення бюджетних асигнувань?
23. У якому випадку має місце бюджетне правопорушення?
24. Які дії має право вчинити Державне казначейство України до розпорядників коштів у разі виявлення бюджетних правопорушень?
25. Які види порушень бюджетного законодавства передбачені ст. 39 Закону України "Про бюджетну систему України" ?

РОЗДІЛ 4

БЮДЖЕТНА КЛАСИФІКАЦІЯ

Основні терміни та поняття: *бюджетна класифікація, класифікація доходів бюджету, класифікація видатків бюджету, класифікація фінансування бюджету, класифікація боргу, функціональна структура видатків, відомча структура видатків, фінансування за типом кредитора, фінансування за типом боргового зобов'язання, символи банківської звітності*

4.1. Сутність та призначення бюджетної класифікації

Бюджетна класифікація України була затверджена Постановою Верховної Ради України від 12.07.1996р. № 327/96-ВР “Про структуру бюджетної класифікації України” з метою створення єдиної інформаційної системи зведення державних доходів та видатків на всіх рівнях влади та забезпечення загальнодержавної і міжнародної порівнянності бюджетних даних. Вимогу використання єдиної класифікації доходів і видатків закладено у Бюджетному кодексі.

Бюджетна класифікація - єдине систематизоване згрупування доходів, видатків (в тому числі кредитування за вирахуванням погашення) та фінансування бюджету за ознаками економічної сутності, функціональної діяльності, організаційного устрою та іншими ознаками відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів.

Бюджетна класифікація України застосовується для здійснення контролю за фінансовою діяльністю органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших розпорядників бюджетних коштів, проведення необхідного аналізу в розрізі доходів, а також організаційних, функціональних та економічних категорій видатків, забезпечення загальнодержавної і міжнародної порівнянності бюджетних показників.

Бюджетна класифікація України є єдиною для всіх бюджетів, що складають бюджетну систему України. Її використовують у **бюджетному плануванні** в процесі складання проектів бюджетів різних рівнів, розробці індивідуальних і зведених кошторисів витрат для бюджетних установ. При цьому забезпечується взаємозв'язок державного плану економічного і соціального розвитку країни і фінансових планів міністерств і відомств з бюджетом, єдиний порядок складання бюджетів окремих регіонів, зведення показників державного та місцевих бюджетів.

Бюджетна класифікація використовується на всіх стадіях **бюджетного процесу**. Вона дозволяє враховувати надходження доходів і фінансування витрат згідно з затвердженим бюджетним розписом. На підставі бюджетної класифікації складається звітність про виконання бюджету України.

Використання бюджетної класифікації дозволяє проводити **аналіз** надходження доходів за кожним видом, фінансування витрат за їхніми

направленнями, співставлення кошторисних витрат за одностипними установами.

На її основі здійснюється **статистична обробка бюджетних показників**, в процесі якої відслідковується динаміка і тенденції розвитку показників, розробляються прогнози щодо розвитку бюджетних відносин.

Бюджетна класифікація має велике організаційне значення. Вона:

- створює умови для порівнянності показників державного бюджету та місцевих бюджетів.

- приводить кожен бюджет до оглядуваного;
- полегшує розгляд бюджетів та їх економічний аналіз;
- спрощує контроль за виконанням бюджету, своєчасністю і повнотою акумуляції коштів, використанням їх за цільовим призначенням;
- забезпечує можливість синтетичного та аналітичного обліку доходів та видатків у бюджетних установах та організаціях.

Бюджетна класифікація дозволяє також порівняти асигнування з видатками, що допомагає дотримуватись фінансової дисципліни, економно витрачати кошти, здійснювати контроль за виконанням програм соціально-економічного розвитку держави.

Бюджетна класифікація має юридичне значення, а саме: віддзеркалює правову основу організації складання бюджету; здійснює юридичне закріплення устрою і компетенції органів влади і управління; висвітлює законодавчі акти і правила, що регулюють бюджетний процес.

З метою досягнення цілісності бюджетних категорій доходів і видатків та для забезпечення взаємозв'язку між функціональними призначеннями і економічним характером видатків бюджету Міністр фінансів України затверджує бюджетну класифікацію, а також зміни до неї та інформує про це в обов'язковому порядку Верховну Раду України.

Так, наказом Міністерства фінансів України від 27.12.2001 року за № 604 “Про бюджетну класифікацію та її затвердження” на виконання статті 8 Бюджетного кодексу України та з метою запровадження у 2002 році в Україні затверджено нову бюджетну класифікацію, яка включає такі складові частини:

- I класифікація доходів бюджету;
- II класифікація видатків бюджету;
- III класифікація фінансування бюджету;
- IV класифікація боргу.

Водночас затверджено тимчасову класифікацію видатків місцевих бюджетів (з перехідною таблицею до нової функціональної класифікації видатків бюджету), яка використовується до впровадження програмно-цільового методу при складанні та виконанні місцевих бюджетів.

Повноваженнями щодо надання роз'яснень з питань застосування бюджетної класифікації наділені:

класифікації доходів бюджету, функціональної класифікації видатків бюджету, класифікації фінансування бюджету та класифікації боргу - Департамент по бюджету Міністерства фінансів України;

економічної класифікації видатків бюджету – Державне казначейство України.

При складанні та поданні звітності у 2002 році Державне казначейство України повинно застосовувати:

у звіті про виконання Зведеного бюджету України - функціональну класифікацію видатків бюджету;

у звіті про виконання Державного бюджету України - програмну класифікацію видатків державного бюджету, затверджену у відповідному додатку до закону про Державний бюджет України, та функціональну класифікацію видатків бюджету, яка затверджується цим наказом;

у звіті про виконання місцевих бюджетів - тимчасову класифікацію видатків місцевих бюджетів та функціональну класифікацію видатків бюджету, які затверджуються цим наказом.

4.2. Класифікація доходів бюджету

У першому розділі бюджетної класифікації України “Класифікація доходів бюджету” відображена кодифікація усіх видів надходжень, які підлягають зарахуванню до Державного бюджету України та місцевих бюджетів. Відповідно до бюджетної класифікації доходи бюджету згруповані залежно від джерел і форм власності платників податків, що дає змогу визначити їхню економічну сутність.

Цей розділ складається з п’яти основних груп (табл.4.1):

- 1) податкові надходження;
- 2) неподаткові надходження;
- 3) доходи від операцій з капіталом;
- 4) офіційні трансферти;
- 5) цільові фонди.

Податковими надходженнями визнаються передбачені податковими законами України загальнодержавні і місцеві податки, збори та інші обов’язкові платежі.

Неподаткові надходження включають усі безповоротні надходження, крім доходів від продажу капіталу, всі надходження по штрафних і санкціях, крім штрафів за порушення податкового законодавства, а також добровільні, невідплатні поточні надходження з недержавних джерел. Таким чином, неподатковими надходженнями визнаються:

- 1) доходи від власності та підприємницької діяльності;
- 2) адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу;
- 3) надходження від штрафів та фінансових санкцій;
- 4) інші неподаткові надходження.

Доходи від операцій з капіталом охоплюють реалізацію основного капіталу, державних запасів, землі та нематеріальних активів і включають:

- надходження від продажу основного капіталу;
- надходження від реалізації державних запасів товарів;

- надходження від продажу землі та нематеріальних активів;
- податки на фінансові операції та операції з капіталом.

Трансферти - це кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі.

Офіційні трансферти включають невідплатні, безповоротні платежі, отримані від інших органів державного управління, недержавних джерел або міжнародних організацій. Офіційні трансферти можуть поступати:

- від органів державного управління;
- від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій;
- з іншої частини бюджету.

Державні цільові фонди – це фонди, створені відповідно до законів України, які формуються за рахунок визначених законами України податків, зборів (обов'язкових платежів) юридичних осіб незалежно від форм власності та фізичних осіб. Це, насамперед,:

Збір до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення;

Пенсійний фонд України;

Збір на обов'язкове соціальне страхування до Фонду соціального страхування України з тимчасової втрати працездатності;

Збір на обов'язкове державне соціальне страхування України на випадок безробіття до Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття;

Платежі до Фонду України соціального захисту інвалідів;

Збір за забруднення навколишнього природного середовища.

У сукупності податкові та неподаткові надходження складають **поточні доходи**. Якщо до поточних доходів приплюсувати суму доходів від операцій з капіталом, то отримаємо **сукупні доходи**

Таблиця 4.1.

I. Класифікація доходів бюджету

Код	Назва
10000000	Податкові надходження
11000000	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості
11010000	Прибутковий податок з громадян
11020000	Податок на прибуток підприємств
12000000	Податки на власність
12010000	Періодичні податки на чисту вартість майна
12020000	Податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів
13000000	Збори за спеціальне використання природних ресурсів

13010000	Збір за спеціальне використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду
13020000	Збір за спеціальне використання водних ресурсів та збір за користування водами для потреб гідроенергетики і водного транспорту
13030000	Платежі за користування надрами
13040000	Збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету
13050000	Плата за землю
13070000	Плата за використання інших природних ресурсів
14000000	Внутрішні податки на товари та послуги
14010000	Податок на додану вартість
14020000	Акцизний збір із вироблених в Україні товарів
14030000	Акцизний збір із ввезених на територію України товарів
14050000	Податки на окремі категорії послуг
14060000	Плата за ліцензії на певні види господарської діяльності
14070000	Плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності
15000000	Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції
15010000	Ввізне мито
15020000	Вивізне мито
15030000	Кошти, отримані за вчинення консульських дій
15040000	Інші надходження від зовнішньоекономічної діяльності
16000000	Інші податки
16010000	Місцеві податки і збори
16020000	Надходження плати за надання послуг з оформленням документів на право виїзду за кордон
16030000	Податки, не віднесені до інших категорій
16040000	Фіксований сільськогосподарський податок
16050000	Єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва
16060000	Збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства
20000000	Неподаткові надходження
21000000	Доходи від власності та підприємницької діяльності
21020000	Надходження від перевищення валових доходів над видатками Національного банку України
21030000	Надходження від грошово-речових лотерей
21040000	Надходження від розміщення в установах банків тимчасово вільних бюджетних коштів
21050000	Дивіденди (доход), нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств
21060000	Рентна плата
21080000	Інші надходження
21090000	Надходження коштів, одержаних від продажу акцій відкритих акціонерних товариств, придбаних за компенсаційні сертифікати

21110000	<i>Надходження коштів від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва</i>
22000000	<i>Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу</i>
22020000	<i>Плата за утримання дітей у школах-інтернатах</i>
22040000	<i>Плата за утримання вихованців шкіл та профтехучилищ соціальної реабілітації</i>
22060000	<i>Плата за надання послуг службою дозвільної системи органів внутрішніх справ</i>
22080000	<i>Плата за оренду цілісних майнових комплексів та іншого майна</i>
22090000	<i>Державне мито</i>
22100000	<i>Митні збори</i>
23000000	<i>Надходження від штрафів та фінансових санкцій</i>
23010000	<i>Суми, стягнені з винних осіб, за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації</i>
23020000	<i>Перерахування підприємцями частки вартості виготовленої нестандартної продукції з дозволу на тимчасове відхилення від вимог відповідних стандартів щодо якості продукції, виданого Державним комітетом України по стандартизації, метрології і сертифікації</i>
23030000	<i>Адміністративні штрафи та інші санкції</i>
23040000	<i>Надходження штрафних санкцій за порушення правил пожежної безпеки</i>
24000000	<i>Інші неподаткові надходження</i>
24010000	<i>Надходження коштів від реалізації конфіскованого майна за матеріалами митних органів</i>
24020000	<i>Надходження коштів від реалізації товарів та інших предметів, конфіскованих за матеріалами правоохоронних та інших уповноважених органів</i>
24030000	<i>Надходження сум кредиторської та депонентської заборгованості підприємств, організацій та установ, щодо яких минув строк позовної давності</i>
24050000	<i>Надходження коштів від реалізації надлишкового озброєння, військової та спеціальної техніки, іншого майна Збройних сил України та інших утворених згідно з законодавством військових формувань</i>
24060000	<i>Інші надходження</i>
24070000	<i>Надходження сум різниці в ціні на природний газ</i>
24080000	<i>Відрахування від сум перевищення розрахункової величини фонду оплати праці</i>
24100000	<i>Пеня за порушення термінів розрахунків у сфері зовнішньоекономічної діяльності та за невиконання зобов'язань</i>
24110000	<i>Доходи від операцій з кредитування та надання гарантій</i>
24120000	<i>Власні надходження бюджетних установ</i>

24140000	Додаткові збори на виплату пенсій
30000000	Доходи від операцій з капіталом
31000000	Надходження від продажу основного капіталу
31010000	Надходження коштів від реалізації безхазяйного майна, майна, що за правом спадкоємства перейшло у власність держави, та скарбів
31020000	Надходження коштів від Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння
31030000	Надходження від відчуження майна, яке належить Автономній Республіці Крим та майна, що знаходиться у комунальній власності
32000000	Надходження від реалізації державних запасів товарів
32010000	Надходження від реалізації матеріальних цінностей державного резерву
32020000	Надходження від реалізації розброньованих матеріальних цінностей мобілізаційного резерву
33000000	Надходження від продажу землі і нематеріальних активів
33010000	Надходження від продажу землі
33020000	Надходження від продажу нематеріальних активів
34000000	Податки на фінансові операції та операції з капіталом
40000000	Офіційні трансферти
41000000	Від органів державного управління
41010000	Кошти, що надходять з інших бюджетів
41020000	Дотації
41030000	Субвенції
42000000	Від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій
42010000	Надходження від секретаріату ООН за участь українського контингенту у миротворчих операціях
42020000	Гранти (дарунки), що надійшли до бюджетів усіх рівнів
43000000	З іншої частини бюджету
43010000	Кошти, одержані із загального фонду бюджету до бюджету розвитку (спеціального фонду)
50000000	Цільові фонди
50010000	Збір до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення
50020000	Пенсійний фонд України
50030000	Збір на обов'язкове соціальне страхування до Фонду соціального страхування України з тимчасової втрати працездатності
50040000	Збір на обов'язкове державне соціальне страхування України на випадок безробіття до Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття
50050000	Збір до Державного інноваційного фонду України
50070000	Платежі до Фонду України соціального захисту інвалідів
50080000	Збір за забруднення навколишнього природного середовища

50090000	<i>Відрахування та збір на будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання автомобільних доріг загального користування</i>
50100000	<i>Інші фонди</i>
50110000	<i>Цільові фонди, утворені Верховною Радою Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади</i>

Як видно із наведеної таблиці, окремі групи доходів складаються зі статей доходів, які об'єднують конкретні види доходів за джерелами та способами їх отримання. Код класифікації доходів має вісім знаків:

- перша цифра - відповідає групі доходів;
- друга цифра - номер підгрупи бюджетної класифікації;
- третя та четверта цифри - відповідають розділу;
- п'ята та шоста цифри - означають параграф конкретного розділу, який визначає різновид надходження;
- сьома та восьма цифри - відведені для кодування виду бюджету (державний, міський, районний, селищний, сільський) для розщеплення платежу.

Наприклад, під кодом 30000000 зашифровані доходи від операцій з капіталом, 31000000 - надходження від продажу основного капіталу, 31020000 – надходження коштів від Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння.

Для кожного виду надходжень, що зараховуються до бюджетів, коду бюджетної класифікації Національним банком України присвоюється тільки йому відповідний тризначний **символ банківської звітності**. Це пов'язано зі специфікою зарахування платежів до місцевих бюджетів, яка склалася з переходом їх на казначейське обслуговування (на один рахунок місцевого бюджету може зараховуватися багато різних платежів). У процесі переходу на касове обслуговування місцевих бюджетів за доходами Національним банком будуть присвоєні символи банківської звітності усім, без виключення, кодам бюджетної класифікації, відповідно до яких платежі зараховуватимуться до місцевих бюджетів. Крім цього очікується також зміна символів банківської звітності окремих кодів бюджетної класифікації доходів місцевих бюджетів. Символи банківської звітності формуються для кодування аналітичних рахунків та забезпечують правильність (адресність) надходження коштів на відповідні аналітичні рахунки. При цьому кожному символу звітності відповідає окремий код бюджетної класифікації і аналітичних рахунків. Наприклад, коду бюджетної класифікації 11021200 “Відрахування від суми податку на прибуток для фінансування житлового будівництва для військовослужбовців” присвоєно символ банківської звітності 222.

4.3. Класифікація видатків бюджету

Новий підхід запроваджено щодо класифікації видатків, який дозволяє

визначити не лише сам факт використання міністерствами та відомствами бюджетних коштів, а й пов'язати ці видатки з виконанням програмних завдань держави та мірою відповідальності у цьому кожного відомства.

Запровадження нової функціональної класифікації видатків бюджету викликане необхідністю приведення її у відповідність до міжнародних стандартів статистики державних фінансів з метою забезпечення міжнародної порівнянності показників бюджету.

Нова класифікація видатків бюджету розроблена на основі класифікації функцій управління (КФУ), опублікованої статистичним відділом Організації об'єднаних націй. Класифікація має три рівні категорії (від 1 до 10), групи та класи. Категорії – це загальні цілі державного управління, а групи і класи описують засоби досягнення цих загальних цілей.

Державний бюджет на 2002 рік сформовано із застосуванням програмної класифікації видатків державного бюджету, кожен код якої відповідає коду нової функціональної класифікації видатків.

Наступним кроком стане запровадження програмної класифікації видатків місцевих бюджетів. Згідно наказу Міністерства фінансів України місцеві органи влади при складанні і виконанні місцевих бюджетів у 2002 році будуть використовувати тимчасову класифікацію видатків місцевих бюджетів (розроблену на основі функціональної класифікації видатків бюджету, затвердженої наказом Мінфіну від 03.12.1997 р № 265 із змінами та доповненнями).

Видатки бюджету класифікуються за чотирма ознаками:

1. Функціональна класифікація видатків бюджету (за функціями, з виконанням яких пов'язані видатки) (КФКВ);
2. Економічна класифікація видатків бюджету (за економічною характеристикою операцій, при проведенні яких здійснюються ці видатки) (КЕКВ);
3. Відомча класифікація видатків (за ознакою головного розпорядника бюджетних коштів) (КВКВ);
4. Програмна класифікація видатків бюджету (КПКВ).

Функціональна класифікація здійснюється відповідно до основних функцій держави, які викладені у вигляді розділів видатків, з низкою підрозділів. Можна виділити три рівні функціональної класифікації:

перший рівень - розділи, в яких визначаються видатки бюджетів на здійснення загальних функцій держави, Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування. Наприклад, 0100 - загальнодержавні функції, 0200 – оборона, 0300 - громадський порядок, безпека та судова влада, 0400 – економічна діяльність, 0500 – охорона навколишнього природного середовища тощо.

другий рівень – підрозділи та групи, в яких конкретизуються напрями спрямування бюджетних коштів на здійснення відповідно функцій держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування в межах відповідних розділів. Наприклад, розділ "Економічна діяльність" - 0400, підрозділ "паливно-енергетичний комплекс" - 0430; Функціонування

виконавчої влади - 010200; розділ “охорона здоров’я” – 0700, підрозділ “лікарні та санаторно-курортні заклади” – 0730.

третій рівень - цільові видатки за конкретними напрямками діяльності головних розпорядників бюджетних коштів у межах відповідних підрозділів. Наприклад, розділ "Духовний та фізичний розвиток" -0800; підрозділ "Культура та мистецтво" -0820; конкретні напрямки діяльності головних розпорядників коштів: художні колективи, концертні та циркові організації - 0822; творчі спілки – 0824, заповідники – 0827 тощо (табл. 4.2).

Таблиця 4.2.

Функціональна класифікація видатків бюджету

Код	Найменування
0100	Загальнодержавні функції
0110	Вищі органи державного управління, органи місцевої влади та місцевого самоврядування, фінансова та зовнішньополітична діяльність
0111	Вищі органи державного управління, органи місцевої влади та місцевого самоврядування
0112	Фінансова та фіскальна діяльність
0113	Зовнішньополітична діяльність
0120	Економічна допомога зарубіжним країнам
0130	Інші загальні функції державного управління
0131	Управління системою державної служби
0132	Загальнодержавне планування та статистика
0133	Інша діяльність у сфері державного управління
0140	Фундаментальні дослідження
0150	Дослідження і розробки у сфері державного управління
0160	Проведення виборів та референдумів
0170	Обслуговування боргу
0171	Обслуговування внутрішнього боргу
0172	Обслуговування зовнішнього боргу
0180	Міжбюджетні трансферти
0200	Оборона
0210	Військова оборона
0220	Цивільна оборона
0230	Військова допомога зарубіжним країнам
0240	Військова освіта
0250	Дослідження і розробки у сфері оборони
0260	Інша діяльність у сфері оборони
0300	Громадський порядок, безпека та судова влада
0310	Діяльність із забезпечення громадського порядку, боротьба із злочинністю та охорона державного кордону
0320	Протипожежний захист та рятування

0330	Судова влада
0340	Кримінально-виконавча система та виправні заходи
0350	Діяльність у сфері безпеки держави
0360	Нагляд за дотриманням законів та представницькі функції в суді
0370	Дослідження і розробки у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади
0380	Інша діяльність у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади
0400	Економічна діяльність
0410	Загальна економічна, торговельна та трудова діяльність
0411	Загальна економічна та торговельна діяльність
0412	Регулювання трудових відносин
0420	Сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство
0421	Сільське господарство
0422	Лісове господарство та мисливство
0423	Рибне господарство
0430	Паливно-енергетичний комплекс
0431	Вугільна галузь та інші галузі з видобутку твердого палива
0432	Нафтогазова галузь
0433	Електроенергетична галузь
0434	Інші галузі паливно-енергетичного комплексу
0440	Інша промисловість та будівництво
0441	Промисловість з видобутку рудних та нерудних корисних копалин
0442	Обробна промисловість
0443	Будівництво
0444	Відтворення мінерально-сировинної бази
0450	Транспорт
0451	Автомобільний транспорт
0452	Водний транспорт
0453	Залізничний транспорт
0454	Повітряний транспорт
0455	Трубопровідний та інший транспорт
0456	Дорожнє господарство
0460	Зв'язок, телекомунікації та інформатика
0470	Інші галузі економіки
0471	Торговельне господарство та заклади громадського харчування
0472	Туризм та готельне господарство
0473	Багатоцільові проекти розвитку
0480	Дослідження і розробки в галузях економіки

0481	<i>Дослідження і розробки у сфері економічної, торговельної та трудової діяльності</i>
0482	<i>Дослідження і розробки у сфері сільського господарства, лісового господарства та мисливства, рибного господарства</i>
0483	<i>Дослідження і розробки у сфері паливно-енергетичного комплексу</i>
0484	<i>Дослідження і розробки в інших галузях промисловості та будівництві</i>
0485	<i>Дослідження і розробки у сфері транспорту</i>
0486	<i>Дослідження і розробки у сфері зв'язку, телекомунікації та інформатики</i>
0487	<i>Дослідження і розробки в інших галузях економіки</i>
0490	<i>Інша економічна діяльність</i>
0500	<i>Охорона навколишнього природного середовища</i>
0510	<i>Запобігання та ліквідація забруднення навколишнього природного середовища</i>
0511	<i>Охорона та раціональне використання природних ресурсів</i>
0512	<i>Утилізація відходів</i>
0513	<i>Ліквідація іншого забруднення навколишнього природного середовища</i>
0520	<i>Збереження природно-заповідного фонду</i>
0530	<i>Дослідження і розробки у сфері охорони навколишнього природного середовища</i>
0540	<i>Інша діяльність у сфері охорони навколишнього природного середовища</i>
0600	<i>Житлово-комунальне господарство</i>
0610	<i>Житлове господарство</i>
0620	<i>Комунальне господарство</i>
0630	<i>Дослідження і розробки у сфері житлово-комунального господарства</i>
0640	<i>Інша діяльність у сфері житлово-комунального господарства</i>
0700	<i>Охорона здоров'я</i>
0710	<i>Медична продукція та обладнання</i>
0720	<i>Поліклініки і амбулаторії, швидка та невідкладна допомога</i>
0721	<i>Поліклініки загального профілю та амбулаторії</i>
0722	<i>Спеціалізовані поліклініки</i>
0723	<i>Стоматологічні поліклініки</i>
0724	<i>Станції швидкої та невідкладної допомоги</i>
0725	<i>Фельдшерсько-акушерські пункти</i>
0730	<i>Лікарні та санаторно-курортні заклади</i>
0731	<i>Лікарні загального профілю</i>
0732	<i>Спеціалізовані лікарні та інші спеціалізовані заклади</i>

0733	<i>Пологові будинки</i>
0734	<i>Санаторно-курортні заклади</i>
0740	<i>Санітарно-профілактичні та протиепідемічні заходи і заклади</i>
0750	<i>Дослідження і розробки у сфері охорони здоров'я</i>
0760	<i>Інша діяльність у сфері охорони здоров'я</i>
0761	<i>Будинки дитини</i>
0762	<i>Станції переливання крові</i>
0763	<i>Інші заклади та заходи у сфері охорони здоров'я</i>
0800	<i>Духовний та фізичний розвиток</i>
0810	<i>Фізична культура і спорт</i>
0820	<i>Культура та мистецтво</i>
0821	<i>Театри</i>
0822	<i>Художні колективи, концертні і циркові організації</i>
0823	<i>Кінематографія</i>
0824	<i>Творчі спілки</i>
0825	<i>Бібліотеки</i>
0826	<i>Музеї і виставки</i>
0827	<i>Заповідники</i>
0828	<i>Клубні заклади</i>
0829	<i>Інші заходи і заклади в галузі культури та мистецтва</i>
0830	<i>Засоби масової інформації</i>
0831	<i>Телебачення і радіомовлення</i>
0832	<i>Преса</i>
0833	<i>Книговидання</i>
0834	<i>Інші засоби масової інформації</i>
0840	<i>Дослідження і розробки у сфері духовного та фізичного розвитку</i>
0850	<i>Інша діяльність у сфері духовного та фізичного розвитку</i>
0900	<i>Освіта</i>
0910	<i>Дошкільна освіта</i>
0920	<i>Загальна середня освіта</i>
0921	<i>Загальноосвітні навчальні заклади</i>
0922	<i>Загальноосвітні спеціалізовані школи-інтернати</i>
0923	<i>Загальноосвітні спеціальні навчальні заклади</i>
0930	<i>Професійно-технічна освіта</i>
0940	<i>Вища освіта</i>
0941	<i>Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації</i>
0942	<i>Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації</i>
0950	<i>Післядипломна освіта</i>
0960	<i>Позашкільна освіта та заходи із позашкільної роботи з дітьми</i>
0970	<i>Програми матеріального забезпечення навчальних закладів</i>

<i>0980</i>	<i>Дослідження і розробки у сфері освіти</i>
<i>0990</i>	<i>Інші заклади та заходи у сфері освіти</i>
1000	Соціальний захист та соціальне забезпечення
<i>1010</i>	<i>Соціальний захист на випадок непрацездатності</i>
<i>1020</i>	<i>Соціальний захист пенсіонерів</i>
<i>1030</i>	<i>Соціальний захист ветеранів війни та праці</i>
<i>1040</i>	<i>Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді</i>
<i>1050</i>	<i>Соціальний захист безробітних</i>
<i>1060</i>	<i>Допомога у вирішенні житлового питання</i>
<i>1061</i>	<i>Допомога на утримання житла</i>
<i>1062</i>	<i>Допомога на забезпечення житлом</i>
<i>1070</i>	<i>Соціальний захист інших категорій населення</i>
<i>1080</i>	<i>Дослідження і розробки у сфері соціального захисту</i>
<i>1090</i>	<i>Інша діяльність у сфері соціального захисту</i>

Економічна класифікація видатків бюджету визначає конкретне спрямування коштів, тобто предметно-цільове їх призначення, і поділяється на:

1) поточні видатки (код 1000) - усі платежі бюджету, що передбачаються на поточні цілі;

2) капітальні видатки (код 2000) - платежі з метою придбання основного капіталу, створення державних запасів і резервів, землі і нематеріальних активів, а також капітальні трансферти.

3) нерозподілені видатки (код 3000) - це видатки з резервних фондів Кабінету Міністрів України та фондів непередбачених видатків Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, обласних та місцевих адміністрацій, виконкомів місцевих рад;

4) кредитування з вирахуванням погашення (код 4000) - платежі бюджетів усіх рівнів з метою проведення економічної політики, в результаті яких у них виникають фінансові вимоги до інших суб'єктів господарської діяльності. При застосуванні категорії кредитування обов'язковою умовою є виникнення зобов'язання щодо повернення коштів.

Кожний напрямок видатків має цільове призначення. Наприклад, поточні видатки (1000) за цільовим призначенням спрямовувати: на оплату праці працівників бюджетних установ - 1100; нарахування на заробітну плату - 1120; видатки на відрядження – 1140, оплату комунальних послуг та енергоносіїв - 1160. Капітальні видатки (2000): придбання основного капіталу - 2100; створення державних запасів і резервів - капітальний ремонт - 2200. Надання внутрішніх кредитів з вирахуванням погашення (код 4100) передбачає кредитування (мінус погашення) органів державного управління інших рівнів, державних підприємств, фінансових установ і включає надання внутрішніх кредитів (код 4110) та повернення внутрішніх кредитів (код 4120). Надання зовнішніх кредитів з вирахуванням погашення (код 4200) включає кредитування та платежі в рахунок його погашення, які надаються зарубіжним країнам, міжнародним організаціям, підприємствам, приватним особам: при

цьому надання зовнішніх кредитів має код 4210; повернення зовнішніх кредитів – код 4220 (табл.4.3.).

Таблиця 4.3.

Економічна класифікація видатків бюджету

КЕКВ	Назва
1000	Поточні видатки
1100	Видатки на товари і послуги
1110	Оплата праці працівників бюджетних установ
1120	Нарахування на заробітну плату
1130	Придбання предметів постачання і матеріалів, оплата послуг та інші видатки
1140	Видатки на відрядження
1150	Матеріали, інвентар, будівництво, капітальний ремонт та заходи спеціального призначення, що мають загальнодержавне значення
1160	Оплата комунальних послуг та енергоносіїв
1170	Дослідження і розробки, державні програми
1200	Виплата процентів (доходу) за зобов'язаннями
1300	Субсидії і поточні трансферти
1310	Субсидії та поточні трансферти підприємствам (установам, організаціям)
1320	Поточні трансферти органам державного управління інших рівнів
1340	Поточні трансферти населенню
1350	Поточні трансферти за кордон
2000	Капітальні видатки
2100	Придбання основного капіталу
2110	Придбання обладнання і предметів довгострокового користування
2120	Капітальне будівництво (придбання)
2130	Капітальний ремонт, реконструкція та реставрація
2200	Створення державних запасів і резервів
2300	Придбання землі і нематеріальних активів
2400	Капітальні трансферти
2410	Капітальні трансферти підприємствам (установам, організаціям)
2420	Капітальні трансферти органам державного управління інших рівнів
2430	Капітальні трансферти населенню
2440	Капітальні трансферти за кордон
2450	Капітальні трансферти до бюджету розвитку
3000	Нерозподілені видатки
4000	Кредитування з вирахуванням погашення
4100	Надання внутрішніх кредитів з вирахуванням погашення
4110	Надання внутрішніх кредитів
4120	Повернення внутрішніх кредитів

4200	<i>Надання зовнішніх кредитів з вирахуванням погашення</i>
4210	<i>Надання зовнішніх кредитів</i>
4220	<i>Повернення зовнішніх кредитів</i>

Відомча класифікація видатків бюджету дає можливість здійснювати повний економічний аналіз і контроль за витрачанням бюджетних коштів. Вона засвідчує, якому міністерству, відомству спрямовуються кошти, тобто містить перелік головних розпорядників бюджетних коштів. На її основі Державне казначейство України та місцеві фінансові органи ведуть реєстр формування і використання фінансових ресурсів розпорядниками бюджетних коштів.

Наприклад, код Міністерства освіти і науки України - 220, Міністерства фінансів України - 350, Антимонопольного комітету України - 601, Рахункової палати України – 651, Тернопільської обласної державної адміністрації – 789 тощо.

Відомча класифікація видатків бюджетів затверджується:

1) для Державного бюджету України - Міністерством фінансів України і визначається відповідно до закону про Державний бюджет України (частина друга статті 22 Бюджетного кодексу України). Відомча класифікація видатків державного бюджету наведена у табл.4.4.;

2) для бюджетів самоврядування - міністром фінансів Автономної Республіки Крим, керівником місцевого фінансового органу і визначається відповідно до рішення про місцевий бюджет (частина третя статті 22 Бюджетного кодексу України).

Таблиця 4.4.

Відомча класифікація видатків державного бюджету

КВКВ	Назва
11	Управління справами Верховної Ради України
30	Державне управління справами
41	Господарське управління Секретаріату Кабінету Міністрів України
60	Верховний суд України
70	Вищий господарський суд України
80	Конституційний Суд України
90	Генеральна прокуратура України
100	Міністерство внутрішніх справ України
110	Міністерство палива та енергетики України
120	Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України
140	Міністерство закордонних справ України
170	Державний комітет інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України
180	Міністерство культури і мистецтв України
210	Міністерство оборони України

220	Міністерство освіти і науки України
230	Міністерство охорони здоров'я України
240	Міністерство екології та природних ресурсів України
250	Міністерство праці та соціальної політики України
260	Міністерство промислової політики України
280	Міністерство аграрної політики України
300	Державний комітет статистики України
310	Міністерство транспорту України
320	Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи
340	Державний комітет України у справах сім'ї та молоді
350	Міністерство фінансів України
351	Міністерство фінансів України (загальнодержавні видатки)
360	Міністерство юстиції України
512	Державний комітет України з державного матеріального резерву
516	Державна митна служба України
527	Державний комітет ядерного регулювання України
532	Державний комітет України у справах національностей та міграції
534	Державний комітет у справах охорони державного кордону України
538	Державна туристична адміністрація України
542	Державний комітет України з питань фізичної культури і спорту
545	Державний комітет зв'язку та інформатизації України
598	Вища рада юстиції
599	Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
601	Антимонопольний комітет України
602	Вища атестаційна комісія України
607	Державний департамент України з питань виконання покарань
611	Державний комітет архівів України
612	Головне управління державної служби України
614	Державна податкова адміністрація України
615	Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку України
625	Державна комісія з питань оборонно-промислового комплексу України
637	Національна комісія регулювання електроенергетики України
638	Національне космічне агентство України
644	Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення
651	Рахункова палата України
652	Служба безпеки України
654	Національна академія наук України
660	Управління державної охорони України
661	Фонд державного майна України
673	Центральна виборча комісія
771	Рада Міністрів Автономної Республіки Крим

772	Вінницька обласна державна адміністрація
773	Волинська обласна державна адміністрація
774	Дніпропетровська обласна державна адміністрація
775	Донецька обласна державна адміністрація
776	Житомирська обласна державна адміністрація
777	Закарпатська обласна державна адміністрація
778	Запорізька обласна державна адміністрація
779	Івано-Франківська обласна державна адміністрація
780	Київська обласна державна адміністрація
781	Кіровоградська обласна державна адміністрація
782	Луганська обласна державна адміністрація
783	Львівська обласна державна адміністрація
784	Миколаївська обласна державна адміністрація
785	Одеська обласна державна адміністрація
786	Полтавська обласна державна адміністрація
787	Рівненська обласна державна адміністрація
788	Сумська обласна державна адміністрація
789	Тернопільська обласна державна адміністрація
790	Харківська обласна державна адміністрація
791	Херсонська обласна державна адміністрація
792	Хмельницька обласна державна адміністрація
793	Черкаська обласна державна адміністрація
794	Чернівецька обласна державна адміністрація
795	Чернігівська обласна державна адміністрація
796	Київська міська державна адміністрація
797	Севастопольська міська державна адміністрація
868	Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва

Програмна класифікація видатків бюджету застосовується при формуванні бюджету за програмно-цільовим методом і щорічно визначається у законі про Державний бюджет України відповідно до вимог частини третьої статті 38 Бюджетного кодексу України.

Формування програмної класифікації видатків державного бюджету при складанні проекту закону про державний бюджет здійснюється за структурою кодування, наведеною у табл. 4.5.

Таблиця 4.5.

Структура кодування програмної класифікації видатків державного бюджету

Код програмної класифікації містить сім знаків, з яких:

1	2	3	4	Пояснення
	X	XX	X	

	0	00	0	Головний розпорядник (код відомчої класифікації видатків державного бюджету)
XXX		00	0	Відповідальний виконавець у системі головного розпорядника
XXX	1	00	0	<i>(якщо відповідальним виконавцем є безпосередньо структурний підрозділ центрального апарату головного розпорядника – такою частиною коду є цифра «1», щодо всіх інших відповідальних виконавців використовуються цифри від «2» до «9»)</i>
XXX	X		0	бюджетна програма в межах одного відповідального виконавця
XXX	X	01	0	<i>(якщо бюджетна програма пов'язана з функціонуванням апаратів органів державної влади (в основному це коди діючої функціональної класифікації розділу “Державне управління”, ця частина коду визначається цифрами “01”, всі інші – “02”, “03”, “04” і далі в межах одного відповідального виконавця)</i>
XXX	X	6X	0	<i>для відстеження усіх бюджетних програм на реалізацію діючих інституційних та інвестиційних проектів п'ятій цифрі коду таких програм присвоюється номер “6”</i>
XXX	X	7X	0	<i>для відстеження усіх бюджетних програм із резервного фонду п'ятій цифрі коду таких програм присвоюється номер “7”</i>
XXX	X	8X	0	<i>для відстеження усіх бюджетних програм, що складають капітальні вкладення, п'ятій цифрі коду таких програм присвоюється номер “8”</i>
XXX		XX		напрямок діяльності в одній бюджетній програмі (код визначається цифрами від “1” до “9”): на 2002 рік цю частину передбачається не застосовувати з метою спрощення системи і апробування її на практиці (тому в даний час на цьому місці буде цифра “0”)

Обов'язковою умовою є прив'язка коду конкретної бюджетної програми до відповідного коду нової функціональної класифікації видатків бюджету, що забезпечить можливість автоматичного групування показників бюджетних програм за функціональною класифікацією.

У більшості випадків за базу визначення бюджетної програми беруться бюджетні призначення окремого головного розпорядника за функціональною класифікацією, аналізується його організаційна структура з метою визначення відповідальних виконавців та детально визначається мета бюджетної програми, яку необхідно досягнути, і завдання, які необхідно виконати для досягнення цієї мети за рахунок відповідного бюджетного призначення.

З метою поліпшення прозорості та контрольованості використання

бюджетних коштів бюджетну програму, обсяг видатків на яку складає більше 1-1,5 відсотка загального обсягу видатків державного бюджету, доцільно розподілити на декілька менших бюджетних програм.

Програмна класифікація видатків державного бюджету щорічно уточнюється і перезатверджується шляхом встановлення бюджетних призначень у Закону про Державний бюджет України. Незмінною залишається лише структура коду програмної класифікації видатків.

4.4. Класифікація фінансування бюджету

Класифікація фінансування бюджету визначає джерела отримання фінансових ресурсів, необхідних для покриття дефіциту бюджету, і напрями витрачання фінансових ресурсів, що утворилися в результаті перевищення доходів бюджету над його видатками.

Класифікація фінансування бюджету здійснюється за такими ознаками:

фінансування за типом кредитора - за категоріями кредиторів або власників боргових зобов'язань. Наприклад, внутрішнє фінансування – 200000, в тому числі фінансування за рахунок коштів бюджетів різних рівнів та державних фондів – 201000, фінансування за рахунок позик банківських установ – 202000 (табл.4.6);

фінансування за типом боргового зобов'язання - за засобами, що використовуються для фінансування дефіциту або профіциту. Наприклад, внутрішнє фінансування - код 400000, в тому числі: довгострокові зобов'язання – 401000; зовнішнє фінансування - 500000, в тому числі: довгострокові зобов'язання - 501000; короткострокові зобов'язання та векселі – 503000 (табл.4.7).

Таблиця 4.6.

Класифікація фінансування бюджету за типом кредитора

Код	Назва
200000	Внутрішнє фінансування
<i>201000</i>	<i>Фінансування за рахунок коштів бюджетів різних рівнів та державних фондів</i>
<i>202000</i>	<i>Фінансування за рахунок позик банківських установ</i>
<i>203000</i>	<i>Інше внутрішнє фінансування</i>
<i>204000</i>	<i>Надходження від приватизації державного майна</i>
<i>205000</i>	<i>Фінансування за рахунок залишків коштів на рахунках бюджетних установ та організацій</i>
<i>206000</i>	<i>Зміни обсягів депозитів і цінних паперів, що використовуються для управління ліквідністю</i>
<i>207000</i>	<i>Коригування</i>
300000	Зовнішнє фінансування
<i>301000</i>	<i>Позики, надані міжнародними організаціями економічного розвитку</i>

302000	<i>Позики, надані органами управління іноземних держав</i>
303000	<i>Позики, надані іноземними комерційними банками</i>
304000	<i>Позики, надані постачальниками</i>
305000	<i>Позики, не віднесені до інших категорій</i>
306000	<i>Зміни обсягів депозитів і цінних паперів, що використовуються для управління ліквідністю</i>

Таблиця 4.7.

Класифікація фінансування бюджету за типом боргового зобов'язання

Код	Назва
400000	Внутрішнє фінансування
401000	<i>Довгострокові зобов'язання</i>
402000	<i>Середньострокові зобов'язання</i>
403000	<i>Короткострокові зобов'язання та векселі</i>
404000	<i>Інші зобов'язання</i>
405000	<i>Зміни обсягів готівкових коштів, депозитів і цінних паперів, що використовуються для управління ліквідністю</i>
406000	<i>Надходження від приватизації державного майна</i>
500000	Зовнішнє фінансування
501000	<i>Довгострокові зобов'язання</i>
502000	<i>Середньострокові зобов'язання</i>
503000	<i>Короткострокові зобов'язання та векселі</i>
504000	<i>Інші зобов'язання</i>
505000	<i>Зміни обсягів депозитів і цінних паперів, що використовуються для управління ліквідністю</i>

4.5. Класифікація боргу

Класифікація боргу систематизує інформацію про всі боргові зобов'язання держави, Автономної Республіки Крим, місцевого самоврядування.

Державний борг класифікується за типом кредитора та за типом боргового зобов'язання.

Класифікація боргу за **типом кредитора** складається з двох розділів. Перший розділ - внутрішній борг (код 200000) включає, заборгованість за позиками, одержаними з бюджетів різних рівнів та державних фондів – код 210000, заборгованість перед банківськими установами - код 220000, заборгованість перед іншими органами управліннями - код 230000 тощо. Другий розділ - зовнішній борг (код 300000) (табл.4.8).

Класифікація боргу за **типом боргового зобов'язання** складається з внутрішнього та зовнішнього боргу (коди 400000 та 500000), заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями (коди 410000 та 510000) тощо (табл.4.9).

Класифікація боргу за типом кредитора

Код	Назва
200000	Внутрішній борг
210000	Заборгованість за позиками, одержаними з бюджетів різних рівнів та державних фондів
211000	Заборгованість за позиками, одержаними з державних фондів
212000	Заборгованість за позиками, одержаними з бюджетів вищих рівнів
213000	Заборгованість за позиками, одержаними з бюджетів нижчих рівнів
220000	Заборгованість перед банківськими установами
221000	Заборгованість за позиками, одержаними від Національного банку України
222000	Заборгованість за позиками, одержаними від інших банків
230000	Заборгованість перед іншими органами управління
231000	Заборгованість за позиками, одержаними від інших фінансових установ
232000	Заборгованість за позиками, одержаними від нефінансових державних підприємств
233000	Заборгованість за позиками, одержаними від нефінансового приватного сектора
234000	Інша внутрішня заборгованість
240000	Внутрішня заборгованість, не віднесена до інших категорій
250000	Коригування, пов'язане із змінами обсягів депозитів, цінних паперів та різницею у вартісних оцінках вищезазначених статей
300000	Зовнішній борг
310000	Заборгованість за позиками, одержаними від міжнародних організацій економічного розвитку
320000	Заборгованість за позиками, одержаними від органів управління іноземних держав
330000	Заборгованість за позиками, одержаними від іноземних комерційних банків
340000	Заборгованість за позиками, одержаними від постачальників
350000	Зовнішня заборгованість, не віднесена до інших категорій
360000	Коригування, пов'язане із змінами обсягів депозитів, цінних паперів та різницею у вартісних оцінках вищезазначених статей

Класифікація боргу за типом боргового зобов'язання

Код	Назва
400000	Внутрішній борг
<i>410000</i>	<i>Заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями</i>
<i>420000</i>	<i>Заборгованість за середньостроковими зобов'язаннями</i>
<i>430000</i>	<i>Заборгованість за короткостроковими зобов'язаннями і векселями</i>
<i>440000</i>	<i>Заборгованість за іншими внутрішніми зобов'язаннями</i>
<i>450000</i>	<i>Коригування, пов'язане із змінами обсягів депозитів, цінних паперів та різницею у вартісних оцінках вищезазначених статей</i>
500000	Зовнішній борг
<i>510000</i>	<i>Заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями</i>
<i>520000</i>	<i>Заборгованість за середньостроковими зобов'язаннями</i>
<i>530000</i>	<i>Заборгованість за короткостроковими зобов'язаннями і векселями</i>
<i>540000</i>	<i>Заборгованість за іншими зовнішніми зобов'язаннями</i>
<i>550000</i>	<i>Коригування, пов'язане із змінами обсягів депозитів, цінних паперів та різницею у вартісних оцінках вищезазначених статей</i>

Контрольні запитання:

- 1. Що таке бюджетна класифікація та яке її призначення?*
- 2. Охарактеризуйте структуру бюджетної класифікації затвердженої наказом Міністерства фінансів України від 27.12.2001 року за № 604 .*
- 3. За якими основними групами класифікуються доходи бюджету? Наведіть приклади.*
- 4. За якими ознаками класифікуються видатки бюджету?*
- 5. У чому полягає сутність функціональної структури видатків бюджету? Наведіть приклади.*
- 6. Охарактеризуйте видатки бюджету за економічною ознакою*
- 7. Для чого потрібна відомча класифікація видатків бюджету та ким вона затверджується?*
- 8. Охарактеризуйте структуру кодування програмної класифікації видатків державного бюджету*
- 9. Дайте характеристику класифікації фінансування бюджету*
- 10. Охарактеризуйте класифікацію боргу за типом кредитора та типом боргового зобов'язання*
- 11. Що таке символи банківської звітності і з якою метою вони використовуються?*

РОЗДІЛ 5

ПЛАТІЖНА СИСТЕМА ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТІВ

Основні терміни та поняття: платіжна система, платежі державного бюджету, платіжна система виконання бюджету, принцип єдності каси і єдиного бухгалтерського обліку, елементи платіжної системи, Єдиний казначейський рахунок, реєстраційні рахунки, спеціальні реєстраційні рахунки, особові рахунки, внутрішньобанківські платіжні системи, системи “клієнт-банк”, програмні комплекси “Операційний день банку”

5.1. Поняття платіжних систем

Невід’ємним спеціалізованим елементом практично всіх економічних операцій, що стосується передачі грошової вартості в обмін на товар, послугу або фінансовий актив, є платіжні системи. Платіжну систему можна представити у вигляді системи механізмів, які служать для переказу грошових коштів між суб’єктами господарювання, для розрахунку за платіжними зобов’язаннями, що виникають між ними. Таким чином, **платіжна система - це набір платіжних інструментів, банківських процедур і, як правило, міжбанківських систем переказу коштів, поєднання яких забезпечує грошовий обіг разом з інституційними та організаційними правилами та процедурами, що регламентують використання цих інструментів та механізмів.**

У більшості розвинутих країн платіжна система складається з кількох самостійних систем, кожна з яких задовольняє вимоги окремої платіжної сфери. Такі системи можна класифікувати за різними характеристиками та ознаками. Виходячи з того, яку роль відіграють платіжні системи відповідно до характеру здійснюваних платежів, розрізняють:

- *системи міжбанківських розрахунків*, які призначені для здійснення платіжних трансакцій між банками, обумовлених виконанням платежів їхніх клієнтів або власних зобов’язань одного банку перед іншим. Для них необхідною стадією є транспортування документа між банком платника та банком одержувача за допомогою однієї із систем електронних міжбанківських розрахунків. Найчастіше – це СЕП, але можливі варіанти двосторонніх кореспондентських відносин між банками “А” та ”В”, міжнародних платіжних систем тощо. Характерним для цих розрахунків є відображення їх на кореспондентських рахунках банків – учасників розрахунків. Джерелом надходження міжбанківських платіжних документів у СЕП може бути як ОДБ банку, так і розрахунковий центр ВПС;
- *внутрішньобанківські платіжні системи* створюються, щоб забезпечити найбільш сприятливі умови щодо проходження платежів між установами, що належать до однієї групи. При цьому розрахунки виконуються через систему кореспондентських рахунків у центральній

установі, яка виступає як банк банків відповідної структури. В середині структури може також створюватися єдиний центр для виконання клірингу та розрахунків;

- *системи “клієнт-банк”* використовуються банками, які пропонують платіжні послуги своїм клієнтам на базі сучасних технологій. В умовах конкуренції банки змушені розробляти спеціальні ділові і ринкові стратегії використання платіжних послуг, вирішуючи, чи спроможні вони конкурувати в обмеженому секторі ринку платіжних послуг і пропонувати клієнтам більш широкий їх набір. Однією з перших у цьому плані була американська система телефонної оплати рахунків, яка однак, не отримала поширення через інертність споживачів, які не бажають змінювати існуючі форми розрахунків. Нині все більшого поширення набуває банківське обслуговування вдома, або “домашній банк”- комплекс послуг щодо надання клієнтам банків фінансової інформації, а також здійснення за їх ініціативою різних банківських трансакцій з передаванням інформації телефонними каналами або через двосторонню систему кабельного телевізійного зв'язку;
- *системи масових платежів* широко використовуються у розвинених державах світу. Незважаючи на те, що традиційні безготівкові платіжні інструменти (чеки, платіжні доручення тощо) достатньо розповсюджені, останнім часом усе ширше впроваджується система масових (споживчих) платежів з використанням пластикових карток. У цих системах задіяні кредитні картки, дебетні картки, “електронні гаманці”, а також картки для отримання грошей з банківських автоматів.

Платіжна система України складається з таких компонентів:

- системи електронних міжбанківських розрахунків Національного банку України;
- систем автоматизації роботи банків (так звані програмні комплекси “Операційний день банку”. Це програмне забезпечення, що обслуговує поточну внутрішньобанківську діяльність (бухгалтерський облік, обслуговування рахунків клієнтів тощо));
- внутрішньобанківських платіжних систем – програмно-технічного комплексу з власними засобами захисту інформації, який експлуатується комерційним банком або об'єднанням банків і здійснює розрахунки між установами цього банку (об'єднання) та, можливо, іншими банківськими установами поза межами СЕП;
- систем “клієнт-банк” для розрахунків між клієнтом банку та банком в електронній формі, що дозволило практично уникнути затримки платежів на міжбанківському рівні.

Перспективним є також використання таких компонентів системи електронного переказу фінансових послуг, як:

- система масових платежів із використанням пластикових карток;
- система обігу цінних паперів на первинному та вторинному ринках.

Необхідними елементами ефективно функціонуючих платіжних систем є:

- *нормативно-правова база*, що регулює платіжні відносини, має створювати сприятливі умови для забезпечення потреб нормального функціонування платіжної системи;
- *бухгалтерська і технологічна модель* є основним операційним механізмом здійснення платежів, що ґрунтується на принципах бухгалтерського обліку і звітності, включає платіжні інструменти та механізми переказу коштів;
- *технологічна інфраструктура* є основою життєздатності платіжної системи. Вона включає, зокрема, програмні та технічні засоби обробки та передачі даних, обслуговуючий персонал тощо;
- захист інформації як сукупність програмно-технічних, нормативно-правових, адміністративно-організаційних засобів.

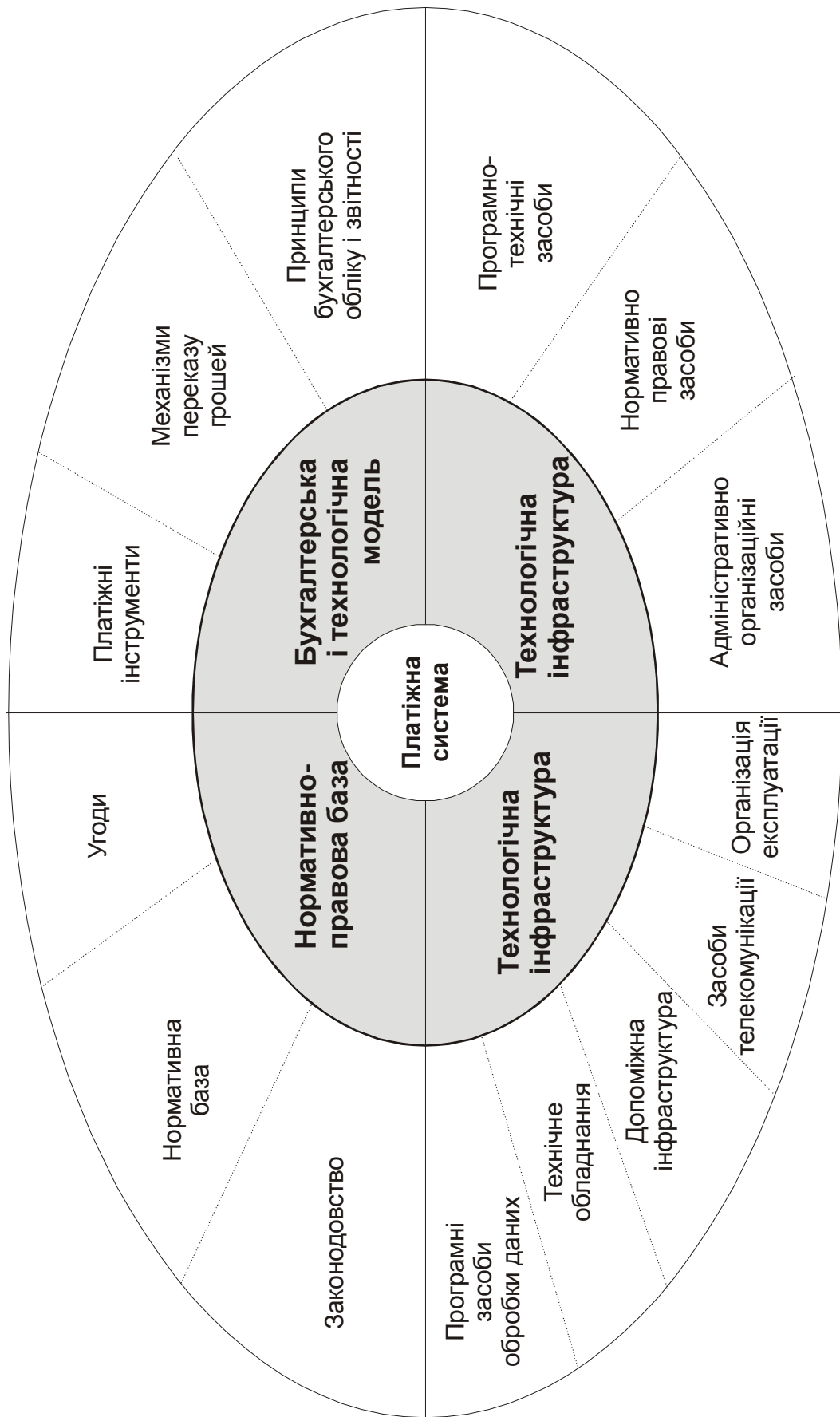
Складові елементи платіжної системи наведено на рис. 5.1.

Сучасними платіжними системами, здебільшого, керує банківський сектор. Платіжні системи виконують функцію передачі потоку інформації, який містить деталі платежу, і безпосередньо переказу грошових коштів. У платіжній операції можна виділити такі основні елементи:

- зобов'язання, яке необхідно виконати;
- сторону, що здійснює платіж (платника);
- сторону, яка отримує платіж (одержувача);
- інструмент платежу;
- одного або кількох фінансових посередників (як правило, це банки), які переказують кошти, списуючи необхідну суму з рахунку платника і зараховуючи її на рахунок одержувача.

При здійсненні платежів використовують різні платіжні інструменти: готівка, картки, платіжні доручення, векселя тощо. Відтак, платіжний інструмент характеризується:

- своєю формою (традиційно поширені у минулому паперові за формою платіжні інструменти поступаються місцем пластиковим карткам або електронним повідомленням);
- засобами захисту та підтвердження справжності (замість традиційного підпису все ширше застосовують персональні ідентифікаційні номери, паролі або електронні підписи);
- кредитовим чи дебетовим характером дії. При **кредитовому переказі** платник передає своєму банку розпорядження продебетувати його рахунок і перерахувати кошти на рахунок одержувача платежу після чого кошти зараховуються на рахунок одержувача. При **дебетовому переказі** одержувач платежу віддає банку платника (на підставі повноважень, наданих йому платником) розпорядження на списання коштів з рахунку платника, переказ цих коштів одержувачу платежу та їх зарахування на рахунок останнього.

Рис. 5.1. Елементи платіжної системи

Ефективна платіжна система, що передбачає визначені права й обов'язки користувача, має зменшити фінансовий ризик. В ідеалі правила функціонування платіжної системи слід укласти таким чином, щоб вони спонукали учасників цієї системи зводити ризик до мінімуму. Хоча в певний момент може виникнути конфлікт між витратами на впровадження цих правил та очікуваними втратами від ризику.

Існує кілька підходів до вирішення проблеми обмеження фінансового ризику. Найбільш розповсюдженими у платіжних системах розвинутих країн є два підходи:

- перший – спрямований на обмеження обсягу розрахунків;
- другий – на забезпечення надійності розрахунку.

Крім цих двох підходів, що безпосередньо спрямовані на управління масштабами ризику, існує також можливість регулювання ймовірності настання ризику за допомогою попереднього відбору учасників системи. При цьому можна виходити не лише з критеріїв фінансової позиції учасників. А й з їх технічних та операційних можливостей і обсягу їх розрахункових платежів. Ще одна альтернатива, що може вплинути на організацію системи, пов'язана з можливістю нагляду за платіжною поведінкою учасників, чий критичний фінансовий стан відомий. Таким чином, політика управління ризиками в окремій платіжній системі тісно пов'язана із загальною політикою банківського нагляду.

5.2. Сутність внутрішньої платіжної системи Державного казначейства

З метою створення умов для більш ефективного управління коштами державного бюджету шляхом консолідації рахунків органів Державного казначейства в Національному банку Кабінетом Міністрів України і Національним банком затверджено постанову від 15 вересня 1999 року № 1721 “Про створення внутрішньої платіжної системи Державного казначейства”. Відповідно до цієї постанови Державне казначейство має зосередити всі кошти Державного бюджету на своєму єдиному рахунку, що дасть змогу більш ефективно використовувати ці кошти і управляти ними.

Платіжна система виконання державного бюджету є частиною національної платіжної системи, у якій держава виконує функції отримувача і відправника платежів державного бюджету.

Під платежами державного бюджету слід розуміти *переказ коштів від держави до зовнішнього отримувача і навпаки – від зовнішнього отримувача до держави*. Тобто платіж складається з двох складових: надходжень і виплат. Якщо переказ коштів здійснюється між кількома державними відомствами, то такі платежі вважаються внутрішніми у системі органів Держказначейства.

Чинна платіжна система виконання Державного бюджету України регулюється Національним банком України, Міністерством фінансів, Державним казначейством України відповідно до покладених на ці органи функцій.

Платіжна система виконання бюджету включає три елементи:

1. Система норм, що встановлюють правила проходження платежів.
2. Технічне забезпечення здійснення платежів.
3. Механізм взаємовідносин користувачів коштів з казначейською системою.

Казначейське виконання державного бюджету за доходами і видатками включає: облік надходження платежів; регулювання обсягів і термінів прийняття бюджетних зобов'язань; дозвіл на право здійснення видатків у межах затверджених асигнувань; проведення платежів розпорядників бюджетних коштів.

При цьому важливо дотримуватись наступних ***принципів:***

1. Принцип єдності каси і єдиного бухгалтерського обліку.
2. Принцип оплати рахунків установ, які утримуються за рахунок коштів бюджету, державними бухгалтерами (казначейами).
3. Принцип повноти включення доходів та видатків до бюджетів.

Практика фінансового управління та організація ефективного контролю за бюджетними коштами та бюджетним процесом сформулювала як найважливішу норму бюджетного права принцип єдності каси. Згідно з останнім, усі державні гроші акумулюються в одній касі та регулюються єдиним бухгалтерським обліком, що значно посилює контроль органів казначейства над рухом готівки. При цьому в казначейства з'являється можливість планувати оптимальну величину використання грошових коштів через їх розподіл за термінами здійснення операцій позик та зведення до мінімуму їх невикористаних залишків.

Принцип єдності каси і єдиного бухгалтерського обліку логічно впливає із визначальної норми бюджетного права про єдність (цілісність) бюджетної системи. У свою чергу, ця норма забезпечується існуванням єдиного рахунку надходжень і платежів до бюджету та єдиної бюджетної класифікації доходів та видатків, єдністю регулювання бюджетних правовідносин, єдиною структурою бюджетної документації, вимогами надання необхідної статистичної та бюджетної інформації від одного бюджету до іншого, спільною грошовою системою та єдиною соціально-економічною політикою держави. При цьому всі державні кошти акумулюються в одній касі та регулюються єдиним бухгалтерським обліком.

Єдність каси і бухгалтерського обліку досягається через виконання державного бюджету на основі Єдиного казначейського рахунку. Цей рахунок являє собою систему бюджетних рахунків органів Державного казначейства, відкритих у регіональних розрахункових палатах органів Державного казначейства, із відображенням руху коштів на кореспондентських рахунках в регіональних управліннях Національного банку України. На ці рахунки зараховуються податки, збори, обов'язкові платежі державного бюджету і надходження з інших джерел, встановлених законодавством України.

Водночас з цих же рахунків органами Держказначейства здійснюються платежі безпосередньо на користь суб'єктів господарської діяльності, які виконали роботи або надали послуги розпорядникам бюджетних коштів. Ці

рахунки діють у єдиному режимі, створюючи, таким чином, загальнодержавну систему Єдиного казначейського рахунку і забезпечуючи підґрунтя для обліку всіх здійснених на ньому операцій.

Принцип єдності каси за умов повсюдного його запровадження дає змогу забезпечити як повну незалежність держави від банківської системи щодо контролю та обліку доходів і платежів, так і ефективне вирішення завдань, пов'язаних з управлінням державними доходами і витратами. Реалізуючи принцип єдності каси і бухобліку, державний казначей забезпечує здійснення платежів, а також проводить платежі і оплату державних витрат.

Єдність бюджетної системи України не може бути забезпечена лише наявністю єдиного рахунку надходжень і платежів. Її цілісність ґрунтується також на запровадженні єдиного бухгалтерського обліку на основі єдиної бюджетної класифікації доходів і видатків. Лише тоді внутрішня платіжна система Державного казначейства України забезпечує повне і своєчасне проходження коштів державного та місцевих бюджетів через органи Державного казначейства з одночасним їх відображенням у бухгалтерському обліку.

Наказом Державним казначейством України від 28.11.2000 р. № 119 затверджено План рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів. Слід зазначити, що при складанні нового плану рахунків були використані підходи, які застосовуються в обліку виконання бюджету в країнах з розвинутими ринковими відносинами. Новий план рахунків дає можливість:

- враховувати всі зміни, що відбулися в економічній і фінансовій сферах, а також усі джерела надходження до державного бюджету в розрізі складових;
- відображати операції з виконання видаткової частини з урахуванням діючих методів і прийомів, а також операції щодо взаємодії державного бюджету з іншими ланками бюджетної системи в процесі його виконання;
- відображати на рахунках бухгалтерського обліку державні внутрішні та зовнішні боргові зобов'язання.

Виконання державного бюджету здійснюється шляхом відображення Державним казначейством усіх операцій у системі відкритих на ім'я органів Державного казначейства рахунків з надходження коштів до Державного бюджету України та їх використання.

При здійсненні повернень надмірно та/або помилково сплачених платниками платежів кошти з внутрішньої платіжної системи Державного казначейства потрапляють через субкореспондентський рахунок управління Державного казначейства в СЕП НБУ, а звідти через кореспондентський рахунок відповідного банку у його внутрібанківську платіжну систему, де зараховуються на рахунок платника.

5.3. Економічний зміст та призначення єдиного казначейського рахунку

Державне казначейство України здійснює платежі за видатками державного бюджету через систему своїх органів шляхом безготівкового перерахування коштів. З цією метою в органах Державного казначейства відкрито бюджетний рахунок, який називається "Єдиний казначейський рахунок".

Єдиний казначейський рахунок - це система бюджетних рахунків органів державного казначейства, що відкриті в органах казначейства за відповідними балансовими рахунками, на які зараховуються податки, збори, інші обов'язкові платежі державного та місцевих бюджетів та надходження з інших джерел, і з яких органами Державного казначейства здійснюються платежі безпосередньо на користь суб'єктів господарської діяльності, які виконали роботи або надали послуги розпорядникам бюджетних коштів. Він має об'єднати систему рахунків, що діятимуть в єдиному режимі та через які органи Державного казначейства провадять операції за доходами і видатками бюджетів усіх рівнів відповідно до затвердженого щороку Закону України "Про Державний бюджет України".

З метою покращення організації роботи з банками щодо готівкового обслуговування бюджетних коштів, підвищення надійності зберігання та посилення контролю за їх рухом Державним казначейством України видано наказ від 30.07.2001 р. № 134 "Про готівкове обслуговування комерційними банками бюджетних установ та організацій". Згідно з цим наказом головним розпорядникам бюджетних коштів доводиться перелік банків, які підписали на центральному рівні генеральні угоди щодо обслуговування рахунків, відкритих на ім'я органів Державного казначейства за балансовими рахунками № 2570 та № 2571 Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України. Відповідно до п.1 постанови Кабінету Міністрів України від 1 березня 2001 р. № 200 "Деякі питання касового виконання Державного бюджету України" до готівкового обслуговування бюджетних коштів залучаються відкрите акціонерне товариство "Державний ощадний банк України", Державний експортно-імпортний банк, Акціонерний комерційний поштово-пенсійний банк "Аваль", Український акціонерний промислово-інвестиційний банк "Промінвестбанк", Акціонерний комерційний банк "Правекс-банк", Акціонерний комерційний банк "Приватбанк".

Звернення про доповнення зазначеного переліку комерційних банків розглядаються колегією Державного казначейства лише протягом грудня кожного року. Державне казначейство України при укладанні з банками угод на готівкове обслуговування бюджетних коштів керується нормативними актами Національного банку України з питань організації розрахунково-касового обслуговування банками клієнтів.

Відповідно до наказу кожний орган Державного казначейства повинен відкрити на своє ім'я у визначеному управлінні Державного казначейства

банку один рахунок за балансовими рахунками № 2570 та № 2571 Плану рахунків комерційних банків України. Для цього кожен орган Державного казначейства має укласти з визначеним банком угоду на обслуговування вищезазначеного рахунка, керуючись генеральною угодою між Державним казначейством України та уповноваженим банком. Водночас управління державного казначейства визначають спільно з банками стандарти обміну інформацією, передбачають надання інформації за допомогою ПТК “Клієнт Банку - Банк”.

Нині всі бюджетні грошові надходження центрального уряду автоматично спрямовуються на центральний рахунок за доходами, а платежі за видатками здійснюються через 28 кореспондентських рахунків у Національному банку України: один для центрального Казначейства і один для кожного з управлінь. Ці рахунки знаходяться в єдиній системі електронних платежів, а отже Держказначейство має до них прямий доступ. При цьому Держказначейство прийняло виважене рішення щодо скорочення функцій районних відділень (тобто переведення їх у статус безбалансових філій управлінь), що дозволило зосередити виконання складних процесів на обласному рівні. Відділення Державного казначейства відкривають рахунки на своє ім'я в Регіональній розрахунковій палаті управління ДКУ. У перспективі - впровадження Єдиного казначейського рахунку на центральному рівні. Це відкриття кореспондентського рахунку на центральному рівні шляхом технічного злиття 28 рахунків в об'єднаний казначейський єдиний рахунок з субрахунками для кожної області, та з доступом до СЕП НБУ через розрахункові палати Нацбанку на обласному і центральному рівнях. Управління цим рахунком здійснюватиметься центральним апаратом Держказначейства.

Розпорядники бюджетних коштів та установи банків згідно з наказом до 20 серпня 2001 року повинні закрити рахунки, відкриті на ім'я розпорядників за балансовими рахунками 257-ї групи Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України. Видача готівки розпорядникам бюджетних коштів здійснюється на підставі чеку лише через рахунки, відкриті на ім'я органів Державного казначейства за балансовим рахунком № 2570 Плану рахунків комерційних банків України.

Обслуговування бюджетних рахунків здійснюється банками на безоплатній основі. Штрафні фінансові санкції за затримку перерахування доходів до бюджету не встановлені. Однак у випадку порушення укладених угод Державне казначейство має право розірвати відносини з банком.

Ведення Єдиного казначейського рахунку, на який зараховуються згідно з новою бюджетною класифікацією усі державні доходи і з якого здійснюються всі наступні видатки державного бюджету, дозволяє зосередити державні кошти в руках одного господаря. Уряд матиме вичерпну інформацію про стан державних фінансів у режимі реального часу і здійснювати контроль за дотриманням встановленого розміру дефіциту державного бюджету, тобто володітиме фінансовими важелями регулювання економічної ситуації.

Значно скорочуються терміни надходження коштів до їх отримувачів. Видатки в межах лімітів, установлених на відповідний період кожному розпоряднику коштів, здійснюватимуться залежно від сум прогнозованих надходжень відповідно до затвердженого бюджету на відповідній території. У такий спосіб реалізується механізм попереднього контролю за витрачанням державних коштів, при якому оплата видатків здійснюється безпосередньо на користь суб'єктів господарської діяльності на підставі первинних документів розпорядників бюджетних коштів, що підтверджують необхідність і доцільність витрат.

За наявності Єдиного казначейського рахунку контроль за рухом бюджетних коштів органи Державного казначейства можуть здійснювати безперервно в режимі реального часу кожного дня, а за необхідності – кілька разів на день. Основні вимоги до щоденного управління коштами передбачають не просто визначення залишків бюджетних коштів на ЄКР, але й зіставлення виявлених тенденцій з прогнозами динаміки грошових ресурсів та відстеження причин значних відхилень для проведення своєчасного коригування у планах позичання грошових коштів.

На Єдиний казначейський рахунок зараховується загальна сума надходжень відповідно до бюджетної класифікації (податки, збори, всі обов'язкові платежі та надходження, встановлені законодавством України). З нього здійснюються платежі на користь суб'єктів господарської діяльності, які виконали роботи або надали послуги розпорядникам бюджетних коштів.

Враховуючи всі переваги консолідації грошових ресурсів на Єдиний казначейський рахунок, поетапній їх інтеграції в систему ЄКР підлягають:

- залишки касових коштів від попереднього року (попередніх років);
- податкові та неподаткові надходження;
- офіційні трансферти у національній валюті;
- дивіденди, внески, інші надходження з державних підприємств;
- прибутки фінансових установ, що належать державі;
- доходи від інвестицій, включаючи надходження процентних платежів від боржників держави;
- надходження від продажу державних активів, включаючи доходи від приватизації;
- повернення позик боржниками;
- ресурси позабюджетних фондів, крім тих, які мають конкретні дозволи діяти поза рамками казначейства;
- потоки касових коштів, отримані від операцій позичання, та надходження від повернення коштів з державного кредитування.

Цей перелік фінансових ресурсів відображає практику консолідації грошових ресурсів на Єдиний казначейський рахунок у розвинених країнах. Характерною особливістю таких країн є досягнення практично повної єдності на користь універсальності охоплення грошових ресурсів органів управління у межах Єдиного казначейського рахунку.

Таким чином, запровадження Єдиного казначейського рахунку дозволяє зосередити державні кошти в руках однієї юридичної особи і забезпечити:

- досконалу базу даних за бюджетними показниками;
- щоденне перерахування за призначенням коштів, що надходять до державного та місцевих бюджетів;
- розподіл загальнодержавних податків, зборів та обов'язкових платежів між державним бюджетом та місцевими бюджетами;
- перерахування місцевим бюджетам належних їм коштів відповідно до нормативів та результатів взаєморозрахунків;
- дотримання принципу цільового спрямування бюджетних коштів через здійснення попереднього контролю;
- надання інформації органам законодавчої влади щодо здійснених на Єдиному казначейському рахунку операцій;
- оптимальні можливості для прийняття представниками законодавчої та виконавчої влади оперативних рішень щодо використання залишків коштів на Єдиному казначейському рахунку;
- * повну незалежність держави від банківської системи у справі контролю та обліку доходів і платежів.

Державне казначейство організовує, контролює і забезпечує роботу Єдиного казначейського рахунку через єдину інформаційно-обчислювальну систему. Територіальні органи Державного казначейства здійснюють попередній контроль за використанням наявних ресурсів Єдиного казначейського рахунку в межах лімітів, що встановлюються Державним казначейством для кожного розпорядника коштів на підставі розподілу, затвердженого відповідним головним розпорядником.

Державне казначейство з Єдиного казначейського рахунку перераховує через систему своїх органів у межах кошторисів бюджетних установ кошти в обсягах, визначених головними розпорядниками або розпорядниками коштів II ступеня. При надходженні коштів до органу Державного казначейства за місцезнаходженням розпорядника бюджетних коштів зарахування здійснюються на відповідні рахунки, які є складовою частиною Єдиного казначейського рахунку, що відкриваються згідно з порядком, встановленим нормативними актами.

5.4. Управління єдиним казначейським рахунком

З метою поліпшення ефективності управління бюджетними коштами наказом Державного казначейства України від 11.02.2002 р. № 23 затверджено Порядок управління єдиним казначейським рахунком. Цей порядок передбачає організацію роботи у центральному апараті Державного казначейства України, встановлення ліміту ЄКР, а також підкріплення ЄКР.

Відповідно до Порядку виконання державного бюджету за видатками за умови функціонування внутрішньої платіжної системи Управління видатків державного бюджету та Управління міжбюджетних відносин формують реєстри та зведені реєстри на виділення асигнувань. Зведений реєстр складається в двох примірниках. Перший примірник та його електронна копія передається Управлінню консолідованої звітності з виконання бюджетів для

відображення в обліку зобов'язань Державного казначейства перед управліннями, другий – Управлінню фінансових ресурсів для прийняття рішень щодо підкріплення ЄКР управлінь Державного казначейства.

Електронні копії реєстрів на виділення бюджетних асигнувань Управління видатків державного бюджету та Управління міжбюджетних відносин у регламентованому режимі засобами телекомунікаційного зв'язку доводять управлінням Державного казначейства.

Управління фінансових ресурсів готує розпорядження на перерахування коштів з ЄКР центральному апарату Державного казначейства України та його управлінням і засобами електронного зв'язку доводить його до виконання управлінням Державного казначейства та надає копію Управлінню консолідованої звітності з виконання бюджетів.

Поновлення ЄКР одних управлінь Державного казначейства може здійснюватися за рахунок запозичення ЄКР інших управлінь. При цьому управління Державного казначейства, якому поновлено ЄКР, протягом 30 хвилин з часу поновлення ЄКР (але не пізніше 20:00) надає Управлінню фінансових ресурсів звіт. На підставі звіту Управління готує розпорядження на відображення заміни кредитора у бухгалтерському обліку Державного казначейства України, яке надається для виконання Управлінню консолідованої звітності з виконання бюджетів.

Поновлення ЄКР управлінь Державного казначейства може здійснюватись також за рахунок доходів загального фонду державного бюджету, належних до перерахування центральному апарату ДКУ. У цьому випадку Управління фінансових ресурсів готує розпорядження на поновлення ЄКР управлінь Державного казначейства за рахунок вказаного фонду та доводить його до виконання управлінням Держказначейства, а копію надає Управлінню фінансової звітності з виконання бюджетів.

Розпорядження є обов'язковим до виконання управлінням Державного казначейства в першочерговому порядку. Після його виконання у повному обсязі здійснюється перерахування на рахунок Держказначейства належних йому доходів загального фонду державного бюджету. Якщо вказана в розпорядженні сума більша за денні надходження, належні до перерахування Державному казначейству України, розпорядження виконується протягом декількох днів до повного виконання. Управління Держказначейства не пізніше 9:00 наступного робочого дня надає Управлінню фінансових ресурсів звіт про виконання розпорядження. Звіт надається до повного виконання розпорядження. Управління фінансових ресурсів подає звіти до Управління консолідованої звітності з виконання бюджетів для відображення в бухгалтерському обліку як зменшення зобов'язань Державного казначейства України перед управліннями.

Суми поновлення ЄКР по кожному управлінню Державного казначейства не можуть перевищувати сум зобов'язань Держказначейства перед цими управліннями. Контроль за дотриманням цієї вимоги здійснює Управління фінансових ресурсів та Управління консолідованої звітності з виконання бюджетів.

Формат обміну інформацією щодо розпоряджень Державного казначейства України та звітів управлінь про їх виконання визначається Управлінням фінансових ресурсів за погодженням з Управлінням інформаційних технологій.

Державне казначейство України встановлює ліміт ЄКР управлінням Держказначейства з урахуванням їх платіжного календаря. Лімітна довідка готується Відділом внутрішніх казначейських операцій.

Управління Державного казначейства щоденно в регламентованому режимі по завершенню операційного дня перераховують залишки коштів, які обліковуються ними за балансовим рахунком № 1111 та перевищують встановлений ліміт ЄКР, на рахунки доходів державного бюджету, які відкриті в органах Державного казначейства.

У щоденному режимі Відділ внутрішніх казначейських операцій Управління фінансових ресурсів здійснює моніторинг фінансового стану управлінь Державного казначейства та вносить пропозиції керівництву Державного казначейства України щодо сум та джерел підкріплення ЄКР.

Управління Державного казначейства для своєчасного підкріплення ЄКР щоденно до 16:00 надають електронною поштою Управлінню фінансових ресурсів заявку-розрахунок за встановленою формою про прогнозовану потребу в коштах наступного робочого дня. У разі виникнення ризиків втрати платіжної спроможності протягом дня управління Державного казначейства надсилають заявку про підкріплення ЄКР за встановленою формою. Загальна сума заявки не може перевищувати суми зобов'язань Державного казначейства України перед відповідним його управлінням. Заявка дійсна протягом одного робочого дня.

Кожного 1-го робочого дня місяця, наступного за звітним, Управління фінансових ресурсів надсилає електронною поштою управлінням Державного казначейства для звіряння реєстр кредиторської заборгованості Державного казначейства України перед ними по вищенаведених операціях. Кожного 2-го робочого дня місяця, наступного за звітним, управління Державного казначейства електронною поштою повідомляють про встановлені розбіжності Управління фінансових ресурсів та з'ясовують причини їх виникнення.

5.5. Загальна характеристика рахунків, які відкриваються в органах Державного казначейства

Виконання державного бюджету здійснюється на підставі відображення Державним казначейством усіх операцій у системі відкритих на ім'я органів Державного казначейства рахунків із надходження коштів у Державний бюджет України і їх використання.

Рахунки, які відкриваються в органах Державного казначейства, відповідно до порядку їх функціонування та призначення коштів, поділяються на:

1. Бюджетні рахунки:

- бюджетні рахунки для зарахування надходжень (рахунки за

надходженнями);

- бюджетні рахунки для здійснення видатків (рахунки розпорядників та одержувачів коштів): зведені особові рахунки; особові рахунки; реєстраційні рахунки; спеціальні реєстраційні рахунки; окремі рахунки за іншими коштами розпорядників.

2. Поточні рахунки – рахунки інших клієнтів (напр., суб'єктів господарювання, які відкривають рахунки в органах Державного казначейства згідно нормативних документів).

Для зарахування бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів в органах Державного казначейства відкриваються зведені особові рахунки.

Зведені особові рахунки - рахунки, які відкриваються в органах Державного казначейства головним розпорядникам бюджетних коштів для зарахування виділених асигнувань державного бюджету без зазначення кодів бюджетної класифікації видатків і подальшого їх зарахування на особові та реєстраційні рахунки.

Особові рахунки – рахунки, які відкриваються в органах Державного казначейства розпорядникам бюджетних коштів (крім розпорядників III ступеня) для зарахування коштів, що підлягають подальшому розподілу та перерахуванню конкретному розпоряднику (одержувачу) коштів бюджету.

Розпорядники коштів II ступеня для асигнування коштів нижчестоящим розпорядникам бюджетних коштів подають в органи казначейства розподіл на перерахування коштів із своїх особових рахунків на реєстраційні рахунки розпорядників коштів нижчого (III) ступеня. Вони відіграють важливу роль в упорядкуванні платіжно-розрахункових відносин в процесі касового виконання державного бюджету та контролю за дотриманням і забезпеченням державної фінансової дисципліни.

Реєстраційні рахунки - це рахунки, які відкриваються в органах Державного казначейства розпорядникам і одержувачам коштів державного та місцевих бюджетів як складові Єдиного казначейського рахунку для обліку операцій за коштами загального фонду відповідного бюджету.

Спеціальні реєстраційні рахунки – рахунки, які відкриваються розпорядникам коштів державного бюджету усіх ступенів та одержувачам коштів для обліку доходів і видатків, передбачених їхніми кошторисами у частині спеціального фонду.

5.6. Порядок відкриття реєстраційних рахунків

Порядок відкриття та використання реєстраційних рахунків регламентується Інструкцією “Про відкриття реєстраційних рахунків органами Державного казначейства України”, затвердженої наказом Головного управління державного казначейства України від 9 квітня 1997 року № 32. Аналогічно проводиться відкриття і спеціальних реєстраційних рахунків.

Для відкриття реєстраційних рахунків заводяться особові справи на розпорядників коштів. При цьому розпорядники коштів подають до органів Державного казначейства такі документи:

- заяву на відкриття рахунка в системі органів Державного казначейства, підписану керівником та головним бухгалтером;
- довідку про внесення до Єдиного Державного реєстру підприємств та організацій України із зазначенням ідентифікаційного коду;
- копію затвердженого положення або статуту про установу, підприємство, організацію, засвідчену вищестоящою установою або нотаріально;
- затверджений кошторис бюджетної установи;
- доведений до розпорядника коштів помісячний обсяг асигнувань загального фонду, що передбачений у бюджеті України, в розрізі кодів програмної класифікації видатків;
- картку зі зразками підписів осіб, яким відповідно до законодавства України надано право розпорядження рахунком і підписування платіжних та інших розрахункових документів і відбитком печатки;
- звіт про виконання кошторису установи на дату закриття фінансування на поточні бюджетні рахунки в установі уповноваженого банку (тобто на момент переходу на казначейське виконання кошторисів видатків);
- витяг з особової картки розпорядника коштів (у випадках зміни адреси та органу Державного казначейства).

Згідно з поданими документами здійснюється реєстрація розпорядників коштів у зведеному реєстрі, у якому на підставі централізованого встановленого коду кожній бюджетній установі надається номер. Дані номери є складовою частиною коду їхніх реєстраційних рахунків. Реєстраційні рахунки розпорядників коштів відкриваються в розрізі кодів програмної класифікації видатків за встановленим порядком.

Реєстраційні рахунки відкриваються на підставі договорів між розпорядниками коштів та органами Державного казначейства.

Договір складається за встановленою формою і містить: предмет договору, права і обов'язки сторін, порядок розв'язування спорів, строки дії договору, порядок його зміни і припинення, інші умови та юридичні адреси сторін. Договір передбачає право Державного казначейства України припинити фінансування видатків у разі виявлення фактів порушень встановленого порядку виконання державного бюджету.

Згідно з договором казначейство забезпечує розрахункове обслуговування розпорядника коштів у межах лімітів видатків відповідно до затвердженого кошторису видатків та фактичних надходжень на Єдиний казначейський рахунок державного бюджету. Органи Державного казначейства безпосередньо здійснюють платежі на користь суб'єктів господарської діяльності, інших підприємств, організацій, установ, які виконали роботи або надали послуги розпорядникам бюджетних коштів. При цьому казначейство має право:

- вимагати підтверджуючі документи на проведення оплати;

- здійснювати перевірки фінансово-бухгалтерських документів про зарахування, перерахування і використання бюджетних коштів;
- одержувати матеріали, необхідні для здійснення попереднього контролю за раціональним і цільовим витрачанням коштів, що виділяються із державного бюджету.

Казначейство зобов'язується:

- надавати розпоряднику коштів усі послуги із розрахункового обслуговування, передбачені законодавством стосовно коштів державного бюджету;
- своєчасно проводити розрахункові операції за дорученням розпорядників коштів;
- здійснювати списання коштів із рахунку розпорядника коштів за поданими розрахунково-платіжними документами згідно із затвердженим кошторисом видатків і в межах наявних коштів;
- забезпечувати таємницю операцій на рахунках розпорядників коштів.

Розпорядники коштів мають право:

- * розпоряджатися грошовими коштами, що знаходяться на його реєстраційних рахунках, у межах затвердженого кошторису видатків та затверджених головним розпорядником коштів лімітів видатків;
- * контролювати своєчасність зарахування коштів на свої рахунки та їх перерахування.

Розпорядники коштів несуть відповідальність за неправильність оформлення розрахунково-платіжних документів щодо оплати рахунків і повинні подавати звіти про використанні кошти державного бюджету у строки, встановлені казначейством.

Дія договору може бути призупинена за ініціативою однієї із сторін у разі виявлення фактів порушень встановленого порядку виконання державного бюджету та у випадках припинення діяльності однієї із сторін.

5.7. Проведення операцій на реєстраційних рахунках

На реєстраційні рахунки розпорядників бюджетних коштів, що відкриваються в органах Державного казначейства, зараховуються кошти, що надходять на їхнє ім'я. Кожний конкретний розпорядник коштів у системі казначейства може мати декілька реєстраційних рахунків, що залежить від деталізації контролю за використанням бюджетних коштів відповідно до бюджетної класифікації (КПКВ).

Оплата витрат розпорядників бюджетних коштів органами Державного казначейства з реєстраційних рахунків проводиться як шляхом безготівкового здійснення платежів безпосередньо на користь суб'єктів господарської діяльності, що виконали роботи чи надали послуги, так і шляхом надання

дозволу на отримання готівки в установах банків на потреби, передбачені кошторисами чи нормативно-правовими актами.

Оплата рахунків розпорядників бюджетних коштів здійснюється органами Державного казначейства на підставі поданих платіжних доручень, до яких додаються підтвердні документи (рахунки-фактури, товарно-транспортні накладні, трудові угоди, акти виконаних робіт тощо). Платіжні доручення приймаються до виконання при наявності затверджених кошторисних призначень загального і спеціального фондів, помісячних планів асигнувань загального фонду, зареєстрованих боргових та фінансових зобов'язань та у межах наявності коштів за певним кодом економічної класифікації видатків відповідного реєстраційного рахунку.

Для оформлення документів на отримання заробітної плати, стипендій, допомоги, видатків на службові відрядження та інших коштів, що видаються на видатки, які не можуть бути проведені безготівковою оплатою, розпорядники та одержувачі бюджетних коштів подають до органів Державного казначейства платіжні доручення на перерахування коштів із реєстраційних рахунків на поточні рахунки, відкриті в установах банків на ім'я органів Державного казначейства за балансовими рахунками групи 257 "Кошти до виплати".

Одночасно з платіжними дорученнями подаються також заявки на видачу готівки. На підставі перевіреної заявки органи Державного казначейства виписують на уповноважених осіб, вказаних у заявці, грошові чеки на отримання готівки. Уповноважені особи розпорядників бюджетних коштів на підставі належно оформлених грошових чеків отримують готівку з поточних рахунків, відкритих в установах банків на ім'я органів Державного казначейства за балансовими рахунками групи 257.

Після отримання готівки на продукти харчування та/або господарські витрати до органу Державного казначейства подається документ, що підтверджує здійснені видатки. Це може бути акт придбання матеріальних цінностей, прибуткова накладна, роздавальна відомість тощо.

Підтвердні документи подаються протягом трьох днів після придбання. При неподанні у встановлені терміни вищенаведених документів орган Державного казначейства не видає чеки на отримання іншої готівки на будь-які потреби (крім видатків за захищеними статтями).

У Законі України "Про державний бюджет України на 2002 рік" затверджено такий перелік захищених статей видатків загального фонду державного бюджету за економічною структурою видатків:

- оплата праці працівників бюджетних установ (код 1110);
- нарахування на заробітну плату (код 1120);
- придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів (код 1132);
- забезпечення продуктами харчування (код 1133);
- виплата процентів за державним боргом (код 1200);
- трансферти населенню (код 1340);
- трансферти місцевим бюджетам (код 1320).

При отриманні заробітної плати та прирівняних до неї платежів разом із заявкою подаються платіжні доручення на перерахування сум прибуткового податку з громадян, сум нарахувань до Фондів соціального страхування та сум страхових внесків до Пенсійного фонду. При проведенні видатків органи Державного казначейства не здійснюють контроль за правильністю нарахування і термінами перерахування податків і зборів (обов'язкових платежів), неподаткових платежів і інших перерахувань до бюджетів та державних цільових фондів. Відповідальність за нецільове та неефективне витрачання позабюджетних коштів несуть їх розпорядники. Органи Державного казначейства несуть відповідальність тільки за цільовим направленням коштів, згідно з поданими документами, що є підставою для здійснення операцій.

На реєстраційних рахунках розпорядника коштів відображаються всі суми сплачених платіжних доручень, грошових чеків та суми, що повертаються на них. За результатами кожного окремого дня в реєстраційних рахунках підсумовуються загальні обороти по дебету та кредиту та виводиться залишок коштів.

Реєстраційні рахунки складаються в 2-х примірниках. Перші примірники реєстраційних рахунків і платіжних доручень та заявки на отримання готівки залишаються в операційному відділі, звідки передаються до поточного архіву в кінці кожного місяця. Другий примірник, який разом з додатками передається розпоряднику коштів, є випискою з реєстраційного рахунку.

На наступний після проведення видаткових операцій день, виписки опрацьовуються, перевіряється повнота проведених витрат. За допомогою програмного забезпечення проведені операції відображаються на реєстраційних рахунках розпорядників та одержувачів бюджетних коштів. У кінці робочого дня складається відомість обігу коштів на реєстраційних рахунках, дані якої звіряються з клієнт-банківською випискою (за балансовим рахунком № 3921 "Інші рахунки органів Державного казначейства").

Помилки в записах на реєстраційних рахунках виправляються шляхом проведення на них зворотних записів у зв'язку з чим виписуються виправні меморіальні ордери.

Після закінчення місяця на підставі даних по особових картках до відділу бухгалтерського обліку і звітності відповідного органу Державного казначейства подається звіт про використання бюджетних коштів по розпорядниках коштів, який звіряється зі звітами розпорядників коштів про виконання кошторису видатків і подається до вищестоящего органу казначейства.

Реєстраційні рахунки діють в єдиному режимі, створюючи таким чином загальнодержавну інформаційно-обчислювальну систему Єдиного казначейського рахунку, яка забезпечує облік усіх здійснюваних на ньому операцій. Це дозволяє Держказначейству в режимі реального часу мати інформацію про:

- баланс Єдиного казначейського рахунку, отриманий як результат здійснення операцій на всіх його бюджетних рахунках;
- рух коштів за доходами та видатками державного бюджету відповідно до бюджетної класифікації;
- рух коштів з виконання місцевих бюджетів з моменту їх обслуговування в системі Держказначейства.

Рахунки відкриваються на один бюджетний рік і щорічно поновлюються. Стаття 57 Бюджетного кодексу регламентує порядок закриття рахунків після закінчення бюджетного періоду. Не пізніше 31 грудня або на останній день іншого бюджетного періоду Державне казначейство закриває всі рахунки, відкриті у поточному бюджетному періоді. На кінець бюджетного періоду Державне казначейство зберігає залишки коштів на рахунках спеціального фонду державного бюджету для покриття відповідних витрат у наступному бюджетному періоді з урахуванням їх цільового призначення. Рахунки спеціального фонду державного бюджету відкриваються в наступному бюджетному періоді із записом про всі не витрачені в попередньому бюджетному періоді кошти, які були одержані на виконання відповідних завдань.

5.8. Порядок відкриття спеціальних реєстраційних рахунків та проведення операцій на них

Порядок відкриття спеціальних реєстраційних рахунків аналогічний порядку, за яким відкриваються реєстраційні рахунки. Спеціальні реєстраційні рахунки відкриваються на підставі договорів між розпорядниками коштів та органами Державного казначейства. Для відкриття спеціальних реєстраційних рахунків заводяться особові справи на розпорядників коштів. При цьому розпорядники коштів подають до органів Державного казначейства ті самі документи, що й для відкриття реєстраційних рахунків. Крім цього подається також зведення показників спеціальному фонду в розрізі груп власних надходжень та звіт про надходження та використання коштів спеціального фонду.

На спеціальні реєстраційні рахунки бюджетних установ в органах Державного казначейства зараховуються ***власні надходження бюджетних установ та інші кошти спеціального фонду.***

З метою вдосконалення системи власних надходжень бюджетних установ постановою Кабінету Міністрів України від 17 травня 2002 року № 659 затверджено перелік груп власних надходжень бюджетних установ, вимоги щодо їх утворення та напрями використання. Перелік підготовлено виходячи з необхідності забезпечення належного складання державного та місцевих бюджетів, їх виконання і спрямовано на визначення єдиних підходів до утворення та використання власних надходжень бюджетних установ з урахуванням статей 29 і 69 Бюджетного кодексу в частині зарахування до доходів державного бюджету плати за послуги, що надаються бюджетними

установами, які утримуються за рахунок державного бюджету; до доходів місцевих бюджетів власних надходжень бюджетних установ, які утримуються за рахунок відповідних бюджетів, та статті 13 Кодексу в частині включення до спеціального фонду бюджету призначень на видатки за рахунок конкретно визначених джерел надходжень.

Власні надходження бюджетних установ поділяються на дві групи, кожна з яких формується за типами та видами надходжень, а саме:

- плата за послуги, що надаються бюджетними установами (код класифікації доходів бюджету 24121000);
- інші джерела власних надходжень бюджетних установ (код класифікації доходів бюджету 24122000).

Першу групу утворюють надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законами та нормативно-правовими актами. Такі надходження мають постійний характер і обов'язково плануються у бюджеті. До цієї групи відносяться:

1)плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх функціональними повноваженнями, тобто це кошти, які надійшли бюджетним установам як плата за послуги, надання яких пов'язане з виконанням основних функцій та завдань бюджетних установ;

2)надходження бюджетних установ від господарської та/або виробничої діяльності допоміжних, навчально-допоміжних підприємств, господарств, майстерень тощо; квартирна плата та плата за гуртожиток; від працевлаштування спецконтингенту; відрахування від заробітку або іншого доходу спецконтингенту за харчування, речове майно, комунально-побутові та інші надані йому послуги тощо. У разі створення для провадження господарської діяльності госпрозрахункових підрозділів, які мають статус юридичної особи, їх доходи та видатки не є власними надходженнями бюджетної установи і не включаються до спеціального фонду бюджету;

3)плата за оренду майна бюджетних установ, що їм належить;

4)надходження бюджетних установ від реалізації майна: від реалізації необоротних активів (крім будівель і споруд та інших матеріальних цінностей, у тому числі списаних), за здані як брухт і відходи чорні, кольорові, дорогоцінні метали, дорогоцінне каміння у розмірах, що згідно із законодавством залишаються у розпорядженні установи.

Другу групу утворюють кошти, перераховані бюджетним установам для виконання окремих доручень, а також благодійні внески, гранти та дарунки. Такі кошти не мають постійного характеру і плануються лише у випадках, що попередньо визначені рішеннями Кабінету Міністрів України, укладеними угодами, в тому числі міжнародними, календарними планами проведення централізованих заходів тощо. Ця група власних надходжень бюджетних установ включає:

1)благодійні внески, гранти та дарунки, тобто всі види добровільної безповоротної та безоплатної допомоги як передача будь-яких видів майна, у тому числі внески від спонсорів та меценатів. Гранти надаються на

безповоротній основі та спрямовуються на реалізацію цілей, визначених програмою їх надання, проектом міжнародної технічної допомоги тощо;

2)кошти, які отримують бюджетні установи для виконання окремих конкретних доручень від підприємств, організацій чи фізичних осіб, від інших бюджетних установ. Сюди відносять також інвестиції, які згідно із законодавством надходять до бюджетних установ, у тому числі на спорудження житлових будинків.

Власні надходження бюджетних установ використовуються відповідно до закону про державний бюджет чи рішення про місцевий бюджет за такими напрямками:

а) перша група:

підгрупа 1 – на покриття витрат, пов'язаних з організацією та наданням зазначених у підгрупі послуг;

підгрупа 2 – на організацію зазначених у підгрупі видів діяльності, а також на господарські видатки бюджетних установ;

підгрупа 3 – на утримання, обладнання, ремонт майна бюджетних установ;

підгрупа 4 – на ремонт, модернізацію чи придбання нових необоротних активів (крім будівель і споруд) та матеріальних цінностей; на покриття витрат, пов'язаних з організацією збирання і транспортування відходів і брухту на приймальні пункти; на преміювання осіб, які безпосередньо зайняті збиранням відходів і брухту, а також на господарські потреби бюджетних установ.

б) підгрупа 2 групи – за спеціально визначеними напрямками у разі надходження таких коштів.

Враховуючи вище означене та відповідно до листа Державного казначейства України від 03.01.2002 р. № 07-06/18-59 бюджетній установі можуть бути відкриті спеціальні реєстраційні рахунки за трьома групами коштів спеціального фонду:

1.Плата за послуги, що надаються бюджетними установами.

2.Інші джерела власних надходжень бюджетних установ.

3.Інші кошти спеціального фонду.

При цьому до **третьої групи коштів спеціального фонду** відносяться кошти, які мають цільове призначення і віднесені до доходів та видатків спеціального фонду відповідно до Закону про Державний бюджет України на поточний рік. Наприклад, надходження та використання коштів від збору на розвиток виноградарства, садівництва, хмелярства; надходження та використання коштів Фонду України соціального захисту інвалідів.

Органи Державного казначейства відкривають бюджетним установам спеціальні реєстраційні рахунки з урахуванням груп спеціальних коштів в розрізі кодів програмної класифікації видатків. Залишки невитрачених у попередньому бюджетному періоді коштів, які були одержані на виконання відповідних завдань, на підставі платіжних доручень, наданих розпорядниками бюджетних коштів, зараховуються на відкриті відповідні спеціальні реєстраційні рахунки. При цьому програму та вид рахунку, на який зараховуються залишки, визначає розпорядник бюджетних коштів.

Порядок проведення операцій на спеціальних реєстраційних рахунках аналогічний порядку, що застосовується до реєстраційних рахунків. Відмінність полягає в тому, що при проведенні видатків за групами власних надходжень розпорядників коштів не проводиться реєстрація боргових і фінансових зобов'язань.

Зі спеціальних реєстраційних рахунків установ можуть проводитися перерахування коштів на ім'я вищестоящих та підвідомчих установ та організацій, не обумовлені кошторисами. Для таких проведення не вимагаються ніякі підтвердні документи, вони здійснюються тільки на підставі платіжних доручень.

5.9. Ознаки кодування та аналітичні параметри рахунків

Порядок кодування та аналітичні параметри рахунків розпорядників та одержувачів коштів, інших клієнтів органів Державного казначейства регламентується наказом Державного казначейства України від 27.05. 2002 р. № 92. Для кодування рахунків використовуються аналітичні параметри, перелік яких, залежно від недетермінованого запиту до системи, може змінюватись та доповнюватись.

Аналітичні рахунки для операцій клієнтів за бюджетними асигнуваннями (рахунки розпорядників та одержувачів коштів, інших клієнтів) мають 14 знаків і відкриваються за наступною схемою:

BBBB K GGG NNNNNN,

де

BBBB (4 знаки) – номер балансового рахунку відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів, затвердженого наказом Державного казначейства України від 28.11.2000 № 119 із змінами та доповненнями;

K (1 знак) – ключ або контрольний розряд що вираховується автоматично, відповідно до стандарту СЕП НБУ;

GGG (3 знаки) - код типу рахунку, який присвоюється набору аналітичних параметрів. Зазначений набір аналітичних параметрів містить всю необхідну інформацію про рахунок. При цьому залежно від коду типу рахунку можуть використовуватись наступні параметри: код відомчої класифікації; код за програмною класифікацією видатків або код за функціональною класифікацією видатків; код за мережею; ступінь підпорядкованості розпорядника коштів; ознака коштів; код органу Державного казначейства, в якому відкрито рахунок; код органу Державної податкової служби, в якому зареєстровано власника рахунку; код території;

NNNNNN (6 знаків) – номер, що забезпечує унікальність рахунку з відповідним набором аналітичних параметрів. Зазначений номер присвоюється засобами програмного забезпечення при відкритті аналітичного рахунку його власнику.

З вхождением внутрішньої платіжної системи органів Державного казначейства в систему електронних платежів щодо виконання державного та місцевих бюджетів за видатками реєстраційні та спеціальні реєстраційні рахунки будуть замінені на конкретні аналітичні рахунки розпорядників і одержувачів коштів державного бюджету та інших клієнтів, що обслуговуються в органах Державного казначейства.

Контрольні запитання:

- 1. У чому полягає сутність платіжної системи?*
- 2. Охарактеризуйте елементи платіжної системи*
- 3. Як на практиці реалізується принцип єдності каси і єдиного бухгалтерського обліку?*
- 4. Що таке Єдиний казначейський рахунок та яке його призначення?*
- 5. Які переваги запровадження Єдиного казначейського рахунку?*
- 6. Дайте визначення реєстраційних та спеціальних реєстраційних рахунків*
- 7. Які документи подають розпорядники коштів для відкриття реєстраційних рахунків?*
- 8. Охарактеризуйте структуру реєстраційних рахунків*
- 9. Які повноваження мають органи державного казначейства забезпечуючи розрахункове обслуговування розпорядника коштів?*
- 10. опишіть прядок відкриття спеціальних реєстраційних рахунків*
- 11. Як здійснюють операції з позабюджетними коштами на спеціальних реєстраційних рахунках?*

РОЗДІЛ 6

ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КАЗНАЧЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТІВ

Основні терміни та поняття: технічне забезпечення здійснення платежів, система захисту, механізм взаємовідносин користувачів коштів із казначейською системою, система електронних платежів, кореспондентський рахунок, субкореспондентський рахунок, технічний рахунок банку, консолідований кореспондентський рахунок, “червоне” сальдо, “жовте” сальдо, “нічні” файли

6.1. Технічне забезпечення здійснення платежів

Важливим елементом платіжної системи є **технічне забезпечення здійснення платежів**. Адже впровадження казначейської форми касового виконання Державного бюджету України можливе за умов застосування сучасних інформаційно-обчислювальних технологій, що передбачають комплексне використання комп'ютерної техніки та програмних продуктів. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність розробки та затвердження програми їх створення з визначенням етапів, термінів, обсягів та джерел фінансування.

З моменту входження в Систему електронних платежів Національного банку України органи Державного казначейства використовували у своїй роботі різні програмні продукти: “TASK”, ”ІСАОД”, ”УНІТІ БАРС” та АС ”Казна”. Такий стан справ призводив до певних ускладнень у роботі всієї системи Державного казначейства України. У процесі випробовування та тестування цих програмних продуктів виявились їх недоліки та неможливість адаптувати для розв'язання назрілих проблем та нових функцій щодо казначейського виконання державного бюджету. Це не давало очікуваного позитивного результату згідно з баченням їх функціонування у нових умовах роботи казначейства.

Оскільки програмний продукт АС “Казна” найповнішою мірою забезпечував функціональність системи, було прийнято рішення про використання єдиного прикладного програмного забезпечення, розробленого Дніпропетровським управлінням ДКУ, по всій країні. На сьогодні розроблено “Типову схему КТЗ УДК областей, АР Крим, м. Києва та Севастополя і центрального апарату Державного казначейства України”, яка забезпечує підконтрольний вихід в Інтернет, захист комп'ютерних систем від несанкціонованого доступу, викривлення і знищення інформації, а також зараження комп'ютерів вірусами. Це дозволить запровадити АС “Казна” в регіонах і WEB-сайті Державного казначейства України, на якому буде розміщена вся інформація за доходами як державного, так і місцевих бюджетів.

Листом Державного казначейства України від 17.05.2002 08-06/142 до управлінь доведено “План робіт по впровадженню АС “КАЗНА” в Державному казначействі України для обслуговування державного бюджету за видатками”. Ним передбачено календарний план підготовчих робіт, що включає системно-

технічне, фінансове та організаційне забезпечення, а також етапи переходу управління на застосування АС “КАЗНА”.

Структура інформаційно-обчислювальної системи органів Держказначейства залежить від низки факторів: характеру виконуваних функцій та завдань, інструктивно-нормативної бази, внутрішньої організаційної структури тощо. Кожен з цих факторів суттєвим чином впливає на організацію інформаційно-обчислювальної мережі Державного казначейства.

Нинішній стан охоплення казначейськими функціями, враховуючи інформаційну насиченість системи, її багаторівневу ієрархічну структуру, функціональну складність та необхідність роботи практично в реальному режимі часу синхронно з банківською системою, стало можливим завдяки проведеній значній роботі з автоматизації інформаційно-обчислювальних процесів.

Державне казначейство України та його регіональні органи функціонують на даний час на достатньо високому рівні автоматизації, що є хорошим підґрунтям для створення єдиної державної системи передачі даних з високим ступенем надійності та власною системою захисту інформації. **Система захисту – це сукупність правових і морально-технічних норм, організаційних (адміністративних) заходів та програмно-технічних засобів, які спрямовані на протидію загрозам для платіжної системи і метою яких є мінімізація можливих збитків користувачів і власників платіжної системи.**

Створення надійної системи захисту можна розділити на чотири основних етапи: аналіз можливих загроз, розробка (планування) системи захисту; реалізація системи захисту; супроводження системи захисту під час експлуатації платіжної системи. Усі етапи нерозривно пов’язані між собою. У процесі впровадження та експлуатації платіжної системи необхідно постійно аналізувати достатність системи захисту та можливість виникнення загроз, які не були враховані під час першого етапу. Тому процес створення системи захисту є постійним і потребує уваги та безперервного ретельного аналізу роботи платіжної системи.

У структурі органів Держказначейства створені Відділи захисту інформації, об’єктом діяльності яких є інформаційно-обчислювальна система центрального апарату та регіональних органів Державного казначейства, а також її користувачі. Основним завданням цих відділів є забезпечення захисту від несанкціонованого доступу до інформаційно-обчислювальної мережі та платіжних систем, шляхом налагодження та впровадження відповідних систем захисту інформації, проведення постійного аналізу стану їх безпеки, обігу електронної банківської інформації, формування політики безпечної електронної банківської інформації і дотримання правил захисту працівниками казначейства на всіх рівнях.

Спільно з Управлінням інформаційних технологій та Управлінням внутрісистемних та міжбанківських розрахунків Відділи захисту інформації організовують роботу щодо впровадження засобів захисту в обчислювальній мережі Державного казначейства, координують розробки програмно-технічних

комплексів та нової банківської техніки, програм обробки електронної інформації з метою впровадження політики безпечної обробки банківської електронної інформації. Вони також проводять аналіз стану захищеності локальних мереж Державного казначейства України в цілому, захист від комп'ютерних вірусів.

Управління інформаційних технологій у свою чергу забезпечує розробку та впровадження автоматизованих робочих місць, автоматизованого опрацювання інформації в системі Держказначейства на підставі діючої інструктивно-нормативної бази виконання бюджетів, бухгалтерського обліку та звітності, а також здійснення контролю за ефективним функціонуванням програмно-технічних комплексів. Воно організовує роботу по вдосконаленню системи управління органами Державного казначейства на основі застосування сучасних економіко-математичних методів, технічних засобів і новітніх інформаційних технологій.

6.2. Механізм взаємовідносин користувачів коштів з казначейською системою

Механізм взаємовідносин користувачів коштів з системою Державного казначейства є найбільш конкретним елементом платіжної системи виконання державного бюджету. Ці стосунки здійснюються шляхом обміну інформацією у вигляді документів за встановленими Національним банком формами та вимогами щодо їх заповнення.

Облік касових операцій за доходами базується на щоденній банківській звітності за видами податків, яка на сьогодні є єдиним джерелом інформації про виконання державного бюджету за доходами.

Нині система "Банк-клієнт" є програмно-апаратним комплексом, що виконує функції інтерфейсу між казначейством та обласним управлінням НБУ. За цих умов казначейство має можливість:

- приймати та передавати платіжні документи;
- володіти інформацією про проходження в системі електронних платежів відісланих платежів;
- одержувати повну інформацію про стан власних рахунків у динаміці їх змін;
- оперативно відправляти платежі отримувачам;
- безпосередньо отримувати платежі у повному обсязі.

Чимало переваг отримав також банк:

- зменшено частку механічної ручної праці, пов'язаної з набором платіжних документів клієнта. У результаті зменшується кількість помилок, що їх можуть допускати працівники операційного відділу;
- зменшуються також витрати на обслуговування клієнтів, підвищується банківський сервіс, якісно оптимізується праця.

Казначейське виконання Державного бюджету за видатками здійснюється шляхом переказу коштів від Державного казначейства України до його територіальних органів.

Державне казначейство України щоденно, після прийняття рішення про виділення коштів Держбюджету, доводить до головних розпорядників коштів обсяги асигнувань у розрізі функціональної та економічної бюджетної класифікації, а останній розподіляє їх між підвідомчими установами. ,

Головні розпорядники коштів подають до Державного казначейства України розподіл бюджетних коштів по областях у розрізі підвідомчих установ, підприємств, організацій.

Територіальні органи Державного казначейства здійснюють видатки державного бюджету шляхом оплати рахунків розпорядників коштів вищестоящого органу Державного казначейства згідно з реєстром на здійснення видатків. При цьому за головними розпорядниками коштів державного бюджету повністю зберігається право на визначення конкретних напрямів використання коштів відповідно до функцій і пріоритетів розвитку галузей, а за розпорядниками коштів — першочерговості проведення виплат та напрямків виплат відповідно до залишків коштів на рахунках за кодами економічної класифікації. Якщо останні встигають до 16 години оформити та подати до Державного казначейства України на електронних та паперових носіях розподіл коштів між підвідомчими установами в розрізі територій, то перерахування з Єдиного казначейського рахунку на реєстраційні рахунки та відповідні території здійснюються того самого дня. Якщо ні - зранку наступного дня.

6.3. Система електронних платежів Національного банку України

6.3.1. Поняття системи електронних платежів

Державне казначейство України працює сьогодні на принципах, прийнятих для банківської системи. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 15.09.1999 року № 1721 воно набуло статусу учасника системи електронних платежів Національного банку України. Тому доцільно розглядати його діяльність в контексті учасника Системи електронних платежів НБУ.

Система електронних платежів Національного банку України (надалі – СЕП НБУ) - це загальнодержавна платіжна система, яка забезпечує здійснення розрахунків в електронній формі між банківськими установами (та їх філіями), як за дорученням клієнтів банків, так і за зобов'язаннями банків один перед одним на території України.

Система електронних платежів є власністю Національного банку України та забезпечує розрахунки між банківськими установами в національній валюті України і в найбільш вживаних іноземних валютах.

СЕП НБУ є закритою системою, де грошові кошти циркулюють у

закритому фінансовому просторі та перебувають під суворим емісійним контролем з боку Національного банку.

СЕП базується на повністю безпаперовій технології. Основним режимом роботи є обмін електронними платіжними документами та службовими повідомленнями.

Основними завданнями системи електронних платежів є:

- задоволення потреб економіки, що реформується та розвивається;
- удосконалення кредитно-монетарної політики, яку проводить НБУ, завдяки отриманню оперативної та точної інформації про переміщення грошових коштів і стан кореспондуючих рахунків;
- мінімізація часу на виконання міжбанківських розрахунків та на обіг грошових коштів;
- високий рівень безпеки міжбанківських розрахунків;
- високий рівень внутрішнього бухгалтерського обліку і контролю.

На систему електронних платежів покладається виконання наступних **функцій**:

- проведення розрахунків між банками України в національній валюті країни та в інших іноземних валютах;
- ефективне використання тимчасово вільних ресурсів банків;
- контрольні функції НБУ щодо стану кореспондентських рахунків комерційних банків;
- обмін електронною інформацією стосовно проведення розрахунків;
- забезпечення надійності проведення розрахунків;
- багатоступеневий контроль за достовірністю даних на всіх стадіях розрахунків;
- багаторівневий захист інформації від несанкціонованого доступу, використання, викривлення та фальсифікації на всіх стадіях обробки.

Основними законодавчими актами, що стали **правовою основою** для розробки, впровадження та функціонування СЕП є:

- Закон “Про банки і банківську діяльність”;
- Закон “Про захист інформації в автоматизованих системах”;
- Закон “Про Національний банк України”;

Основними документами НБУ, що регламентують проведення розрахунків за допомогою СЕП, є :

- “Положення про міжбанківські розрахунки в Україні”, затверджене постановою № 621 Правління НБУ від 27.12.1999 року. Воно визначає загальний регламент щодо організації та форми міжбанківських розрахунків. Для цього положення поширюється на установи НБУ та комерційні банки України, які здійснюють міжбанківські розрахунки в Україні.
- Інструкція № 7 “Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті” затверджена постановою № 135 від 29.03.2001 року.
- Взаємні стосунки між регіональними управліннями НБУ та комерційними банками регулюються договірними умовами.

6.3.2. Структура та складові системи електронних платежів

Система електронних платежів побудована як деревоподібна мережна структура.

На нижньому рівні СЕП розташовані банки - учасники електронних розрахунків. Середній рівень представлений мережею регіональних розрахункових палат (РРП) – це підрозділ регіонального управління НБУ, який обслуговує банки - учасники СЕП відповідного регіону. На верхньому рівні розміщена Центральна розрахункова палата (ЦРП), яка організовує функціонування СЕП у цілому та керує роботою регіональних розрахункових палат.

Система електронних платежів складається з:

- прикладного програмного забезпечення - набору комп'ютерних програм, що дозволяють системі вирішувати конкретні задачі, які ставляться користувачами;
- телекомунікаційного середовища, що включає апаратуру зв'язку та системне програмне забезпечення, що служать для обміну інформацією про платежі та іншими контрольними повідомленнями між відправником, обробником та отримувачем інформації;
- засобів захисту інформації (програмно-технічних, нормативно-правових, адміністративно-організаційних).

У свою чергу прикладне програмне забезпечення складається з програмно-технічних комплексів автоматизованих робочих місць (АРМ) СЕП призначених для проведення розрахунків; системи резервування роботи СЕП у разі збоїв, відмов обладнання або інших надзвичайних ситуацій; інформаційно-пошукової системи, призначеної для одержання довідкової інформації про проходження платежів.

Електронні платіжні документи, що приймаються у СЕП, готуються в програмному комплексі “операційний день банку” (ОДБ). ОДБ має забезпечувати коректне формування і захист електронних розрахункових документів та службових повідомлень СЕП відповідно до вимог НБУ.

Компоненти системи (програмне забезпечення АРМ НБУ СЕП, програмні та апаратні засоби захисту, програмні засоби електронної пошти НБУ) надаються учасникам СЕП відповідними Регіональними розрахунковими палатами. Регіональні розрахункові палата та Центральна розрахункова палата отримують їх від структурних підрозділів НБУ, у функції яких входить розробка і впровадження нових версій компонентів системи.

6.3.3. Поняття та функціонування програмно-технічних комплексів СЕП

Програмно-технічні комплекси СЕП відповідають трьом рівням структури СЕП.

І. Рівень Центральної розрахункової палати (ЦРП) обслуговується

програмно-технічним комплексом **АРМ-1**, який виконує:

- перевірку правильності та узгодженості функціонування РРП;
- синхронізацію роботи СЕП (тобто визначає час виконання учасниками основних операцій);
- контроль та балансування міжрегіональних оборотів;
- захист системи від несанкціонованого втручання;
- надання звітної інформації в цілому по системі.

II. Рівень Регіональної розрахункової палати (РРП)

обслуговується програмно-технічними комплексами **АРМ-2**. Це комплекс програмно-технічних засобів, призначений для обслуговування банків регіону та організації взаємодії з іншими розрахунковими палатами. АРМ-2 виконує:

- обмін електронними розрахунковими документами та технологічною інформацією між РРП і банками цього регіону – учасниками СЕП;
- ведення технічних кореспондентських (субкореспондентських) рахунків банку регіону;
- обмін електронними розрахунковими документами з АРМ-2 інших РРП;
- синхронізацію роботи учасників СЕП у межах регіону;
- бухгалтерський та технологічний контроль за проходженням платежів;
- захист електронних розрахункових документів від несанкціонованого втручання;
- застосування санкцій до порушників технології;
- передачу результатів розрахунків на кінець робочого дня до ОДБ регіонального управління Національного банку для відображення проведення коштів через СЕП на реальних коррахунках.

III. На рівні банків-учасників СЕП використовується програмно-технічний комплекс **АРМ НБУ**. Це – комплекс програмних і технічних засобів призначений для передачі, приймання та перевірки файлів СЕП між банком-учасником розрахунків і РРП. АРМНБУ виконує:

- перевірку коректності пакетів електронних розрахункових документів, підготовлених банком;
- обмін пакетами платіжних документів та службовою (технологічною) інформацією з РРП;
- передачу електронних розрахункових документів від/до ОДБ банку; захист документів від несанкціонованого втручання;
- довідкові функції.

Кожному банку – учаснику СЕП НБУ присвоюється код банку (МФО). Банки укладають угоди про кореспондентські відносини з регіональними управліннями НБУ, тобто укладають угоду “про відкриття кореспондентського (субкореспондентського) рахунку”. Цей рахунок призначений для зберігання власних коштів банків (із статутного фонду, резервного та інших фондів) та проведення ними міжбанківських розрахунків. Кожен з банків має свою внутрішню платіжну систему.

Кореспондентським називається рахунок, який відкривається комерційному банку - юридичній особі. **Субкореспондентським** - рахунок, який відкривається установі комерційного банку (філії, відділенню, управлінню), що не є юридичною особою. У більшості випадків обслуговування цих рахунків відбувається однаково.

Для позначення кореспондентського і субкореспондентського рахунків у випадках, коли відмінність між ними не є принциповою, застосовують термін **“коррахунки”**. Коррахунки ведуться в електронній формі в регіональному управлінні НБУ. Ведення коррахунків банків покладено на операційні відділи регіональних управлінь НБУ.

Коррахунки ведуться в електронній формі засобами програмного комплексу “ОДБ ОПЕРУ” (операційний день банку операційного управління) або “ОДБ ОПЕРВ” (операційний день банку операційного відділу).

6.3.4. Порядок відображення коштів на коррахунках в СЕП

Коррахунок повинен відображати кошти, які фактично наявні у банку для виконання міжбанківських розрахунків у СЕП. Однак програмні комплекси, що виконують обмін платіжними документами в системі електронних міжбанківських розрахунків (АРМ-2 СЕП) та ті, що ведуть коррахунки (ОДБ ОПЕРУ), відокремленні одні від одного, обмінюючись між собою інформацією лише кілька разів на добу. Тому у СЕП введено поняття технічного коррахунку (технічного субкоррахунку).

Технічний коррахунок банку – це інформація в електронній формі, яка зберігається безпосередньо в тому програмному комплексі СЕП, котрий виконує обмін платіжними документами з цим банком (АРМ-2).

Технічні рахунки відкриті в обласних розрахункових палатах НБУ на ім'я усіх обласних управлінь Державного казначейства. Крім цього управління Державного казначейства мають субкореспондентські рахунки в системі консолідованого кореспондентського рахунку Державного казначейства України (рис.6.1)

Рис. 6.1. Схема функціонування “казначейської” моделі із використанням СЕС НБУ

Управління Державного казначейства України не є банківськими установами, однак беруть участь у СЕС НБУ. Як і кожному з учасників СЕС НБУ, управлінням Державного казначейства присвоєно МФО. Наприклад, номер МФО управління Державного казначейства у Тернопільській області – 838012.

Органи місцевого самоврядування та місцеві фінансові органи в процесі казначейського виконання місцевих бюджетів за доходами не є безпосередніми учасниками системи електронних платежів, оскільки платежі виконуються лише через установи банків та через органи Державного казначейства, які обслуговують місцеві бюджети.

Кошти, які сплачені платниками і підлягають зарахуванню в доходи місцевих бюджетів, з банківської установи, в якій обслуговується платник

податків, через внутрішню платіжну систему банку потрапляють в СЕП НБУ. Із СЕП НБУ кошти через субкореспондентський рахунок управління Державного казначейства потрапляють у внутрішню платіжну систему Державного казначейства України.

Стан технічного коррахунку поновлюється безпосередньо в момент обробки платіжних документів банку і фактично відображає стан коррахунку в режимі реального часу.

Початкові платежі у СЕП від банку приймаються лише в межах поточного значення залишку на технічному коррахунку цього банку. Таким чином, гарантується використання для розрахунків у СЕП лише реально наявних ресурсів банку.

АРМ-2 у кінці дня надсилає зведену інформацію про результати електронних розрахунків в ОДБ ОПЕРУ для того щоб вони були відображені на коррахунках банків, які ведуться в ОДБ ОПЕРУ.

На поточний час основним (але не єдиним) джерелом зміни значення коррахунку банку є міжбанківські розрахунки через СЕП. Тому можна вважати, що *технічний коррахунок адекватно відображає стан реального коррахунку банку.*

При прийнятті у СЕП початкового платежу від банку коррахунок дебетується (зменшується) на суму цього платежу.

При отриманні банком відповідного платежу від СЕП коррахунок кредитується (збільшується) на суму цього платежу.

Комерційний банк повинен відслідковувати в своєму ОДБ значення свого коррахунку на основі власної інформації про відправлені (прийняті) з СЕП платіжні документи і порівнювати його з технологічною інформацією про стан коррахунку, яка передається СЕП.

Об'єднання коштів кількох банківських установ із наданням можливостей спільного їх використання отримало у СЕП назву "**консолідований кореспондентський рахунок**". Ця консолідація коштів реалізована за таким **принципом**: в ОДБ ОПЕРУ ведеться один коррахунок (і один відповідний йому "нічний" рахунок).

6.3.5. Електронні платіжні документи

Одним із засобів представлення безготівкових розрахункових документів є електронний платіжний документ.

Розрахунковий документ в електронному вигляді – документ визначеного формату, що містить установлені реквізити і несе інформацію про рух коштів, має форму електронних записів. Електронні платіжні системи, що діють нині в Україні, використовують, в основному, платіжні доручення та платіжні вимоги.

Реквізити електронного документа можна поділити на дві групи:

- реквізити власне платіжного документа, перелік та зміст яких визначається для кожної конкретної форми платіжного документа (платіжного доручення, платіжної вимоги, чека тощо);
- технологічні реквізити, перелік та зміст яких визначається електронною платіжною системою, що обробляє ці документи.

Електронні розрахункові документи містять такі обов'язкові **бухгалтерські реквізити:**

- номер документа, число, місяць, рік його оформлення;
- ідентифікатори (МФО) банків платника та одержувача (на відміну від паперового документа, назви та місцезнаходження банків не надаються);
- номери рахунків платника та одержувача в установах банків;
- назви платника та одержувача коштів (їхні офіційні скорочення), які відповідають зареєстрованим у статуті;
- ідентифікаційні коди платника та одержувача коштів за Державним реєстром України або іншим довідником, визнаним чинним законодавством;
- спосіб перерахування коштів;
- суму платежу із зазначенням валюти;
- призначення платежу, тобто назву товару (виконаних робіт, наданих послуг), посилання на документ, на підставі якого здійснюється трансакція (договір, рахунок, товарно-транспортний документ тощо із зазначенням його номера і дати);
- вид платежу – інформація, що деталізує спосіб розрахунку за цим платіжним документом;
- коди бюджетних платежів (у разі перерахування коштів до бюджету).

Технологічні реквізити призначені для забезпечення функціонування платіжної системи. Для СЕП такими реквізитами є:

- електронно-цифровий підпис платіжного документа (засіб захисту документа від викривлення);
- ідентифікатор операціоніста “банку А”, який виготовив цей електронний платіжний документ;
- назви файлів СЕП, в яких цей документ транспортується від ОДБ “банку А” до ОДБ “банку Б” через послідовність АРМ СЕП, та відмітки про час обробки цього документа на кожному з АРМ.

Усі ці реквізити передаються одержувачу платіжного документа. Бухгалтерські реквізити є підставою для перерахування коштів, технологічні – використовуються для контролю та організації процесу передачі цього документа через СЕП.

Слід відрізнити напрямок руху платіжного документа від способу перерахування коштів за цим документом. У СЕП платіжний документ завжди рухається у напрямку від “банку А” (відправника документа) до “банку Б” (одержувача документа). Напрямок переміщення коштів (або взагалі відсутність перерахування) між цими двома банками залежить від ознаки дебету/кредиту цього документа.

Кредитовий документ – це платіжне доручення, за яким клієнт “банку А” доручає перерахувати кошти на рахунок клієнта “банку Б”. Такий зразок документа є найбільш поширеним типом документів у СЕП. Напрямок перерахування коштів збігається з напрямком руху документа.

Дебетовий документ – це платіжна вимога, за якою клієнт “банку А” доручає списати кошти з рахунку клієнта “банку Б” на свою користь. На поточний момент дебетові документи становлять не більше 1% від загальної кількості платежів.

У СЕП передбачені два різновиди дебетових документів:

а) безспірні, коли не потрібний акцепт (згода) від банку-платника на перерахування коштів. Право ініціювати безспірну дебетову транзакцію в СЕП надається лише підрозділам Національного банку України для використання у випадках, передбачених чинним законодавством України (штрафні санкції, стягнення, закриття коррахунків тощо);

б) у вигляді дебетових інформаційних документів (запитів): “банк А” надсилає через СЕП дебетовий запит, за допомогою якого інформує “банк Б” про потребу в перерахуванні коштів від “банку Б” до “банку А». Акцепт на такі платежі надається “банком Б” індивідуально для кожного платіжного документа за узгодженням із головним бухгалтером та/чи клієнтом банку. У разі згоди фактичний переказ цих коштів далі здійснюється іншим платіжним документом – кредитовим, що відправляється в СЕП від “банку Б” за його ініціативою. Тобто, сам дебетовий інформаційний документ не спричиняє безпосереднього перерахування коштів за ним.

6.3.6. Порядок обміну платіжними документами у СЕП

Клієнти комерційних банків не є безпосередніми учасниками системи електронних платежів. Вони виконують свої платежі лише через комерційні банки, які їх обслуговують і які є абонентами СЕП найнижчого рівня.

Комерційний банк готує початкові платіжні документи одним із способів:

- операціоніст банку отримує паперові документи від клієнтів і створює на їх основі електронні документи за допомогою програми «Операційний день банку»;
- банк отримує електронні платіжні документи від філій засобами внутрішньобанківської платіжної системи;
- банк отримує електронні документи засобами системи «клієнт-банк» від клієнта-відправника.

Усі ці способи передбачають проходження платіжних документів через ОДБ банку - учасника СЕП. ОДБ банківських установ - єдине джерело надходження електронних розрахункових документів у СЕП.

Початкові платіжні документи для передачі у СЕП оформляються в ОДБ у вигляді файлу типу А — пакета початкових платіжних документів. Кожний інформаційний рядок файлу А містить один платіжний документ. У файлі може бути від 1 до 1000 платіжних документів. В одному файлі А згруповані

документи тільки в одній валюті, причому перша літера найменування файлу визначає цю валюту.

ОДБ передає сформовані пакети початкових документів в АРМ НБУ СЕП, установлений у банку. АРМ НБУ перевіряє їх на відповідність вимогам, які прийняті у системі електронних платежів, і в разі виконання усіх умов відправляє пакет платіжних документів електронною поштою у РРП, в якій обслуговується цей банк.

АРМ-2 регіональної розрахункової палати працює в циклічному режимі. Цикл обробки (так званий *«основний цикл»*, або *«сеанс прийому-передачі»*) складається з двох частин (*режимів*):

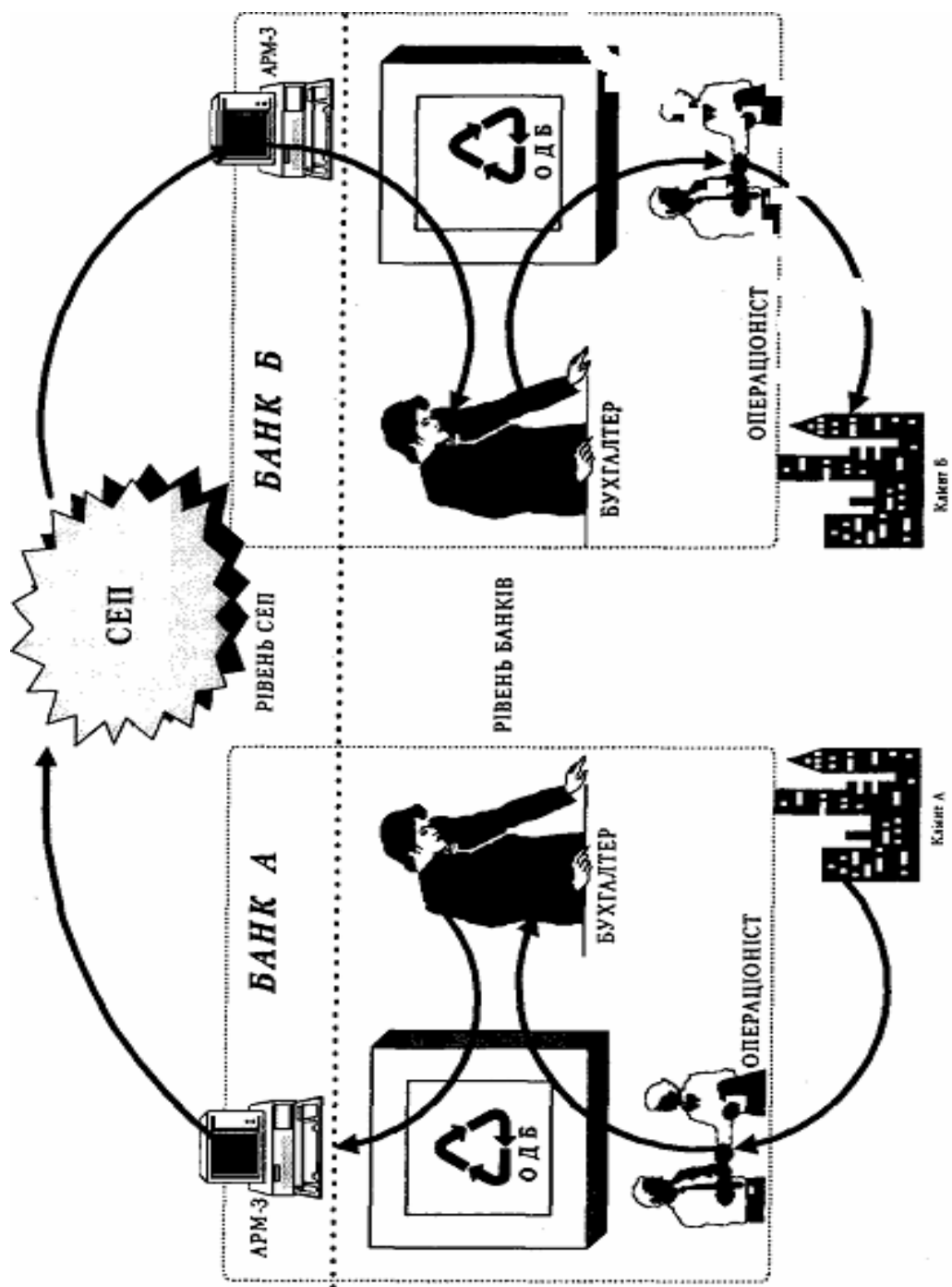
- пакет прийнятий успішно. Код помилки в квитанції дорівнює 0.
- пакет відхилений у цілому (наприклад, порушення структури пакета, викривлення при передачі лініями зв'язку тощо). Код помилки в квитанції відображає причину відхилення.

Приймання у СЕП або відмова від приймання платіжних документів виконується цілими пакетами, без їх переформування та відокремлення коректних платіжних документів від некоректних. Тобто, якщо в квитанції вказані помилки в деяких документах пакета (навіть тільки в одному), решта платіжних документів цього пакета також не приймається у СЕП, незважаючи на те, що самі по собі вони є коректними.

У випадку, коли банк отримує квитанцію про те, що файл початкових платежів не прийнятий, банк повинен проаналізувати причини відхилення файлу, вжити заходів для виправлення (або вилучення) некоректних документів засобами ОДБ та повторно надіслати коректні документи в новому пакеті.

Схема проходження платіжних документів через СЕП наведена на рис. 6.2.

Рис. 6.2. Схема проходження платіжних документів через СЄП

6.3.7. Порядок ведення кореспондентських рахунків банків-учасників СЕП

На початку робочого дня кожна РРП отримує від відповідного регіонального управління Національного банку інформацію про стан реальних кореспондентських рахунків банківських установ регіону. АРМ-2 приводить стан технічних коррахунків банків відповідно до стану їх реальних коррахунків. Ця інформація негайно надається банкам регіону - учасникам розрахунків.

Протягом робочого дня розрахунки банку, які здійснюються через СЕП, відображаються на технічному коррахунку цього банку таким чином:

У момент отримання пакета початкових документів, якщо АРМ-2 приймає його успішно і формує квитанцію з нульовим кодом помилки, то технічний коррахунок *зменшується* на суму кредитових документів цього пакета - «банк відправив гроші» (якщо банк (ОПЕРУ НБУ) відправив початковий дебетовий документ, то технічний коррахунок навпаки - збільшується на суму цього документа. Інформаційні ж документи, що містяться в пакеті, не впливають на стан технічного коррахунку);

При формуванні на АРМ-2 і відправленні в банк пакета відповідних документів технічний коррахунок не змінюється. Відповідні платежі відображаються на коррахунку лише тоді, коли АРМ-2 отримує квитанцію про те, що банк успішно прийняв цей пакет. У момент приймання на АРМ-2 квитанції про успішне отримання пакета банком коррахунок *збільшується* на суму кредитових документів цього пакета - «банк одержав гроші» (якщо банк отримав дебетовий документ, то технічний коррахунок, навпаки, зменшується на суму цього документа; інформаційні ж документи, що містяться в пакеті, ніяк не впливають на стан технічного коррахунку);

Якщо відсутні інші, крім системи електронних розрахунків, джерела надходження або знімання коштів з коррахунку банку, то технічний коррахунок збігається з реальним значенням коррахунку. Тобто, СЕП практично підтримує актуальне значення коррахунку банку-учасника в режимі реального часу.

Початкові платежі від банків приймаються лише в межах поточної суми на технічному коррахунку. Тобто файл не буде прийнятий від банку, якщо в результаті цього технічний коррахунок набуде від'ємного значення. Це гарантує, що банк при виконанні міжбанківських розрахунків розпоряджається лише фактично наявними у нього коштами.

Ситуації, коли банк не має змоги виконувати початкові платежі через відсутність коштів на рахунку, мають назви «червоного» та «жовтого» сальдо.

«Червоне» сальдо - ситуація, коли банк має від'ємний залишок коштів на коррахунку. Виникнення «червоного» сальдо розцінюється як надзвичайна ситуація. Але якщо з певних причин (термінові штрафи, стягнені з банку з порушенням рекомендованої технології стягнення штрафів у СЕП) така ситуація все ж виникла, то банк не має змоги виконувати початкові платежі доти, доки в результаті приймання відповідних платежів він не забезпечить наявності коштів на своєму технічному коррахунку.

«Жовте» сальдо виникає, коли банк спробував надіслати у СЕП файл початкових платежів на суму, що перевищує наявний залишок коштів на технічному рахунку. Такий пакет не приймається у СЕП, АРМ-2 повертає квитанцію з кодом помилки «жовте» сальдо. Але при цьому банку надається

можливість переглянути свої плани щодо порядку відправлення початкових платежів у СЕП.

Для того, щоб на основі наявної у банку та у РРП інформації однозначно прийняти рішення про виконання або невиконання платежів, у СЕП існує ще додаткова контрольна інформація, яка надається банку в кінці кожного сеансу АРМ-2 та в кінці банківського дня.

6.3.8. Поняття «Нічних» файлів

Між моментами приймання у СЕП платіжного документа від “банку А” та отримання цього документа “банком Б” проходить певний час. Зокрема, цей документ може бути отриманий “банком Б” і наступного банківського дня. Пакети платіжних документів, що не були підтверджені одержувачем протягом банківського дня, вважаються не одержаними ним. Такі файли після завершення банківського дня залишаються у РРП, яка їх сформувала, зберігаються там «вночі» (тому такі файли мають умовну назву «нічні» файли, або файли «повторної передачі»). Наступного банківського дня РРП повторно відправляє їх адресату. Це здійснюється таким чином:

- склад пакетів не змінюється, пакети не переформовуються (у тому числі всі пакети на одного адресата не об'єднуються, порядок платежів у кожному з пакетів не змінюється), зміст платежів (в тому числі технологічна інформація) не змінюється;

- в імені файла дата замінюється на дату поточного банківського дня;

- у технологічному розширенні імені файла перший символ замінюється на символ, що позначає, скільки банківських днів цей файл залишався у РРП як непідтверджений і скільки разів він відправлявся одержувачу знову. Першому разу відповідає символ «1», другому - «2» і так далі аж до символу «9»;

- другий та третій символи технологічного розширення імені файла (тобто номер сеансу АРМ-2, в якому цей пакет був сформований уперше) не змінюються;

- файли відправляються одержувачам на початку нового банківського дня (з точки зору АРМ-2 - у «нульовому» сеансі).

За допомогою зміни першого символу технологічного розширення імені файла забезпечується унікальність найменувань файлів на одного адресата протягом банківського дня (розширення «сьогоднішніх» починається із символу «0», «учорашніх» - з «1» тощо).

«Нічні» файли повинні бути прийняті одержувачем новим банківським днем, що відповідає заново вказаній даті в найменуванні «нічного» файла.

Для відображення сум платіжних документів, що надійшли через СЕП на адресу банку, але не отримані ним, в ОДБ ОПЕРУ паралельно з кожним коррахунком відкривається відповідний йому “Транзитний кореспондентський рахунок сум, що не були підтверджені протягом робочого дня” (або “нічний”).

Цей рахунок “банку Б” кредитується наприкінці банківського дня на суму тих платіжних документів, які надійшли протягом цього дня на його адресу, але не отримані ним. “Нічний” рахунок “банку Б” дебетується того дня, коли вказаний банк дійсно отримує платіжні документи, що надійшли на його адресу в попередні банківські дні, але не були тоді отримані (тобто були “зараховані” на цей рахунок у попередні банківські дні). При цьому кошти “банку Б”, які є

на “нічному” рахунку, не можуть бути використані банком (для зарахування на рахунок клієнта, виконання початкових платежів на цю суму тощо).

Банківський день у СЕП – позначений календарною датою проміжок часу, протягом якого виконуються технологічні операції, пов’язані з проведенням розрахункових документів в електронному вигляді через СЕП, за умови, що підсумки розрахунків за цими документами відображаються на кореспондентських рахунках банків у територіальному управлінні Національного банку України на ту саму дату.

Операційний день – частина робочого дня банківської установи, регламентована внутрішнім режимом її роботи, у межах якої банківська установа має змогу здійснювати передавання, оброблення та приймання розрахункових документів в електронному вигляді.

Операційний час – регламентований внутрішнім режимом роботи банківської установи час роботи з клієнтами (у межах операційного дня), особливість якого полягає в тому, що всі розрахункові документи, прийняті банківською установою протягом цього часу, мають бути виконані (оброблені, передані в банк одержувача (платника), оформлені бухгалтерськими проведеннями за відповідними рахунками) у той самий робочий день.

Контрольні запитання:

1. Що слід розуміти під технічним забезпеченням здійснення платежів?
2. Що собою являє система захисту інформації?
3. Охарактеризуйте механізм взаємовідносин користувачів коштів з казначейською системою
4. Що таке система електронних платежів та які завдання вона має виконувати?
  4. Які функції покладаються на систему електронних платежів?
  5. Охарактеризуйте структуру та складові СЕП
  6. Охарактеризуйте програмно-технічні комплекси СЕП
  7. Дайте визначення кореспондентських та субкореспондентських рахунків
  8. Що таке технічні коррахунки та яке їхнє призначення?
  9. опишіть порядок відображення коштів на коррахунках в СЕП
  10. Як здійснюється обмін платіжними документами у СЕП?
  11. опишіть схему руху платіжних документів через СЕП
  12. Охарактеризуйте порядок ведення кореспондентських рахунків банків – учасників СЕП
  13. Що таке “нічні “ файли і яка технологія відправлення їх адресату?

РОЗДІЛ 7

КАЗНАЧЕЙСЬКЕ ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ЗА ВИДАТКАМИ

Основні терміни та поняття: видатки бюджету, розпорядники бюджетних коштів, здійснення видатків, розпис доходів та видатків, мережа установ, кошториси бюджетних установ, лімітна довідка, обсяги асигнувань, розпис видатків, розпорядження на перерахування коштів, платіжні доручення, оплата витрат, оплата рахунків

7.1. Характеристика видатків бюджету

Бюджет завжди був важливим інструментом впливу на розвиток економіки та соціальної сфери. За ринкових умов господарювання він не повинен втрачати своєї ролі в економічному розвитку держави. Незважаючи на заходи, що провадяться урядом щодо роздержавлення та приватизації, та поглиблення ринкових відносин необхідно однак залучати державні кошти. Це зумовлено, по-перше, тим, що значною залишається частка державного сектора економіки, що вимагає розробки державних інвестиційних програм, згідно з якими здійснюється бюджетне фінансування капітальних витрат. По-друге, для стабілізації економіки та розвитку підприємництва потрібна фінансова допомога держави у вигляді бюджетних субсидій, субвенцій. Необхідність існування державного сектора економіки і бюджетного фінансування є об'єктивною і незаперечною, про що свідчить також досвід розвинутих країн світу.

Разом з тим при переході до ринкової економіки суттєво повинні змінитися методи бюджетного впливу на суспільне виробництво, що зумовлено кардинальною перебудовою бюджетних відносин, побудовою нового дієвого бюджетного механізму.

За нових умов потрібно змінити напрямки вкладень бюджетних коштів. Важливого значення набувають державні інвестиції у прогресивні галузі економіки для забезпечення стратегічних напрямів її розвитку, створення необхідної виробничої інфраструктури. Видатки бюджетів на розвиток економіки повинні спрямовуватися насамперед на стабілізацію економіки, створення необхідних умов для зростання економічного потенціалу держави.

Видатки бюджету згідно з Бюджетним кодексом – це кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум. У Кодексі наводиться також термін **витрати бюджету**, під яким слід розуміти видатки бюджету та кошти на погашення основної суми боргу.

Бюджетні установи витрачають бюджетні кошти відповідно до кошторисів доходів та видатків, що складаються за функціями з деталізацією за економічними кодами бюджетної класифікації.

Залежно від економічного змісту видатки бюджету поділяються на поточні та видатки розвитку. Їх групування встановлюється за економічною класифікацією видатків бюджету.

До **поточних видатків бюджетів** належать видатки, які забезпечують поточне функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування, бюджетних установ та організацій, надання державою міжбюджетних трансфертів іншим бюджетам і окремим галузям економіки у формі дотацій та субвенцій на поточне функціонування.

Видатки розвитку або капітальні видатки - це видатки, що забезпечують інноваційну й інвестиційну діяльність, зокрема фінансування капітальних вкладень виробничого і невиробничого призначення; фінансування структурної перебудови народного господарства; кошти, що надаються як бюджетні позички на інвестиційні цілі юридичним особам; видатки, при здійсненні яких створюється або збільшується майно, що знаходиться у власності держави або органів місцевого самоврядування; субвенції та інші видатки, пов'язані з розширеним відтворенням.

Залежно від розподілу функцій між державою і органами самоврядування видатки поділяються на видатки з фінансування державних повноважень та фінансування власних повноважень.

Видатки на здійснення повноважень, що виконуються за рахунок коштів державного бюджету та місцевих бюджетів, поділяються на:

1) видатки на забезпечення конституційного ладу держави, державної цілісності та суверенітету, незалежного судочинства, а також інші передбачені Бюджетним кодексом видатки, які не можуть бути передані на виконання Автономній Республіці Крим та місцевому самоврядуванню. Ці видатки здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України.

2) видатки, які визначаються функціями держави та можуть бути передані на виконання Автономній Республіці Крим та місцевому самоврядуванню з метою забезпечення найбільш ефективного їх виконання на основі принципу субсидіарності;

3) видатки на реалізацію прав та обов'язків Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування, які мають місцевий характер та визначені законами України.

Останні два види видатків здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів, у тому числі трансфертів з Державного бюджету України.

Розмежування видатків між місцевими бюджетами здійснюється на основі принципу субсидіарності з урахуванням критеріїв повноти надання послуги та наближення її до безпосереднього споживача. Відповідно до цих критеріїв види видатків поділяються на такі групи:

перша група - видатки на фінансування бюджетних установ та заходів, які забезпечують необхідне першочергове надання соціальних послуг, гарантованих державою, і які розташовані найближче до споживачів. Ці видатки здійснюються з бюджетів сіл, селищ, міст та їх об'єднань.

друга група - видатки на фінансування бюджетних установ та заходів, які забезпечують надання основних соціальних послуг, гарантованих державою

для всіх громадян України. Вони здійснюються з бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення, а також районних бюджетів.

Третя група - видатки на фінансування бюджетних установ та заходів, які забезпечують гарантовані державою соціальні послуги для окремих категорій громадян, або фінансування програм, потреба в яких існує в усіх регіонах України. Такі видатки здійснюються з бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів.

З бюджетів міст Києва та Севастополя здійснюються видатки всіх трьох груп.

7.2. Розмежування видатків між бюджетами

Видатки, що здійснюються з Державного бюджету України

Видатки Державного бюджету України включають бюджетні призначення, встановлені законом про Державний бюджет України на конкретні цілі, що пов'язані з реалізацією державних програм, перелік яких визначено статтею 87 Бюджетного кодексу.

1) *державне управління:*

- а) законодавчу владу;
- б) виконавчу владу;
- в) Президента України;

2) *судову владу;*

3) *міжнародну діяльність;*

4) *фундаментальні та прикладні дослідження і сприяння науково-технічному прогресу державного значення, міжнародні наукові та інформаційні зв'язки державного значення;*

5) *національну оборону;*

6) *правоохоронну діяльність та забезпечення безпеки держави;*

7) *освіту:*

а) загальну середню освіту:

- спеціалізовані школи (в тому числі школи-інтернати), засновані на державній формі власності;
- загальноосвітні школи соціальної реабілітації;

б) професійно-технічну освіту (навчальні та інші заклади освіти, засновані на державній формі власності);

в) вищі навчальні заклади, засновані на державній формі власності;

г) післядипломну освіту (крім закладів і заходів, визначених підпунктом "г" пункту 2 статті 90 цього Кодексу);

г) позашкільні навчальні заклади та заходи з позашкільної роботи з дітьми, згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;

д) інші заклади та заходи в галузі освіти, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій, згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;

8) *охорону здоров'я:*

а) первинну медико-санітарну, амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (багатопрофільні лікарні та поліклініки, що виконують специфічні загальнодержавні функції, згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України);

б) спеціалізовану, високоспеціалізовану амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (клініки науково-дослідних інститутів, спеціалізовані лікарні, центри, лепрозорії, госпіталі для інвалідів Великої Вітчизняної війни, спеціалізовані медико-санітарні частини, спеціалізовані поліклініки, спеціалізовані стоматологічні поліклініки, згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України);

в) санаторно-реабілітаційну допомогу (загальнодержавні санаторії для хворих на туберкульоз, загальнодержавні спеціалізовані санаторії для дітей та підлітків, спеціалізовані санаторії для ветеранів Великої Вітчизняної війни);

г) санітарно-епідеміологічний нагляд (санітарно-епідеміологічні станції, дезінфекційні станції, заходи боротьби з епідеміями);

г) інші програми в галузі охорони здоров'я, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій, згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;

9) соціальний захист та соціальне забезпечення:

а) державні спеціальні пенсійні програми (пенсії військовослужбовцям рядового, сержантського та старшинського складу строкової служби та членам їх сімей, пенсії військовослужбовцям та особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, пенсії, призначені за іншими пенсійними програмами);

б) державні програми соціальної допомоги (грошову допомогу біженцям; компенсації на медикаменти; програма протезування; програми і заходи із соціального захисту інвалідів, у тому числі програми і заходи Фонду України соціального захисту інвалідів; відшкодування збитків, заподіяних громадянам; заходи, пов'язані з поверненням в Україну кримськотатарського народу та осіб інших національностей, які були незаконно депортовані з України; щорічна разова грошова допомога ветеранам Великої Вітчизняної війни; довічна стипендія для учасників бойових дій; кошти, що передаються до Фонду соціального страхування на випадок безробіття; часткове покриття витрат на виплату заборгованості з регресних позовів шахтарів);

в) державну підтримку громадських організацій інвалідів і ветеранів, які мають статус всеукраїнських;

г) державні програми і заходи стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї;

г) державну підтримку молодіжних громадських організацій на виконання загальнодержавних програм і заходів стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї;

д) державні програми підтримки будівництва (реконструкції) житла для окремих категорій громадян;

10) культуру і мистецтво:

а) державні культурно-освітні програми (національні та державні бібліотеки, музеї і виставки національного значення, заповідники

національного значення, міжнародні культурні зв'язки, державні культурно-освітні заходи);

б) державні театральні-видовищні програми (національні театри, національні філармонії, національні та державні музичні колективи і ансамблі та інші заклади і заходи мистецтва згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України);

в) державну підтримку громадських організацій культури і мистецтва, що мають статус національних;

г) державні програми розвитку кінематографії;

г) державну архівну справу;

11) державні програми підтримки телебачення, радіомовлення, преси, книговидання, інформаційних агентств;

12) фізичну культуру і спорт:

а) державні програми підготовки резерву та складу національних команд та забезпечення їх участі у змаганнях державного і міжнародного значення (утримання центральних спортивних шкіл вищої спортивної майстерності, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України, формування національних команд, проведення навчально-тренувальних зборів і змагань державного значення з традиційних та нетрадиційних видів спорту; підготовка і участь національних збірних команд в олімпійських та параолімпійських іграх, у тому числі фінансова підтримка баз олімпійської підготовки);

б) державні програми з інвалідного спорту та реабілітації (центр "Інваспорт", участь у міжнародних змаганнях з інвалідного спорту, навчально-тренувальні збори до них);

в) державні програми фізкультурно-спортивної спрямованості;

13) державні програми підтримки регіонального розвитку та пріоритетних галузей економіки;

14) програми реставрації пам'яток архітектури державного значення;

15) державні програми розвитку транспорту, дорожнього господарства, зв'язку, телекомунікацій та інформатики;

16) державні інвестиційні проекти;

17) державні програми з ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки, попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха;

18) створення та поповнення державних запасів і резервів;

19) обслуговування державного боргу;

20) проведення виборів та референдумів;

21) інші програми, які мають виключно державне значення.

До видатків, які здійснюються з бюджетів сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань та враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів

1) органи місцевого самоврядування сіл, селищ, міст районного значення;

2) освіти:

дошкільну освіту;

загальну середню освіту (школи - дитячі садки);
3) первинну медико-санітарну, амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (дільничні лікарні, медичні амбулаторії, фельдшерсько-акушерські та фельдшерські пункти);

4) сільські, селищні та міські палаци культури, клуби та бібліотеки.

Видатки, що здійснюються з районних бюджетів та бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим і міст обласного значення та враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів

1) державне управління:

а) органи місцевого самоврядування міст республіканського Автономної Республіки Крим і міст обласного значення;

б) органи місцевого самоврядування районного значення;

2) освіти:

а) дошкільну освіту (у містах республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення);

б) загальну середню освіту: загальноосвітні навчальні заклади, у тому числі: школи - дитячі садки (для міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення), спеціалізовані школи, ліцеї, гімназії, колеґіуми, вечірні (змінні) школи;

в) заклади освіти для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації: загальноосвітні школи-інтернати, загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, які позбавлені піклування батьків, дитячі будинки (у разі, якщо не менше 70 відсотків кількості учнів загальноосвітніх шкіл-інтернатів, загальноосвітніх шкіл-інтернатів для дітей-сиріт і дітей, які позбавлені піклування батьків, дитячих будинків формується на території відповідного міста чи району), дитячі будинки сімейного типу та прийомні сім'ї, допомога на дітей, які перебувають під опікою і піклуванням;

г) інші державні освітні програми;

3) охорону здоров'я:

а) первинну медико-санітарну, амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (лікарні широкого профілю, пологові будинки, станції швидкої та невідкладної медичної допомоги, поліклініки і амбулаторії, загальні стоматологічні поліклініки);

б) програми медико-санітарної освіти (міські та районні центри здоров'я і заходи по санітарній освіті);

4) соціальний захист та соціальне забезпечення:

а) державні програми соціального забезпечення: притулки для неповнолітніх (у разі, якщо не менше 70 відсотків кількості дітей, які перебувають в цих закладах, формується на території відповідного міста чи району), територіальні центри і відділення соціальної допомоги на дому;

б) державні програми соціального захисту: пільги ветеранам війни і праці, допомога сім'ям з дітьми, додаткові виплати населенню на покриття витрат з оплати житлово-комунальних послуг, компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян;

в) державні програми підтримки будівництва (реконструкції) житла для окремих категорій громадян;

г) районні та міські програми і заходи щодо реалізації державної політики стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї;

5) державні культурно-освітні та театральньо-видовищні програми (театри, бібліотеки, музеї, виставки, палаци і будинки культури, школи естетичного виховання дітей);

б) державні програми розвитку фізичної культури і спорту:

утримання та навчально-тренувальна робота дитячо-юнацьких спортивних шкіл всіх типів (крім шкіл республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення), заходи з фізичної культури і спорту та фінансова підтримка організацій фізкультурно-спортивної спрямованості і спортивних споруд місцевого значення.

До видатків, що здійснюються з бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів і враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать видатки на:

1) державне управління:

а) представницьку і виконавчу владу Автономної Республіки Крим;

б) обласні ради;

2) освіти:

а) загальну середню освіту для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації: спеціальні загальноосвітні навчальні заклади для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, санаторні школи-інтернати; загальноосвітні школи-інтернати, загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячі будинки (крім загальноосвітніх шкіл-інтернатів, загальноосвітніх шкіл-інтернатів для дітей-сиріт і дітей, які позбавлені батьківського піклування, дитячих будинків сімейного типу і прийомних сімей);

б) заклади професійно-технічної освіти, що перебувають у власності Автономної Республіки Крим і виконують державне замовлення;

в) вищу освіту (вищі заклади освіти I, II, III та IV рівнів акредитації, що перебувають у власності Автономної Республіки Крим та спільній власності територіальних громад);

г) післядипломну освіту (інститути післядипломної освіти вчителів та центри і заходи з підвищення кваліфікації державних службовців місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, постійно діючі курси (центри) підвищення кваліфікації працівників соціально-культурної сфери та агропромислового комплексу, що знаходяться у комунальній власності);

г) інші державні освітні програми;

3) охорону здоров'я:

а) первинну медико-санітарну, амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (лікарні республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення);

б) спеціалізовану амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (спеціалізовані лікарні, поліклініки, включаючи стоматологічні, центри, диспансери, госпіталі для інвалідів Великої Вітчизняної війни, будинки дитини, станції переливання крові);

в) санаторно-курортну допомогу (санаторії для хворих на туберкульоз, санаторії для дітей та підлітків, санаторії медичної реабілітації);

г) інші державні програми медичної та санітарної допомоги (медико-соціальні експертні комісії, бюро судмедекспертизи, центри медичної статистики, бази спецмедпостачання, центри здоров'я і заходи санітарної освіти, інші програми і заходи);

4) соціальний захист та соціальне забезпечення:

а) державні програми соціального захисту та соціального забезпечення: допомога по догляду за інвалідами I чи II групи внаслідок психічного розладу; адресна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям; виплати компенсації реабілітованим; дитячі будинки-інтернати; навчання та трудове влаштування інвалідів; будинки-інтернати для престарілих і інвалідів; будинки-інтернати для дітей-інвалідів; центри по нарахуванню пенсій;

б) республіканські Автономної Республіки Крим і обласні програми і заходи з реалізації державної політики стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї;

в) інші державні соціальні програми;

5) культуру і мистецтво:

а) державні культурно-освітні програми (республіканські Автономної Республіки Крим та обласні бібліотеки, музеї та виставки);

б) державні театральні-видовищні програми (філармонії, музичні колективи і ансамблі, театри, палаци і будинки культури республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення, інші заклади та заходи у галузі мистецтва);

в) інші державні культурно-мистецькі програми;

б) фізичну культуру і спорт:

а) державні програми з розвитку фізичної культури і спорту (навчально-тренувальна робота дитячо-юнацьких спортивних шкіл усіх типів республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, заходи з фізичної культури і спорту республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення);

б) державні програми з інвалідного спорту і реабілітації (республіканський Автономної Республіки Крим та обласні центри з інвалідного спорту і дитячо-юнацькі спортивні школи інвалідів та спеціалізовані спортивні школи параолімпійського резерву; проведення навчально-тренувальних зборів і змагань з інвалідного спорту республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення).

До видатків місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів належать видатки на:

1) місцеву пожежну охорону;

2) позашкільну освіту;

3) соціальний захист та соціальне забезпечення.

- а) програми місцевого значення стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї;
- б) місцеві програми соціального захисту окремих категорій населення;
- 4) місцеві програми розвитку житлово-комунального господарства та благоустрою населених пунктів;
- 5) культурно-мистецькі програми місцевого значення;
- 6) програми підтримки кінематографії та засобів масової інформації місцевого значення;
- 7) місцеві програми з розвитку фізичної культури і спорту;
- 8) типові проектування, реставрацію та охорону пам'яток архітектури місцевого значення;
- 9) транспорт, дорожнє господарство:
  - а) регулювання цін на послуги метрополітену за рішеннями органів місцевого самоврядування;
  - б) експлуатацію дорожньої системи місцевого значення (в тому числі роботи, що проводяться спеціалізованими монтажньо-експлуатаційними підрозділами);
  - в) будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання доріг місцевого значення;
- 10) заходи з організації рятування на водах;
- 11) обслуговування боргу органів місцевого самоврядування;
- 12) програми природоохоронних заходів місцевого значення;
- 13) управління комунальним майном;
- 14) регулювання земельних відносин;
- 15) інші програми, затверджені відповідною радою згідно із законом.

7.3. Принципи розмежування видатків між бюджетами

У Бюджетному кодексі розмежування видатків між бюджетами здійснюється за певними принципами.

Так, видатки, що можуть потенційно вплинути на соціальне забезпечення мешканців області, закріплюються за обласними бюджетами. Йдеться, зокрема, про спеціалізовані середні заклади освіти для учнів з вадами розвитку, середні школи-інтернати, професійно-технічні училища та вищі учбові заклади, багатопрофільні лікарні обласного значення, спеціалізовану медичну допомогу, спеціалізовані установи соціального захисту для сиріт, інвалідів, літніх громадян та спеціалізовані спортивні програми.

Видатки, від яких опиняться у виграшному становищі мешканці компактно розташованого адміністративно-територіального утворення, закріплені за міськими та районними бюджетами. Зокрема, це загальна середня освіта, загальна медична допомога, включаючи програми санітарної освіти та соціального захисту для соціально незахищених в місцевому регіоні, як-от у випадку соціальної допомоги людям похилого віку.

Видаткові завдання суто місцевого значення закріплені за бюджетами міст республіканського (в АРК), обласного, районного значення, сіл та селищ. Всі ці бюджети відповідають за дошкільну освіту, первинну медичну допомогу,

що надається місцевими клініками, фельдшерсько-акушерські пункти та культурно-видовищні програми. У містах районного значення з середніми школами та районними лікарнями саме районні бюджети відповідатимуть за утримання цих установ.

Міста Київ та Севастополь наділяються всіма видатковими повноваженнями, закріпленими за областями, містами, районами, селами та селищами з урахуванням законів України, які визначають спеціальний статус цих адміністративно-територіальних одиниць.

У галузі програм соціального захисту, що пов'язані з наданням грошової допомоги і мають загальнодержавне охоплення, міста та райони надаватимуть законодавчо встановлені види допомоги, але отримуватимуть компенсацію своїх бюджетних видатків шляхом цільових субвенцій з держбюджету. Прикладами цільових трансфертів, що надаватимуться місцевим бюджетам з державного бюджету, є допомога сім'ям з дітьми та пільги ветеранам війни та праці.

Вищенаведені видатки бюджетів міст, сіл та селищ є такими, що враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів. Для визначення розподілу міжбюджетних трансфертів використовується **фінансовий норматив бюджетної забезпеченості**. Він визначається шляхом ділення загального обсягу фінансових ресурсів, що спрямовуються на реалізацію бюджетних програм, на кількість мешканців чи споживачів соціальних послуг тощо. Загальний обсяг фінансових ресурсів, що спрямовується на виконання бюджетних програм місцевими бюджетами, розподіляється між видами видатків відповідно до пріоритетів бюджетної політики держави. Іншими словами – держава відіграє вагомий роль у визначенні тих ресурсів, які спрямовуються на виконання цих функцій, оскільки вона зацікавлена в тому, щоб ці найважливіші для суспільного відтворення та добробуту населення функції – передусім освіта, охорона здоров'я та соціальний захист – надавалися у співставних обсягах та співставній якості у всіх територіально-адміністративних одиницях. Тож держава має право регулювати ефективність виконання бюджетів у цих сферах, орієнтованих передусім на безпосередніх споживачів, а також бере на себе зобов'язання забезпечувати адекватне їх фінансування через закріплені податкові доходи та безумовні (нецільові) трансферти.

До видатків, що їх держава залишає на розсуд місцевого самоврядування і, які не беруться до розрахунку при визначенні обсягів трансфертів, належать передусім видатки на підтримку та розвиток комунальної інфраструктури населених пунктів – заходів, пов'язаних із упорядкуванням житлового фонду, ремонтом і утриманням доріг тощо.

Кодекс забезпечує також механізм урегулювання стосунків бюджетів районів та бюджетів міст обласного значення, які водночас є центрами цих районів. На практиці зустрічаються випадки, коли мешканці, скажімо, району значною мірою користуються послугами бюджетних установ, що утримуються з муніципального бюджету. Кодексом передбачено як договірне врегулювання цих ситуацій, так і зобов'язання щодо передачі коштів, якщо бюджетні

установи району чи міста не можуть забезпечити надання коштів у необхідному обсязі.

Для фінансування видатків, що обраховуються за нормативами бюджетної забезпеченості, призначається кошик джерел доходів бюджетів територіальних громад. **Кошик доходів бюджетів місцевого самоврядування – це податки і збори (обов'язкові платежі), що закріплені Кодексом на постійній основі за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів.** Обсяг кошика доходів відповідного бюджету визначається із застосуванням індексу відносної податкоспроможності бюджету міста чи району на основі даних про фактичне виконання відповідного бюджету за три останні бюджетні періоди.

Структура доходів кошика не є випадковою – це передусім податки та збори, що стягуються за місцем проживання. Адже один із кардинальних принципів публічних фінансів полягає в тому, що податки, які сплачуються місцевими жителями, повинні використовуватися, бодай частково, для фінансування суспільних послуг, що надаються цим громадянам. Номенклатура цих податків відповідає міжнародній практиці і засвідчує чіткий взаємозв'язок між величиною та місцем сплати податку та рівнем послуг, що їх отримує за ці кошти платник податку. Місцеві платники податків значно більшою мірою схильні цікавитися видатковими рішеннями місцевої влади і відстежувати їх, якщо вони знають, що ці фінансування видатків здійснюється головним чином коштами сплачених ними податків.

Слід наголосити, що на сьогодні прибутковий податок в Україні ще несповна відповідає цьому критерію. Можна сподіватися, що майбутній Податковий кодекс відкоригує цю ваду та покращить ситуацію у сфері місцевого оподаткування. Так, 25% прибуткового податку з громадян, стягненого на території області чи АРК, спрямовується на часткове фінансування діяльності обласних бюджетів та республіканського бюджету АРК. Окрім того, держава встановлює додатковий алгоритм розподілу прибуткового податку з громадян для бюджетів міст районного значення, села та селища, з одного боку, та районних бюджетів у співвідношенні 25:50 (решта 25 зараховується до обласного бюджету). Інші доходи з „кошику“, визначені статтею 64 Бюджетного кодексу, у повному обсязі використовуються для фінансування бюджетів територіальних громад.

Таким чином, кожен орган місцевого самоврядування матиме доступ до набору доходів, зібраних в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці, обсяг яких може виявитися достатнім або недостатнім для фінансування делегованих видаткових повноважень. Ті місцеві бюджети, які здатні забезпечити фінансування видатків бюджетів власними ресурсами, отримуватимуть трансферти.

Від районів вимагається залишати бюджетам територіальних громад щонайменше 25% прибуткового податку громадян, які працюють (а у майбутньому – які проживають) на території міст районного підпорядкування, сіл та селищ. Такий алгоритм розподілу найперспективнішого джерела

наповнення бюджетів місцевого самоврядування покликаний забезпечити певну фінансову незалежність бюджетам міст, сіл та селищ.

На фінансування видаткових повноважень, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, а отже, фактично є власними і характерними місцевому самоврядуванню, місцеві бюджети скеровують надходження від місцевих податків та зборів, податку на прибуток підприємств комунальної власності, 75% надходжень від плати за землю (60% - для бюджетів міст районного значення, сіл та селищ), а також інших порівняно незначних доходних джерел. Таким чином, кожна „нарощена„ гривня місцевих доходів не „витісняє„ автоматично гривню трансфертів.

Усі інші, крім згаданих вище, доходні джерела мають використовуватися на фінансування видатків державного бюджету.

7.4. Розпорядники бюджетних коштів

Для здійснення програм та заходів, які проводяться за рахунок коштів бюджету, бюджетні асигнування надаються розпорядникам бюджетних коштів.

Кошти бюджету, які отримують фізичні особи та юридичні особи, що не мають статусу бюджетної установи (одержувачі бюджетних коштів), надаються їм лише через розпорядника бюджетних коштів.

Розпорядники бюджетних коштів - бюджетні установи в особі їх керівників, уповноважені на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення видатків з бюджету.

Залежно від ступеня підпорядкованості та обсягу наданих прав розпорядники бюджетних коштів поділяються на головних розпорядників бюджетних коштів та розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня (рис. 7.1.).

Рис. 7.1. Розпорядники бюджетних коштів

7.4.1. Головні розпорядники бюджетних коштів та їх основні функції

Головні розпорядники бюджетних коштів – бюджетні установи в особі їх керівників, які отримують повноваження шляхом встановлення бюджетних призначень.

Головними розпорядниками бюджетних коштів можуть бути виключно:

1) за бюджетними призначеннями, передбаченими законом про Державний бюджет України, - органи, уповноважені відповідно Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України забезпечувати їх діяльність, в особі їх керівників, а також міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Конституційний Суд України, Верховний Суд України та інші спеціалізовані суди; установи та організації, які визначені Конституцією України або входять до складу Кабінету Міністрів України, в особі їх керівників;

2) за бюджетними призначеннями, передбаченими бюджетом Автономної Республіки Крим, - уповноважені юридичні особи (бюджетні установи), що забезпечують діяльність Верховної Ради Автономної Республіки Крим та Ради міністрів Автономної Республіки Крим, а також міністерства та інші органи влади Автономної Республіки Крим в особі їх керівників;

3) за бюджетними призначеннями, передбаченими іншими місцевими бюджетами, - керівники місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів

рад та їх секретаріатів, керівники головних управлінь, управлінь, відділів та інших самостійних структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів рад.

Головні розпорядники коштів Державного бюджету України затверджуються законом про Державний бюджет України шляхом встановлення їм бюджетних призначень.

Головні розпорядники коштів місцевих бюджетів визначаються рішенням про місцевий бюджет.

Головний розпорядник бюджетних коштів:

1) розробляє план своєї діяльності відповідно до завдань та функцій, визначених нормативно-правовими актами, виходячи з необхідності досягнення конкретних результатів за рахунок бюджетних коштів;

2) розробляє на підставі плану діяльності проект кошторису та бюджетні запити і подає їх Міністерству фінансів України чи місцевому фінансовому органу;

3) отримує бюджетні призначення шляхом їх затвердження у законі про Державний бюджет України чи рішенні про місцевий бюджет, доводить у встановленому порядку до розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня (одержувачів бюджетних коштів) відомості про обсяги асигнувань, забезпечує управління бюджетними асигнуваннями;

4) затверджує кошториси розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня, якщо інше не передбачене законодавством;

5) здійснює внутрішній контроль за повнотою надходжень, отриманих розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачами бюджетних коштів, і витрачанням ними бюджетних коштів;

б) одержує звіти про використання коштів від розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів і аналізує ефективність використання ними бюджетних коштів.

Головним розпорядникам надано право розподіляти бюджетні кошти між розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня, а також витратити їх на централізовані та інші заходи, на утримання апарату управління. При розподілі коштів і перерахуванні їх підвідомчим установам розпорядники коштів є головними, а при витрачанні на утримання апарату управління або на централізовані заходи вони є розпорядниками коштів третього ступеня.

7.4.2. Розпорядники бюджетних коштів нижчого рівня

Розпорядники бюджетних коштів нижчого рівня поділяються на розпорядників коштів другого та третього ступенів.

Розпорядниками бюджетних коштів II ступеня є бюджетні установи в особі їх керівників, які уповноважені на отримання асигнувань, прийняття зобов'язань та здійснення виплат з бюджету на виконання функцій самої установи, яку вони очолюють, і на розподіл коштів для

переказу розпорядникам III ступеня та безпосередньо підпорядкованим їм одержувачам.

Головним чином, це - обласні установи і організації, в яких є підвідомчі підрозділи. Вони також при розподілі коштів є розпорядниками коштів другого ступеня, а при витрачанні коштів безпосередньо на утримання свого апарату або витрачанні коштів на централізовані заходи є розпорядниками коштів третього ступеня.

На обласному рівні розпорядниками коштів другого ступеня є: управління освіти; фінансове управління, управління казначейства; обласна податкова адміністрація, контрольно-ревізійне управління, облдержадміністрація; управління агропромислового комплексу тощо.

Розпорядниками коштів III ступеня є бюджетні установи в особі їх керівників, які уповноважені на отримання асигнувань, прийняття зобов'язань та здійснення виплат з бюджету на виконання функцій самої установи, яку вони очолюють, і на розподіл коштів безпосередньо підпорядкованим їм одержувачам.

Для всіх розпорядників коштів Державного бюджету є обов'язковим здійснення операцій по видатках через органи Державного казначейства. При казначейській формі виконання Державного бюджету розпорядникам коштів відкриваються реєстраційні рахунки в органах Державного казначейства. Бюджетні кошти, які знаходяться на реєстраційних рахунках використовуються розпорядниками коштів відповідно до затверджених асигнувань у кошторисах доходів та видатків, та лімітів видатків.

Одержувачі бюджетних коштів - це підприємства і госпрозрахункові організації, громадські та інші організації, що не мають статусу бюджетної установи, які одержують кошти з бюджету як фінансову підтримку або уповноважені органами державної влади на виконання загальнодержавних програм, надання послуг безпосередньо через розпорядників.

7.5. Організація роботи щодо виконання державного бюджету за видатками

7.5.1. Формування бази даних мережі розпорядників бюджетних коштів

Практичну дієвість бюджетної системи України у розрізі фінансового функціонування забезпечує касове виконання державного бюджету за доходами і видатками. Його суть полягає в організації роботи щодо прийому та зарахування коштів, які надходять на рахунки відповідних бюджетів, зберіганні грошових коштів, видачі цих коштів на заходи, передбачені бюджетом на відповідний рік, здійсненні обліку та складанні звітності про касове виконання бюджетів.

Порядок виконання державного бюджету за видатками за умови функціонування внутрішньої платіжної системи забезпечується наказом Державного казначейства України за № 140 від 10.08.2001р. Дія цього порядку поширюється на органи Державного казначейства, які здійснюють видатки бюджету за умови функціонування внутрішньої платіжної системи. На інші органи Державного казначейства поширюється дія Порядку касового виконання державного бюджету за видатками, затвердженого наказом Державного казначейства від 22.01.2001 р № 3.

Основним документом, на підставі якого формуються кошториси доходів та видатків розпорядників коштів, є розпис доходів та видатків державного бюджету.

Розпис доходів і видатків - це розподіл бюджету за підрозділами бюджетної класифікації. Він є головним документом, на підставі якого здійснюється виконання бюджету, тобто забезпечуються надходження доходів і здійснення видатків. Складається він відповідно до прийнятого Верховною Радою України Закону України "Про Державний бюджет" на відповідний рік з урахуванням необхідної деталізації доходів і цільового спрямування видатків згідно з бюджетною класифікацією з визначенням річних призначень і поквартальним їх розподілом. Відповідно до Бюджетного кодексу:

Бюджетний розпис є оперативним планом виконання державного бюджету, на підставі якого відкриваються асигнування, перераховуються кошти місцевим бюджетам, розпорядникам коштів, зараховуються кошти на реєстраційні рахунки в казначействах, тобто здійснюється весь процес перерахування коштів і оплати рахунків, а також контроль за виконанням бюджету.

Кошториси бюджетних установ, підприємств, організацій приводяться у відповідність до бюджетного розпису, який затверджується міністром фінансів, а по місцевих бюджетах - відповідними фінорганами.

У визначений термін після опублікування в пресі Закону України "Про Державний бюджет України" на поточний рік затверджений розпис доходів і видатків Міністерство фінансів України передає для виконання Державному казначейству, яке, у свою чергу, разом з головними розпорядниками коштів доводять витяги з річного розпису до територіальних органів Державного казначейства та нижчестоящих розпорядників коштів.

Управління Державного казначейства групують і узагальнюють дані і доводять витяги з розписів доходів і видатків в цілому до районних та міських відділень. На підставі витягів бюджетного розпису складається кошторис доходів і видатків бюджетної установи, який є основним документом, що визначає загальний обсяг, цільовий напрямок і поквартальний розподіл коштів.

Розпорядники коштів усіх рівнів наступного робочого дня після отримання витягу з розпису подають затверджені кошториси доходів та видатків і плани асигнувань відповідним органам Державного казначейства, де вони звіряються з даними отриманого розпису, відображаються на відповідних бухгалтерських рахунках, про що на оригіналі цих документів ставиться відбиток казначейського штампю.

На кожному рівні органи Державного казначейства здійснюють перевірку відповідності даних, отриманих від вищого органу Держказначейства, з переліком розпорядників бюджетних коштів та отримувачів, що обслуговуються у відповідних органах Держказначейства. У разі невідповідності або відсутності в базі необхідної інформації про це повідомляється вищому органу Державного казначейства для здійснення відповідних організаційних заходів.

7.5.2. Забезпечення обліку бюджетних асигнувань та контролю за їх дотриманням

Перерахування коштів та оплата витрат органами Державного казначейства провадяться за наявності даних про територіальне розташування мережі установ, підприємств і організацій та на підставі затверджених кошторисів доходів і видатків. Наявність цих двох документів є обов'язковою умовою для перерахування коштів або оплати витрат.

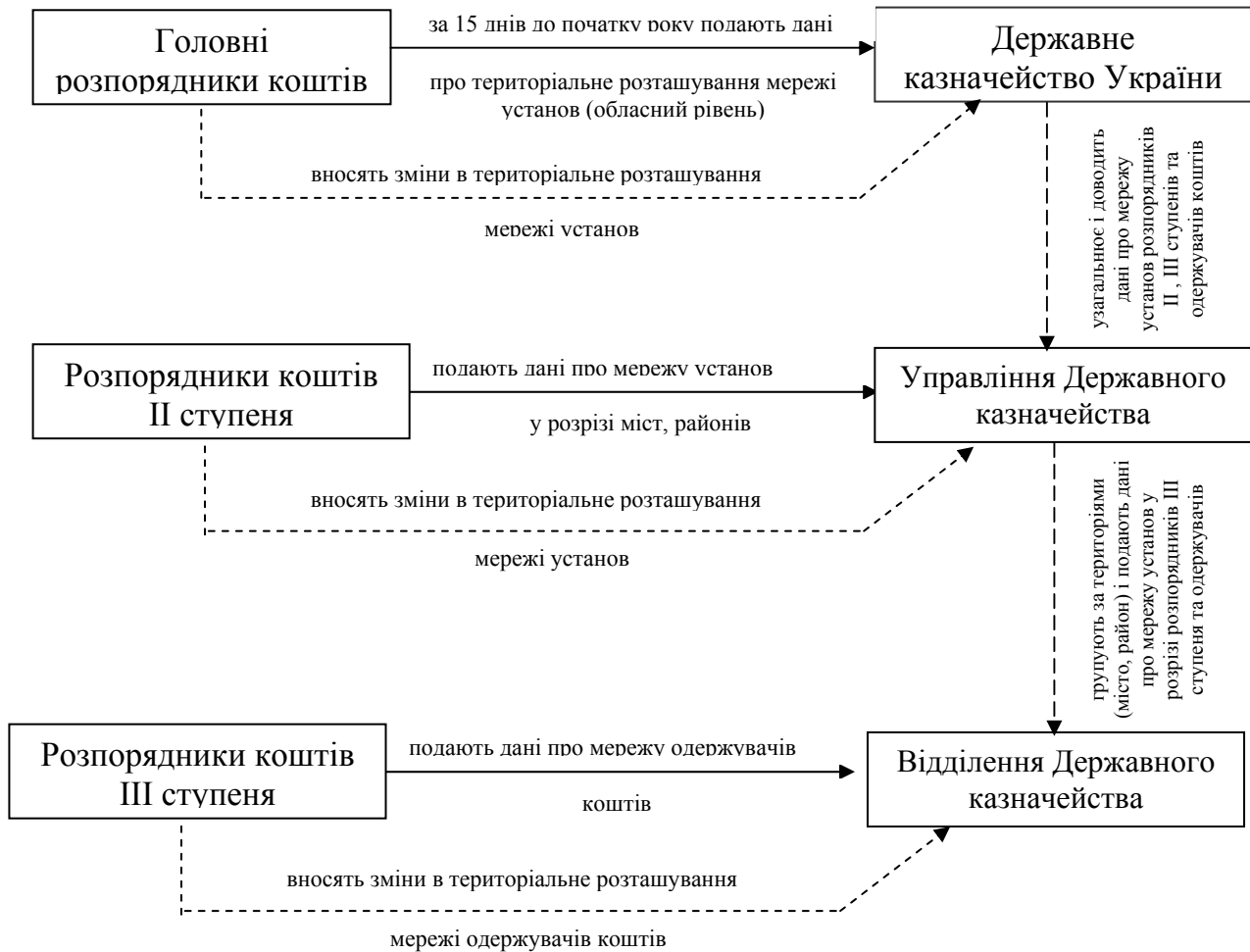
Не пізніше ніж за 15 днів до початку бюджетного року головні розпорядники бюджетних коштів подають до Державного казначейства на паперових та електронних носіях дані про територіальне розташування мережі установ, підприємств та організацій, яким вони розподіляють кошти на відповідній території, за формою, наведеною в додатку 4.

Державне казначейство узагальнює отриману інформацію та доводить її на електронних носіях до управлінь Державного казначейства в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі. Слід зазначити, що Державне казначейство України є користувачем мережі головного розпорядника коштів, який несе повну відповідальність за достовірність даних, наведених у мережі.

Розпорядники коштів II ступеня подають управлінням на паперових та електронних носіях дані про мережу розпорядників коштів III ступеня та одержувачів у територіальному розрізі. Управління узагальнюють отримані дані, групують за територіями (місто, район) та доводять до відповідних відділень Державного казначейства за формою, наведеною у додатку 4.

Територіальні управління Державного казначейства звіряють отримані від Державного казначейства України дані з базою даних щодо фактично зареєстрованих установ та організацій. Схематично рух даних про територіальне розташування мережі установ, підприємств, організацій в органах Державного казначейства наведено на рис.7.2.

Про зміни у територіальному розташуванні мережі підвідомчих установ, які виникли в процесі виконання бюджету, головні розпорядники коштів повідомляють Державне казначейство України. Державне казначейство України доводить зміни до відповідних управлінь, а управління Держказначейства аналогічно доводять зміни до відповідних відділень.

Рис. 7.2. Рух даних про територіальне розташування мережі установ, підприємств та організацій в органах Державного казначейства

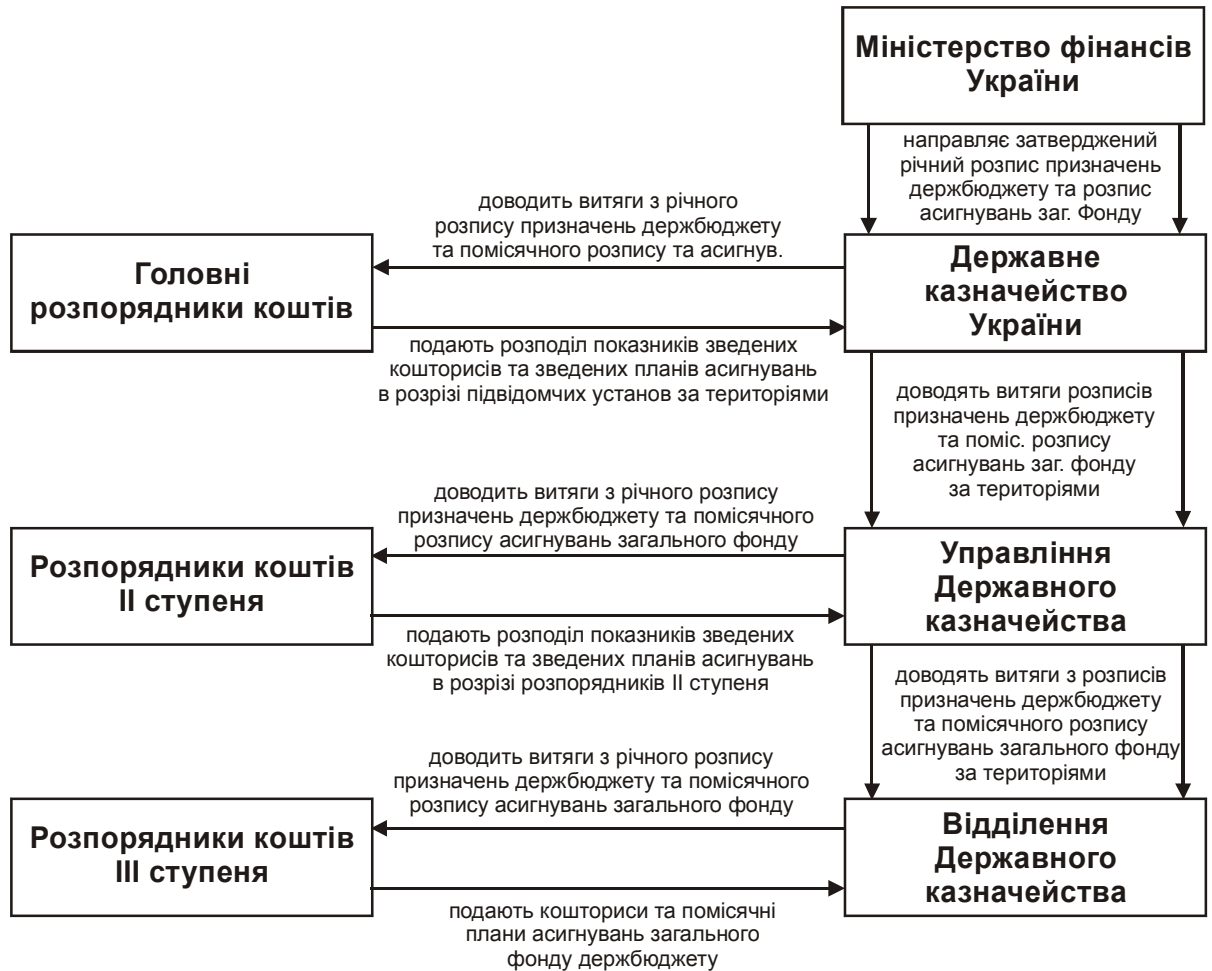
Перерахування коштів та оплата витрат органами Державного казначейства на відповідній території здійснюється на підставі затверджених кошторисів доходів і видатків бюджетної установи.

Для цього Міністерство фінансів України доводить Державному казначейству України річний розпис призначень державного бюджету та розпис асигнувань загального фонду державного бюджету. Державне казначейство України протягом трьох календарних днів доводить витяги з річного розпису призначень державного бюджету та помісячного розпису асигнувань загального фонду державного бюджету до головних розпорядників коштів, що є підставою затверджувати в установленому порядку кошториси доходів і видатків та плани асигнувань.

Установи та організації вищого рівня затверджують кошториси доходів та видатків і плани асигнувань своїм підвідомчим установам та організаціям, діяльність яких координується через них.

Головні розпорядники коштів (крім місцевих державних адміністрацій) протягом трьох робочих днів після отримання витягу з розпису бюджету

подають Державному казначейству України розподіл показників зведених кошторисів доходів і видатків та розподіл показників зведених планів асигнувань із загального фонду бюджету в розрізі розпорядників коштів нижчого рівня та одержувачів за територіями відповідно до мережі. Порядок доведення обсягів асигнувань наведено на рис. 7.3.

Рис. 7.3. Порядок доведення обсягів асигнувань

На всіх етапах проводиться звірка доведених витягів з річних розписів призначень державного бюджету та помісячних розписів асигнувань загального фонду з розподілами показників зведених кошторисів та зведених планів асигнувань (кошторисів та помісячних планів асигнувань – на рівні районів та міст).

Державне казначейство України здійснює контроль за відповідністю вказаних у зазначених документах загальних сум у розрізі територій сумам, зазначеним у розписі видатків бюджету, та відображає зазначену інформацію на відповідних рахунках бухгалтерського обліку в автоматизованому режимі.

Державне казначейство України протягом п'яти робочих днів узагальнює одержані дані, формує річний розпис призначень державного бюджету та помісячний розпис асигнувань загального фонду державного бюджету за

територіями, у розрізі розпорядників коштів нижчого рівня для кожного управління Державного казначейства, та відображає зазначену інформацію на відповідних бухгалтерських рахунках. Зазначені документи доводяться до управлінь за формами, наведеними в додатках 5, 6.

Управління реєструє отримані документи та відображає зазначену інформацію на відповідних рахунках бухгалтерського обліку. Протягом трьох календарних днів витяги з річного розпису призначень державного бюджету та помісячного розпису асигнувань за територіями доводяться до розпорядників коштів та одержувачів, які обслуговуються в управлінні.

Розпорядники коштів II ступеня протягом трьох робочих днів подають розподіл показників зведених кошторисів та планів асигнувань у розрізі розпорядників коштів бюджету нижчого рівня та одержувачів відповідному управлінню. Зазначені документи звіряються з даними бухгалтерського обліку виконання бюджетів. Подальші дії управління здійснюються аналогічно до порядку, доведення цих документів головними розпорядниками коштів.

Розпорядники коштів усіх рівнів наступного робочого дня після отримання витягу з розпису подають затверджені кошториси доходів та видатків і плани асигнувань відповідним органам Державного казначейства, де вони звіряються з даними отриманого розпису та відображаються на відповідних бухгалтерських рахунках.

У разі невідповідності кошторисів і планів асигнувань витягові, отриманому від відповідних органів Державного казначейства, розпорядники повинні привести зазначені документи у відповідність до витягу.

До кошторису додається зведення показників спеціального фонду кошторису на відповідний рік, яке також відображається на відповідних рахунках позабалансового обліку.

Доведені обсяги бюджетних призначень є підставою для прийняття розпорядниками та одержувачами коштів бюджету зобов'язань на здійснення видатків Державного бюджету України.

У період до затвердження кошторисів, планів асигнувань та планів використання бюджетних коштів видатки бюджетних установ, організацій та одержувачів здійснюються відповідно до діючої законодавчо-нормативної бази. Зведений тимчасовий кошторис не складається.

Зазначені видатки в обов'язковому порядку повинні бути враховані при затвердженні кошторису, плану асигнувань бюджетної установи та плану використання бюджетних коштів одержувачів. У разі невідповідності показника зазначених документів здійсненим видаткам вони повертаються на доопрацювання. До отримання довідок про зміни плану асигнувань загального фонду державного бюджету здійснення видатків органами Державного казначейства тимчасово призупиняється.

Якщо розпис державного бюджету не затверджено до початку бюджетного року і Державне казначейство України отримує від Міністерства фінансів України тимчасовий розпис на певний період, то витяги з нього доводяться до головних розпорядників коштів протягом 3-х календарних днів. Головними розпорядниками коштів та розпорядниками коштів II ступеня

розподіл показників тимчасових кошторисів органам Державного казначейства України не подається. Розпис за територіями Державним казначейством не складається.

Видатки, здійснені в зазначений період, в обов'язковому порядку повинні бути враховані в затвердженому кошторисі доходів видатків установи, в показниках зведених кошторисів, плану асигнувань бюджетної установи та плану використання бюджетних коштів одержувачів. У разі невідповідності показників зазначених документів здійсненим видаткам вони повертаються на доопрацювання. Надалі (після 30 календарних днів з дня затвердження розпису бюджету) органи Державного казначейства здійснюють операції з виконання видатків розпорядників та одержувачів коштів державного бюджету тільки відповідно до затверджених кошторисів, планів асигнувань та планів використання бюджетних коштів, узятих на облік в органах Державного казначейства.

7.5.3. Оформлення змін, що виникають у процесі виконання державного бюджету

У процесі виконання державного бюджету виникають зміни, внесені Міністерством фінансів України в установленому порядку протягом поточного року, а також зміни, внесені в кошториси підвідомчих установ головними розпорядниками коштів у межах наданих їм прав. Ці зміни підлягають обліку в органах Державного казначейства.

Міністерство фінансів України повідомляє Державне казначейство відповідною довідкою про зміни річного розпису призначень бюджету та довідкою про зміни помісячного розпису асигнувань загального фонду бюджету. При чому зміни можуть вноситися тільки в межах залишку невикористаних планових показників.

Державне казначейство України здійснює реєстрацію довідок і щоденно формує базу даних уточненого розпису призначень державного бюджету та помісячного розпису асигнувань загального фонду державного бюджету з урахуванням отриманих довідок. Копії довідок протягом одного робочого дня з моменту реєстрації надсилаються головному розпоряднику, що є підставою для внесення змін до кошторисів та планів асигнувань установ, які утримуються за рахунок коштів державного бюджету.

Головні розпорядники коштів протягом трьох робочих днів після отримання довідок, але не пізніше ніж за 10 днів до закінчення звітного місяця подають до Державного казначейства України реєстр змін зведеного кошторису видатків та реєстр змін помісячних планів асигнувань загального фонду бюджету у територіальному розрізі.

Подані реєстри змін перевіряються Державним казначейством на відповідність даним бухгалтерського обліку виконання державного бюджету, групуються за територіями та відображаються на відповідних рахунках бухгалтерського обліку. Після цього складається повідомлення про зміни річного розпису призначень державного бюджету та повідомлення про зміни в

помісячному розписі асигнувань державного бюджету (додаток 7). Повідомлення складається у двох примірниках: оригінал повідомлення надсилається відповідному управлінню на паперових носіях, а підтвердження – на електронних носіях наступного дня після подання реєстру змін головним розпорядником, копія – залишається у Державному казначействі України. Про зміни в розписі видатків управління повідомляють відділення Державного казначейства в порядку, аналогічному тому, який встановлений для Державного казначейства.

Внесення змін до територіального розпису на рівні управлінь та відділень Державного казначейства проводиться відповідно до порядку, визначеному для Державного казначейства.

Внесення змін до розпису за *спеціальним фондом* має певні особливості: протягом кварталу розпорядники вносять зміни до кошторису доходів і видатків спеціального фонду за власними надходженнями установ на підставі довідки змін до кошторису, затвердженої керівником установи, що затвердила кошторис, без внесення відповідних змін до розпису за спеціальним фондом. Органи Державного казначейства ведуть окремий облік таких змін на підставі даних довідок щодо внесення змін до кошторису спеціального фонду за власними надходженнями установ та організацій;

головні розпорядники до 15 числа наступного після закінчення кварталу місяця (у кінці року – не пізніше 15 грудня) проводять звірку зведених показників довідок про внесення змін до кошторису доходів і видатків спеціального фонду за власними надходженнями із звітними даними Державного казначейства України та подають відповідним управлінням Міністерства фінансів України матеріали з належним обґрунтуванням про необхідність внесення змін до розпису за спеціальним фондом або проводять перерозподіл показників зведених кошторисів у межах наданих їм прав без внесення змін до розпису. При цьому перезатвердження кошторисів не здійснюється.

7.5.4. Облік та консолідація інформації за зобов'язаннями розпорядників бюджетних коштів

Органи Державного казначейства відповідно до чинного законодавства та внутрішніх нормативних актів щодо порядку взаємодії структурних підрозділів приймають від розпорядників коштів та одержувачів, які в них обслуговуються, реєстри зобов'язань у межах залишків на відповідних бухгалтерських рахунках “Асигнування на взяття зобов'язань”, а реєстри фінансових зобов'язань – у межах залишків невиконаних зобов'язань. На відповідних бухгалтерських рахунках обліковуються зобов'язання та фінансові зобов'язання розпорядників та одержувачів коштів бюджету, ведуться картки їх обліку.

Відділення Державного казначейства узагальнюють інформацію про наявність неоплачених фінансових зобов'язань і подають її за встановленими формами та термінами територіальному управлінню.

Територіальні управління Державного казначейства узагальнюють отриману від відділень інформацію, формують зведену інформацію за територією і подають її у встановлені терміни Державному казначейству України.

Державне казначейство з метою ефективного управління коштами державного бюджету консолідує інформацію, одержану від територіальних органів, щодо наявності неоплачених фінансових зобов'язань для прийняття відповідних рішень про виділення асигнувань головним розпорядникам коштів.

7.6. Перерахування бюджетних коштів через органи Державного казначейства

7.6.1. Порядок перерахування коштів

Перерахування бюджетних коштів через органи Державного казначейства включає організацію роботи зі здійснення видатків:

- а) у Державному казначействі України;
- в) у територіальних органах Державного казначейства.

Державне казначейство України здійснює фінансування видатків державного бюджету шляхом переказу коштів територіальним управлінням.

Організація роботи зі здійснення видатків у Державному казначействі побудована за такою схемою:

На підставі ресурсного балансу на відповідний період, бюджетних призначень та з урахуванням неоплачених фінансових зобов'язань складаються пропозиції про виділення асигнувань із загального фонду державного бюджету в розрізі головних розпорядників коштів. Державне казначейство України згідно пропозицій головних розпорядників коштів готує розпорядження про виділення бюджетних асигнувань.

Виділені бюджетні асигнування зараховуються на зведені особові та/або особові рахунки головних розпорядників коштів. Головні розпорядники коштів подають Державному казначейству України розподіли виділених бюджетних асигнувань за територіями у розрізі розпорядників коштів нижчого рівня та одержувачів за формою, наведеною у додатку 8. Державне казначейство України реєструє розподіли виділених бюджетних асигнувань у журналі реєстрації.

Перевірені розподіли групуються Державним казначейством України за територіями і складаються реєстри на виділення бюджетних асигнувань, які передаються територіальним управлінням Держказначейства. На підставі реєстрів складається зведений реєстр у розрізі управлінь Державного казначейства.

На підставі інформації територіальних управлінь про залишки коштів на рахунках, відкритих у відповідних органах Державного казначейства, платіжного календаря відповідної області Державне казначейство України видає розпорядження про перерахування коштів (додаток 9).

Механізм підкріплення коштами реєстрів під виділені бюджетні асигнування встановлюється у кожному конкретному випадку окремо відповідно до порядку, встановленого нормативними документами Державного казначейства України.

Територіальні органи Державного казначейства здійснюють видатки державного бюджету в межах коштів, отриманих від вищестоящего органу згідно з реєстром на здійснення видатків.

Управління Державного казначейства на підставі реєстрів готує меморіальні документи щодо зарахування виділених бюджетних асигнувань на відповідні рахунки розпорядників коштів та/або одержувачів.

Органи Державного казначейства надають розпорядникам та/або одержувачам бюджетних коштів виписку з відповідного рахунку за результатами попереднього дня. Інші дії з перерозподілу виділених бюджетних асигнувань аналогічні операціям, які проводяться на рівні Державного казначейства України.

Облік здійснених операцій проводиться у щоденному режимі. Інформація подається до Державного казначейства України засобами електронної пошти у визначені терміни для формування бази даних.

7.6.2. Перерахування дотацій місцевим бюджетам

Управління Державного казначейства в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі перераховують суми дотацій на рахунки фінансових органів, відкритих в органах Державного казначейства, для їх зарахування до відповідних бюджетів.

Управління та відділення Державного казначейства надають відповідним фінансовим органам виписки з рахунків для зарахування дотацій за результатами попереднього операційного дня.

Органи Державного казначейства на підставі наданих фінансовим органам платіжних доручень перераховують кошти з рахунків, за якими обліковуються дотації, на поточні рахунки, відкриті в установах банків на ім'я установ, підприємств, організацій, які отримують кошти місцевих бюджетів.

При казначейському виконанні місцевих бюджетів кошти перераховуються на відповідні рахунки установ, підприємств, організацій, які отримують кошти місцевих бюджетів, відкриті в органах Державного казначейства. Оплата рахунків установ, підприємств, організацій щодо використання дотацій здійснюється у загальноприйнятому порядку касового виконання державного бюджету за видатками.

7.6.3. Здійснення видатків за рахунок коштів спеціального фонду

На спеціальні реєстраційні рахунки розпорядників бюджетних коштів, відкриті в органах Державного казначейства, зараховуються кошти, що надходять від вищих та підвідомчих установ, юридичних та фізичних осіб на утримання, виконання певних доручень, здійснення видатків, поновлення

касових видатків тощо.

Кошти, що надходять безпосередньо на рахунки розпорядників бюджетних коштів, вважаються доходами спеціального фонду державного бюджету або коштами, що відносяться на відновлення касових видатків.

Усі суми коштів, що надходять готівкою в каси установ, повинні бути зараховані на спеціальні реєстраційні рахунки установ, відкриті в органах Державного казначейства.

При внесенні готівки на ім'я розпорядників бюджетних коштів або одержувачів відправники коштів у розрахункових документах (квитанціях тощо) зазначають номери спеціальних реєстраційних рахунків розпорядників коштів, що відкриті в органах Державного казначейства. Зарахування коштів органами Державного казначейства здійснюється на підставі платіжних доручень на вказані в них рахунки.

Кошти спеціального фонду державного бюджету, що надійшли як власні надходження установ та субвенції, зараховуються на спеціальні реєстраційні рахунки без конкретного віднесення до кодів економічної класифікації видатків. Однак здійснення видатків проводиться відповідно до кошторису доходів та видатків за конкретними кодами економічної класифікації видатків з урахуванням довідок про внесення змін до розпису за спеціальним фондом державного бюджету.

Усі інші дії щодо здійснення видатків із спеціальних реєстраційних рахунків розпорядників бюджетних коштів спеціального фонду бюджету проводяться в тому самому порядку, що із здійснення видатків розпорядників коштів загального фонду державного бюджету.

Зі спеціальних реєстраційних рахунків, на яких обліковуються власні надходження установ, розпорядники бюджетних коштів можуть здійснювати перерахування коштів вищим та підвідомчим установам і організаціям, що не передбачені кошторисами доходів і видатків. Перерахування таких коштів здійснюється на підставі платіжних доручень, наданих розпорядниками бюджетних коштів, і відображається як отримання та/або зменшення доходів.

7.6.4. Перерахування коштів для здійснення видатків Ради Міністрів АР Крим, державних адміністрацій в областях, містах Києві та Севастополі

Державне казначейство України протягом трьох робочих днів з дня отримання розпису доводить витяги з річного розпису призначень та розпису асигнувань загального фонду державного бюджету до Ради Міністрів АР Крим, державних адміністрацій в областях, містах Києві та Севастополі, які є головними розпорядниками коштів державного бюджету, та копії до відповідних управлінь Державного казначейства.

Рада Міністрів АР Крим, державні адміністрацій в областях, містах Києві та Севастополі до початку бюджетного року надають відповідному управлінню Державного казначейства дані про територіальне розташування мережі установ, підприємств, організацій, яким вони розподіляють кошти.

Разом з цим протягом п'яти робочих днів подають до відповідного управління Держказначейства розподіл показників зведених кошторисів доходів і видатків та планів асигнувань у розрізі розпорядників коштів нижчого рівня, а при внесенні змін, що виникають у процесі виконання Державного бюджету, в аналогічному порядку подають реєстр змін зведеного кошторису видатків та помісячних планів асигнувань загального фонду державного бюджету.

Державне казначейство України складає реєстри на виділення бюджетних асигнувань, які передає до територіальних управлінь Державного казначейства.

Управління Державного казначейства на підставі реєстрів на виділення бюджетних асигнувань готує меморіальні документи щодо зарахування виділених бюджетних асигнувань на відповідні рахунки розпорядників коштів та/або одержувачів, а також надають виписку з рахунків головним розпорядникам коштів за результатами операційного дня.

Рада міністрів АР Крим, державні адміністрації в областях, містах Києві та Севастополі надають обласному управлінню Державного казначейства розподіл виділених бюджетних асигнувань по територіях у розрізі розпорядників коштів нижчого рівня та одержувачів. Якщо виділення бюджетних асигнувань мають цільове призначення, то зазначений документ повинен ураховувати примітку щодо їх призначення. Подальше проходження документів здійснюється у звичайному порядку.

7.6.5. Казначейське обслуговування одержувачів коштів державного бюджету

Кошти державного бюджету, які передбачаються для одержувачів, повинні бути враховані в показниках зведеного кошторису та плану асигнувань відповідного розпорядника коштів. Одержувачі бюджетних коштів включаються до мережі відповідного розпорядника коштів. На їхнє ім'я в органі Державного казначейства відкриваються відповідні рахунки. Розпорядник виділяє одержувачу бюджетних коштів річні призначення та помісячні плани асигнувань на відповідний період, що відображається в реєстрі змін до зведеного кошторису доходів і видатків та помісячних планів асигнувань розпорядника. Зазначені документи подаються до органів Державного казначейства в установленому порядку.

Одержувач подає до органів Державного казначейства план використання бюджетних коштів, погоджений з розпорядником коштів. Він є основним плановим документом, на підставі якого одержувачу перераховуються бюджетні кошти і надається право на їх використання.

При складанні цього документа застосовуються назви повної економічної класифікації видатків, але без зазначення їх цифрових кодів. Звітність одержувачами коштів складається тільки за тим кодом, за яким їм були передбачені кошти відповідним розпорядником бюджетних коштів.

У разі відсутності на відповідній території розпорядника коштів II ступеня одержувач бюджетних коштів, який має свою власну мережу, за згодою головного розпорядника коштів може бути прирівняний до розпорядника II ступеня. У цьому випадку дії одержувача бюджетних коштів за касовим виконанням бюджету за видатками аналогічні діям розпорядника бюджетних коштів II ступеня.

При цьому одержувач бюджетних коштів у свою мережу може включати тільки ті установи та організації, які безпосередньо йому підпорядковані та знаходяться з ним на одній території. За умови розташування одержувача бюджетних коштів на іншій території, він включається до мережі вищого розпорядника коштів

Якщо ж підприємство (установа, організація) не є одержувачем коштів, а відповідно до укладених угод виконало для бюджетної установи або одержувача відповідні роботи (надало послуги тощо), то оплата виконаних робіт здійснюється на підставі рахунків, рахунків-фактур, акта виконаних робіт тощо шляхом перерахування належних коштів на поточний рахунок підприємства (установи, організації), відкритий в установі банків.

7.6.6. Здійснення видатків розпорядників бюджетних коштів, одержувачів коштів державного бюджету та платежів з рахунків інших клієнтів

Здійснення видатків розпорядників та одержувачів бюджетних коштів відповідно до кошторисів доходів і видатків, планів асигнувань або планів використання бюджетних коштів органами Державного казначейства України з реєстраційних, спеціальних реєстраційних рахунків розпорядників бюджетних коштів проводиться шляхом проведення платежів з цих рахунків, відкритих в органах Державного казначейства. Відповідно до поставлених завдань Державне казначейство контролює цільове скерування бюджетних коштів на стадії проведення платежу на підставі документів, наданих розпорядниками бюджетних коштів.

Підставою для здійснення видатків розпорядників бюджетних коштів є платіжні доручення, підготовлені власниками рахунків (додаток 10), та документи, які підтверджують цільове направлення коштів (рахунки, рахунки-фактури, накладні, товарно-транспортні накладні, трудові угоди, договори на виконання робіт, акти виконання робіт, звіти про результати здійснення процедур закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти тощо), порядок оформлення і подання яких органам Державного казначейства регламентується вимогами щодо обліку зобов'язань. Згідно з зобов'язаннями розпорядник коштів бюджету як споживач повинен сплатити належну суму виконавцю за умови реалізації цих зобов'язань.

Документи приймаються органами Державного казначейства від розпорядників бюджетних коштів:

за загальним фондом та іншими доходами спеціального фонду – відповідно до зареєстрованих в органах Державного казначейства зобов'язань,

згідно з кошторисними призначеннями та помісячними планами асигнувань, у межах залишку коштів на рахунку за всіма кодами економічної класифікації видатків;

за спеціальним фондом (крім інших доходів спеціального фонду) – відповідно до кошторису призначень та у межах загального залишку коштів на спеціальному реєстраційному рахунку за всіма кодами економічної класифікації видатків.

Підставою для здійснення видатків одержувачів коштів є платіжні доручення (див. додаток 10), підготовлені власниками рахунків, та підтверджувальні документи, які приймаються в межах зареєстрованих в органах Державного казначейства зобов'язань, відповідно до плану використання бюджетних коштів та в межах залишків коштів на рахунку.

Здійснення видатків інших клієнтів органами Державного казначейства проводиться на підставі платіжних доручень, підготовлених власниками рахунків, що приймаються в межах загального залишку коштів на їх рахунку, без додавання підтверджувальних документів, за винятком деяких напрямків видатків, що визначаються Державним казначейством України та головними розпорядниками бюджетних коштів.

Окремі видатки Міністерства оборони України та інших органів виконавчої влади (перелік яких узгоджується з Державним казначейством України та відповідним органом виконавчої влади), якщо вони містять відомості, що становлять державну таємницю, незалежно від суми разового платежу здійснюються тільки на підставі платіжних доручень.

Платіжні доручення подаються до органів Державного казначейства в двох примірниках або в кількості примірників, потрібних для всіх учасників безготівкових розрахунків. Дата платіжного доручення повинна відповідати даті його фактичного подання або даті наступного дня, якщо документи надійшли після операційного часу.

Подані розпорядниками бюджетних коштів, одержувачами та іншими клієнтами платіжні доручення перевіряються щодо правильності заповнення реквізитів та відповідності підписів і відбитка печатки зразкам. Відмітка про дозвіл на проведення оплати ставиться на першому примірнику платіжних доручень у вигляді відбитку штампу казначея “Підлягає оплаті”. Після проведення платежу на платіжних дорученнях та підтверджувальних документах ставиться відмітка у вигляді відбитка штампа казначея “Оплачено”.

Платіжні доручення та інші розрахункові документи містять такі реквізити:

- назву документа;
- номер документа, число, місяць, рік його складання;
- назви та коди (номери) установи платника та отримувача коштів, номери рахунків за дебетом та кредитом;
- назву установи банку, органу Державного казначейства України (отримувача та платника коштів) і номер коду;
- суму платежу (цифрами та літерами);
- а у призначенні платежу зазначаються:

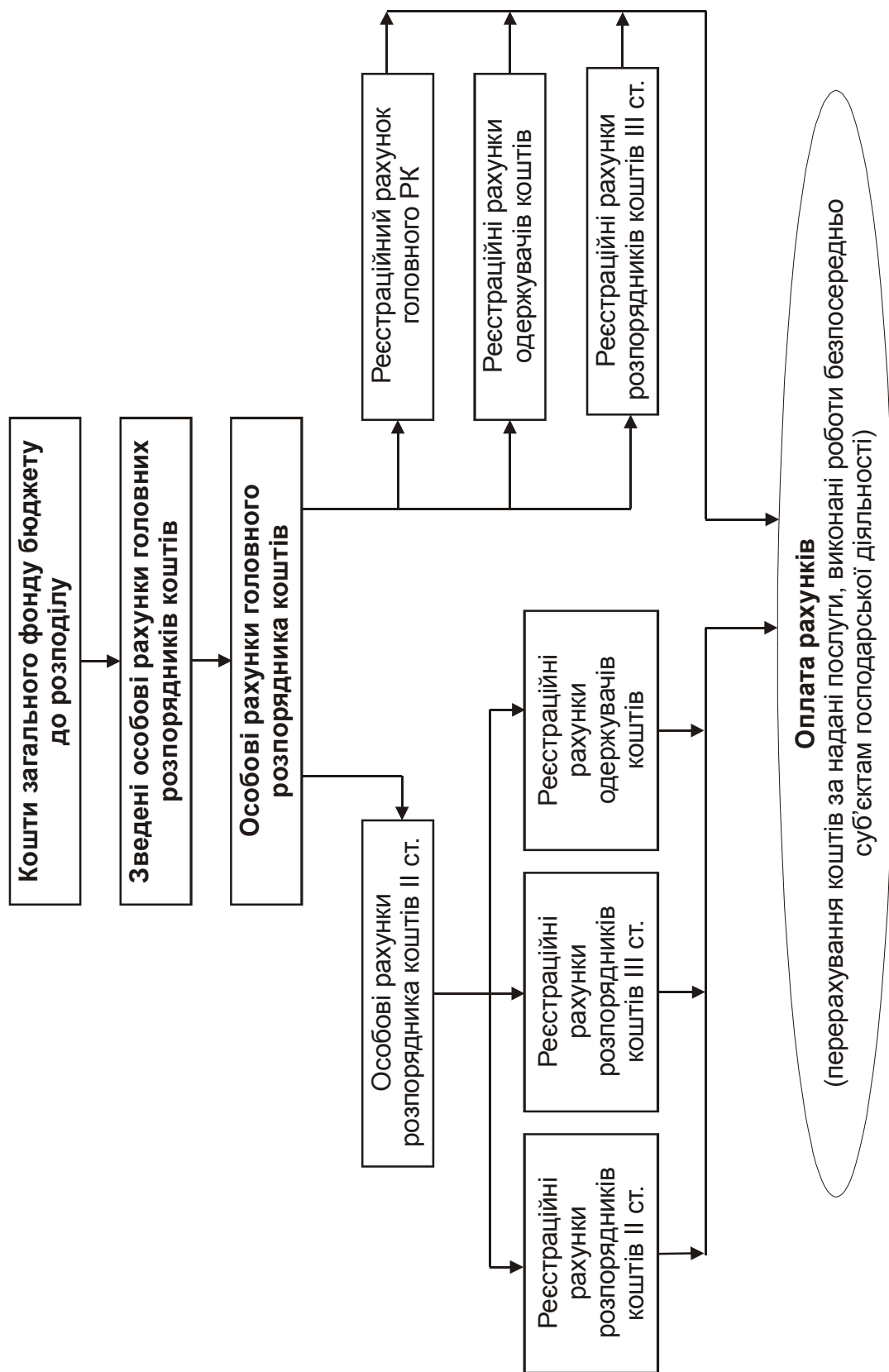

- назва/вид товарів (робіт, послуг), за які здійснюється оплата, номер і дата документа, на підставі якого здійснюється платіж (договір, рахунок, товарно-транспортний документ тощо), номери і дати, коди бюджетної класифікації;
- коди бюджетної класифікації доходів та видатків при здійсненні видатків із бюджету, перерахуванні коштів до бюджету або перерозподілі бюджетних коштів;
- додаткові реквізити, визначені Державним казначейством України.

Органи Державного казначейства визначають порядок та строки зберігання розрахункових документів згідно з чинним законодавством, забезпечують їх зберігання.

Строк дії платіжного доручення розпорядників бюджетних коштів, одержувачів та інших клієнтів устанавлений у межах 10 календарних днів з дня його виписки. День заповнення платіжного доручення не враховується.

Орган Державного казначейства при здійсненні видатків шляхом проведення платежів з рахунків розпорядників, одержувачів бюджетних коштів та інших клієнтів надає розпоряднику, одержувачу бюджетних коштів та іншому клієнту виписки за здійснені операції за результатами попереднього операційного дня. Схема здійснення видатків при казначейському обслуговуванні бюджетів наведена на рис. 7.4.

Рис 7.4. Схема здійснення видатків при казначейському обслуговуванні бюджетів

7.6.7. Виплата готівки розпорядникам бюджетних коштів, одержувачам коштів державного бюджету та іншим клієнтам

Для оформлення документів на отримання заробітної плати, стипендії, допомоги, видатків на службові відрядження та інших коштів, що видаються на видатки, які не можуть бути проведені безготівковою оплатою, розпорядники бюджетних коштів, одержувачі коштів державного бюджету та інші клієнти подають до органів Державного казначейства заявку на видачу готівки.

Заявки подаються органам Державного казначейства в двох примірниках, один з яких, після видачі готівки, повертається розпоряднику бюджетних коштів, одержувачу коштів державного бюджету та іншим клієнтам з відповідним відбитком штампа казначея, зберігається як обов'язковий документ і є додатком до бухгалтерських реєстрів, що підтверджують обсяг та цільове направлення бюджетних коштів.

При отриманні заробітної плати та прирівняних до неї платежів разом із заявкою на видачу готівки розпорядники бюджетних коштів, одержувачі коштів державного бюджету та інші клієнти повинні подавати платіжні доручення на одночасне перерахування платежів, утриманих із заробітної плати працівників та нарахованих на фонд оплати праці податків до бюджету і зборів до державних цільових фондів, або документально підтверджувати їх сплату раніше.

У заявках на видачу готівки вказуються суми прибуткового податку з громадян, суми нарахувань до Фонду соціального страхування України та суми страхових внесків до Пенсійного фонду України, інші податки і обов'язкові платежі, які утримані та нараховані на фонд заробітної плати відповідно до чинного законодавства.

Після отримання матеріальних цінностей, придбаних за готівку, до органів Державного казначейства України надаються документи, які підтверджують здійснені видатки та взяття на облік (при потребі) матеріальних цінностей (акт придбання матеріальних цінностей, прибуткова накладна, роздавальна відомість з підписами осіб, що отримали матеріальні цінності тощо).

На підставі перевіреної заявки органи Державного казначейства України виписують на уповноважених осіб, указаних у заявці, грошові чеки на отримання готівки.

Уповноважені особи розпорядників бюджетних коштів, одержувачів коштів державного бюджету та інших клієнтів, на підставі належно оформлених грошових чеків, отримують готівку з поточних рахунків, відкритих в установах банків на ім'я органів Державного казначейства України. Кошти на балансові рахунки зараховуються на підставі узагальнених заявок розпорядників коштів.

Грошові чекові книжки на отримання готівки в установах банків органами Державного казначейства України можуть передаватися розпорядникам бюджетних коштів, одержувачам коштів державного бюджету

та іншим клієнтам за умови попередньої їх реєстрації в журналі реєстрації виданих чекових книжок із зазначенням номерів чеків та особи, яка отримала чекову книжку.

При застосуванні системи безготівкової виплати заробітної плати кошти перераховуються (за згодою працівників установ та організацій) на вкладні рахунки (рахунки фізичних осіб, які відкриті в установах банків). Обслуговування таких операцій здійснюється за окремим порядком, визначеним відповідним органом Державного казначейства України та погодженим з банком (який обслуговує ці операції). При цьому до органів Державного казначейства подаються платіжні доручення, до яких додається реєстр з переліком номерів рахунків фізичних осіб.

З метою своєчасного отримання готівки в установах банків органи Державного казначейства готують касові заявки на отримання готівки. Для цього за 55 днів до початку кварталу, розпорядники бюджетних коштів, одержувачі коштів державного бюджету та інші клієнти подають до органів Державного казначейства України, у яких їм відкриті реєстраційні (спеціальні реєстраційні) рахунки, касові заявки на отримання готівки, де вони звіряються з кошторисами доходів і видатків установ та узагальнюються. Зведена касова заявка передається до установ уповноважених банків не пізніше 45 днів до початку кварталу або в строки, установлені угодою між органами казначейства та установами банків за формою, установлену Національним банком України.

Органи Державного казначейства встановлюють ліміти залишку готівки в касі установам та організаціям, які ними обслуговуються. Ліміт каси протягом року може бути змінений органом Державного казначейства в разі письмового звернення установи чи організації. Для цього обслуговуючому органу Державного казначейства установою подається лист і, за умови його обґрунтованості, встановлений раніше ліміт каси має бути переглянутий.

7.7. Відмови у здійсненні видатків розпорядників та одержувачів бюджетних коштів

З метою забезпечення контролю за цільовим спрямуванням бюджетних коштів органи Державного казначейства України в частині виконання державного бюджету за видатками здійснюють:

попередній контроль - на етапі реєстрації зобов'язань розпорядників бюджетних коштів, у тому числі фінансових;

поточний контроль - у процесі оплати рахунків розпорядників бюджетних коштів та одержувачів.

При цьому перевіряється законність підстави (наявність підтверджених документів, нормативно-правових актів тощо) для здійснення платежів, відповідність платежів вимогам обліку і контролю за зобов'язаннями, а також правильність оформлення розрахункових документів.

Перевірка підтвердних документів на оплату рахунків розпорядників коштів державного бюджету або одержувачів здійснюється в органах Державного казначейства за наявності:

zareestrovanih zobov'язanь;

залишків коштів на рахунках розпорядників коштів у розрізі кодів економічної класифікації видатків за загальним фондом державного бюджету або залишків коштів за спеціальним фондом державного бюджету;

відповідності змісту операцій, представлених підтверджувальними документами, кодам економічної класифікації видатків, зазначеним у призначенні платежу.

При невиконанні однієї з цих вимог орган Державного казначейства України відмовляє в оплаті та повертає документи на доопрацювання.

Відмови в оплаті рахунків розпорядників та одержувачів бюджетних коштів можуть надаватися:

- за відсутності затверджених та взятих на облік кошторисів видатків та планів асигнувань у розпорядників коштів, та погодженого плану використання бюджетних коштів – у одержувачів;
- за відсутності або недостатності коштів на відповідних рахунках бюджетних установ чи організацій та/або бюджетних та кошторисних призначень та відповідних рахунках одержувачів;
- у разі обмеження здійснення бюджетних видатків, що встановлюються чинними нормативно-правовими актами;
- при неподанні необхідних підтвердних документів для оплати рахунків;
- при недотриманні або порушенні встановленого порядку використання бюджетних коштів;
- за відсутності в бухгалтерському обліку виконання бюджетів прийнятих розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів зобов'язань;
- якщо документи на оплату видатків оформлені неправильно та/або не підтверджують цільове направлення коштів;
- у разі неподання розпорядниками та одержувачами фінансової звітності про використання бюджетних коштів.

Органи Державного казначейства України повідомляють своїх клієнтів про відмову в оплаті у письмовій формі. Відмови в оплаті обов'язково реєструються органами Державного казначейства України в журналі реєстрації відмов в оплаті рахунків.

Для обліку операцій з виконання кошторисів доходів та видатків розпорядників бюджетних коштів, плану використання бюджетних коштів одержувачів до кожного аналітичного рахунку відкриваються особові картки за кодами бюджетної класифікації. Відображені в особових картках облікові дані повинні відповідати аналогічним даним оборотно-сальдової відомості і сальдової відомості, що є підставою для складання органами Державного казначейства звітності про виконання бюджету.

Контрольні запитання:

1. *Охарактеризуйте видатки державного бюджету*
2. *За якими принципами здійснюється розмежування видатків між бюджетами?*
3. *Опишіть рух даних про територіальне розташування мережі установ, підприємств, організацій в органах Державного казначейства*
4. *Яким чином доводяться обсяги асигнувань?*
5. *Як здійснюється перерахування бюджетних коштів через органи Державного казначейства?*
6. *Хто є розпорядниками бюджетних коштів?*
7. *Що є підставою для здійснення видатків розпорядників бюджетних коштів?*
8. *З чого починається робота з виконання державного бюджету за видатками?*
9. *Поясніть порядок доведення обсягів асигнувань.*
10. *Яким чином здійснюється фінансування розпорядників коштів через органи Державного казначейства?*
11. *Як здійснюється оплата витрат розпорядників коштів?*
12. *Які реквізити містять платіжні доручення, який порядок їх оформлення та зберігання?*

РОЗДІЛ 8

КАСОВЕ ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ЗА ДОХОДАМИ

Основні терміни та поняття: державні доходи, централізовані та децентралізовані доходи, обов'язкові платежі, добровільні надходження, облік доходів, нез'ясовані надходження, розрахункові документи на сплату податків і зборів, реєстр про доходи, розмежування доходів, зарахування податків і зборів у негрошовій формі

8.1. Загальна характеристика державних доходів

Держава може виконувати свої функції та завдання, передбачені Конституцією, якщо вона має у своєму розпорядженні достатню кількість коштів. Залучення державою коштів, тобто мобілізація державних доходів, є складовою частиною фінансової діяльності держави.

Державні доходи - це сукупність різних видів грошових надходжень до фондів держави, що використовуються нею для виконання її завдань і функцій. Доходи бюджетів утворюються за рахунок надходжень від сплати фізичними і юридичними особами податків, зборів та інших обов'язкових платежів, надходжень з інших джерел, встановлених законодавством України. Ці кошти зосереджуються у централізованих і децентралізованих грошових фондах. Формування цих грошових фондів здійснюється в результаті розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту.

Залежно від порядку формування системи державних доходів їх можна розподілити на:

централізовані – кошти, які залишаються у розпорядженні держави в процесі розподілу валового внутрішнього продукту, та спрямовуються на формування централізованих грошових фондів Державного та місцевих бюджетів, Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, Державного фонду охорони праці, Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення та інші;

децентралізовані - це доходи, які залишаються у розпорядженні державних підприємств, установ, організацій при розподілі та перерозподілі валового внутрішнього продукту і формуються, головним чином, за рахунок їх прибутку. Основою для їхнього формування є прибутки і доходи державних підприємств, установ, організацій, населення.

Центральне місце у системі доходів держави посідають **доходи бюджетів держави**. Безпосередньо за їхньою допомогою мобілізується основна частка фінансових ресурсів держави при формуванні бюджетних і

позабюджетних фондів, які необхідні для фінансового забезпечення виконання державою покладених на неї функцій.

Доходи бюджету (відповідно до Бюджетного кодексу) – *усі податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, дарунки, гранти).*

Згідно з Бюджетним кодексом бюджетна система України складається з державного та місцевих бюджетів. Основна частка державних доходів формується за рахунок доходів державного бюджету.

Доходи Державного бюджету України включають:

1) доходи (за винятком тих, що згідно зі статтями 64, 66 та 69 Бюджетного кодексу закріплені за місцевими бюджетами), що отримуються відповідно до законодавства про податки, збори і обов'язкові платежі та Закону України "Про основи соціальної захищеності інвалідів";

2) власні надходження установ, які утримуються за рахунок Державного бюджету України відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 17 травня 2002 р. № 659 "Про затвердження переліку груп власних надходжень бюджетних установ, вимог щодо їх утворення та напрямів використання" і доходи з інших визначених законодавством джерел, включаючи кошти від продажу активів, що належать державі або підприємствам, установам та організаціям, а також проценти і дивіденди, нараховані на частку майна, що належить державі в майні господарських товариств;

3) гранти і дарунки у вартісному обрахунку;

4) міжбюджетні трансферти з місцевих бюджетів.

Виходячи з вищенаведеного можна констатувати, що основними фінансовими інструментами формування доходів бюджету є:

- **плата** (при цьому обов'язково ставимо запитання - *за що?*) передбачає певну еквівалентність взаємовідносин між державою та платниками. Такі відносини можуть виникати тільки у тих випадках, коли держава є власником ресурсів, які надаються у користування. Плата вноситься як за рахунок включення у собівартість, так і з прибутку, що визначається механізмом її стягнення. Розмір плати залежить від обсягів ресурсів, які використовуються, а надходження плати державі визначаються державною власністю на дані ресурси. Якщо держава втрачає право власника, то вона втрачає також ці доходи.
- **відрахування** (*на що? від чого?*) проводяться за встановленими нормативами та передбачають, як правило, цільове призначення платежів. Незважаючи на те, що вони вносяться до державного бюджету загальною сумою його доходів, їх цільове призначення не втрачається. Тому фінансування з бюджету заходів, на які здійснюються відрахування, повинно дорівнювати надходженням цих відрахувань. На жаль, не завжди цей баланс не витримується.
- **податки** (*для чого?*) як плата суспільства державі за виконання нею певних функцій, як відрахування частини валового внутрішнього продукту на суспільні цілі та потреби.

Мобілізація коштів до бюджету здійснюється на підставі правових норм. Правовими нормами регулюються відносини, що виникають при:

- встановленні та введенні податків, неподаткових доходів до бюджету;
- визначенні санкцій за порушення порядку та строків внесення платежів;
- здійсненні контролю за надходженням коштів до бюджету.

Принципи мобілізації грошових коштів, бюджетний склад і структура доходів бюджету значною мірою залежать від форм, методів господарювання та тих економічних і соціальних завдань, які вирішуються суспільством. Перехід до ринкових відносин вимагає змін у системі формування доходів бюджету, вдосконалення управління цим процесом.

8.2. Організація касового виконання державного бюджету за доходами та порядок зарахування платежів

Система виконання державного бюджету *за доходами* ґрунтується на комплексі касових операцій, що проводяться органами Державного казначейства. Платники податків перераховують платежі до державного бюджету на доходні рахунки, відкриті в органах Державного казначейства, в розрізі кодів класифікації доходів бюджету та територій, на яких справляються дані платежі (районів і міст обласного та республіканського підпорядкування, районів у містах).

За допомогою програмного забезпечення щоденно проводиться розмежування платежів до бюджету, які підлягають розподілу між державним і місцевими бюджетами, або між загальним і спеціальним фондами державного бюджету згідно нормативів, визначених Бюджетним кодексом України та законом України про Державний бюджет України на поточний рік. Зарховані до загального та спеціального фондів державного бюджету доходи в кінці кожного робочого дня акумулюються на котлові рахунки. З котлових рахунків доходів державного бюджету здійснюється перерахування дотацій вирівнювання місцевим бюджетам усіх рівнів та перерахування доходів Державному казначейству України для їх подальшого перерозподілу.

Участь органів Держказначейства у цьому процесі зорієнтована на те, щоб максимально вірно визначити обсяг ресурсної бази державного бюджету як у цілому, так і за окремими видами доходів в адміністративно-територіальному розрізі. Наявність на централізованому рівні інформації про обсяг ресурсної бази державного бюджету, рух бюджетних коштів та деталізація їх обліку надає урядові великі можливості для маневрування ресурсами та оперативного контролю за ними.

У процесі виконання державного бюджету за доходами органи Державного казначейства здійснюють такі функції:

- встановлюють порядок відкриття та відкривають рахунки в управліннях Державного казначейства України для зарахування

податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів та до державних цільових фондів;

- ведуть бухгалтерський облік доходів бюджету відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів, затвердженого наказом Державного казначейства України від 28 листопада 2000 року №119 розрізі кодів бюджетної класифікації доходів і типів операцій;
- здійснюють розподіл зарахованих до державного бюджету платежів відповідно до нормативів відрахувань, затверджених законом України про Державний бюджет України на відповідний рік, та перераховують за належністю розподілені кошти;
- готують розрахункові документи і проводять повернення надмірно або помилково сплачених до державного бюджету платежів на підставі висновків органів державної податкової служби, рішень судових органів, інших органів, що здійснюють контроль за нарахуванням та сплатою платежів тощо;
- здійснюють відшкодування податку на додану вартість на підставі висновків органів державної податкової служби та рішень судових органів;
- складають щоденну, періодичну та річну звітність за доходами відповідно до кодів бюджетної класифікації доходів та подають її відповідним органам, що здійснюють контроль за нарахуванням та сплатою платежів до державного бюджету та державних цільових фондів.

У зв'язку з набуттям Державним казначейством України статусу учасника системи електронних платежів Національного банку України і розгортанням роботи розрахункових палат Державного казначейства, змінюються функції органів Державного казначейства і порядок відкриття рахунків для обліку доходів бюджету.

Рахунки для зарахування платежів відкриваються на балансі обласних управлінь Державного казначейства відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів та Інструкції про відкриття аналітичних рахунків для обліку операцій по виконанню бюджетів в системі Державного казначейства України, затверджених наказом Державного казначейства України від 28 листопада 2000 року № 119.

Платники податків сплачують платежі до бюджету через установи банків, у яких вони обслуговуються. Банк платника перераховує грошові кошти через СЕП НБУ на рахунки, відкриті в обласному управлінні Державного казначейства України в розрізі районів (міст обласного значення) та кодів бюджетної класифікації доходів. Операції з обробки платежів повинні здійснюватись у наступній послідовності:

- повернення надмірно, або помилково зарахованих коштів;
- відшкодування платникам податку на додану вартість;

- розподіл платежів до бюджету за нормативами, установленими законодавчими актами;
- відрахування дотацій місцевим бюджетам.

Платники податків (юридичні та фізичні особи) сплачують податки і збори (обов'язкові платежі) у безготівковій або готівковій формах. Платежі здійснюються платниками через установи банків, у яких вони обслуговуються, через установи Державного комітету зв'язку та інформації України, установи Ощадного банку за місцезнаходженням платника. Платежі до бюджету зараховуються на рахунки, відкриті в органах Державного казначейства.

При безготівковій формі оплати розрахункові документи, які подаються в установу банку, мають бути оформлені відповідно до вимог Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті. Підставою для зарахування платежів до бюджету, сплачених готівкою, є такі документи:

- копії платіжних доручень відділень Ощадбанку та корінці прибуткових документів ("повідомлення") про приймання установою банку платежів до державного та місцевих бюджетів готівкою;
- копії квитанцій за формою 24 та формою 10, видані органами місцевого самоврядування платникам податків разом з описом до них;
- платіжні доручення установ Державного комітету зв'язку та інформації України на перекази з додатком до них талонів поштових переказів (при сплаті платежів через установи зв'язку).

Порядок надходження платежів до державного бюджету наведено на рис. 8.1.

Рис. 8.1. Порядок проходження платежів до Державного бюджету України

8.3. Операції за надходженнями до загального фонду державного бюджету

Для забезпечення правильності зарахування платежів до державного бюджету органи Державної податкової адміністрації 1 грудня кожного року подають відповідним органам Державного казначейства списки платників податків із зазначенням їх ідентифікаційних кодів (для юридичних осіб) і номерів (для фізичних осіб), розрахункових рахунків, видів платежів відповідно до бюджетної класифікації доходів. Порядок виконання державного бюджету за доходами визначено наказом Державного казначейства України від 19 грудня 2000 р. № 131.

Органи Державного казначейства здійснюють аналітичний облік доходів державного бюджету з кожного виду податків і зборів (обов'язкових платежів) відповідно до бюджетної класифікації доходів. Облік податків і зборів, відповідно до бюджетної класифікації доходів та у розрізі кожного платника здійснюють органи податкової служби.

Платежі до бюджету, які відповідно до закону України про Державний бюджет України на відповідний рік є доходами загального фонду бюджету, зараховуються безпосередньо на аналітичні рахунки, відкриті в управліннях Державного казначейства за балансовим рахунком 3111 "Надходження до загального фонду державного бюджету" Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів. Інформація щодо надходження та повернення надмірно або помилково сплачених платежів до бюджету одночасно відображається на рахунках, відкритих за балансовим рахунком 6111 "Доходи загального фонду державного бюджету".

Кредитовий залишок за рахунком 6111 дає інформацію про надходження з урахуванням відшкодування податку на додану вартість та повернення платежів до загального фонду державного бюджету з початку року. Для щоденного перерахування платежів, які надійшли до загального фонду державного бюджету з обласних управлінь до Державного казначейства України (центральний рівень), в обласному управлінні Державного казначейства відкриваються аналітичні рахунки за балансовим рахунком 3112 "Загальний фонд державного бюджету".

У Державному казначействі України відкриваються аналогічні рахунки за балансовим рахунком 3112 для зарахування перерахованих обласними управліннями Державного казначейства платежів.

Залишки коштів за день (з урахуванням повернень та відшкодувань ПДВ) з аналітичних рахунків за доходами, відкритих за балансовим рахунком 3111 "Надходження до загального фонду державного бюджету", у регламентований час засобами програмного забезпечення шляхом формування меморіальних документів перераховуються (списуються) на відповідні рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3112, а саме:

- на перший зараховуються доходи, за рахунок яких здійснюється перерахування дотацій місцевим бюджетам;

- на другий зараховуються доходи, які відносяться до загального фонду державного бюджету і з яких не здійснюється перерахування дотацій.

Суми коштів, зарахованих на перший рахунок, відкритий за балансовим рахунком 3112, обласні управління Державного казначейства розподіляють за нормативами, встановленими законом України про Державний бюджет України на відповідний рік, та цього самого дня у регламентований час перераховують суми дотацій на відповідні рахунки місцевих бюджетів. Інформація щодо перерахування суми дотацій місцевим бюджетам одночасно відображається на рахунках, відкритих за балансовим рахунком 8311 "Кошти, передані органами Державного казначейства із загального фонду державного бюджету місцевим бюджетам Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя".

Дебетовий залишок за рахунком 8311 дає інформацію про перераховану з початку року суму дотацій місцевим бюджетам.

Залишки коштів з першого рахунку, відкритого за балансовим рахунком 3112, після відрахування дотацій місцевим бюджетам та з другого рахунку, відкритого за цим самим балансовим рахунком, платіжними дорученнями обласного управління Державного казначейства у регламентований час перераховуються на відповідні рахунки, відкриті у Державному казначействі України (центральний рівень) за балансовим рахунком 3112. Інформація щодо перерахування суми доходів Державному казначейству України одночасно відображається на рахунках, відкритих за балансовим рахунком 8211 "Кошти загального фонду державного бюджету, передані вищестоящим органам Державного казначейства". Сума дебетових залишків на рахунках, відкритих за балансовим рахунком 8211, дає інформацію про суми доходів, перераховані органам Державного казначейства вищого рівня з початку року.

Повернення надмірно та/або помилково сплачених платежів до бюджету, які є доходами загального фонду державного бюджету, здійснюється обласними управліннями Державного казначейства на підставі висновків органів державної податкової служби, рішень судових органів, інших органів, що здійснюють контроль за нарахуванням та сплатою платежів тощо. У разі надходження до органу Державного казначейства рішення судових органів, копія рішення передається відповідному органу податкової служби за місцем реєстрації платника податків.

Органи державної податкової служби за місцем реєстрації платника передають районному відділенню Державного казначейства висновки на повернення надмірно та/або помилково сплачених коштів. Відділення казначейства готує Реєстр висновків про повернення надмірно або помилково сплачених платежів до бюджету, про відшкодування податку на додану вартість та щоденно засобами внутрішньої платіжної системи (електронного зв'язку) передає його до обласного управління Державного казначейства.

На підставі електронного реєстру висновків на повернення управління Державного казначейства своїми платіжними дорученнями перераховує кошти із свого рахунку на поточні рахунки платників податків, відкриті в установах банку, в яких зазначені платники обслуговуються.

Повернення платежів здійснюється з відповідного аналітичного рахунку в межах поточних надходжень за день. У випадках недостатності або відсутності коштів на аналітичних рахунках у цілому по області повернення надмірно або помилково сплачених платежів здійснюється на підставі рішення Державного казначейства України (центральний рівень). При цьому з рахунку, відкритого за балансовим рахунком 3112, розрахунковим документом Державного казначейства кошти перераховуються на відповідний рахунок обласного управління, відкритий за балансовим рахунком 3112, з подальшим зарахуванням на аналітичний рахунок, з якого здійснюється повернення. Порядок проходження та відображення в обліку платежів загального фонду державного бюджету наведено на рис. 8.2.

Рис. 8.2. Порядок проходження та відображення в обліку платежів загального фонду державного бюджету.

8.4. Операції за коштами від повернення бюджетних позичок та кредитів, наданих під державні гарантії за рахунок загального фонду державного бюджету

Кошти від повернення бюджетних позичок та кредитів, наданих під державні гарантії за рахунок загального фонду державного бюджету, зараховуються на аналітичні рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3113 “Рахунок для зарахування повернення бюджетних кредитів, наданих за рахунок загального фонду державного бюджету”.

Інформація щодо надходження та повернення платежів одночасно відображається на рахунках, відкритих за балансовим рахунком 7131 “Кредитування за вирахуванням погашення за коштами загального фонду державного бюджету”. Кредитовий залишок за рахунком 7131 дає інформацію про повернення бюджетних позичок до державного бюджету з початку року.

Крім того, інформація щодо повернення бюджетних позичок та кредитів одночасно відображається як погашення дебіторської заборгованості державного бюджету.

Для щоденного перерахування платежів, які надійшли на рахунок 3113 в управлінні Державного казначейства та в Державному казначействі України (центральний рівень) відкриваються окремі рахунки за балансовим рахунком 3112 “Загальний фонд державного бюджету”. Залишки коштів від повернення

зазначених бюджетних позичок та кредитів за день (з урахуванням повернень) у регламентований час засобами програмного забезпечення шляхом формування меморіальних документів переходять на окремий рахунок, відкритий за балансовим рахунком 3112.

З рахунку управління, відкритого за балансовим рахунком 3112, кошти на підставі платіжних доручень перераховуються на рахунок, відкритий у Державному казначействі за цим самим балансовим рахунком.

Інформація щодо перерахування Державному казначейству сум від повернення бюджетних позичок та кредитів одночасно відображається на окремих рахунках, відкритих за балансовим рахунком 8211 "Кошти загального фонду державного бюджету, передані вищестоящим органам державного казначейства". Сума дебетових залишків за цими рахунками дає інформацію про суми коштів від повернення бюджетних позичок та кредитів, перераховані з початку року.

Повернення коштів з рахунків, відкритих за балансовим рахунком 3113, здійснюється управлінням Державного казначейства на підставі висновків органів державної податкової служби, рішень судових органів тощо. Повернення здійснюється з відповідного аналітичного рахунку в межах поточних надходжень за день, а в розрізі недостатності або відсутності коштів – в межах поточних надходжень на відповідні аналітичні рахунки за день в цілому по області.

8.5. Операції за надходженнями до спеціального фонду державного бюджету

Платежі до бюджету, які відповідно до закону України про Державний бюджет України на відповідний рік є доходами спеціального фонду державного бюджету, крім власних надходжень бюджетних установ та організацій, зараховуються на аналітичні рахунки, відкриті в управліннях Державного казначейства за балансовим рахунком 3121 "Надходження коштів спеціального фонду державного бюджету, які направляються на спеціальні видатки" Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів. Інформація щодо коштів, які зараховуються на аналітичні рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3121 або повертаються з них, одночасно відображається на рахунках, відкритих за балансовим рахунком 6112 "Доходи спеціального фонду державного бюджету".

Кредитовий залишок за балансовим рахунком 6112 дає інформацію про надходження коштів (з урахуванням повернень платежів) до спеціального фонду державного бюджету з початку року.

Повернення надмірно та/або помилково сплачених платежів, які надійшли до спеціального фонду державного бюджету, здійснюється обласними управліннями Державного казначейства на підставі висновків органів державної податкової служби, рішень судових органів, інших органів, що здійснюють контроль за нарахуванням та платою платежів тощо. Кошти

повертаються з відповідного аналітичного рахунку в межах поточних надходжень за день.

У разі недостатності або відсутності коштів на відповідних аналітичних рахунках, відкритих для зарахування коштів, які надійшли до спеціального фонду державного бюджету, повернення здійснюється в межах поточних надходжень на відповідні аналітичні рахунки за день в цілому по області. При цьому на аналітичному рахунку, з якого здійснюється повернення, допускається дебетове сальдо.

Для щоденного перерахування платежів, які надійшли до спеціального фонду державного бюджету, управління Державного казначейства та Державне казначейство України (центральний рівень) відкривають рахунки за балансовим рахунком 3122 "Кошти спеціального фонду державного бюджету, які направляються на спеціальні видатки" окремо за кожним видом надходжень. Залишки коштів за день (з урахуванням повернень) з аналітичних рахунків, відкритих за балансовим рахунком 3121 "Надходження до спеціального фонду державного бюджету, які направляються на спеціальні видатки", у встановлений регламентом час засобами програмного забезпечення шляхом формування меморіальних документів перераховуються (списуються) на відповідні рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3122 "Кошти спеціального фонду державного бюджету, які направляються на спеціальні видатки".

Обласні управління Державного казначейства відповідно до встановленого регламенту своїми платіжними дорученнями перераховують кошти на рахунки, відкриті у Державному казначействі України за балансовим рахунком 3122.

Інформація щодо перерахування суми доходів Державному казначейству України одночасно відображається на рахунках, відкритих за балансовим рахунком 8212 "Кошти спеціального фонду державного бюджету, передані вищестоящим органам Державного казначейства".

Дебетовий залишок за балансовим рахунком 8212 дає інформацію про кошти спеціального фонду державного бюджету, перераховані з початку року. Порядок проходження та відображення в обліку платежів спеціального фонду державного бюджету наведено на рис. 8.3.

Рис. 8.3. Порядок проходження та відображення в обліку платежів спеціального фонду державного бюджету.

8.6. Операції за платежами, які розподіляються між загальним та спеціальним фондами державного бюджету

Платежі, які відповідно до закону України про Державний бюджет України на поточний рік розподіляються між загальним та спеціальним фондами державного бюджету, зараховуються на аналітичні рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3131 "Надходження, які розподіляються між загальним та спеціальним фондами державного бюджету" Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів. Дані про надходження та повернення надмірно або помилково сплачених платежів одночасно відображається на рахунках, відкритих за балансовим рахунком 6113 "Доходи державного бюджету, що підлягають розподілу між загальним та спеціальним фондами". Кредитовий залишок за рахунком 6113 дає інформацію про надходження з урахуванням повернення платежів, які розподіляються між загальним та спеціальним фондами державного бюджету з початку року.

Кошти, які протягом дня зараховані на аналітичні рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3131 (з урахуванням повернень), в кінці операційного дня розподіляються між загальним і спеціальним фондами державного бюджету згідно нормативів, встановлених законом України про Державний бюджет України на поточний рік.

8.7. Операції за платежами до бюджету, які розподіляються між державним та місцевим бюджетами

Платежі до бюджету, які відповідно до закону України про Державний бюджет України на відповідний рік розподіляються між державним бюджетом та бюджетами Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, зараховуються на аналітичні рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3311 "Кошти, які підлягають розподілу між державним і місцевими бюджетами" Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів. Інформація щодо надходження та повернення надмірно або помилково сплачених платежів одночасно відображається на рахунках, відкритих за балансовим рахунком 6211 "Доходи, які підлягають розподілу між державним і місцевими бюджетами". Кредитовий залишок за рахунком 6211 дає інформацію про надходження (з урахуванням повернень) платежів, які розподіляються між державним та місцевим бюджетами з початку року

Кошти, які протягом дня зараховувались на аналітичні рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3311 "Кошти, які підлягають розподілу між державним і місцевим бюджетами", в кінці операційного дня розподіляються за встановленими нормативами між державним бюджетом та відповідними місцевими бюджетами.

Після розподілу частина коштів, яка належить загальному фонду державного бюджету засобами програмного забезпечення зараховується на відповідний аналітичний рахунок, відкритий за балансовим рахунком 3111, з

якого перераховуються на відповідний рахунок, відкритий за балансовим рахунком 3112 для перерахування платежів, які відносяться до загального фонду державного бюджету.

За результатами розподілу платежів між державним та місцевим бюджетами формується Відомість розподілу платежів до бюджету, які надійшли на рахунок 3311 (додаток 11).

8.8. Операції за коштами, тимчасово віднесеними до доходів державного бюджету, що підлягають розподілу

Платежі, які тимчасово віднесені до доходів державного бюджету і підлягають розподілу, зараховуються на аналітичні рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3411 "Кошти, тимчасово віднесені на доходи бюджету, що підлягають розподілу" Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів.

Інформація щодо надходження та повернення надмірно та/або помилково сплачених платежів одночасно відображається на рахунках, відкритих за балансовим рахунком 6411 "Кошти, тимчасово віднесені на доходи державного бюджету". Кредитовий залишок за рахунком 6411 дає інформацію про надходження (за вирахуванням повернень) платежів, які тимчасово віднесені на доходи державного бюджету і підлягають розподілу, з початку року.

Після розподілу єдиного податку суб'єктів малого підприємництва, який зараховується на аналітичні рахунки, відкриті в розрізі місцевих бюджетів в управлінні Державного казначейства за балансовим рахунком 3421 "Кошти, тимчасово віднесені на доходи місцевих бюджетів, що підлягають розподілу" засобами програмного забезпечення:

- частина коштів, належна місцевим бюджетам, зараховується до загального фонду місцевих бюджетів на окремі аналітичні рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3141 "Надходження до загального фонду місцевих бюджетів", з яких в регламентованому режимі шляхом формування меморіальних документів перераховується на відповідні котлові рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3142 "Кошти загального фонду місцевих бюджетів";
- частина коштів, належна спеціальному фонду державного бюджету (відрахування до фонду сприяння зайнятості населення), зараховується на відповідний аналітичний рахунок, відкритий за балансовим рахунком 3717 "Рахунки державних позабюджетних фондів.

Частина коштів, яка належить пенсійному фонду та фондам соціального страхування, платіжними дорученнями перераховується на рахунки даних фондів.

Фіксований сільськогосподарський податок зараховується на відповідні аналітичні рахунки в обласному управлінні Державного казначейства, відкриті в розрізі місцевих бюджетів за балансовим рахунком 3421. Кошти після

розподілу за встановленими нормативами перераховуються одержувачам. За результатами розподілу єдиного податку суб'єктів малого підприємництва та фіксованого сільськогосподарського податку формується Відомість 2м, а також Реєстр платників за спрощеною системою оподаткування (кошти фонду соціального страхування, кошти пенсійного фонду).

Повернення надмірно та/або помилково сплачених платежів, які тимчасово віднесені до доходів державного бюджету і підлягають розподілу, здійснюється з відповідних аналітичних рахунків до їх розподілу в межах поточних надходжень за день. Порядок проходження та відображення в обліку коштів тимчасово віднесених на доходи державного бюджету, що підлягають розподілу, наведено на рис. 8.4.

Рис. 8.4. Порядок проходження та відображення в обліку коштів, тимчасово віднесених на доходи державного бюджету, що підлягають розподілу.

8.9. Операції за іншими платежами, які тимчасово віднесені до доходів державного бюджету

Платежі, які тимчасово віднесені до доходів державного бюджету, зараховуються на аналітичні рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3412 "Інші кошти, тимчасово віднесені на доходи державного бюджету" Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів. Інформація щодо надходження та повернення надмірно, або помилково сплачених платежів, які тимчасово віднесені до доходів державного бюджету, одночасно відображається на рахунках, відкритих за балансовим рахунком 6411 "Кошти, тимчасово віднесені на доходи державного бюджету". Кредитовий залишок за рахунком 6411 дає інформацію про надходження (за вирахуванням повернення) платежів, які тимчасово віднесені до доходів державного бюджету, з початку року.

Кошти від реалізації податкової застави надходять на рахунки, відкриті на балансі обласного управління Державного казначейства, за балансовим рахунком 3412 "Інші кошти, тимчасово віднесені на доходи державного бюджету".

Управління Державного казначейства засобами електронного зв'язку передає виписку про надходження коштів відповідному відділенню Державного

казначейства, яке в свою чергу передає її органу Державної податкової служби за місцем реєстрації платника. Орган податкової служби на підставі виписки готує довідку про розподіл коштів, які надійшли на балансовий рахунок 3412, і подає відповідному відділенню Державного казначейства.

Відділення Державного казначейства на підставі даних довідки не пізніше наступного робочого дня формує та надсилає засобами електронного зв'язку до обласного управління Державного казначейства платіжні доручення на перерахування розподілених коштів за призначенням.

8.10. Операції за власними надходженнями бюджетних установ та організацій

Власні надходження установ і організацій, які утримуються за рахунок коштів державного бюджету, у тому числі: спеціальні кошти бюджетних установ і організацій, кошти, отримані бюджетними установами і організаціями на виконання окремих доручень, інші власні надходження бюджетних установ і організацій, субвенції з місцевих бюджетів тощо, зараховуються безпосередньо на спеціальні реєстраційні рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3522 "Реєстраційні рахунки розпорядників за коштами спеціального фонду державного бюджету" у відділеннях або управліннях Державного казначейства (за місцем обслуговування бюджетної організації). Інформація щодо власних надходжень бюджетних установ та організацій, які зараховуються на спеціальні реєстраційні рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3522, одночасно відображається на рахунках, відкритих за балансовим рахунком 6114 "Власні кошти розпорядників коштів державного бюджету".

Управління (відділення) Державного казначейства засобами програмного забезпечення щоденно складають виписки із спеціальних реєстраційних рахунків, відкритих за балансовим рахунком 3522. Зазначені виписки з реєстром розрахункових документів надаються власникам коштів.

8.11. Зарахування платежів, що справляються митними органами

Серед проблем, що стоять перед Державним казначейством в процесі виконання державного бюджету за доходами, є порядок зарахування до державного бюджету платежів, що справляються митними органами. Адже перерахування належних бюджету податків, зборів, які справляються при ввезенні (вивезенні) товарів та інших предметів на митну територію України, здійснювалось у централізованому порядку через рахунки митних органів. При цьому термін проходження платежів визначався від трьох і більше днів.

Разом з тим, з наданням Державному казначейству України статусу учасника Системи електронних платежів, з відкриттям йому кореспондентських рахунків у Національному банку України, органи Державного казначейства в змозі забезпечити облік надходження митних платежів, складання та надання необхідної інформації митним органам щодо

зарахування зазначених коштів в розрізі платників податків, зборів та видів надходжень.

Тому спільним наказом Державного казначейства України та Державної митної служби України від 31.07.2002 № 149/416 затверджено Порядок перерахування до Державного бюджету України митних платежів та інших податків і зборів, контроль за справлянням яких здійснюється митними органами, та Порядок взаємодії та обміну інформацією між органами Державного казначейства України та Державної митної служби України в процесі казначейського обслуговування Державного бюджету за доходами, що контролюються митними органами, затверджений спільним наказом Державного казначейства України та Державної митної служби України від 31.07.2002 № 150 /417. Відтак, з 12 серпня 2002 року перерахування митних платежів та інших податків і зборів, а також обмін інформацією між органами Державного казначейства та митними органами здійснюється відповідно до зазначених вище Порядків.

Відповідно до *Порядку перерахування до Державного бюджету України митних платежів та інших податків і зборів, контроль за справлянням яких здійснюється митними органами* митні платежі та інші податки і збори, контроль за справлянням яких здійснюється митними органами, не пізніше наступного робочого дня після дати повного оформлення вантажної митної декларації зараховуються митними органами на рахунки, відкриті в управліннях Державного казначейства в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі в розрізі відповідних митних органів (ознака відомчої класифікації 05).

Митні платежі та інші податки і збори, контроль за справлянням яких здійснюється митними органами, зараховуються на рахунки, відкриті в управліннях Державного казначейства у розрізі кодів класифікації доходів бюджету за балансовими рахунками:

3111 «Надходження до загального фонду державного бюджету»:

Назва податку, збору	Код класифікації доходів бюджету	Символ звітності
Податок на додану вартість з ввезених на територію України товарів (робіт, послуг)	14010200	016
Інші підакцизні товари іноземного виробництва	14031600	032
Мито на товари, що ввозяться суб'єктами підприємницької діяльності	15010100	042
Мито на товари, які ввозяться (пересилаються) громадянами	15010200	043
Мито на товари, що вивозяться суб'єктами підприємницької діяльності	15020100	046
Мито на товари, які вивозяться (пересилаються) громадянами	15020200	047

Митні збори	22100000	071
Єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України	22110000	072
Надходження коштів від реалізації конфіскованого майна за матеріалами митних органів	24010000	077
* Надходження коштів від реалізації безхазяйного майна, майна, що за правом спадкоємства перейшло у власність держави, та скарбів	31010000	087
* Надходження сум кредиторської та депонентської заборгованості підприємств, організацій та установ, щодо яких минув строк позовної давності	24030000	079
** Інші надходження від зовнішньоекономічної діяльності	15040000	050
* Додатковий митний збір за митне оформлення нафтопродуктів, що імпортуються на митну територію України	15010400	045
* Інші збори з імпорту	15010300	044
* Адміністративні штрафи та інші санкції	23030000	075

* - види доходів загального фонду державного бюджету, які не включаються до розрахунку дотацій вирівнювання бюджету Автономної Республіки Крим, обласним бюджетам, бюджетам міст Києва та Севастополя, районним бюджетам та бюджетам міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення;

** - не включаються до розрахунку дотацій вирівнювання бюджету Автономної Республіки Крим, обласним бюджетам, бюджетам міст Києва та Севастополя, районним бюджетам та бюджетам міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення. Зарахування здійснюється на рахунок, відкритий у Державному казначействі України (центральний рівень).

3131 «Надходження коштів, що розподіляються між загальним та спеціальним фондами державного бюджету»:

Назва податку, збору	Код класифікації доходів бюджету	Символ звітності
Акцизний збір із ввезених на територію України транспортних засобів (крім мотоциклів і велосипедів)	14030800	316
Акцизний збір із ввезених на територію України мотоциклів і велосипедів	14030900	317
Акцизний збір із ввезеного на територію України бензину моторного для автомобілів	14031700	318
Акцизний збір із ввезених на територію України інших нафтопродуктів	14031800	319
Мито на нафтопродукти, транспортні засоби та шини до них, що ввозяться суб'єктами підприємницької діяльності та громадянами	15010500	320

Кошти, зараховані на рахунки, відкриті за балансовим рахунком №3131 «Надходження коштів, що розподіляються між загальним та спеціальним фондами державного бюджету», розподіляються відповідно до встановлених нормативів між загальним та спеціальним фондами державного бюджету.

Розподілені частки перераховуються на рахунки, відкриті за балансовими рахунками 3111 «Надходження до загального фонду державного бюджету», для включення в розрахунок дотацій вирівнювання місцевим бюджетам та 3121 «Надходження коштів спеціального фонду державного бюджету, які направляються на спеціальні видатки».

Управління Державного казначейства в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі наступного робочого дня після зарахування митних платежів на вказані вище рахунки формують та до 11-ої години дня передають уповноваженим митним органам виписки з цих рахунків у вигляді електронного реєстру розрахункових документів відповідно до встановленого Порядку.

Щомісячно органи Державного казначейства України та Державної митної служби України у встановленому порядку проводять звірку надходжень до Державного бюджету України митних платежів та інших податків та зборів, контроль за справлянням яких здійснюється митними органами, результати якої щомісячно оформлюються відповідним актом звірки.

Згідно з Порядком взаємодії та обміну інформацією між органами Державного казначейства України та органами Державної митної служби України у процесі казначейського обслуговування державного бюджету за доходами, що контролюються митними органами належні Державному бюджету України митні платежі та інші податки і збори, контроль за справлянням яких здійснюється митними органами зараховуються останніми на рахунки з обліку доходів, відкриті в розрізі митниць в управліннях Державного казначейства у АР Крим, областях, м.м. Києві та Севастополі та кодів бюджетної класифікації.

При змінах у складі та/або розташуванні митних органів, органи Державної митної служби України протягом двох тижнів з дня виникнення зазначених змін подають відповідну інформацію Державному казначейству України.

Після прийняття Закону України про Державний бюджет України на відповідний рік у разі зміни переліку видів митних платежів та/або порядку їх зарахування до бюджету, в управліннях Державного казначейства України в АР Крим, областях м.м. Києві та Севастополі відкриваються (перевідкриваються) рахунки, відповідно до змін, внесених зазначеним Законом України.

Інформація про реквізити відкритих (перевідкритих) рахунків для зарахування митних платежів, операції на яких здійснюватимуться у термін не раніше 10 робочих днів від дати відкриття (перевідкриття) цих рахунків, надається управліннями Державного казначейства в АР Крим, областях м.м. Києві та Севастополі митним органам, Державним казначейством України -

Державній митній службі України (в частині рахунків, відкритих на центральному рівні) протягом 3 робочих днів з дня відкриття (перевідкриття) цих рахунків.

Управління Державного казначейства в АР Крим, областях, м.м. Києві та Севастополі щоденно наступного робочого дня після зарахування митних платежів на відповідні рахунки, до 11 години формують для уповноважених митних органів виписки з цих рахунків у вигляді електронного реєстру, який уповноважені митні органи отримують засобами електронної пошти (модемного зв'язку) для подальшої передачі їх відповідним митним органам.

Державне казначейство України щоденно після отримання звітів про виконання Державного бюджету за доходами від управлінь Державного казначейства в АР Крим, областях, м.м. Києві та Севастополі до 13-ої години формує звіт про зарахування коштів за доходами у вигляді електронного документа, який Державна митна служба України отримує засобами електронної пошти (модемного зв'язку).

Щомісячно, не пізніше 4-го числа місяця, наступного за звітним, митні органи проводять з органами Державного казначейства в АР Крим, областях, м.м. Києві та Севастополі звірку надходжень, перерахованих митними органами в розрізі кодів бюджетної класифікації доходів станом на 1-ше число місяця, наступного за звітним, результати якої оформлюються актом звірки.

Акти звірок надсилаються митними органами та управліннями Державного казначейства в АР Крим, областях, м.м. Києві та Севастополі відповідно до Державної митної служби України та Державного казначейства України, не пізніше 15-го числа місяця, наступного за звітним.

Акти оформлюють в 4-х примірниках.

1 - для управління Державного казначейства в АР Крим, областях, м.м. Києва та Севастополя;

2 - для Державного казначейства України;

3 - для митних органів;

4 - для Державної митної служби України.

Акти звірки узагальнюються відповідно Державним казначейством України та Державною митною службою України.

На підставі узагальнюючих актів складається загальний акт звірки не пізніше 20-го числа місяця наступного за звітним.

8.11. Операції з виконання державного бюджету за доходами у Державному казначействі України

У Державному казначействі України (центральный рівень) відкриваються аналітичні рахунки за відповідними балансовими рахунками для обліку платежів до бюджету, які зараховуються на центральному рівні.

У регламентований час здійснюються операції з відшкодування податку на додану вартість, повернення надмірно, або помилково сплачених платежів, розподілу платежів між загальним та спеціальним фондами бюджету тощо.

Усі кошти, які надійшли на рахунки, відкриті за балансовими рахунками 3112, 3122, у встановленому порядку спрямовуються на відповідні рахунки для здійснення видатків державного бюджету. На підставі даних про рух коштів на аналітичних рахунках, відкритих у Державному казначействі України, складається Звіт про виконання державного бюджету за доходами.

Звіти про виконання державного бюджету за доходами обласних управлінь Державного казначейства та Звіт про виконання державного бюджету за доходами, складений у Державному казначействі України, консолідуються. Консолідований Звіт надається відповідним органам, що здійснюють контроль за нарахуванням та сплатою платежів до бюджету.

8.12. Операції з повернення у готівковій формі надмірно або помилково сплачених платежів до бюджету

Повернення надмірно або помилково сплачених платежів до бюджету здійснюється органами Державного казначейства на підставі висновків органів державної податкової служби, інших органів, що здійснюють контроль за нарахуванням та сплатою платежів.

Кошти з відповідного аналітичного рахунку, з якого необхідно зробити повернення, платіжним дорученням управління (відділення) Державного казначейства перераховуються на відкриті на їх ім'я в установах банків рахунки за балансовим рахунками групи 257 "Кошти до виплати" Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України.

На підставі висновків органи Державного казначейства виписують грошові чеки на отримання готівки на осіб, указаних у висновках, та/або готують платіжні доручення на перерахування коштів на вкладні рахунки платників.

На підставі належно оформлених грошових чеків особи, на ім'я яких виписано грошові чеки, отримують готівку з рахунків, відкритих в установах банків за балансовим рахунками групи 257, відкритих на ім'я органів Державного казначейства. Грошові чеки дійсні протягом 10 днів.

8.13. Облік та складання звітності про надходження коштів до державного бюджету

На початку наступного операційного дня, не пізніше 9 години ранку, за результатами обробки інформації формуються виписки з аналітичних рахунків, відкритих за балансовими рахунками 3111, 3113, 3121, 3123, 3131, 3311, 3411, 3412, у вигляді електронного реєстру розрахункових документів та їх паперові копії за підписом керівника органу Державного казначейства із відбитком печатки (додаток 12). До виписок з аналітичних рахунків 3-го класу додається реєстр розрахункових документів з повним переліком реквізитів.

На підставі даних про рух коштів на всіх аналітичних рахунках щоденно формуються сальдові та оборотно-сальдові відомості про операції за коштами державного бюджету.

На підставі даних про рух коштів на аналітичних рахунках, відкритих за балансовими рахунками 3111, 6111; 3113, 7131; 3121, 6112; 3123, 7132; 3131, 6113; 3522, 6114; 3311, 6211, щоденно на початку наступного операційного дня, не пізніше 9 години ранку, управління Державного казначейства складають Звіт про виконання державного бюджету за доходами (додаток 13) у розрізі видів надходжень в цілому по області та передають його (в електронному вигляді) до Державного казначейства України (центральний рівень).

Не пізніше 11 год. Дня, наступного за звітним обласні управління Державного казначейства формують Звіти про виконання державного бюджету за доходами в розрізі районних відділень (міст обласного значення) за видами надходжень та передають їх (в електронному вигляді) органам податкової служби на обласному рівні та районним відділенням Державного казначейства для подальшої передачі районним податковим інспекціям.

Порядок ведення бухгалтерського обліку про надходження коштів до Державного бюджету України для органів Державного казначейства України та розпорядників бюджетних коштів встановлюється окремими нормативними актами Державного казначейства України.

Управління (відділення) Державного казначейства України при веденні бухгалтерського обліку виконання бюджету за доходами повинні забезпечити облік надходжень відповідно до закону України про Державний бюджет України на поточний рік (доходи загального фонду, доходи спеціального фонду, доходи, які розподіляються між загальним та спеціальними фондами, доходи, що розподіляються між державним та місцевим бюджетами, надходження, тимчасово віднесені на доходи державного бюджету) в розрізі кодів бюджетної класифікації.

Органи Державного казначейства України складають звітність про надходження коштів до Державного бюджету України в грошовій та безгрошовій формах на підставі даних бухгалтерського обліку на рахунках класу 6 "Доходи бюджету" Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів. Звіти складаються за формами та порядком, установленими Державним казначейством України.

Контрольні запитання:

- 1. Дайте визначення державних доходів*
- 2. Наведіть класифікацію доходів бюджету*
- 3. За рахунок яких джерел формуються державний та місцевий бюджети?*
- 4. Охарактеризуйте сутність касового виконання державного бюджету за доходами*
- 5. У чому різниця між банківською та казначейською системами касового виконання бюджету?*

6. Назвіть функції органів Державного казначейства щодо казначейської системи касового виконання державного бюджету за доходами
7. Як здійснюються операції за надходженнями до загального фонду державного бюджету?
8. Яким чином оформляються операції за надходженнями до спеціального фонду державного бюджету?
9. Яким чином розподіляються платежі між загальним та спеціальним фондами державного бюджету?
10. Як здійснюються операції за платежами до бюджету, які розподіляються між державним та місцевими бюджетами?
11. Яким чином здійснюється облік та складання звітності про надходження коштів до Державного бюджету України?

РОЗДІЛ 9

КАЗНАЧЕЙСЬКЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ

МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Основні терміни та поняття: місцеві бюджети, доходи місцевих бюджетів, місцеві податки та збори, комунальний податок, ринковий збір, збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівля, збір на видачу ордера на квартиру, збір на паркування автотранспорту, курортний збір, готельний збір, податок з реклами, збір з власників собак, збір за проведення місцевих аукціонів, конкурсного розпродажу і лотерей, збір за право використання місцевої символіки, видатки місцевих бюджетів, бюджет розвитку місцевих бюджетів, міжбюджетні відносини, міжбюджетне фінансування, міжбюджетні трансферти, дотація вирівнювання, субвенції, рішення про місцевий бюджет

9.1. Склад та структура місцевих бюджетів

Місцевими бюджетами визнаються бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування. До складу бюджетів місцевого самоврядування відносять бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань.

Місцевий бюджет відповідно до Бюджетного кодексу містить в собі надходження і витрати на виконання повноважень органів влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Ці надходження і витрати складають єдиний баланс відповідного бюджету.

Відповідно до статей 64, 66, 68 та 69 Бюджетного кодексу України до місцевих бюджетів зараховуються наступні надходження:

До доходів, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, належать такі податки і збори (обов'язкові платежі):

1) прибутковий податок з громадян:

- до доходів бюджетів міст Києва і Севастополя зараховується 100 відсотків загального обсягу прибуткового податку з громадян, що справляється на території цих міст
- до доходів бюджетів міст республіканського (в Автономній Республіці Крим) та обласного значення зараховується 75 відсотків від загального обсягу прибуткового податку з громадян, що справляється на території цих міст
- до доходів бюджетів міст районного значення, сіл, селищ чи їх об'єднань зараховується 25 відсотків від загального обсягу прибуткового податку з громадян, що справляється на цій території.

2) державне мито в частині, що належить відповідним бюджетам;

- 3) плата за ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності та сертифікати, що видаються виконавчими органами відповідних рад;
- 4) плата за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, що справляється виконавчими органами відповідних рад;
- 5) плата за торговий патент на здійснення деяких видів підприємницької діяльності (за винятком плати за придбання торгових патентів пунктами продажу нафтопродуктів (автозаправними станціями, заправними пунктами), що справляється виконавчими органами відповідних рад;
- б) надходження адміністративних штрафів, що накладаються виконавчими органами відповідних рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями;
- 7) єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва у частині, що належить відповідним бюджетам.

Для забезпечення реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм територіальних громад доходи бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів, які враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, формуються за рахунок:

- 1) 25 відсотків прибуткового податку з громадян, що справляється на відповідній території;
- 2) 25 відсотків плати за землю, що справляється на території Автономної Республіки Крим та відповідної області;
- 3) плати за ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності та сертифікати, що видаються Радою міністрів Автономної Республіки Крим та обласними державними адміністраціями.

Для забезпечення реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм територіальних громад доходи районних бюджетів, які враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, формуються за рахунок:

- 1) 50 відсотків прибуткового податку з громадян, що справляється на території сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань;
- 2) 15 відсотків плати за землю, що сплачується на території сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань;
- 3) плати за ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності та сертифікати, що видаються районними державними адміністраціями;
- 4) плати за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, що справляється районними державними адміністраціями;
- 5) надходження адміністративних штрафів, що накладаються районними державними адміністраціями або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями.

Доходи місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів

- 1) місцеві податки і збори, що зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування;

- 2) 100 відсотків плати за землю - для бюджетів міст Києва та Севастополя; 75 відсотків плати за землю - для бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення; 60 відсотків плати за землю - для бюджетів сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань;
- 3) податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів у частині, що зараховується до відповідного бюджету;
- 4) надходження сум відсотків за користування тимчасово вільними бюджетними коштами;
- 5) податок на промисел, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;
- 6) надходження дивідендів, нарахованих на акції (частки, паї) господарських товариств, що є у власності відповідної територіальної громади;
- 7) плата за забруднення навколишнього природного середовища у частині, що зараховується до відповідного бюджету;
- 8) кошти від відчуження майна, яке знаходиться у комунальній власності, в тому числі від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення, що перебуває у комунальній власності;
- 9) фіксований сільськогосподарський податок у частині, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;
- 10) плата за оренду майнових комплексів, що знаходяться у комунальній власності;
- 11) надходження від місцевих грошово-речових лотерей;
- 12) плата за гарантії, надані з дотриманням умов, визначених статтею 17 цього Кодексу;
- 13) гранти та дарунки у вартісному обрахунку;
- 14) власні надходження бюджетних установ, що утримуються за рахунок коштів відповідного бюджету;
- 15) податок на прибуток підприємств комунальної власності;
- 16) платежі за спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення;
- 17) інші надходження, передбачені законом.

До місцевих податків і зборів, які зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування області, належать:

1) **комунальний податок** – сплачують юридичні особи, місцезнаходженням яких є відповідне село, селище чи місто. Граничний розмір не повинен перевищувати 10% річного фонду оплати праці, обчисленого виходячи з розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян;

2) **ринковий збір** – сплачують юридичні особи та громадяни за торгові місця на ринках і в павільйонах, на критих та відкритих столах, майданчиках для торгівлі з автомашин, візків, мотоциклів. Справляється за кожен день торгівлі. Розмір не повинен перевищувати 20% мінімальної заробітної плати для громадян і трьох мінімальних заробітних плат для юридичних осіб;

3) **збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі** – плата за оформлення та видачу дозволів на торгівлю у спеціально відведених для

цього місцях. Справляється з юридичних осіб та громадян, які реалізують сільськогосподарську, промислову продукцію та інші товари залежно від площі торгового місця, його територіального розміщення та виду продукції. Граничний розмір збору – 20 неоподаткованих мінімумів для суб'єктів, що постійно здійснюють торгівлю у спеціально відведених для цього місцях, і одного неоподаткованого мінімуму в день – за одноразову торгівлю;

4) **збір за видачу ордера на квартиру** – сплачується за послуги, пов'язані з видачею документа, що дає право на заселення квартири. Не повинен перевищувати 30% неоподаткованого мінімуму доходів громадян. Сплачується через установи банків до одержання ордера;

5) **збір за паркування автотранспорту** – сплачується юридичними особами та громадянами, які паркують автомобілі в спеціально обладнаних або відведених для цього місцях. Сплачується водіями на місці парковки;

6) **курортний збір** – справляється в курортній місцевості. Сплачується платниками за місцем їх тимчасового проживання і не може перевищувати 10% неоподаткованого мінімуму доходів громадян;

7) **готельний збір** – сплачується особами, які проживають у готелях в розмірі, що не повинен перевищувати 20% добової вартості найманого житла. Справляється і перераховується до бюджету адміністрацією готелю;

8) **податок з реклами** – сплачується юридичними особами та громадянами. Об'єктом оподаткування є вартість послуг за встановлення та розміщення реклами;

9) **збір з власників собак** – сплачується громадянами – власниками собак. Справляється за кожен рік. Розмір збору не може перевищувати 10% неоподаткованого мінімуму доходів громадян;

10) **збір за проведення місцевих аукціонів, конкурсного розпродажу і лотерей** – сплачують юридичні особи і громадяни. Граничний розмір не повинен перевищувати 0,1% вартості заявлених до місцевих аукціонів, конкурсного розпродажу товарів або від суми, на яку випускається лотерея, але не більше трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з кожного учасника;

11) **збір за право використання місцевої символіки** – справляється з юридичних осіб усіх форм власності та фізичних осіб - суб'єктів підприємницької діяльності, які використовують місцеву символіку під час виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг. Справляється щорічно під час видачі дозволу або продовження строку його дії. Не повинен перевищувати 30 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з юридичних осіб та 2 неоподатковуваних мінімумів з фізичних осіб.

Видатки місцевих бюджетів включають бюджетні призначення, встановлені рішенням про місцевий бюджет, на конкретні цілі, що пов'язані з реалізацією програм, перелік яких визначено статтями 88 - 91 Бюджетного кодексу (див. тему Касове виконання державного бюджету за видатками).

У видатковій частині місцевих бюджетів окремо передбачаються видатки поточного бюджету і видатки бюджету розвитку.

Кошти поточного бюджету спрямовуються на фінансування установ і закладів, що утримуються за рахунок бюджетних асигнувань, і не належать до бюджету розвитку.

Кошти бюджету розвитку спрямовуються на реалізацію програм соціально-економічного розвитку відповідної території, пов'язаних із здійсненням інвестиційної та інноваційної діяльності, а також на фінансування субвенцій та інших видатків, пов'язаних з розширенням відтворенням.

Бюджет розвитку місцевих бюджетів

Надходження до бюджету розвитку місцевих бюджетів включають:

- кошти від відчуження майна, яке знаходиться у комунальній власності, в тому числі від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення;
- надходження дивідендів, нарахованих на акції (частки, паї) господарських товариств, що є у власності відповідної територіальної громади;
- кошти від повернення позик, які надавалися з відповідного бюджету до набрання чинності цим Кодексом, та відсотки, сплачені за користування ними;
- кошти, які передаються з іншої частини місцевого бюджету за рішенням відповідної ради;
- запозичення, здійснені у порядку, визначеному цим Кодексом та іншими законами України (крім випадку, передбаченого статтею 73 Кодексу);
- субвенції з інших бюджетів на виконання інвестиційних проектів.

До витрат бюджету розвитку місцевих бюджетів належать:

- погашення основної суми боргу відповідно Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування (крім боргу, що утворюється за умовами, визначеними статтею 73 Бюджетного кодексу);
- капітальні вкладення;
- внески органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування у статутні фонди суб'єктів підприємницької діяльності.

Бюджет розвитку місцевих бюджетів є складовою частиною спеціального фонду місцевих бюджетів.

9.2. Міжбюджетні відносини та їх регулювання

Міжбюджетні відносини – це відносини між державою, Автономною

Республікою Крим та місцевим самоврядуванням щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією України та законами України.

Метою регулювання міжбюджетних відносин є забезпечення відповідності між повноваженнями на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами України за бюджетами, та бюджетними ресурсами, які повинні забезпечувати виконання цих повноважень.

Концептуальні основи реформування міжбюджетних відносин закладені у Бюджетному кодексі. Це:

- затвердження чіткої логічної процедури послідовного ухвалення рішень у бюджетному процесі з чітко окресленими межами для посадових осіб, які відповідальні за формування та використання бюджетних коштів;

- встановлення чітких правил формування місцевих бюджетів (прозорість бюджетного процесу, самостійність формування власних бюджетів, заборона створення позабюджетних фондів органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та бюджетними установами);

- розмежування видатків між рівнями бюджетної системи, зміцнення власної доходної бази територіальних громад, запровадження нової системи фінансового вирівнювання, формульний підхід до обрахунку міжбюджетних трансфертів, що враховуватиме як потребу у видатках певного бюджету, так і спроможність цього бюджету залучати ті чи інші доходи;

- стимули до збільшення надходжень та ефективного використання бюджетних коштів (визначення доходів та видатків місцевих бюджетів, що враховуються та не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів;

- формування бюджету розвитку;

- створення ефективного механізму державних та місцевих запозичень, обслуговування державного боргу з метою зміцнення доходної бази державного та місцевих бюджетів, а також мінімізації їхніх втрат.,,

організація ефективного фінансового контролю затвердження та виконання державного та місцевих бюджетів, використання коштів цих бюджетів. Розмежування компетенції органів державного фінансового контролю та організація їх ефективної взаємодії, шляхи забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів.

створення умов для підвищення відповідальності (публічність рішень, залучення громадськості до бюджетного процесу).

Важливим кроком у реформуванні міжбюджетних відносин стало казначейське обслуговування касового виконання місцевих бюджетів. Запровадження казначейської системи виконання місцевих бюджетів (з 1.01.2002 року – за доходами, а з 1.01.2003 року і за видатками) забезпечить чітку процедуру проходження бюджетних коштів, а саме: бюджетне призначення – бюджетний розпис – бюджетне асигнування – взяття бюджетного зобов'язання – виконання робіт і послуг – оплата бюджетного зобов'язання.

9.3. Міжбюджетне фінансування

Щоб досягти успіхів у збереженні макроекономічної стабільності, структурної перебудови державного сектора, підвищити ефективність і якість послуг та забезпечити економічне зростання на засадах соціальної справедливості, необхідно розв'язати проблеми в системі **міжбюджетного фінансування**. Серед найважливіших проблем, що притаманні міжбюджетному фінансуванню, можна виділити:

1) **інституційну та правову базу міжбюджетного фінансування**. Система органів влади в Україні передбачає більшу централізацію, ніж це передбачається (допускається) ступенем незалежності, наданим місцевим органам влади. Тому важливим є курс на децентралізацію;

2) **невідповідність між зобов'язаннями за видатками та джерелами фінансування** (непрофінансований мандат);

3) **місцеві органи влади практично не мають стимулів до підвищення обсягу своїх надходжень** у контексті бюджету та управління своїми ресурсами прозорими та раціональними методами. Жодна система міжбюджетного фінансування не може функціонувати ефективно, якщо немає стимулів збільшувати надходження та підвищувати відповідальність за використання цих ресурсів;

4) система міжбюджетного фінансування розвивалася хаотично й непередбачувано, що ускладнює органам влади усіх рівнів прогнозування й управління своїми ресурсами. Це в першу чергу стосується **трансфертів**. Проведення розрахунків на підставі формули – найважливіший крок до передбачуваності;

5) хоча органи влади місцевого рівня повинні робити значний внесок у забезпечення суспільних благ та інфраструктури, дуже мало які з них мають **можливості фінансувати необхідні інвестиції**.

Інституційна та правова база міжбюджетних відносин визначає як саму структуру органів влади, так і середовище й стимули для взаємозв'язків між органами влади різних рівнів. У центрі будь-якої системи міжбюджетного фінансування перебуває чітке визначення кола обов'язків органів влади різних рівнів та ефективність виконання ними своїх функціональних обов'язків.

Першим кроком до зміцнення системи міжбюджетного фінансування має бути досягнення консенсусу щодо найважливішого кола відповідальності для кожного рівня влади та ступеня децентралізації, пов'язаного з цим розподілом відповідальності. Відповідальність органів влади певного рівня слід привести у відповідність із їхніми правами щодо прийняття рішень.

Наступним важливим кроком до зміцнення правової та інституційної бази системи міжбюджетного фінансування має бути перегляд чинних базових законів і виправлення наявних невідповідностей. Це дозволить підвищити прозорість системи, а також заповнити прогалини щодо ключових питань функціонування системи. Адже внаслідок щорічних змін правил формування місцевих бюджетів, неузгодженості окремих положень, стара система сприяла непередбачуваності й непрозорості.

Найсуттєвішою проблемою, породженою старою системою, є **незацікавленість місцевих органів влади у збільшенні надходжень**. Будь-яке збільшення місцевих надходжень, або заходи щодо зменшення видатків зводиться нанівець зменшенням частки регулюючих податкових надходжень або трансфертів. Щорічні зміни нормативів відрахувань від загальнодержавних податків і зборів, що спрямовуються до місцевих бюджетів, не задавали стимулів до збільшення надходжень. Очевидно підвищення рівня автономії дасть змогу посилити зв'язок між послугами та затратами. Структура доходів не тільки відображає цінності територіальної громади, але й ставлення громадян до органів місцевого самоврядування значною мірою формується під впливом їх відчуттів щодо справедливості структури доходів. Під справедливістю мається на увазі рівномірний розподіл як тягара відшкодувань до бюджету, так і користі від громадських послуг.

Особливістю міжбюджетних відносин в умовах децентралізації економіки є запровадження **врівноважуючих або вирівнювальних трансфертів**, які би враховували різницю між розрахунковими потребами бюджетів місцевого самоврядування у видатках з його доходними можливостями, забезпечуючи при цьому різні фіскальні потреби. Продумана трансфертна система повинна включати окремі трансфертні програми, що слугують кожній своїй меті.

Бюджетний кодекс передбачає систему **міжбюджетних трансфертів - коштів, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого**. Основне завдання трансфертів – вирішувати проблеми вертикальної незбалансованості, що виникає внаслідок невідповідності між відповідальністю за видатки та податкоспроможністю (можливостями збору податків на місцевому рівні). Система трансфертів сприяє також згладжуванню нерівностей між адміністративно-територіальними одиницями (нерівність по горизонталі), зумовлених соціально-економічними особливостями та можливостями кожного регіону. Основними характерними рисами системи трансфертів, що впливають на усю систему міжбюджетних відносин, є її передбачуваність та стимули, які вона створює для всіх рівнів управління.

Стара система трансфертів не задовольняла жодної з умов, необхідних для ефективної роботи такої системи, зокрема:

- її здатність забезпечити місцеві органи влади ресурсами, достатніми для виконання покладених на них зобов'язань;
- забезпечення достатніх зборів податків місцевими органами влади та уникнення фіскального дефіциту. Надання трансфертів базувалося на підході “покриття дефіциту”, що створювало для місцевих органів влади стимули підтримувати видатки на високому рівні, зберігати наявну мережу та не надавати значної уваги збільшенню надходжень до місцевих бюджетів;
- ступінь, до якого вона здатна забезпечити справедливість. Стара система базувалася на розподілі фінансових ресурсів між регіонами, що склався раніше (принцип від досягнутого).

Бюджетний кодекс передбачає використання наступних видів

трансфертів:

- **дотація вирівнювання** – міжбюджетний трансферт на вирівнювання доходної спроможності бюджету, який його отримує;
- **субвенції** – міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному тим органом, який прийняв рішення про надання субвенції. Розрізняють субвенції на:
  - а) здійснення програм соціального захисту;
  - б) компенсацію втрат доходів бюджетів місцевого самоврядування на виконання власних повноважень внаслідок надання пільг, встановлених державою;
  - в) виконання інвестиційних проектів;
- інші кошти, що передаються до Державного бюджету України та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів.

Бюджетний кодекс передбачає також інші види бюджетних трансфертів:

- цільові субвенції з державного бюджету містам Києву та Севастополю, Автономній Республіці Крим, областям, містам обласного значення та районам на фінансування програм соціального захисту;
- цільові субвенції на інвестиційні цілі надаватимуться бюджетам Києва, Севастополя, обласним бюджетам та республіканському бюджету АРК. Ці субвенції можуть далі розподілятися між органами місцевого самоврядування, оскільки в багатьох випадках вплив інвестиції не обмежується певною територією. Це певною мірою підкреслює провідну роль обласного рівня в інвестиційному розвитку територій. Цільові інвестиційні субвенції можуть вимагати внеску з бюджету одержувача;
- трансферти можуть також відбуватися між бюджетами самоврядування на договірній основі в обмін на бюджетні послуги, які надає одержувач трансферту. Наприклад, міста районного підпорядкування, села та селища можуть укласти між собою або з іншими місцевими самоврядуваннями угоди про надання послуг, пов'язаних із виконанням власних видаткових повноважень. Така необхідність може бути викликана економічними факторами (доцільність в об'єднанні коштів, ефективніше надання послуги іншим бюджетом тощо).

Важливим кроком на шляху зміцнення системи трансфертів є визначення цілей, яких вона має досягти, та визначення загальної суми, яка розподілятиметься у вигляді трансфертів. Держава визнає соціальний захист своєю прерогативою і перебирає його фінансування на себе через прямі та зв'язані субвенції. Щодо субвенції на здійснення програм соціального захисту, то уже в бюджеті 2001 року видатки на комунальні субсидії та пільги ветеранам війни та праці фінансувалися з державного бюджету у вигляді цільової субвенції. Наступним кроком має бути перехід до системи адресного грошового відшкодування пільг, встановлених державою, для уникнення явища “непрофінансованого мандату”, коли держава наділяє органи місцевого

самоврядування певними зобов'язаннями не підкріплюючи їх фінансовими ресурсами.

Згідно положень Бюджетного кодексу за рахунок міжбюджетних трансфертів передбачено фінансування наступних видатків:

- відшкодування витрат на надання населенню житлових субсидій;
- державна допомога сім'ям з дітьми;
- державна соціальна допомога інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам;
- утримання притулків для неповнолітніх;
- допомога по нагляду за інвалідами I чи II групи внаслідок психічного розладу;
- виплата компенсацій реабілітованим;
- інші програми з соціального захисту населення.

При цьому відшкодування витрат на надання населенню житлових субсидій, державна допомога сім'ям з дітьми, державна соціальна допомога інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам будуть провадитися за рахунок субвенцій з державного бюджету, решта - за рахунок дотацій вирівнювання.

Статтею 37 закону "Про Державний бюджет України на 2002 рік" передбачено розподіл надпланових надходжень доходів загального фонду державного бюджету на території областей, Автономної Республіки Крим та м. Севастополя у пропорції 50 на 50 між державним та місцевими бюджетами. Розподіл між відповідними місцевими бюджетами передбачено у таких пропорціях:

- до обласного бюджету - 12,5 відсотка;
- до бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення та бюджетів районів - 37,5 відсотка;
- до бюджету міста Севастополя - 50 відсотків;
- до бюджету автономної Республіки Крим - 62,5 відсотка.

Зазначені надходження до відповідних місцевих бюджетів відображаються у звітності як додаткова дотація, отримана з державного бюджету понад обсяг дотації вирівнювання.

Що стосується субвенцій з Державного бюджету України на виконання інвестиційних проектів, то вони надаються на засадах конкурентності між бюджетами місцевого самоврядування та передбачають фінансову участь бюджету - отримувача субвенції у здійсненні програми чи проекту. Органи місцевого самоврядування, у яких середньорічний фактичний обсяг видатків на утримання бюджетних установ за три останні бюджетні періоди менший за обсяг, визначений згідно з фінансовими нормативами бюджетної забезпеченості, мають пріоритетне право на отримання субвенції на виконання інвестиційних проектів.

Основні засади надання субвенцій визначаються окремим законом, порядок та умови їх надання визначаються Кабінетом Міністрів України, а обсяг субвенцій на наступний бюджетний період визначається законом про Державний бюджет України.

Нова система трансфертів із державного бюджету, що обраховується на

основі розрахункових нормативів, є значним кроком уперед на шляху до адекватного забезпечення місцевого самоврядування коштами у справедливій і менш викривлений спосіб. Обсяг кошику доходів відповідного бюджету визначається із застосуванням індексу відносної податкоспроможності відповідного бюджету на основі даних про фактичне виконання відповідного бюджету за три останні бюджетні періоди.

Розширення самостійності органів місцевого самоврядування об'єктивно потребує створення відповідної системи контролю за їх діяльністю. Як свідчить світовий досвід, такий контроль доцільно будувати у формі:

- фінансового, який забезпечує відповідність фінансової діяльності нормам та вимогам діючого законодавства;
- адміністративного за виконанням органами місцевого самоврядування своїх функцій з точки зору ефективності використання коштів та ресурсів.

Важливого значення набуває розширення контролю з боку територіальних громад. Необхідно створити безпосередню систему підзвітності органів місцевого самоврядування перед громадськістю (територіальними громадами).

Надання значної незалежності органам місцевого самоврядування ставить питання контролю та підзвітності осіб, що реалізують владу. Повинна бути організована потужна аудиторська інституція з достатніми повноваженнями на здійснення перевірок усіх громадських суб'єктів. Однак, навіть організована найкращим чином аудиторська інституція не може сама по собі гарантувати правильності функціонування органів місцевого самоврядування. Для цього необхідно встановити тісну, цілісну та широку правову основу, найважливішими складовими якої є нормативні акти, що стосуються забезпечення, управління правами власності, позичання коштів. Усі ці нормативні акти повинні ставити за мету обмеження рівня ризику через втрати, спричинені неналежними, нераціональними (а можливо корупційними) рішеннями, що перешкодили нормальному функціонуванню місцевих чи регіональних громад.

9.4. Складання, розгляд, затвердження, виконання місцевих бюджетів

9.4.1. Порядок складання, розгляду і затвердження місцевих бюджетів

Відповідно до Бюджетного кодексу місцевий бюджет містить надходження і витрати на виконання повноважень органів влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Ці надходження та витрати складають єдиний баланс відповідного бюджету. Основними власними джерелами доходів є закріплені за місцевими бюджетами податки і збори, які враховуються при визначенні

обсягів міжбюджетних трансфертів, а також доходи, що не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів. Зовнішні джерела включають дотації, субвенції та запозичення.

Особливістю бюджетної політики на сучасному етапі є формування бюджету за *програмно-цільовим методом*. Складання бюджету передбачає визначення та аналіз ресурсів, необхідних для реалізації програм і, відповідно, досягнення поставлених цілей та оцінка очікуваних результатів. На цьому етапі головний розпорядник коштів на підставі плану своєї діяльності на коротко-та середньостроковий періоди більш чітко розподіляє людські, матеріальні та інші ресурси, необхідні для виконання певної програми, обраховує їх вартісну оцінку, і приводить у відповідність до можливостей бюджету. У результаті подається бюджетний запит Міністерству фінансів для включення відповідної програми до бюджету. При цьому, обсяг видатків на відповідну бюджетну програму визначається виходячи з результатів роботи головного розпорядника у минулих та поточному роках, оцінки плану його діяльності на коротко- та середньостроковий періоди щодо відповідності програмним та прогнозним документам Уряду, очікуваних результатів реалізації програми на плановий та наступні роки, та граничного обсягу видатків головного розпорядника, доведеного Мінфіном.

Організація складання проектів республіканського бюджету Автономної Республіки Крим та відповідних місцевих бюджетів згідно Бюджетного кодексу покладена на Раду Міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та виконавчі органи відповідних рад. Відповідно до статті 75 (частина 8) Бюджетного кодексу Міністерство фінансів України доводить їм особливості складання розрахунків до проектів бюджетів на наступний бюджетний період.

Згідно з типовою формою бюджетних запитів, визначеною Міністерством фінансів України, і відповідно до статті 34 Бюджетного кодексу та з урахуванням особливостей складання проектів місцевих бюджетів місцеві фінансові органи розробляють і доводять до головних розпорядників бюджетних коштів інструкції з підготовки бюджетних запитів.

Головні розпорядники бюджетних коштів організують розроблення бюджетних запитів для подання місцевим фінансовим органам в терміни та порядку, встановлені цими органами. У бюджетних запитах головних розпорядників коштів місцевих бюджетів зазначається основна інформація, необхідна для складання пропозиції стосовно бюджету на відповідний рік, яка подається на розгляд місцевого фінансового органу. Складання бюджетних запитів загалом починається з доведення місцевими фінансовими органами до головних розпорядників бюджетних коштів інструкції з підготовки бюджетних запитів, розроблених на основі типової форми визначеної Міністерством фінансів України з урахуванням особливостей складання проектів місцевих бюджетів.

Після отримання бюджетних запитів головних розпорядників бюджетних коштів офіційно починається процес розгляду бюджету. Цей процес завершується, коли місцевий фінансовий орган закінчує розробку остаточних

рекомендацій місцевій державній адміністрації, виконавчому органу відповідної ради стосовно бюджету.

Місцеві фінансові органи на будь-якому етапі складання і розгляду проектів місцевих бюджетів проводять аналіз бюджетного запиту з точки зору його відповідності меті, пріоритетності, а також дієвості та ефективності використання бюджетних коштів. На основі результатів аналізу керівник місцевого фінансового органу приймає рішення про включення бюджетного запиту до пропозиції проекту місцевого бюджету перед поданням його на розгляд відповідно Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям та виконавчим органам відповідних рад.

Виконавчі органи сільських, селищних, міських (міст районного значення) рад, районні державні адміністрації в містах Києві та Севастополі подають відповідно районним чи міським фінансовим органам пропозиції щодо показників проектів відповідних бюджетів.

Після схвалення Кабінетом Міністрів України проекту закону про Державний бюджет України Міністерство фінансів України доводить Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям та виконавчим органам відповідних рад розрахунки прогнозних обсягів міжбюджетних трансфертів, методику їх визначення та інші показники, необхідні для складання проектів місцевих бюджетів, а також пропозиції щодо форми проекту рішення про місцевий бюджет (типова форма рішення).

У тижневий термін після ухвалення закону про Державний бюджет України в другому читанні Кабінет Міністрів України доводить Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям та виконавчим органам відповідних рад положення та показники міжбюджетних відносин (обсяги міжбюджетних трансфертів для відповідних бюджетів і текстові статті, що визначають особливості міжбюджетних відносин на наступний бюджетний період), які були проголосовані Верховною Радою України при прийнятті проекту закону про Державний бюджет України в другому читанні.

На підставі отриманої інформації Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та виконавчі органи відповідних рад готують **проекти рішень про відповідні місцеві бюджети.**

Проект рішення про місцевий бюджет перед його розглядом на сесії Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної ради схвалюється Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевою державною адміністрацією чи виконавчим органом відповідної ради. Разом з ним необхідно подавати:

1) пояснювальну записку до проекту рішення, яка повинна містити:

а) інформацію про соціально-економічний стан відповідної адміністративно-територіальної одиниці і прогноз її розвитку на наступний бюджетний період, які покладено в основу проекту місцевого бюджету;

б) оцінку надходжень доходів з урахуванням втрат доходів у результаті наданих відповідною радою податкових пільг;

в) пояснення до основних положень проекту рішення про місцевий бюджет, включаючи аналіз пропонованих обсягів видатків щодо функцій та програм. Обґрунтування включають бюджетні показники за попередній, поточний, наступний бюджетні періоди в розрізі класифікації видатків бюджету;

г) обґрунтування особливостей міжбюджетних взаємовідносин (для районних, міських з районним поділом, міських, що об'єднують бюджети села, селища, міста районного значення) та надання субвенцій на виконання інвестиційних проектів (для бюджету Автономної Республіки Крим, бюджетів міст Києва та Севастополя, обласних бюджетів);

г) інформацію щодо погашення боргу Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування, обсягів та умов запозичень;

2) прогноз показників відповідного бюджету за основними видами доходів, видатків та фінансування на наступні три бюджетні періоди;

3) проект показників зведеного бюджету району, міста з районним поділом, міста, що об'єднує бюджети села, селища, міста районного значення;

4) показники видатків, необхідні на наступні бюджетні періоди для завершення проектів, що враховані в бюджеті, за умови, якщо реалізація проекту триває більше одного бюджетного періоду;

5) перелік інвестиційних програм на наступний бюджетний період та на наступні три бюджетні періоди;

6) інформацію про хід виконання відповідного бюджету у поточному бюджетному періоді;

7) пояснення головних розпорядників бюджетних коштів до проекту відповідного бюджету (подаються до бюджетної комісії відповідної ради);

8) інші матеріали, обсяг і форму яких визначає Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцева державна адміністрація чи виконавчий орган відповідної ради.

Рішення про місцевий бюджет – нормативно-правовий акт Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи відповідної ради, виданий в установленому законодавством України порядку, що містить затверджені повноваження відповідно Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевій державній адміністрації або виконавчому органу місцевого самоврядування здійснювати виконання місцевого бюджету протягом бюджетного періоду.

Рішенням про місцевий бюджет визначаються:

1) загальна сума доходів і видатків (з розподілом на загальний та спеціальний фонди), а також з розподілом видатків на поточні і капітальні;

2) граничний обсяг річного дефіциту (профіциту) місцевого бюджету в наступному бюджетному періоді і боргу Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування на кінець наступного бюджетного періоду; повноваження щодо надання гарантій Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування, а також розміри цих гарантій.

3) бюджетні призначення головним розпорядникам коштів за бюджетною класифікацією;

- 4) доходи бюджету за бюджетною класифікацією;
- 5) бюджетні призначення міжбюджетних трансфертів;
- 6) додаткові положення, що регламентують процес виконання бюджету.

Бюджет Автономної Республіки Крим, обласні і районні бюджети, міські (міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення) бюджети на наступний бюджетний період **затверджуються** рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної обласної, районної чи міської ради не пізніше ніж у двотижневий термін після офіційного опублікування закону про Державний бюджет України.

Міські (міст районного значення) бюджети, районні у містах (якщо такі створено), селищні та сільські бюджети на наступний бюджетний період затверджуються відповідно рішеннями міської, районної в місті, селищної або сільської ради не пізніше ніж у двотижневий термін після затвердження районного чи міського (міст Києва і Севастополя, міста республіканського Автономної Республіки Крим чи міста обласного значення) бюджету.

Якщо до початку нового бюджетного періоду не прийнято відповідне рішення про місцевий бюджет, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та виконавчі органи відповідних рад мають право здійснювати витрати з відповідного бюджету лише на ті цілі, які визначені у рішенні про місцевий бюджет на попередній бюджетний період. При цьому щомісячні видатки не можуть перевищувати 1/12 обсягу видатків, визначених рішенням відповідної ради про бюджет на попередній бюджетний період, крім випадків, передбачених частиною четвертою статті 15 та частиною четвертою статті 23 Бюджетного кодексу. До прийняття рішення про місцевий бюджет на поточний бюджетний період провадити капітальні видатки забороняється.

9.4.2. Виконання місцевих бюджетів

Під виконанням бюджетів слід розуміти забезпечення своєчасного і повного надходження запланованих доходів у цілому і за кожним джерелом зокрема, а також своєчасного, повного і безперервного фінансування передбачених бюджетами заходів.

Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних рад або міські, селищні чи сільські голови (в разі, якщо відповідні виконавчі органи не створені) забезпечують виконання відповідних місцевих бюджетів. Місцеві фінансові органи здійснюють загальну організацію та управління виконанням відповідного місцевого бюджету, координують діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету.

Безпосередню участь у виконанні бюджетів беруть підприємства, організації та установи усіх форм власності, а також громадяни, які в обов'язковому порядку виконують свої зобов'язання перед бюджетом. Чинним законодавством передбачено, що податки, збори та інші обов'язкові платежі зараховуються до бюджетів повністю, незалежно від їхнього цільового призначення.

Усі розташовані на території України суб'єкти підприємницької діяльності, незалежно від форм власності і підпорядкованості, а також громадяни, які сплачують податки, збори та інші обов'язкові платежі до бюджету, можуть фінансуватися з бюджету та одержувати за рахунок коштів бюджетів виплати відповідно до програм економічного та соціального розвитку.

Бюджетні установи фінансуються згідно з кошторисами доходів і видатків. Керівники цих установ зобов'язані використовувати бюджетні кошти раціонально, економно, ефективно, не допускати перевитрат коштів, забезпечувати їхнє цільове використання.

Казначейське обслуговування місцевих бюджетів здійснюється територіальними органами Державного казначейства України і передбачає здійснення:

- 1) операцій з коштами місцевих бюджетів;
- 2) розрахунково-касового обслуговування розпорядників коштів місцевих бюджетів;
- 3) контролю бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень, прийнятті зобов'язань та проведенні платежів;
- 4) бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання місцевих бюджетів.

Місцевий бюджет виконується за розписом, який затверджується керівником місцевого фінансового органу. Керівник місцевого фінансового органу протягом бюджетного періоду забезпечує відповідність розпису місцевого бюджету встановленим бюджетним призначенням.

Місцевий фінансовий орган у процесі виконання місцевого бюджету за доходами здійснює прогнозування та аналіз доходів відповідного бюджету.

Податки, збори (обов'язкові платежі) та інші доходи місцевого бюджету зараховуються безпосередньо на рахунки відповідного бюджету, відкриті в територіальному органі Державного казначейства України, і не можуть акумулюватися на рахунках органів стягнення.

Казначейське обслуговування місцевих бюджетів передбачає, що виконання місцевих бюджетів за видатками здійснюватиметься наступним чином:

Відповідно до затвердженого бюджетного розпису розпорядники коштів місцевих бюджетів одержують бюджетні асигнування, що є підставою для затвердження кошторисів.

Розпорядники бюджетних коштів беруть бюджетні зобов'язання та провадять видатки тільки в межах бюджетних асигнувань, встановлених кошторисами.

Після отримання товарів, робіт та послуг відповідно до умов взятого бюджетного зобов'язання розпорядник бюджетних коштів приймає рішення про їх оплату та подає доручення на здійснення платежу органу Державного казначейства України.

Державне казначейство України здійснює платежі за дорученнями розпорядників бюджетних коштів у разі:

- 1) наявності відповідного бюджетного зобов'язання для платежу у бухгалтерському обліку виконання відповідного бюджету;
- 2) відповідності напрямів витрачання бюджетних коштів бюджетному асигнуванню;
- 3) наявності у розпорядників бюджетних коштів невикористаних бюджетних асигнувань.

Рішення про внесення змін до рішення про місцевий бюджет ухвалюється відповідною радою за поданням офіційного висновку місцевого фінансового органу про перевиконання чи недовиконання доходної частини загального фонду відповідного бюджету. Факт перевиконання (недоотримання) доходної частини загального фонду місцевого бюджету визнається на підставі офіційних висновків місцевого фінансового органу за підсумками трьох кварталів при перевищенні (недоотриманні) доходів загального фонду місцевого бюджету, врахованих у розписі місцевого бюджету на відповідний період, більше ніж на 15 відсотків.

Після прийняття рішення про місцевий бюджет розпорядникам коштів забороняється приймати рішення, що призводять до виникнення нових бюджетних зобов'язань місцевих бюджетів, які не забезпечені бюджетними асигнуваннями, без визначення джерел коштів, виділених державою для виконання цих зобов'язань.

Якщо до початку нового бюджетного періоду не прийнято відповідне рішення про місцевий бюджет, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та виконавчі органи відповідних рад мають право здійснювати витрати з відповідного бюджету лише на цілі, які визначені у рішенні про місцевий бюджет на попередній бюджетний період. При цьому щомісячні видатки не можуть перевищувати 1/12 обсягу видатків, визначених рішенням відповідної ради про бюджет на попередній бюджетний період. До прийняття рішення про місцевий бюджет на поточний бюджетний період провадити капітальні видатки забороняється.

Територіальні органи Державного казначейства України складають та подають відповідним місцевим фінансовим органам баланси, звіти про виконання місцевих бюджетів та інші фінансові звіти за правилами та формами, встановленими Державним казначейством України за погодженням з Міністерством фінансів України та Рахунковою палатою. Зведені показники звітів про виконання бюджетів одночасно подаються територіальними органами Державного казначейства України відповідно Міністерству фінансів Автономної Республіки Крим, фінансовим органам місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів відповідних рад.

9.5. Виконання місцевих бюджетів органами Державного казначейства

9.5.1. Загальні положення щодо переходу на казначейське обслуговування місцевих бюджетів

Відповідно до статті 78 Бюджетного кодексу виконання місцевих бюджетів здійснюється фінансовими органами виконавчих органів місцевого самоврядування (в областях і районах - фінансовими органами держадміністрацій), на які покладено загальну організацію і управління виконанням відповідного місцевого бюджету та координацію діяльності учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету.

Для забезпечення органів місцевого самоврядування моніторингом і контролем за виконанням усіх трансакцій з коштами місцевих бюджетів згідно з пунктом 2 цієї статті в Україні впроваджується казначейська система обслуговування місцевих бюджетів органами Державного казначейства.

Донедавна місцевим бюджетам були притаманні хронічне перефінансування одних статей видатків та недофінансування інших, постійне накопичення кредиторської заборгованості, значні зловживання при проведенні фінансових операцій з коштами бюджетів та їх нецільове використання. Власне проблема тимчасової нестачі грошових коштів, що постає нині перед місцевими бюджетами, та покладення на казначейські органи функції покриття касових розривів у процесі управління грошовими потоками місцевих бюджетів стала ключовою при прийнятті рішення про переведення коштів місцевих бюджетів на казначейське обслуговування. При цьому такі операції мають здійснюватися шляхом використання тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на рахунках Державного казначейства замість залучення кредитів на ринку позикових капіталів.

Казначейське обслуговування місцевих бюджетів здійснюється органами Державного казначейства відповідно до рішень рад згідно з розписами відповідних місцевих бюджетів.

Казначейське обслуговування місцевих бюджетів здійснюється територіальними органами казначейства в межах функцій, визначених статтею 48 Бюджетного кодексу, а саме:

обслуговують місцеві бюджети за доходами та видатками, кошториси розпорядників та плани використання бюджетних коштів одержувачів коштів місцевих бюджетів;

установлюють механізм відкриття та відкривають аналітичні рахунки в управліннях Державного казначейства України для зарахування податків і зборів (обов'язкових платежів) у розрізі видів платежів, що зараховуються до місцевих бюджетів усіх рівнів;

здійснюють розподіл платежів між рівнями місцевих бюджетів відповідно до нормативів відрахувань, визначених Бюджетним кодексом України та рішеннями рад про бюджет;

здійснюють розподіл інших платежів, що зараховуються до місцевих бюджетів, у розмірах визначених законодавством та розподілені кошти перераховують за належністю;

готують платіжні документи і проводять повернення надміру та/або помилково сплачених до місцевих бюджетів платежів на підставі відповідних документів органів виконавчої влади, яким відповідно до закону надано право

стягнення до бюджету податків, зборів (обов'язкових платежів) та інших надходжень. Висновки щодо повернення надмірно та/або помилково сплачених до місцевих бюджетів платежів подаються органами стягнення на виконання до відповідних органів Державного казначейства. Органи казначейства протягом 5 робочих днів виконують отримані висновки. При умові надходження до органів Державного казначейства рішень органів судової влади про повернення коштів, ці рішення виконуються органами Держказначейства відповідно до вимог нормативно-правових актів, а копії цих рішень передаються до органів стягнення з метою інформування цих органів;

здійснюють розрахунки за міжбюджетними трансфертами та перераховують їх до відповідних бюджетів. Органи Державного казначейства України несуть відповідальність за повноту і своєчасність проведення розрахунків за міжбюджетними трансфертами бюджетів;

щоденно перераховують залишки надходжень на рахунки із здійснення видатків для кожного місцевого бюджету;

здійснюють операції по зарахуванню та перерахуванню коштів на аналітичні рахунки, відкриті в органах Держказначейства розпорядникам та одержувачам бюджетних коштів на підставі перевірених підтверджуючих документів, зареєстрованих зобов'язань, платіжних доручень та відповідно до планових показників, передбачених відповідними місцевими бюджетами і кошторисами розпорядників або планами використання бюджетних коштів одержувачів;

ведуть бухгалтерський облік операцій, що виникають у процесі виконання місцевих бюджетів, кошторисів розпорядників коштів та планів використання бюджетних коштів одержувачів коштів місцевих бюджетів;

здійснюють попередній фінансовий контроль за відповідністю платежів взятим зобов'язанням та бюджетним асигнуванням;

складають звітність про виконання місцевих бюджетів.

У процесі казначейського обслуговування місцевих бюджетів беруть участь й інші органи виконавчої влади, функції яких розподіляються наступним чином:

Фінансові органи:

здійснюють загальну організацію та управління виконанням відповідного місцевого бюджету, координують діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету;

беруть участь у складанні відповідних місцевих бюджетів;

затверджують розписи доходів загального та спеціального фонду відповідних місцевих бюджетів та забезпечують протягом бюджетного періоду відповідність розписів встановленим бюджетним призначенням;

повідомляють органи Державного казначейства про внесення змін у розпис доходів загального та спеціального фонду відповідних місцевих бюджетів;

здійснюють прогнозування та аналіз доходів місцевих бюджетів;

щоденно аналізують, згідно інформацій органів Державного казначейства, надходження податкових та інших обов'язкових платежів до

місцевих бюджетів у розрізі кодів класифікації доходів бюджету;
готують інформації про виконання місцевих бюджетів органам виконавчої влади;

аналізують звітність про виконання місцевих бюджетів та готують пропозиції за наслідками аналізу;

проводять звірку надходжень до місцевих бюджетів з відповідними органами Державного казначейства та Державної податкової служби.

Органи Державної податкової служби:

здійснюють облік податкових та інших обов'язкових платежів в розрізі видів надходжень та платників податків;

проводять звірку надходжень до місцевих бюджетів з відповідними органами Державного казначейства та фінансовими органами;

складають списки платників податків та подають їх органам Державного казначейства та фінансовим органам;

повідомляють платників податків про реквізити відкритих в органах Державного казначейства аналітичних рахунків для зарахування доходів до місцевих бюджетів;

складають звіти за формою 1-П та інші звіти, встановлені чинними нормативними документами, надають їх органам Державного казначейства та вищестоящим органам Державної податкової служби.

Контрольно – ревізійні органи:

здійснюють послідуочий контроль за використанням бюджетних коштів;
проводять тематичні перевірки та ревізії виконання місцевих бюджетів області.

Органи місцевого самоврядування:

складають, затверджують і виконують відповідні місцеві бюджети;
вносять і затверджують зміни до відповідних бюджетів;
встановлюють перелік місцевих податків та зборів, які сплачуються до відповідних місцевих бюджетів;

отримують у відділеннях Державного казначейства виписки з рахунків по обліку надходжень до місцевих бюджетів, на підставі яких здійснюють облік доходів.

Районні та обласна ради затверджують районні та обласний бюджети і контролюють їх виконання.

Районні та обласна державні адміністрації складають та виконують районні та обласний бюджети.

Платники податків сплачують платежі до місцевих бюджетів через установи банків, у яких вони обслуговуються.

Банківські установи, в яких обслуговуються платники податків:
перераховують грошові кошти через систему електронних платежів Національного банку України на аналітичні рахунки, відкриті в управліннях Державного казначейства в розрізі місцевих бюджетів та кодів бюджетної класифікації доходів.

Запровадження казначейської системи обслуговування місцевих бюджетів має стати важливим кроком у напрямку:

- створення єдиного механізму для впровадження засад реформування міжбюджетних відносин;
- формалізації єдиних процедур управління видатками на всіх стадіях виконання бюджету;
- посилення поточного контролю за дотриманням фінансової дисципліни та попередження нецільового використання коштів на стадії прийняття зобов'язань та здійсненні платежу;
- запровадження єдиного механізму управління коштами державного та місцевих бюджетів.

Разом з тим казначейська система виконання місцевих бюджетів не позбавляє місцеві органи влади прав, гарантованих їм Конституцією та Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні”, а створює належні умови для ефективного виконання покладених на них повноважень. Це відбувається завдяки посиленню контролю за витрачанням коштів місцевих бюджетів, отриманню від органів Держказначейства повної та оперативної інформації про фінансові операції з коштами місцевого бюджету і поліпшення управління бюджетними зобов'язаннями. При цьому органи місцевого самоврядування мають право приймати рішення у процесі виконання місцевого бюджету, а органи казначейства мають повноваження щодо забезпечення та контролю за реалізацією цих рішень з боку розпорядників бюджетних коштів місцевого бюджету.

Створення системи “єдиного казначейства” ставить місцеві органи влади в рівні умови, оскільки перерахування міжбюджетних трансфертів здійснюється органами Держказначейства відповідно до встановлених нормативів щоденних перерахувань від обсягу надходжень доходів державного бюджету на регіональні рахунки казначейства.

Казначейське виконання місцевих бюджетів значно посилює контроль за використанням бюджетними організаціями бюджетних коштів, передбачених на їхнє утримання і проведення заходів. Адже воно забезпечує щоденний контроль за цільовим і ефективним використанням бюджетних коштів, дотриманням штатної, фінансової і касової дисципліни, відповідність наданих до оплати документів (рахунків, договорів, актів виконаних робіт (наданих послуг) тощо) вимогам чинного законодавства.

9.5.2.Казначейське обслуговування місцевих бюджетів за доходами та перерахуванням міжбюджетних трансфертів

9.5.2.1.Організація роботи з виконання місцевих бюджетів за доходами

Порядок казначейського обслуговування місцевих бюджетів за доходами та перерахуванням міжбюджетних трансфертів (наказ Державного казначейства України № 17 від 31.01.2002 року) розроблено на виконання ст. 78 Бюджетного кодексу України, “Основних напрямів бюджетної політики на 2002 рік”, схвалених постановою Верховної Ради України від 21 червня 2001 року №

535/5726, та “Плану заходів із запровадження казначейського обслуговування місцевих бюджетів за доходами та перерахування міжбюджетних трансфертів до бюджетів усіх рівнів”, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 29.10.2001 № 482 “Про забезпечення запровадження з 1 січня 2002 року казначейського обслуговування місцевих бюджетів”.

Цей порядок регламентує організаційні взаємовідносини між органами Державного казначейства, фінансовими органами, платниками податків, зборів (обов'язкових платежів), що належать місцевим бюджетам, у процесі казначейського обслуговування органами Державного казначейства місцевих бюджетів за доходами при функціонуванні внутрішньої платіжної системи Державного казначейства України.

Для зарахування надходжень до місцевих бюджетів, в управліннях Державного казначейства відкриваються аналітичні рахунки в розрізі місцевих бюджетів та видів надходжень. Зазначені аналітичні рахунки відкриваються за балансовими рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів та відповідно до Інструкції про відкриття аналітичних рахунків для обліку операцій по виконанню бюджетів у системі Державного казначейства України, затвердженої наказом Державного казначейства України від 28 листопада 2000 року № 119 зі змінами і доповненнями.

Органи Державного казначейства повідомляють про відкриття та закриття рахунків для зарахування доходів місцевих бюджетів відповідні фінансові органи, органи державної податкової служби та банківські установи і доводять до них реквізити відкритих рахунків.

Органи державної податкової служби повідомляють платників податків про реквізити відкритих в управлінні Державного казначейства рахунків для зарахування доходів до місцевих бюджетів.

Платники податків (юридичні та фізичні особи) сплачують платежі до місцевих бюджетів у безготівковій або готівковій формі на відповідні аналітичні рахунки, відкриті на балансі управлінь Держказначейства. Платежі здійснюються платниками через установи банків, у яких вони обслуговуються, установи Державного комітету зв'язку та інформатизації України та установи Ощадного банку за місцезнаходженням платника.

При безготівковій формі оплати розрахункові документи, які подаються платниками до установ банків, оформляються відповідно до вимог Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 29.03.2001 № 135.

Підставою для зарахування платежів, сплачених до місцевого бюджету готівкою, є такі документи:

- копії платіжних доручень відділень Ощадбанку та корінці прибуткових документів (повідомлення) про приймання установою банку платежів місцевих бюджетів готівкою;

- копії квитанцій за формою 24 та формою 10, видані органами місцевого самоврядування платникам податків разом з описом до них;

- платіжні доручення установ Державного комітету зв'язку та інформатизації України на перекази з додатком до них талонів поштових переказів (при сплаті платежів через установи зв'язку).

Платежі визнаються зарахованими в доходи місцевих бюджетів з моменту зарахування на аналітичні рахунки відповідних бюджетів, відкриті в управліннях Державного казначейства. Банк платника перераховує кошти через Систему електронних платежів Національному банку України на аналітичні рахунки, відкриті на балансі управлінь Держказначейства у розрізі місцевих бюджетів та кодів бюджетної класифікації доходів.

Сплачені платниками доходи місцевих бюджетів зараховуються на аналітичні рахунки третього класу рахунків, які відкриваються в управлінні Державного казначейства за такими балансовими рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів:

- 1) 3141 (П) “Надходження до загального фонду місцевих бюджетів, що знаходяться на казначейському обслуговуванні”;
- 2) 3151 (П) “Надходження коштів спеціального фонду місцевих бюджетів, які направляються на спеціальні видатки”;
- 3) 3161 (П) “Кошти, які розподіляються між загальним і спеціальним фондами місцевих бюджетів, що знаходяться на казначейському обслуговуванні”;
- 4) 3321 (П) “Кошти, які підлягають розподілу між рівнями бюджету”;
- 5) 3421 (П) “Кошти, тимчасово віднесені на доходи місцевого бюджету, що підлягають розподілу”;
- 6) 3422 (П) “Інші кошти, тимчасово віднесені на доходи місцевого бюджету”;
- 7) 3542 (П) “Реєстраційні рахунки розпорядників за коштами спеціального фонду місцевого бюджету”.

Зарахування до місцевих бюджетів коштів від повернення кредитів, виданих за рахунок місцевих бюджетів, проводиться на аналітичні рахунки, що відкриті за такими балансовими рахунками:

- 1) 3143 (П) “Рахунок для зарахування до загального фонду місцевих бюджетів повернення бюджетних кредитів”;
- 2) 3153 (П) “Рахунок для зарахування до спеціального фонду місцевих бюджетів повернення бюджетних кредитів”.

Зарахування сплачених платниками сум до місцевих бюджетів відображається за кредитом наведених вище рахунків.

Операції з обробки платежів, що надійшли до місцевих бюджетів, здійснюються у такій послідовності:

- повернення надміру та/або помилково сплачених коштів;
- розподіл платежів до бюджетів за нормативами, визначеними Бюджетним кодексом та рішенням відповідної ради про місцевий бюджет;
- перерахування до державного та місцевих бюджетів коштів, що передаються з місцевих бюджетів згідно з законом України про Державний бюджет України на відповідний рік та рішенням відповідної ради про місцеві бюджети;

проведення розрахунків за міжбюджетними трансфертами бюджету;
перерахування залишків надходжень на рахунки для здійснення видатків для кожного місцевого бюджету.

Щомісяця органи Державного казначейства, органи державної податкової служби та фінансові органи проводять звірку надходжень до місцевих бюджетів.

До місцевих бюджетів можливе внесення змін у випадках та порядку, встановлених Законами України «Про місцеве самоврядування» та «Про Державний бюджет України» на відповідний рік, Бюджетним кодексом України та іншими нормативно - правовими актами. В таких випадках фінансові органи надають органам Державного казначейства рішення сесій місцевих рад або інших органів, яким делеговані такі повноваження, щодо внесення змін у розписи доходів загального та/або спеціального фонду відповідних місцевих бюджетів. Разом з рішеннями сесій місцевих рад подаються складені фінансовими органами довідки про внесені зміни в розписи доходів.

Органи Державного казначейства здійснюють реєстрацію довідок, про що на оригіналі довідки ставиться відбиток печатки, та відображають внесені зміни в обліку виконання місцевого бюджету на відповідних аналітичних рахунках, відкритих на рахунках позабалансового обліку.

Схема обігу коштів при касовому виконанні місцевих бюджетів за доходами органами Державного казначейства до запровадження і після впровадження касового виконання видаткової частини місцевих бюджетів наведена на рис. 9.1. та рис.9.2.

9.5.2.4. Порядок застосування та оформлення платіжних документів

Згідно з “Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті”, затвердженою постановою Правління Національного банку України від 29.03.2001 р. № 135, для сплати коштів, які підлягають зарахуванню в доходи місцевих бюджетів, при здійсненні безготівкових розрахунків можуть застосовуватися такі платіжні інструменти: меморіальний ордер; платіжне доручення; платіжна вимога-доручення; платіжна вимога; розрахунковий чек; акредитив.

Платіжні доручення та інші розрахункові документи, які подаються в банк, мають бути оформлені відповідно до вимог додатку 8 “Правила заповнення реквізитів розрахункових документів на паперових носіях, їх реєстрів та заяви на відкриття акредитива” до “Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті”.

Заповнення розрахункових документів на перерахування платежів до місцевого бюджету, які подаються платниками до установи банку або формуються в банківській установі, повинні відповідати також вимогам додатку № 3 до “Порядку передачі інформації від установ банків до органів державної податкової служби електронними засобами”, який затверджено постановою

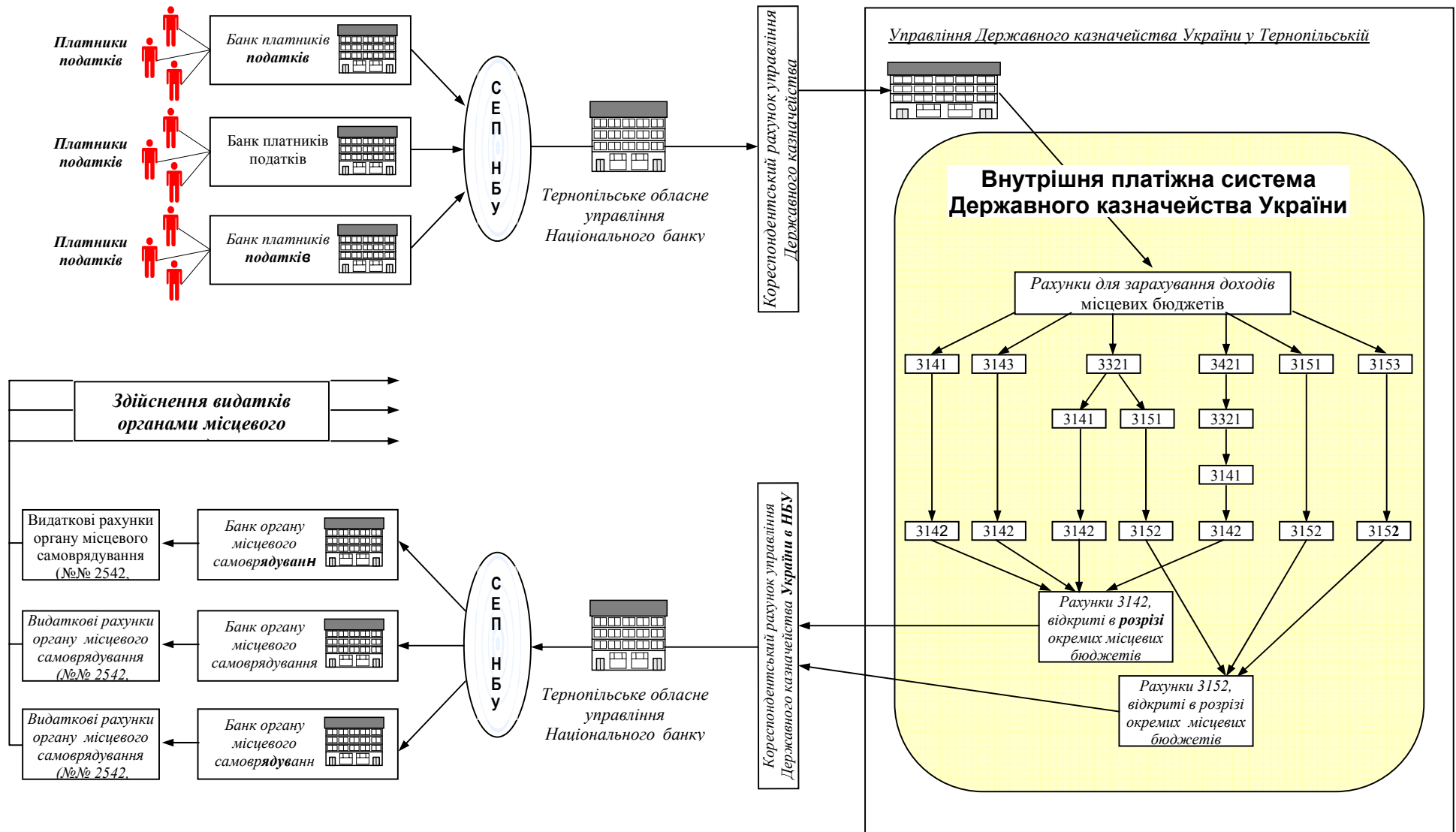

Рис. 9.1. Схема обігу коштів при касовому виконанні місцевих бюджетів за доходами органами Державного казначейства України (до запровадження касового виконання видатків місцевих бюджетів)

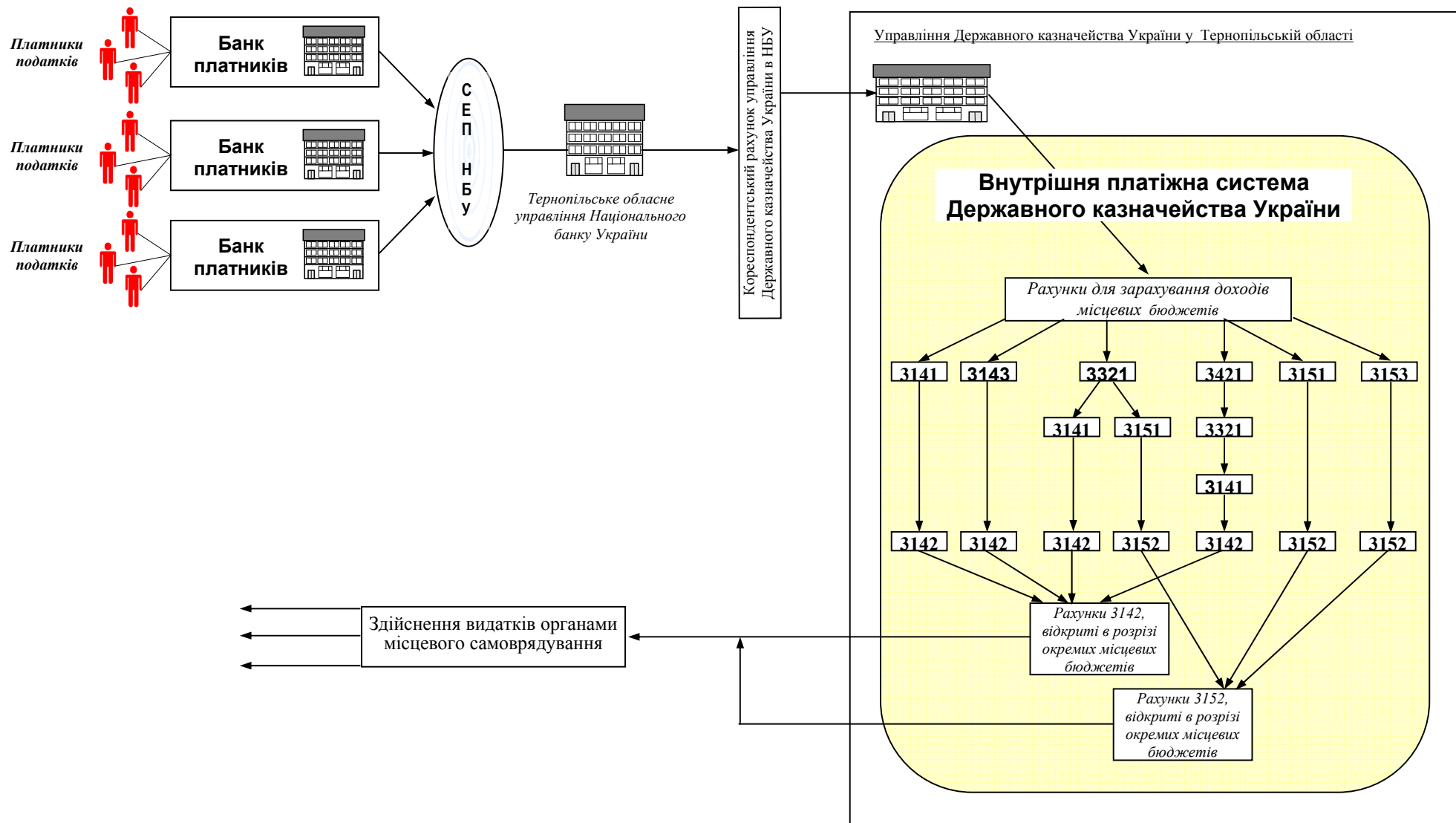

Рис. 9.2. Схема обігу коштів при касовому виконанні місцевих бюджетів за доходами органами Державного казначейства України (після впровадження касового виконання видатків місцевих бюджетів)

Правління Національного банку України від № 267 від 08.07.1998 р., із змінами і доповненнями. Відповідно до вимог цього документу приклад заповнення платником поля “Призначення платежу” в платіжному документі матиме такий вигляд:

* ; 12345678 ; 13050100 ; 01 ; плата за землю за січень 2002 р.
1   2   3   4   5

де:

- 1 – службовий код (*);
- 2 – ідентифікаційний код відправника платежу (код юридичних осіб (згідно ЄДРПОУ) завжди має 8 цифр, фізичних осіб (згідно ДРФО) – 10 цифр);
- 3 – код платежу згідно з класифікацією доходів бюджету (завжди складається з 8 цифр);
- 4 – код виду сплати;
- 5 – текст призначення платежу.

Здійснення документообороту та оформлення документів, пов’язаних з касовим виконанням місцевих бюджетів за доходами, проводиться в органах Державного казначейства з дотриманням вимог “Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності виконання державного та місцевих бюджетів в органах Державного казначейства України”, затвердженого наказом Державного казначейства України від 28.11.2000 р. № 119.

9.5.2.5. Порядок здійснення операцій по зарахуванню коштів до місцевих бюджетів

Платежі до місцевих бюджетів, які згідно з рішеннями рад є доходами загального фонду місцевих бюджетів на відповідний рік, зараховуються на аналітичні рахунки, відкриті в управліннях Державного казначейства за балансовим рахунком 3141 “Надходження до загального фонду місцевих бюджетів” Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів. Інформація щодо надходження та повернення зайво та/або помилково сплачених платежів до місцевих бюджетів одночасно відображається на відповідних аналітичних рахунках, відкритих за рахунком бюджетного обліку 6121 “Доходи загального фонду місцевого бюджету”.

Кредитовий залишок за балансовим рахунком 6121 дає інформацію про надходження, з урахуванням повернення, платежів до загального фонду місцевих бюджетів наростаючим підсумком з початку року. За окремими аналітичними рахунками допускається від’ємний залишок, який свідчить, що повернень платежів у поточному бюджетному періоді з цього рахунку (за рахунок надходжень до загального фонду) відбулося більше, ніж надходжень. Від’ємний залишок за рахунком бюджетного обліку 6121 у цілому не допускається.

Відділення Державного казначейства за місцем реєстрації платника на

підставі висновку органу стягнення або рішення судового органу готує платіжне доручення про повернення надміру та/або помилково сплачених платежів до місцевого бюджету та щоденно засобами телекомунікаційного зв'язку передає його до відповідного управління Державного казначейства. Управління здійснює перерахування за належністю коштів з відповідних аналітичних рахунків, відкритих за балансовим рахунком 3141, на поточні рахунки платників податків, відкриті в установах банку, де обслуговуються зазначені платники. Повернення платежів здійснюється в межах поточних надходжень за день.

У разі недостатності або відсутності коштів на відповідному аналітичному рахунку проводиться підкріплення з відповідного рахунку 3142 “Кошти загального фонду місцевих бюджетів” на підставі меморіальних документів на перерахування коштів на відповідний аналітичний рахунок 3141 “Надходження до загального фонду місцевих бюджетів”.

Для щоденного акумулювання платежів, які надійшли до загального фонду місцевих бюджетів, в управлінні Держказначейства відкриваються аналітичні рахунки за балансовим рахунком 3142 “Кошти загального фонду місцевих бюджетів”. Залишки коштів, що склалися на відповідних аналітичних рахунках, відкритих за балансовим рахунком 3141 “Надходження до загального фонду місцевих бюджетів” на кінець операційного дня у регламентований час засобами програмного забезпечення, на підставі меморіальних документів перераховуються (списуються) на рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3142 “Кошти загального фонду місцевих бюджетів” окремо для кожного місцевого бюджету.

Суми коштів, зараховані на рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3142 “Кошти загального фонду місцевих бюджетів”, направляються на здійснення видатків, передбачених місцевими бюджетами, шляхом перерахування цих коштів у такій послідовності:

- 1) на рахунки для зарахування міжбюджетних трансфертів (дотацій вирівнювання; субвенцій; коштів, що передаються до державного та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів, інших дотацій), передбачених у відповідному бюджеті. Перерахування коштів до Державного бюджету України з бюджету АРК, обласних, районних бюджетів, бюджетів районів у містах та бюджетів місцевого самоврядування здійснюється органами Держказначейства за рахунок надходжень доходів, що враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, з окремого аналітичного рахунку, відкритого за балансовим рахунком 3142 “Кошти загального фонду місцевих бюджетів”;
- 2) залишок коштів після перерахування міжбюджетних трансфертів на рахунки, відкриті відповідним місцевим бюджетам в установах банків за групою балансових рахунків 254 “Кошти місцевих бюджетів та бюджетні кошти клієнтів, що утримуються з місцевих бюджетів”

Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України. За згодою сторін кошти з аналітичних рахунків, відкритих за балансовим рахунком 3142 можуть бути перераховані на рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3922 “Інші рахунки фінансових органів” Плану рахунків в органах Держказначейства, як в установах банків, без надання підтверджувальних документів.

Схема обліку коштів загального фонду місцевих бюджетів наведена на рис.

9.3.

Платежі за надходженнями до спеціального фонду місцевих бюджетів зараховуються на аналітичні рахунки, відкриті в управліннях Державного казначейства за балансовим рахунком 3151 “Надходження коштів спеціального фонду місцевих бюджетів, які направляються на спеціальні видатки” Плану рахунків. Інформація щодо надходження та повернення платежів одночасно відображається на відповідних аналітичних рахунках, відкритих за рахунком бюджетного обліку 6122 “Доходи спеціального фонду місцевого бюджету, які направляються на спеціальні видатки”. Кредитовий залишок за балансовим рахунком 6122 дає інформацію про надходження коштів (з урахуванням повернення платежів) до спеціального фонду місцевих бюджетів наростаючим підсумком з початку року.

Відділення Державного казначейства за місцем реєстрації платника на підставі висновку органу стягнення або рішення судового органу готує платіжне доручення про повернення надміру та/або помилково сплачених платежів до місцевого бюджету та щоденно засобами телекомунікаційного зв'язку передає його до відповідного управління ДКУ. Управління здійснює перерахування за належністю коштів з відповідних аналітичних рахунків, відкритих за балансовим рахунком 3151, на поточні рахунки платників податків, відкриті в установах банку, де обслуговуються зазначені платники.

У разі недостатності або відсутності коштів на відповідних аналітичних рахунках, відкритих за балансовим рахунком 3151, повернення може здійснюватись за рахунок підкріплення з відповідного рахунку, відкритого за балансовим рахунком 3152 “Кошти спеціального фонду місцевих бюджетів, які направляються на спеціальні видатки”.

Для щоденного акумулювання платежів, які надійшли до спеціального фонду місцевого бюджету, управління Держказначейства відкривають рахунки за балансовим рахунком 3152 “Кошти спеціального фонду місцевих бюджетів, які направляються на спеціальні видатки” для кожного місцевого бюджету.

Залишки коштів, що склалися на відповідних аналітичних рахунках, відкритих за балансовим рахунком 3151 “Надходження коштів спеціального фонду місцевих бюджетів, які направляються на спеціальні видатки”, на кінець операційного дня у регламентований час засобами програмного забезпечення, шляхом формування меморіальних документів перераховуються (списуються) на рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3152 “Кошти спеціального фонду

місцевих бюджетів, які направляються на спеціальні видатки” для подальшого їх направлення на здійснення відповідних видатків шляхом перерахування цих коштів:

- 1) на рахунки для зарахування міжбюджетних трансфертів (субвенцій на утримання об’єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об’єктів спільного користування; субвенцій на виконання власних повноважень територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об’єднань; субвенцій на виконання інвестиційних проектів; інших субвенцій), передбачених у відповідному бюджеті;
- 2) залишок коштів після перерахування міжбюджетних трансфертів на рахунки, відкриті відповідним місцевим бюджетам в установах банків за групою балансових рахунків 254 “Кошти місцевих бюджетів та бюджетні кошти клієнтів, що утримуються з місцевих бюджетів” Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України. За згодою сторін кошти з аналітичних рахунків, відкритих за балансовим рахунком 3152 можуть бути перераховані на рахунок, відкритий за балансовим рахунком 3922 “Інші рахунки фінансових органів” Плану рахунків в органах Держказначейства, як в установах банків, без надання підтверджувальних документів.

Схема обліку коштів спеціального фонду місцевих бюджетів наведена на рис. 9.4.

Платежі, які відповідно до рішення місцевої ради в поточному році **розподіляються між загальним та спеціальним фондами** даного бюджету, зараховуються на аналітичні рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3161 “Кошти, які розподіляються між загальним і спеціальним фондами місцевих бюджетів” Плану рахунків. Інформація про надходження з урахуванням повернень одночасно відображається на аналітичних рахунках, відкритих за рахунком бюджетного обліку 6123 “Доходи місцевого бюджету, які підлягають розподілу між загальним та спеціальним фондами”. Кредитовий залишок за балансовим рахунком 6123 дає інформацію про надходження платежів, які розподіляються між загальним та спеціальним фондами місцевого бюджету наростаючим підсумком з початку року.

Відділення Державного казначейства за місцем реєстрації платника на підставі висновку органу стягнення або рішення судового органу готує платіжне доручення про повернення надміру та/або помилково сплачених платежів до місцевого бюджету та щоденно засобами телекомунікаційного зв’язку передає його до відповідного управління ДКУ. Управління здійснює перерахування за належністю коштів з відповідних аналітичних рахунків, відкритих за балансовим рахунком 3161, на поточні рахунки платників податків, відкриті в установах банку, де обслуговуються зазначені платники.

Залишки коштів за день з аналітичних рахунків, відкритих за балансовим рахунком 3161 “Кошти, які розподіляються між загальним і спеціальним фондами

місцевих бюджетів”, розподіляються управліннями Державного казначейства між загальним та спеціальним фондами місцевого бюджету за встановленими нормативами відповідного бюджету.

Кошти, які належать загальному фонду місцевих бюджетів, перераховуються на аналітичні рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3141 “Надходження до загального фонду місцевих бюджетів”. Кошти, які належать спеціальному фонду місцевих бюджетів, перераховуються на аналітичні рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3151 “Надходження коштів спеціального фонду місцевих бюджетів, які направляються на спеціальні видатки”.

За результатами розподілу платежів між загальним та спеціальним фондами місцевих бюджетів формується Відомість розподілу платежів між загальним та спеціальним фондами місцевого бюджету, які надійшли на аналітичні рахунки 3161 та засобами програмного забезпечення у регламентованому режимі проводиться перерахування розподілених коштів на відповідні аналітичні рахунки (додаток 14).

Схема обліку коштів місцевих бюджетів, що розподіляються між загальним та спеціальним фондами місцевих бюджетів, наведена на рис. 9.5.

Платежі, які згідно із законом України про Державний бюджет України на відповідний рік та рішенням місцевої ради у поточному році **розподіляються між рівнями місцевих бюджетів**, зараховуються на аналітичні рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3321 “Кошти, які підлягають розподілу між рівнями бюджету” Плану рахунків. Інформація про надходження з урахуванням повернень одночасно відображається на аналітичних рахунках, відкритих за рахунком бюджетного обліку 6221 “Доходи, які підлягають розподілу між рівнями бюджету”. Кредитовий залишок за рахунком 6221 дає інформацію про надходження платежів, які підлягають розподілу між рівнями місцевих бюджетів.

Відділення Державного казначейства за місцем реєстрації платника на підставі висновку органу стягнення або рішення судового органу готує платіжне доручення про повернення надміру та/або помилково сплачених платежів до місцевого бюджету та щоденно засобами телекомунікаційного зв'язку передає його до відповідного управління ДКУ. Управління здійснює перерахування за належністю коштів з відповідних аналітичних рахунків, відкритих за балансовим рахунком 3321, на поточні рахунки платників податків, відкриті в установах банку, де обслуговуються зазначені платники.

Залишки коштів на аналітичних рахунках, відкритих за балансовим рахунком 3321 “Кошти, які підлягають розподілу між рівнями бюджету”, в кінці дня за встановленими нормативами розподіляються між рівнями місцевих бюджетів.

За результатами розподілу платежів між рівнями місцевого бюджету формується Відомість розподілу платежів між рівнями місцевого бюджету, які надійшли на аналітичні рахунки 3321(додаток 15).

Схема обліку коштів, що розподіляються між рівнями місцевих бюджетів наведена на рис. 9.6.

Платежі, які тимчасово відносяться на доходи місцевого бюджету і підлягають розподілу, зараховуються на аналітичні рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3421 “Кошти, тимчасово віднесені на доходи місцевого бюджету, що підлягають розподілу” Плану рахунків. Інформація про надходження з урахуванням повернень одночасно відображається на аналітичних рахунках, відкритих за рахунком бюджетного обліку 6421 “Кошти, тимчасово віднесені на доходи місцевого бюджету, що підлягають розподілу”. Кредитовий залишок за рахунком бюджетного обліку 6421 дає інформацію про надходження платежів, які тимчасово відносяться на доходи місцевого бюджету і підлягають розподілу, наростаючим підсумком з початку року.

Повернення надміру та/або помилково плачених платежів, які тимчасово віднесені на доходи місцевого бюджету і підлягають розподілу, здійснюється з відповідних аналітичних рахунків до їх розподілу в межах поточних надходжень за день.

Залишки коштів на аналітичних рахунках, відкритих за балансовим рахунком 3421, у кінці дня розподіляються за нормативами, встановленими відповідними законодавчими актами України.

Після розподілу кошти, що відносяться на доходи місцевого бюджету, засобами програмного забезпечення зараховуються на:

відповідні аналітичні рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3141 “Надходження до загального фонду місцевих бюджетів”;

відповідні аналітичні рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3151 “Надходження коштів спеціального фонду місцевих бюджетів, які направляються на спеціальні видатки”.

Частина коштів, яка належить іншим одержувачам, перераховується на рахунки власників.

За результатами розподілу коштів, тимчасово віднесених на доходи місцевого бюджету, формується Відомість розподілу коштів, тимчасово віднесених на доходи місцевого бюджету, які надійшли на аналітичні рахунки 3421 “Кошти, тимчасово віднесені на доходи місцевого бюджету, що підлягають розподілу” (додаток 16), а також “Реєстр платників за спрощеною системою оподаткування (кошти Пенсійного фонду України та Фонду соціального страхування України)” (додаток 17).

Схема обліку коштів тимчасово віднесених на доходи місцевих бюджетів, що підлягають розподілу, наведена на рис. 9.7.

Інші платежі, які тимчасово віднесені на доходи місцевого бюджету, зараховуються на аналітичні рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3422 “Інші кошти, тимчасово віднесені на доходи місцевого бюджету” Плану рахунків. Інформація про надходження з урахуванням повернень інших платежів, які

тимчасово віднесені на доходи місцевого бюджету, одночасно відображається на аналітичних рахунках, відкритих за рахунком бюджетного обліку 6422 “Інші кошти, тимчасово віднесені на доходи місцевого бюджету”. Кредитовий залишок за рахунком бюджетного обліку 6422 відображає інформацію про надходження інших платежів, які тимчасово віднесені на доходи місцевого бюджету, наростаючим підсумком з початку року.

Повернення надміру та/або помилково плачених інших платежів, які тимчасово віднесені на доходи місцевого бюджету, здійснюється з відповідних аналітичних рахунків у межах залишку коштів на цих рахунках.

Залишки коштів на аналітичних рахунках, відкритих за балансовим рахунком 3422, у кінці дня розподіляються за нормативами, встановленими відповідними законодавчими актами, та/або перераховуються за призначенням.

Схема обліку коштів тимчасово віднесених на доходи місцевих бюджетів наведена на рис. 9.8.

Власні надходження розпорядників, які утримуються за рахунок коштів місцевих бюджетів, до переходу місцевих бюджетів на казначейське обслуговування за видатками зараховуються на рахунки, відкриті в установах банків на ім'я розпорядників коштів. Розпорядники коштів місцевих бюджетів подають до фінансових органів звіти про виконання спеціального фонду кошторису в частині власних надходжень.

Фінансові органи на підставі даних звітів, отриманих від розпорядників, відображають у бухгалтерському обліку з виконання місцевих бюджетів операції щодо зарахування власних надходжень розпорядників до доходів спеціального фонду місцевих бюджетів.

Повернення у готівковій формі надміру та/або помилково сплачених платежів до місцевих бюджетів здійснюється органами Державного казначейства України на підставі висновків органів стягнення. Кошти з відповідного аналітичного рахунку, з якого необхідно зробити повернення, можуть перераховуватися платіжними дорученнями на вкладні рахунки платників податків, відкриті в установах банків, або відправлятися поштовими переказами.

При поверненні платежів фізичним особам у готівковій формі з рахунків. Відкритих на ім'я органів Держказначейства за групою 257 “Кошти до виплати” Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України, органи Державного казначейства на підставі висновків органів стягнення виписують чеки на отримання готівки особами, вказаними у висновках.

На підставі належно оформлених чеків на отримання готівки фізичні особи, на ім'я яких виписано чеки, отримують готівку з рахунків, відкритих на ім'я органів Державного казначейства в установах банків за балансовими рахунками групи 257. Чеки на отримання готівки вважаються дійсними протягом 10 днів. На підставі виписки з рахунку групи 257 “Кошти до виплати” проводиться списання коштів з відповідних аналітичних рахунків.

Загальна схема зарахування коштів місцевих бюджетів на рахунки органів Державного казначейства наведена на рис. 9.9.

Рис 9.9. Схема проходження доходів при казначейському обслуговуванні місцевих бюджетів

9.5.2.6. Взаємодія між органами Держказначейства та державної податкової служби в процесі виконання державного та місцевих бюджетів за доходами

Порядок взаємодії між органами Державного казначейства та органами державної податкової служби в процесі виконання державного та місцевих бюджетів за доходами затверджено наказом Державного казначейства України та Державної податкової адміністрації 25 квітня 2002 року № 74/194. Цей порядок встановлюється у зв'язку з набуттям Державним казначейством України статусу учасника системи електронних платежів Національного банку України.

Для забезпечення повноти надходжень платежів до бюджетів згідно з бюджетною класифікацією органи державної податкової служби відповідно до

порядку, встановленого чинним законодавством щодо казначейського обслуговування державного та місцевих бюджетів за доходами, до 1 грудня кожного року подають відповідним управлінням Державного казначейства в електронному вигляді списки складу платників податків, які перебувають на податковому обліку в кожному районі (місті).

Після прийняття закону України про Державний бюджет України на відповідний рік та затвердження місцевих бюджетів, в управліннях Держказначейства відкриваються (перевідкриваються) рахунки, відповідно до змін, внесених зазначеним законом або рішеннями про відповідні місцеві бюджети.

Інформація про реквізити відкритих (перевідкритих) рахунків для зарахування платежів до державного та місцевих бюджетів, операції на яких здійснюватимуться у термін не раніше 10 робочих днів від дати відкриття (перевідкриття) цих рахунків, надається управліннями та відділеннями Державного казначейства відповідним органам державної податкової служби, Державним казначейством України – Державній податковій адміністрації України (в частині рахунків, відкритих на центральному рівні) протягом 3 робочих днів з дня відкриття (перевідкриття) цих рахунків.

Органи державної податкової служби повідомляють реквізити аналітичних рахунків платникам. Управління Держказначейства наступного дня передають (до 11 години) відповідним органам державної податкової служби на обласному рівні та районним відділенням Держказначейства для подальшої передачі районним податковим інспекціям: відомості про зарахування та повернення коштів з аналітичних рахунків за доходами, виписки з рахунків у вигляді електронного реєстру розрахункових документів, звіти про виконання державного та місцевих бюджетів за доходами в розрізі відділень за видами надходжень та в розрізі областей.

Щомісячно, не пізніше 4-го числа місяця, наступного за звітним, управління (відділення) Державного казначейства проводять з відповідними органами податкової служби звірку доходів за всіма кодами бюджетної класифікації на підставі даних про надходження до державного та місцевих бюджетів та відомостей розподілу коштів станом на 1-ше число місяця, наступного за звітним. За результати складаються акти звірки, які разом зі звітами про виконання доходної частини державного та місцевих бюджетів надсилаються до органів вищого рівня.

Державне казначейство України (центральный рівень) та Державна податкова адміністрація України проводять звірки надходжень платежів до державного бюджету та бюджетів областей, міст Києва та Севастополя за всіма кодами бюджетної класифікації щомісячно, не пізніше 20-го числа місяця, наступного за звітним. Зазначені звірки проводяться на підставі звітів про надходження до бюджетів, одержаних від управлінь Держказначейства, Міністерства фінансів АРК, головних фінансових управлінь обласних і Київської

державних адміністрацій та фінансового управління Севастопольської міської державної адміністрації. За результатами складаються акти звірки.

9.5.3.Казначейське обслуговування місцевих бюджетів за видатками

9.5.3.1.Основні положення казначейського обслуговування місцевих бюджетів за видатками

Відповідно до положень Бюджетного кодексу повноваження органів Державного казначейства у частині обслуговування операцій місцевих бюджетів за видатками зосереджується на посиленні контролю за рухом коштів місцевих бюджетів, своєчасному попередженні їх нецільового використання та впровадженні нових засад управління бюджетними зобов'язаннями.

Основним завданням органів Держказначейства в процесі обслуговування місцевих бюджетів є сприяння виконанню бюджетної політики місцевого самоврядування та здійсненні ефективного управління коштами місцевих бюджетів. Це завдання має бути реалізоване через створення оптимальної системи оперативного управління місцевими фінансами і забезпечення своєчасних розрахунків за зобов'язаннями місцевих органів влади та розв'язання проблеми короткострокової незбалансованості місцевих бюджетів. Власне функція процесу управління грошовими потоками повинна забезпечувати оптимізацію здійснення видатків у межах асигнувань, передбачених місцевими бюджетами.

Разом з тим, здійснення фінансових операцій за видатками місцевих бюджетів органами Держказначейства має такі особливості:

- усі кошти місцевих бюджетів накопичуються на рахунках, що відкриваються у територіальних відділеннях Державного казначейства на ім'я розпорядників коштів місцевих бюджетів;
- оплата видатків органами Державного казначейства здійснюється після одержання від розпорядників коштів розрахункових документів;
- органи Держказначейства здійснюють контроль за відповідністю касових видатків розпорядників коштів напрямам та обсягу встановлених бюджетних призначень, виділеним асигнуванням та прийнятим зобов'язанням;
- платіж здійснюється на користь суб'єктів господарської діяльності, які виконали роботи або надали послуги бюджетним установам.

Таким чином, роль Державного казначейства полягає не у виконанні окремих видаткових повноважень, а у комплексному обслуговуванні всіх учасників бюджетного процесу.

9.5.3.2. Облік бюджетних зобов'язань та контроль бюджетних повноважень

З метою реалізації поставлених завдань щодо процедур попереднього контролю в органах Державного казначейства з 1 січня 2001 року запроваджено облік зобов'язань розпорядників коштів бюджету. Облік зобов'язань розпорядників коштів та контроль за їх дотриманням здійснюється органами Державного казначейства згідно з вимогами “Порядку обліку зобов'язань розпорядників коштів бюджету в органах Державного казначейства”, затвердженого наказом Державного казначейства України від 19.10.2000 р. № 103 зі змінами та доповненнями (внесеними наказами Державного казначейства України від 12.10.2001 р.№ 180 та від 31.01.2002 р. № 16).

Він передбачає здійснення обліку зобов'язань розпорядників коштів бюджету в межах бюджетних асигнувань, одержаних розпорядниками бюджетних коштів відповідно до затвердженого бюджетного розпису, та удосконалення механізму використання бюджетних коштів.

Відповідно до п.8 ст. 2 Бюджетного кодексу *зобов'язання* – це будь-яке здійснення відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, стосовно яких необхідно виконати платежі протягом цього ж періоду або у майбутньому.

Зобов'язання розпорядників поділяються на:

- договори, угоди, контракти тощо, прийняті розпорядниками в межах бюджетних асигнувань, передбачених їм у відповідному бюджету на поточний бюджетний рік;
- фінансові зобов'язання, а саме: рахунки-фактури, платіжні вимоги, акти виконаних робіт тощо, тобто документи, які отримує розпорядник на виконання зареєстрованих зобов'язань (договорів, угод, контрактів тощо).

Головні розпорядники коштів розподіляють бюджетні асигнування і доводять їх своїм підвідомчим установам, що служить основою для складання кошторису. Кошторис – основний плановий документ установи, який надає повноваження щодо отримання доходів і здійснення видатків, визначає обсяг і спрямування коштів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення цілей, тобто взяття зобов'язань на відповідний бюджетний період.

Органи Державного казначейства здійснюють облік зобов'язань розпорядників коштів державного бюджету на рахунках позабалансового обліку Плану рахунків виконання державного та місцевих бюджетів. Розпорядниками коштів бюджету фінансові зобов'язання обліковуються як кредиторська заборгованість.

Відповідно до вимог Порядку обліку зобов'язань розпорядників коштів

бюджету в органах державного казначейства розпорядники мають право брати зобов'язання щодо видатків державного бюджету в межах кошторисних призначень, виходячи з потреби у забезпеченні виконання пріоритетних заходів та з урахуванням здійснення платежів для погашення зобов'язань минулих періодів. У разі скорочення бюджетних асигнувань розпорядники повинні вжити заходів щодо ліквідації або скорочення обсягу взятих зобов'язань, які перевищують уточнені плани асигнувань. Будь-які зобов'язання, взяті розпорядниками коштів без відповідних бюджетних асигнувань або ж перевищенням повноважень, встановлених Бюджетним кодексом України та законом про Державний бюджет України не вважаються бюджетними зобов'язаннями. Видатки державного бюджету на покриття таких зобов'язань не здійснюються.

9.5.3.3. Порядок перерахування коштів на здійснення видатків

Не пізніше ніж за 15 днів до початку бюджетного року головні розпорядники та розпорядники коштів нижчого рівня подають на паперових і електронних носіях до органу Державного казначейства за місцезнаходженням дані про розташування мережі установ та організацій, погоджені з відповідним фінансовим органом. Одержувачі коштів уключаються до мережі відповідного розпорядника.

Після прийняття місцевих бюджетів фінансові органи в місячний термін направляють річний розпис асигнувань місцевих бюджетів та помісячний розпис асигнувань загального фонду місцевих бюджетів органам Державного казначейства, які реєструють їх на відповідних аналітичних рахунках.

Міністерство фінансів АРК, місцеві фінансові органи у тижневий термін доводять до головних розпорядників витяги із затвердженого річного розпису асигнувань відповідних місцевих бюджетів та помісячного розпису асигнувань загального фонду місцевих бюджетів, які є підставою для затвердження в установленому порядку кошторисів, планів асигнувань розпорядниками та планів використання бюджетних коштів одержувачами. Установи та організації вищого рівня затверджують кошториси, плани асигнувань та плани використання бюджетних коштів своїм підвідомчим установам.

Головні розпорядники протягом трьох робочих днів після отримання витягу з річного розпису асигнувань місцевих бюджетів відповідно до мережі подають органам Державного казначейства, в яких вони обслуговуються, розподіл показників зведених кошторисів та зведених планів асигнувань загального фонду місцевих бюджетів в розрізі розпорядників коштів нижчого рівня. Розпорядники, які не мають підвідомчих установ, подають кошторис та план асигнувань із загального фонду місцевих бюджетів.

Органи Державного казначейства здійснюють контроль за відповідністю загальних сум, вказаних у зазначених документах, сумах, зазначеним у річному

розписі асигнувань місцевих бюджетів. У разі невідповідності кошторисів та планів асигнувань даним розпису місцевих бюджетів, розпорядники повинні привести зазначені документи у відповідність з розписом бюджету.

Доведені обсяги бюджетних асигнувань є підставою для прийняття розпорядниками коштів бюджету зобов'язань на здійснення видатків, передбачених відповідними місцевими бюджетами.

Кошти місцевих бюджетів, які передбачаються для одержувачів бюджетних коштів, повинні бути враховані в показниках зведеного кошторису та плану асигнувань відповідного розпорядника коштів бюджету. Одержувачі коштів місцевого бюджету подають до органу Державного казначейства план використання бюджетних коштів, на підставі якого їм перераховуються бюджетні кошти.

Для перерахування коштів на здійснення видатків, передбачених у загальному фонді місцевих бюджетів, органи Державного казначейства на підставі календарного плану проведення видатків, складеного відповідним фінансовим органом, та з урахуванням зареєстрованих фінансових зобов'язань готують розпорядження про виділення коштів загального фонду місцевих бюджетів у розрізі головних розпорядників коштів. Відповідно до розпорядження кошти зараховуються на особові рахунки головних розпорядників із зазначенням кодів економічної класифікації видатків. Для зарахування виділених коштів головним розпорядникам коштів відкриваються аналітичні рахунки за балансовим рахунком 3531 “Особові рахунки розпорядників за коштами, отриманими із загального фонду місцевого бюджету”. Одержувачам коштів місцевих бюджетів відкриваються аналітичні рахунки за балансовим рахунком 3543 “Рахунок одержувачів коштів за коштами загального фонду місцевого бюджету”.

Виписка з особового рахунку надається головному розпоряднику, який протягом одного робочого дня готує та подає органу Держказначейства розподіл виділених бюджетних асигнувань на перерахування коштів підвідомчим установам.

Отриманий розподіл перевіряється органом Державного казначейства щодо відповідності вказаних у них сум залишку на особовому рахунку, залишкам невикористаних бюджетних асигнувань по загальному фонду та зареєстрованим фінансовим зобов'язанням.

Кошти спеціального фонду місцевого бюджету, що зараховані на аналітичні рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3152 “Кошти спеціального фонду місцевих бюджетів, які направляються на спеціальні видатки” органи Державного казначейства на підставі розпорядження на виділення цих коштів направляють на аналітичні рахунки головних розпорядників, відкриті за балансовим рахунком 3532 “Особові рахунки розпорядників за коштами, отриманими із спеціального фонду місцевого бюджету” з урахуванням зареєстрованих фінансових зобов'язань розпорядників коштів. Одержувачам

коштів місцевих бюджетів відкриваються аналітичні рахунки за балансовим рахунком 3544 “Рахунок одержувачів коштів за коштами спеціального фонду місцевого бюджету”.

На реєстраційні, спеціальні реєстраційні рахунки розпорядників та рахунки одержувачів коштів місцевих бюджетів, відкриті в органі Держказначейства відповідно за балансовими рахунками групи рахунків 354 “Рахунки розпорядників та одержувачів за коштами місцевих бюджетів” зараховуються кошти, які надходять як від вищих та підвідомчих установ, так і від юридичних та фізичних осіб на утримання, виконання певних доручень, здійснення певних видатків тощо. Усі суми коштів, що надходять готівкою у каси установ, повинні бути зараховані на аналітичні рахунки розпорядників та одержувачів, відкриті в органах Держказначейства за балансовими рахунками групи рахунків 354. На рахунки одержувачів коштів можуть бути зараховані тільки суми невикористаної готівки, що відносяться на відновлення касових видатків. При внесенні готівки на аналітичні рахунки розпорядників та одержувачів коштів місцевих бюджетів відправники коштів у платіжних документах (квитанціях тощо) зазначають номери реєстраційних (спеціальних реєстраційних) рахунків розпорядників коштів для зарахування цих коштів на рахунки власників.

Кошти, які надходять на рахунки розпорядників коштів, вважаються отриманими доходами розпорядників бюджетних коштів або коштами, що відносяться на відновлення касових видатків.

Зі спеціальних реєстраційних рахунків, на яких обліковуються **власні надходження установ**, розпорядники бюджетних коштів можуть здійснювати перерахування коштів вищим та підвідомчим установам та організаціям, що не обумовлені кошторисами відповідно до чинних нормативно-правових актів. Перерахування таких коштів здійснюється на підставі платіжних доручень, наданих розпорядниками бюджетних коштів, та відображається відповідно як отримання та/або зменшення доходів.

Власні надходження розпорядників, які утримуються за рахунок коштів місцевих бюджетів, зараховуються на аналітичні рахунки, відкриті за балансовим рахунком 3542 “Реєстраційні рахунки розпорядників за коштами спеціального фонду місцевого бюджету” в розрізі груп власних надходжень. Інформація щодо власних надходжень, які зараховуються на рахунок 3542, одночасно відображається на рахунках бюджетного обліку 6124 “Власні кошти розпорядників коштів місцевого бюджету”.

Органи Державного казначейства щоденно складають виписки з аналітичних рахунків за балансовим рахунком 3542 і разом з реєстром розрахункових документів надають їх розпорядникам коштів місцевих бюджетів. Повернення надміру та/або помилково зарахованих коштів за балансовим рахунком 3542 здійснюється на підставі платіжних документів розпорядника бюджетних коштів місцевих бюджетів та відповідного

підтвердження щодо обґрунтованості здійснення такої операції у межах наявних залишків коштів на аналітичних рахунках.

9.5.3.4. Оплата видатків розпорядників та одержувачів коштів місцевих бюджетів

Здійснення касових видатків розпорядників та одержувачів бюджетних коштів відповідно до кошторисів бюджетних установ, планів асигнувань або планів використання бюджетних коштів проводиться органами Державного казначейства з реєстраційних, спеціальних реєстраційних рахунків розпорядників бюджетних коштів (одержувачів) шляхом проведення платежів з цих рахунків. Відповідно до покладених завдань Державне казначейство контролює цільове направлення бюджетних коштів на стадії проведення платежу на підставі підтвердних документів, наданих розпорядниками бюджетних коштів.

Перевірка підтвердних документів на оплату рахунків розпорядників або одержувачів коштів місцевих бюджетів здійснюється в органах Державного казначейства за наявності:

зареєстрованих зобов'язань;

залишків коштів на реєстраційних (спеціальних реєстраційних) рахунках розпорядників та рахунках одержувачів коштів у розрізі кодів економічної класифікації видатків за коштами загального фонду місцевих бюджетів та залишків коштів без розбивки за кодами економічної класифікації видатків за коштами спеціального фонду місцевих бюджетів;

відповідності змісту операцій, представлених підтвердними документами, кодам економічної класифікації видатків, зазначеним у призначенні платежу.

При цьому перевіряється законність підстави (наявність підтвердних документів, нормативно-правових актів тощо) для здійснення платежів, відповідність платежів вимогам обліку і контролю за зобов'язаннями, а також правильність оформлення розрахункових документів.

Підставою для здійснення видатків є платіжні доручення розпорядників та одержувачів коштів і зареєстровані зобов'язання та фінансові зобов'язання, які підтверджують цільове направлення коштів (рахунки, рахунки-фактури, накладні, товарно-транспортні накладні, трудові угоди, договори на виконання робіт, акти виконаних робіт, звіти про результати здійснення процедур закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти тощо). Порядок оформлення і подання цих документів до органів Державного казначейства регламентується вимогами щодо обліку зобов'язань, згідно з якими розпорядник коштів бюджету як споживач має сплатити належну суму виконавцю робіт та послуг або постачальнику товарів за умови виконання договірних умов.

Платіжні доручення подаються до органів Державного казначейства в двох примірниках або в кількості примірників, потрібній для всіх учасників безготівкових розрахунків, за встановленою Національним банком України формою. В окремих випадках, за погодженням з Державним казначейством,

платіжне доручення подається у довільній формі за умови обов'язкового забезпечення наявності та графічного розташування усіх елементів (рамки, лінії, текстові елементи) згідно з вимогами щодо заповнення реквізитів платіжних доручень.

Строк дії платіжного доручення розпорядників бюджетних коштів, одержувачів та інших клієнтів встановлений у межах 10-ти календарних днів з дня його виписки. День заповнення не враховується. У разі невідповідності дати подання даті платіжного доручення у правому верхньому куті на всіх примірниках обов'язково проставляється дата подання.

Подані в органи Державного казначейства від розпорядників та одержувачів бюджетних коштів платіжні доручення перевіряються казначеями на правильність заповнення реквізитів та відповідність зразкам підписів і відбитка печатки. При невиконанні будь-якої з цих вимог орган Держказначейства відмовляє в оплаті та повертає документи на доопрацювання.

В оплаті рахунків розпорядників бюджетних коштів може бути відмовлено:

- за відсутності затверджених та взятих на облік кошторисів видатків та планів асигнувань;
- за відсутності або недостатності коштів на відповідних рахунках бюджетних установ чи організацій та/або бюджетних чи кошторисних призначень, крім установлених випадків;
- у разі обмежень здійснення бюджетних видатків, що визначаються чинними нормативно-правовими актами;
- при неподанні необхідних підтвердних документів для оплати рахунків;
- при недотриманні або порушенні встановленого порядку використання коштів загального та/або спеціального фондів бюджету;
- за відсутності в бухгалтерському обліку виконання бюджетів взятих розпорядниками бюджетних коштів зобов'язань;
- якщо документи на оплату видатків оформлені неправильно та/або не підтверджують цільового направлення коштів;
- у разі неподання розпорядниками бюджетних коштів фінансової звітності про виконання кошторисів та використання бюджетних коштів.

В оплаті рахунків одержувачів бюджетних коштів може бути відмовлено:

- за відсутності затвердженого та погодженого плану використання бюджетних коштів;
- за відсутності або недостатності коштів на відповідних рахунках одержувачів, крім установлених випадків;
- у разі обмежень здійснення бюджетних видатків, що визначаються чинними нормативно-правовими актами;
- при неподанні необхідних підтвердних документів для оплати рахунків;
- якщо документи на оплату видатків оформлені неправильно та/або не підтверджують цільового направлення коштів;

- у разі неподання одержувачами бюджетних коштів фінансової звітності про використання бюджетних коштів;
- за відсутності в бухгалтерському обліку виконання бюджетів взятих одержувачами бюджетних коштів зобов'язань;

Органи Державного казначейства повідомляють своїх клієнтів про відмову в оплаті у письмовій формі. Платіжне доручення, не прийняте до виконання у зв'язку з неправильним заповненням реквізитів, органами державного казначейства повертається розпоряднику коштів без виконання в день його отримання. На зворотному боці платіжного доручення робиться запис про причину повернення без виконання та зазначається дата його повернення за підписами головного бухгалтера або його заступника та виконавця з проставленням штампу органу Державного казначейства. Платіжне доручення та всі підтвердні документи, подані разом із ним і не прийняті до виконання, не пізніше наступного робочого дня повертаються розпорядникам бюджетних коштів (одержувачам, іншим клієнтам), від яких вони надійшли.

При здійсненні видатків шляхом проведення платежів з рахунків розпорядників, одержувачів бюджетних коштів та інших клієнтів орган Державного казначейства надає їм виписки за результатами попереднього операційного дня.

Вимоги щодо заповнення розрахункових документів, що подаються органам Державного казначейства, аналогічні вимогам, установленим для установ банків і визначеним Правилами заповнення розрахункових документів на паперових носіях, їх реєстрів і заяви на відкриття акредитива (додаток №8 до Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 29.03.2001 р. № 135, із змінами та доповненнями).

9.5.3.5. Порядок виплати готівки

Для оформлення документів на отримання заробітної плати, стипендії, допомоги, видатків на службові відрядження та інших готівкових коштів, що направляються на видатки і не можуть бути проведені безготівковою оплатою, розпорядники та одержувачі бюджетних коштів подають до органів Державного казначейства заявку на видачу готівки.

Заявки подаються у двох примірниках, один з яких після видачі готівки повертається розпоряднику (одержувачу) коштів з відповідним відбитком штампа казначея та зберігається як обов'язковий документ і є додатком до бухгалтерських реєстрів, що підтверджують обсяг та цільове направлення бюджетних коштів.

При отриманні заробітної плати та прирівняних до неї платежів разом зі заявкою на видачу готівки розпорядники та одержувачі бюджетних коштів повинні подавати платіжні доручення на одночасне перерахування платежів, утримуваних із заробітної плати працівників та нарахованих на фонд оплати праці

податків до бюджету і зборів до державних цільових фондів, або документально підтверджувати їх попередню сплату. Крім того, в інформації до цього реквізиту зазначається наявність чи відсутність заборгованості зі сплати податків.

Здійснення видатків готівкою на придбання матеріальних цінностей (продуктів харчування, господарських товарів та медикаментів) проводиться за тими самими документами, що й за перерахуванням, але за наявності на це дозволу головного розпорядника бюджетних коштів. Після отримання матеріальних цінностей, придбаних за готівку, до органів Державного казначейства України подаються документи, які підтверджують здійснені видатки та взяття на облік (за потреби) матеріальних цінностей (акт придбання матеріальних цінностей, прибуткова накладна, роздавальна відомість з підписами осіб, що отримали матеріальні цінності тощо).

Підтвердні документи подаються протягом трьох робочих днів після придбання. При неподанні розпорядниками та/або одержувачами бюджетних коштів в установлені терміни документів органи Державного казначейства припиняють видачу чеків на отримання готівки для придбання матеріальних цінностей.

На підставі перевіреної заяви органи Державного казначейства виписують на вказаних у ній осіб грошові чеки на отримання готівки. Уповноважені особи розпорядників та одержувачів бюджетних коштів отримують готівку з поточних рахунків, відкритих в установах банків на ім'я органів Державного казначейства. Чеки на отримання готівки вважаються дійсними протягом 10 днів.

Залишок невикористаних готівкових коштів повертається уповноваженими особами розпорядників бюджетних коштів безпосередньо на цей самий рахунок за відповідними документами, при заповненні яких обов'язково вказується номер реєстраційного (спеціального реєстраційного) рахунку, на який перераховуються зазначені кошти на рахунки їх власників.

9.5.4. Оформлення змін, що виникають у процесі виконання місцевих бюджетів

Унесення змін до місцевих бюджетів здійснюється на підставі рішення відповідної ради. Прийняття рішення про внесення змін до місцевих бюджетів можливе у випадках та порядку, встановлених статтями 23 та 78 Бюджетного кодексу України, а також у разі внесення змін до Закону України про Державний бюджет України на відповідний рік.

Фінансові органи надають органам Державного казначейства України довідку про внесення змін у розпис доходів загального та/або спеціального фонду відповідного місцевого бюджету та помісячний розпис доходів загального фонду місцевого бюджету і повідомляють про внесені зміни відповідними довідками.

Управління (відділення) Державного казначейства здійснюють реєстрацію довідок, про що на оригіналі довідки ставиться відбиток печатки, та

відображаються унесені зміни в обліку виконання місцевого бюджету на відповідних аналітичних рахунках, відкритих за рахунками позабалансового обліку.

Про зміни повідомляються головні розпорядники коштів для складання та подання органам Державного казначейства протягом трьох днів реєстрів змін зведених кошторисів і помісячних планів асигнувань загального фонду місцевих бюджетів в розрізі розпорядників нижчого рівня та одержувачів коштів бюджету. Якщо зазначені зміни викликані змінами у підпорядкуванні та/або розташуванні підвідомчих установ, то головний розпорядник коштів зміни до зведеного кошторису подає одночасно зі змінами до мережі, погодженими з відповідним фінансовим органом.

Зміни до кошторисів та помісячних планів асигнувань загального фонду місцевих бюджетів уносяться розпорядниками на підставі довідок про зміни кошторису та про зміни помісячного плану асигнувань загального фонду місцевих бюджетів, які затверджуються керівником вищої установи та надаються відповідним розпорядникам нижчого рівня.

Зміни до планів використання бюджетних коштів затверджуються керівником установи та погоджуються відповідним розпорядником коштів бюджету.

У разі внесення змін до спеціального фонду кошторису (в частині власних надходжень розпорядників) у зв'язку з потребою перерозподілу видатків, виникненням нових видів надходжень або перевиконанням показників, які були передбачені бюджетними асигнуваннями, проводиться така робота:

розпорядники коштів протягом року уносять зміни до спеціального фонду кошторису шляхом подання до відповідного органу Державного казначейства довідки без внесення відповідних змін до бюджетного розпису за спеціальним фондом. Ця довідка є підставою для подальшого виконання кошторису в частині спеціального фонду з урахуванням унесених змін;

головні розпорядники узагальнюють показники довідок про внесення змін до спеціального фонду кошторисів розпорядників нижчого рівня за звітний період та при поданні квартальної звітності про виконання кошторису проводять з управліннями Державного казначейства звірку зведених показників щодо внесених змін до планових показників спеціального фонду.

Органи Державного казначейства, керуючись рішенням місцевої ради про тимчасове обмеження асигнувань загального фонду місцевих бюджетів, наданим відповідним фінансовим органом, проводить видатки з урахуванням тимчасового обмеження асигнувань, встановлених кошторисами, з урахуванням тимчасового обмеження асигнувань загального фонду місцевих бюджетів.

9.5.5. Перерахування міжбюджетних трансфертів

Перерахування міжбюджетних трансфертів здійснюється органами Державного казначейства відповідно до Порядку перерахування дотації вирівнювання та субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам, коштів, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів, а також міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11.04.2002 р. № 490 та інших нормативних документів.

Дотації вирівнювання перераховуються згідно з переліком та обсягами доходів загального фонду державного бюджету, за рахунок яких здійснюється перерахування цієї дотації, а також нормативами щоденних відрахувань, установленими законом про державний бюджет.

Управління Державного казначейства в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі для зарахування дотації вирівнювання відкривають в установленому Державним казначейством порядку аналітичні рахунки обліку доходів загального фонду місцевих бюджетів.

Дотація вирівнювання перераховується органами Державного казначейства бюджетам районів у містах, сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань шляхом застосування нормативів щоденних відрахувань від доходів загального фонду районних та міських (міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення) бюджетів з урахуванням дотації вирівнювання з державного бюджету та коштів, що передаються з місцевих бюджетів, які надійшли на аналітичні рахунки обліку доходів загального фонду місцевих бюджетів, відкриті в управліннях Державного казначейства в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі.

Управління Державного казначейства в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі перераховують кошти, що передаються до державного бюджету з бюджету Автономної Республіки Крим, обласних, міських та районних бюджетів, за рахунок надходжень доходів, які враховуються під час визначення обсягів міжбюджетних трансфертів відповідних бюджетів, згідно з нормативами щоденних відрахувань і в обсягах, установлених законом про державний бюджет на відповідний рік.

Органи Державного казначейства щодня надають відповідним фінансовим органам інформацію про фактичне надходження доходів до загального фонду місцевих бюджетів.

Субвенції з державного бюджету перераховуються бюджету Автономної республіки Крим, обласним, міським бюджетам Державним казначейством на рахунки місцевих бюджетів, відкриті в органах Державного казначейства, із загального фонду державного бюджету - згідно з розписом державного бюджету, із спеціального фонду державного бюджету - пропорційно

плановим річним обсягам, затвердженим законом про державний бюджет на відповідний рік, у межах і за рахунок відповідних надходжень.

Управління Державного казначейства в Автономній Республіці Крим та в областях на підставі платіжних доручень відповідних фінансових органів протягом двох операційних днів перераховують субвенції на рахунки загального та спеціального фонду міських (міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення) та районних бюджетів, відкриті в органах Державного казначейства, для здійснення передбачених у цих бюджетах видатків.

Управління Державного казначейства на підставі платіжних доручень відповідних фінансових органів протягом двох операційних днів перераховують субвенції на рахунки загального та спеціального фонду бюджетів міст районного значення, районів у містах, сіл, селищ для здійснення видатків, передбачених у відповідних місцевих бюджетах. Одержані відповідними місцевими бюджетами суми субвенції перераховуються протягом одного операційного дня на рахунки головних розпорядників бюджетних коштів, відкриті в органах Державного казначейства.

Обсяги передбачених на бюджетний рік субвенцій, не використані розпорядником бюджетних коштів за призначенням, органи Державного казначейства перераховують державному бюджету в останній робочий день бюджетного періоду.

Субвенції з одного місцевого бюджету іншому перераховуються із загального фонду бюджету органами Державного казначейства в межах річних бюджетних призначень згідно з розписом місцевого бюджету, з якого надаються субвенції, на рахунки загального фонду бюджету, якому вони перераховуються, відкриті в органах Державного казначейства в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі.

Субвенції з одного місцевого бюджету іншому із спеціального фонду бюджету перераховуються органами Державного казначейства пропорційно плановим річним обсягам, передбаченим у рішеннях ради - надавача субвенції про бюджет на відповідний рік, в межах і за рахунок відповідних надходжень, на рахунки спеціального фонду бюджету, якому вони перераховуються, відкриті в органах Державного казначейства в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі.

Субвенції перераховуються в обсягах, передбачених у рішеннях рад - надавачів та одержувачів субвенцій про бюджет на відповідний рік. Отримані відповідними місцевими бюджетами суми субвенції перераховуються протягом одного операційного дня на рахунки головних розпорядників бюджетних коштів, відкриті в органах Державного казначейства.

Субвенції з місцевого бюджету, не використані розпорядником бюджетних коштів за призначенням протягом бюджетного року, органи

Державного казначейства перераховують до бюджету, з якого вони надані, в останній робочий день бюджетного періоду.

Відповідно до встановленого порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11.04.2002 р. № 490 субвенції з державного бюджету перераховуються місцевим бюджетам через обласні територіальні органи Державного казначейства на балансові рахунки 3525 “Рахунки для обліку операцій по загальнодержавних видатках за коштами загального фонду державного бюджету” та 3526 “Рахунки для обліку операцій по загальнодержавних видатках за коштами спеціального фонду державного бюджету”.

Виділені суми субвенцій зараховуються на рахунки 3141 “Надходження до загального фонду місцевих бюджетів” та 3151 “Надходження коштів спеціального фонду місцевих бюджетів, які направляються на спеціальні видатки”. Суми цих коштів зараховуються відповідно на рахунки 3142 “Кошти загального фонду місцевих бюджетів” та 3152 “Кошти спеціального фонду місцевих бюджетів, які направляються на спеціальні видатки”. Далі кошти переводяться на рахунок 3715 “Рахунки для обліку коштів бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів, бюджетів міст Києва і Севастополя та розпорядників коштів цих бюджетів”. Після розподілу кошти субвенцій зараховуються на дохідні рахунки 3141 (3151) та 3142 (3152) міських та районних бюджетів. З цих рахунків кошти перераховуються на рахунок 3716 “Рахунки для обліку коштів районних, міських, селищних і сільських бюджетів та розпорядників коштів цих бюджетів”, звідки проводяться видатки місцевих бюджетів за цільовим призначенням субвенцій.

9.5.6. Операції по взаємних розрахунках

Визначення суми, яку віднесено на взаєморозрахунки та термін її погашення проводиться вищим фінансовим органом, який повідомляє про це відповідний фінансовий орган та орган Державного казначейства у формі довідки.

При передачі планових та фактичних показників бюджетних установ, організацій та заходів з місцевого бюджету вищого рівня до бюджетів нижчого рівня, з місцевого бюджету нижчого рівня до бюджетів вищого рівня, а також з одного бюджету відповідного рівня до іншого необхідно внести зміни до бухгалтерського обліку за плановими та фактичними показниками цих місцевих бюджетів. При цьому зменшується та збільшуються річні обсяги бюджетних асигнувань за кодами бюджетної класифікації відповідного розпорядника бюджетних коштів, про що повідомляються органи Державного казначейства, які здійснюють казначейське обслуговування відповідного місцевого бюджету.

При зміні адміністративно-територіального розподілу на взаєморозрахунки між бюджетами відноситься сума коштів, яка підлягає передачі з одного бюджету іншому.

При передачі бюджетних установ, організацій та заходів з одного

підпорядкування до іншого на взаєморозрахунки між бюджетами відноситься вся сума річних бюджетних асигнувань з урахування внесених змін. При цьому сума касових видатків, проведених до моменту передачі видатків бюджетних установ, організацій та заходів в інше підпорядкування вноситься на взаєморозрахунки між бюджетами.

Установи, видатки яких переведено з одного бюджету до іншого складають бухгалтерську звітність на дату передачі. Ця звітність надається фінансовому органу як старої, так і нової підпорядкованості. При чому, фінансовий орган, у підпорядкованість якого передано видатки бюджетних установ, організацій та заходів і відповідний фінансовий орган Державного казначейства, який буде обслуговувати відповідного розпорядника коштів, повинен отримати від нього:

затверджений кошторис;

помісячний розпис асигнувань загального фонду місцевого бюджету;

звіт про виконання кошторису на момент передачі бюджетних установ, організацій та заходів. В подальшому бухгалтерська звітність подається органу Державного казначейства тільки за новою підпорядкованістю.

При передачі бюджетних установ, організацій та заходів одночасно проводиться закриття та відкриття реєстраційних рахунків цих установ та організацій у відповідних органах Державного казначейства.

Органи Державного казначейства щоквартально не пізніше п'ятого числа першого місяця нового звітного періоду надають відповідним фінансовим органам виписки з рахунку по взаєморозрахунках за попередній квартал. Фінансові органи зобов'язані перевірити правильність записів за рахунками взаєморозрахунків, про що надати інформацію до органів Державного казначейства.

Взаємні розрахунки повинні бути погашені до кінця бюджетного року.

9.5.7. Облік та складання звітності про виконання місцевих бюджетів

Для ведення аналітичного обліку операцій за доходами та перерахуванням трансфертів до інших рівнів місцевих бюджетів відкриваються особові картки до кожного аналітичного рахунку.

Відображені в особових картках облікові дані повинні відповідати аналогічним даним оборотно-сальдової відомості і сальдової відомості, що є підставою для складання щоденної форми звіту "Звіт про виконання місцевих бюджетів за доходами", яка складається органами за кожним місцевим бюджетом (додаток 18). Зазначений звіт передається фінансовим та податковим органам у встановленому порядку. Дані звіту за останній робочий день місяця є підставою для складання звітності про виконання відповідних місцевих бюджетів (у частині доходів). Звіт про виконання місцевих бюджетів на відповідну звітну дату фінансові органи звіряють з бухгалтерським обліком органів Державного казначейства України.

До повного запровадження казначейського обслуговування місцевих бюджетів звітність про виконання місцевих бюджетів складається фінансовими органами за формами та порядком, установленим Державним казначейством України.

При переведенні на казначейське обслуговування місцевих бюджетів за видатками для обліку операцій з виконання кошторисів розпорядників бюджетних коштів, планів використання бюджетних коштів одержувачів до кожного аналітичного рахунку відкриваються особові картки за кодами бюджетної класифікації. Відображені в особових картках облікові дані повинні відповідати аналогічним даним оборотно-сальдової відомості і сальдової відомості, що є підставою для складання органами Державного казначейства звітності про виконання місцевих бюджетів за видатками.

Звітність одержувачами бюджетних коштів складається тільки за тим кодом, за яким їм були передбачені кошти відповідним розпорядником бюджетних коштів.

Звіти про виконання місцевих бюджетів складаються органами Державного казначейства за формами та в порядку, встановленому Державним казначейством згідно з чинним законодавством. Основним принципом складання форм звітності є використання економічних показників безпосередньо із баз даних Держказначейства. Згідно з цим принципом Державне казначейство встановлює конкретні форми звітності на підставі значень економічних показників, які містяться у базах даних.

Органи Державного казначейства подають звіти про виконання місцевих бюджетів відповідним фінансовим органам. Фінансові органи готують пояснюючу записку, звіт про виконання плану по штатах і контингентах і разом зі звітністю, отриманою від органів Державного казначейства подають до вищого фінансового органу.

Одночасно органи Державного казначейства подають звіти про виконання місцевих бюджетів до Державного казначейства України. Державне казначейство України подає зведений звіт про виконання місцевих бюджетів Міністерству фінансів України.

Контрольні запитання:

- 1. Опишіть склад та структуру місцевих бюджетів*
- 2. Які доходи закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування?*
- 3. З яких джерел формуються надходження до бюджету розвитку місцевих бюджетів та на які цілі вони використовуються?*
- 4. Яка мета та концептуальні основи реформування міжбюджетних відносин?*
- 5. Що собою являє міжбюджетне фінансування та які проблеми притаманні йому на сучасному етапі?*
- 6. Опишіть порядок складання, розгляду, і затвердження місцевих бюджетів?*
- 7. Що визначається рішенням про місцевий бюджет?*

8. *Які нормативні документи визначають порядок касового виконання місцевих бюджетів за доходами?*
9. *Яким чином розподіляються функції між органами виконавчої влади при казначейському виконанні місцевих бюджетів за доходами?*
10. *Як здійснюється організація роботи з виконання місцевих бюджетів за доходами?*
11. *Який порядок оформлення платіжних документів?*
12. *Опишіть порядок здійснення операцій по зарахуванню коштів до місцевих бюджетів*
13. *Яким чином зараховуються платежі до загального фонду місцевих бюджетів?*
14. *Який порядок зарахування платежів до спеціального фонду місцевих бюджетів?*
15. *Як розподіляються платежі між загальним та спеціальним фондами місцевих бюджетів?*
16. *Яким чином розподіляються платежі між рівнями місцевих бюджетів?*
17. *Який порядок зарахування коштів, тимчасово віднесених на доходи місцевого бюджету, що підлягають розподілу?*
18. *Як оформляються операції з повернення у готівковій формі надміру та/або помилково сплачених до місцевого бюджету платежів?*
19. *Який порядок оформлення змін, що виникають у процесі виконання місцевих бюджетів за доходами?*

РОЗДІЛ 10

КАЗНАЧЕЙСЬКЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ ПОЗАБЮДЖЕТНИХ ФОНДІВ

Основні терміни та поняття: державні цільові фонди, цільові бюджетні фонди, позабюджетні фонди, Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, Фонд державного майна України

10.1. Характеристика державних цільових фондів

Основним централізованим фондом фінансових ресурсів держави, як відомо, виступає бюджет. Кошти бюджету є знеособленими і забезпечують реалізацію її функцій. Однак, у держави можуть бути певні потреби, що мають особливе значення і тому повинні мати відповідне гарантоване фінансове забезпечення. З цією метою держава створює фонди цільового призначення.

За своєю економічною сутністю державні цільові фонди – це грошові відносини з приводу розподілу та перерозподілу вартості суспільного продукту та частини національного багатства, пов'язаних з формуванням фінансових ресурсів в розпорядженні держави та використанням державних коштів для забезпечення розширеного відтворення, задоволення соціально-культурних потреб суспільства, матеріального стимулювання членів суспільства щодо пенсійного, соціального захисту населення, розвитку науково-технічного потенціалу держави.

Основне *призначення державних цільових фондів* полягає у:

- забезпеченні соціального захисту населення шляхом виплати субсидій, пенсій, фінансування соціальної інфраструктури;
- сприяння економічному піднесенню держави через фінансування, субсидування, кредитування вітчизняних підприємств;
- фінансування природоохоронних заходів;
- надання позик, кредитів.

Джерелами формування доходів державних цільових фондів є..

- бюджетне фінансування;
- обов'язкові відрахування юридичних та фізичних осіб;
- доходи від інвестування власних коштів;
- добровільні внески, спонсорська допомога;
- інші джерела.

Державні цільові фонди поділяють на цільові бюджетні фонди (фонди, що входять до складу державного бюджету) і державні позабюджетні фонди (фонди, що не входять до складу державного бюджету).

Під цільовими бюджетними фондами слід розуміти грошові фонди, що утворюються у складі бюджету держави за рахунок цільових джерел засобів і використовуються на фінансування певних державних чи місцевих витрат під контролем фіскальних органів держави. Наприклад, платежі до Фонду України соціального захисту інвалідів, збір за забруднення навколишнього природного середовища, цільові фонди, утворені Верховною Радою Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади.

Реформування системи фінансів України на початку 90-х років призвело до появи нової ланки загальнодержавної системи фінансів – **позабюджетних фондів**. Особливе значення серед них мають соціальні позабюджетні фонди (Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування України з тимчасової втрати працездатності, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань).

Специфікою позабюджетних фондів є чітке закріплення дохідних джерел і, як правило, суворе цільове їх використання. Джерелами формування позабюджетних фондів є: спеціальні податки і збори, асигнування із державного і місцевих бюджетів, спеціальні позики, добровільні поступлення. Поступлення можуть формуватися також від капіталізації частини тимчасово вільних засобів позабюджетних фондів (як, наприклад, покупка цінних паперів, інвестування тощо).

В управлінні та контролі за коштами бюджетних та позабюджетних фондів є певні відмінності:

по-перше, використання коштів бюджетними фондами регламентується законодавством та органами влади, а використання коштів позабюджетних фондів – законодавством та виконавчими дирекціями фондів, при цьому є реальна можливість використання коштів в оперативному режимі;

по-друге, контроль за діяльністю і використанням коштів бюджетних фондів здійснює Верховна Рада України, а позабюджетні фонди не підлягають контролю з боку законодавчих органів. Контроль здійснюється податковими інспекціями, фінансовими відділами і виконавчими дирекціями фондів.

10.2.Порядок зарахування коштів до державних цільових фондів

Відповідно до ст. 58 Закону України “Про Державний бюджет України на 2002 рік” кошти державних позабюджетних фондів, крім Пенсійного фонду України, обслуговуються органами Державного казначейства України. Однак на засіданні Кабінету Міністрів України від 29 травня 2002 року розглядалось

питання щодо порядку переведення та консолідації коштів Пенсійного фонду на єдиному казначейському рахунку (витяг з протоколу № 13 засідання). Здійснюється також переведення на обслуговування до органів Державного казначейства коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та повнофункціональне казначейське обслуговування митних органів за видатками.

Для цього в органах Державного казначейства відкриваються рахунки за балансовими рахунками 3717 “Рахунки державних позабюджетних фондів” та 3718 “Рахунки для обліку коштів від приватизації”. Порядок відкриття цих рахунків регламентується листом Державного казначейства України від 10.01.2002 року № 07-06/45-254 і повинен здійснюватися наступним чином:

3717KPVV900NNN,

де

К – ключ, що вираховується автоматично,

P- ознака фонду,

VV- вид надходження,

NNN – код території, взятий з довідника адміністративно-територіальних одиниць відповідних бюджетів.

Ознака фондів до рахунку 3717 “Рахунки державних цільових фондів” мають наступний вигляд:

1 – Пенсійний фонд України,

2–Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності

3- Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань,

4- Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань,

5- Фонд державного майна України.

Рахунки за балансовим рахунком 3718 “Рахунки для обліку коштів від приватизації” відкриваються за аналогічною схемою.

Рахунки за балансовим рахунком 3717 “Рахунки державних позабюджетних фондів” в розрізі районів відкриваються наступним чином:

3717 KP VV 9VV NNN,

де

аналітичний параметр VV має наступні значення:

00 – надходження,

01 – використання.

10.3. Казначейське обслуговування коштів від приватизації державного майна

Кошти, одержані від продажу державного майна та майна, що належить Автономній республіці Крим, інші надходження, безпосередньо пов'язані з процесом приватизації (від покупців за подання заяви на приватизацію; реєстраційний збір за реєстрацію покупців на участь в аукціоні, конкурсі; суми штрафних санкцій за несвоєчасні розрахунки за придбані об'єкти приватизації; надходження від продажу патентів на право оренди приміщень; відсотки, нараховані на суму відстрочених платежів тощо), зараховуються до позабюджетного Державного фонду приватизації України та позабюджетного фонду приватизації Автономної Республіки Крим.

Кошти, які надходять від приватизації державного майна, зараховуються на рахунки, відкриті в органах Державного казначейства (на центральному і територіальному рівнях) на ім'я Фонду державного майна України за балансовим рахунком 3718 "Рахунки для обліку коштів від приватизації".

Органи Державного казначейства наступного дня після зарахування коштів, одержаних від приватизації, надають представникам Фонду державного майна України виписки із зазначених рахунків та реєстр розрахункових документів до них. На підставі підготовлених Фондом державного майна України платіжних доручень, кошти перераховуються на відповідні рахунки, відкриті у Державному казначействі України (центральный рівень): 3231 "Гранти, отримані загальним фондом державного бюджету", 3232 "Гранти, отримані спеціальним фондом державного бюджету" Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів, затвердженого наказом Державного казначейства України від 28.11.2000 № 119 із змінами та доповненнями.

Нормативи відрахувань коштів затверджуються Законом України "Про Державний бюджет України на 2002 рік". На рахунки, відкриті у Державному казначействі України в розрізі територій за балансовим рахунком 3231 зараховуються:

97% надходжень від приватизації державного майна (крім об'єктів, для яких передбачено окремий розподіл коштів відповідно до Державної програми приватизації на 2000-2002 роки) та інших надходжень, безпосередньо пов'язаних з процесом приватизації (код 406100);

97% надходжень від приватизації об'єктів незавершеного будівництва, фінансування яких здійснювалося виключно за рахунок централізованих капітальних вкладень (код 406200);

97% надходжень від продажу об'єктів приватизації, у тому числі віднесених відповідно до пункту 5 Державної програми приватизації на 2000-2002 роки до об'єктів групи Ж (крім об'єктів незавершеного будівництва), що виділяються у балансі підприємств (код 406400).

На рахунки, відкриті у Державному казначействі України в розрізі територій за балансовим рахунком 3232 зараховуються:

90% надходжень від приватизації об'єктів незавершеного будівництва, що споруджувалися відповідно до Чорнобильської будівельної програми (код 406300);

75% надходжень, отриманих від продажу акцій відкритих акціонерних товариств за переліком, визначеним Кабінетом Міністрів України, для ліквідації наслідків аварії на очисних спорудах міста Харкова (код 406500);

98% надходжень від приватизації підприємств, що належать до сфери управління Міністерства оборони України (код 406600).

Крім цього, на рахунки, відкриті у Державному казначействі України за балансовим рахунком 3232 зараховуються кошти, які витрачаються на заходи, пов'язані з проведенням приватизації державного майна, а саме:

3% надходжень за кодом 406100;

3% надходжень за кодом 406200;

3% надходжень за кодом 406400;

10% надходжень за кодом 406300;

25% надходжень за кодом 406500;

2% надходжень за кодом 406600;

Видатки за рахунок коштів, які спрямовуються на заходи, пов'язані з виконанням Державної програми приватизації, здійснюються відповідно до Порядку виконання державного бюджету за видатками за умови функціонування внутрішньої платіжної системи, затвердженого наказом Державного казначейства України від 10.08.2001 року № 140.

Рахунки за балансовими рахунками 3231 та 3232 відкриваються за наступною схемою:

3231 К FFFFF XXX.

3232 К FFFFF XXX,

де

К – ключ, що вираховується автоматично,

FFFFF- код фінансування, відповідно до класифікації фінансування бюджету за типом боргового зобов'язання,

XXX- код території.

10.4. Порядок зарахування коштів до Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття

З 1 січня 2001 року набрав чинності Закон України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття”. Функції по управлінню страхуванням на випадок безробіття, провадженням збору та акумуляцією страхових внесків, контролю за використанням коштів, виплатою

забезпечення та наданням соціальних послуг, здійснення інших функцій згідно з цим Законом подано на Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття створився як правонаступник Фонду сприяння зайнятості населення з метою управління страхуванням на випадок безробіття, провадження збору та акумуляції страхових внесків, контролю за використанням коштів, виплати забезпечення та надання соціальних послуг, здійснення інших функцій згідно із Законом і статутом Фонду.

Згідно із Законом “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування України на випадок безробіття” **джерелами коштів Фонду** є: страхові внески страхувальників (роботодавців, застрахованих осіб); асигнування державного бюджету; суми фінансових санкцій, що визначені Законами України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття”, “Про зайнятість населення”; благодійні внески підприємств, установ, організацій та фізичних осіб; інші надходження відповідно до законодавства України.

Відповідно до чинного законодавства кошти Фонду **використовуються на:** допомогу по безробіттю; матеріальну допомогу у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного; матеріальну допомогу по безробіттю; допомогу на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні; професійну підготовку або перепідготовку; підвищення кваліфікації та профорієнтацію; пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні; інформаційні та консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням; виплату забезпечення та надання соціальних послуг; відшкодування Пенсійному фонду України витрат, пов'язаних із достроковим виходом на пенсію осіб; фінансування витрат на утримання та забезпечення діяльності виконавчої дирекції Фонду та її робочих органів; створення резерву коштів фонду тощо.

Як показують розрахунки доходи Фонду формуються головним чином за рахунок внесків роботодавців – їх питома вага становить 70%, частка коштів, що надходять внаслідок утримань із заробітків працюючого населення є не такою значною – 15%. Надходження у вигляді асигнувань з Держбюджету та інших джерел є незначними (відповідно 3% та 5%). Така мала частка надходжень із бюджету пояснюється тим, що Фонд є самодостатнім.

Якщо аналізувати видаткову частину бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, то помітним є те, що найбільша частка коштів витрачається на фінансування матеріального забезпечення та соціальні послуги – 72%; достатньо значною є питома вага витрат – 10,7% - на утримання та забезпечення діяльності виконавчої дирекції, її робочих органів, управління Фондом; 6,7% - на розвиток матеріальної та інформаційної бази Фонду; 5,6% - на відшкодування Пенсійного фонду.

Кошти Фонду загальнодержавного страхування на випадок безробіття не входять до складу державного бюджету. Для централізованого зарахування коштів до Фонду в управліннях Державного казначейства відкриваються аналітичні рахунки за балансовим рахунком 3717 “Рахунки державних позабюджетних фондів” в розрізі відділень. Щоденно на аналітичні рахунки відділень Державного казначейства надходять кошти до фонду в розрізі видів надходжень. Засобами програмного забезпечення ці кошти акумулюються в обласних управліннях на окремих аналітичних рахунках, з яких відбувається перерахування коштів на центральний рівень.

Для перерахування коштів регіональні відділення Фонду подають до управлінь Державного казначейства платіжні доручення, на підставі яких проводиться відповідне перерахування коштів. На наступний день органи Державного казначейства подають фондам банківські виписки з рахунку, де відслідковується рух коштів за цим рахунком. Далі проводиться звірка на предмет проведення операцій за попередній день. За результатами проведених перерахувань щоденно складається оборотно-сальдова відомість по рахунку 3717 “Рахунки державних позабюджетних фондів”, де показуються надходження та використання коштів Фонду загальнообов’язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

10.5. Порядок проходження коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань

З метою повного та своєчасного виконання обов’язків Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України щодо здійснення соціальних послуг та виплат, передбачених Законом України “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності”, запроваджується казначейське обслуговування цього фонду.

Для обліку надходжень та здійснення платежів до Фонду органам виконавчої дирекції Фонду у відповідних територіальних органах Державного казначейства відкриваються рахунки за балансовим рахунком 3717 “Рахунки державних позабюджетних фондів” Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів, затвердженого наказом Державного казначейства України від 28.11.2000 року № 119, із змінами та доповненнями.

Платники сплачують внески до Фонду на рахунки, відкриті на ім’я відділень виконавчої дирекції Фонду в районах та містах обласного значення. Платники внесків до Фонду у містах Києві та Севастополі сплачують внески на рахунки, відкриті на ім’я управлінь виконавчої дирекції Фонду у містах Києві та Севастополі.

Кошти, які надійшли на рахунки, відкриті на ім'я відділень виконавчої дирекції Фонду для зарахування надходжень, щоденно на підставі платіжних доручень перераховуються на відповідні рахунки, відкриті на ім'я управлінь виконавчої дирекції Фонду в Автономній Республіці Крим та областях.

Зазначені кошти відділень виконавчої дирекції Фонду можуть акумулюватись органами Державного казначейства (на підставі договорів на розрахунково-касове обслуговування Фонду) на рахунках управлінь виконавчої дирекції Фонду в Автономній Республіці Крим та областях в автоматизованому режимі.

На підставі платіжних доручень управлінь виконавчої дирекції Фонду не рідше ніж два рази на тиждень кошти у повному обсязі перераховуються на рахунок, відкритий у Державному казначействі України (центральний рівень) на ім'я Фонду за балансовим рахунком 3717 "Рахунки державних позабюджетних фондів".

У окремих випадках, на підставі наказів виконавчої дирекції Фонду, кошти, які надійшли на доходні рахунки управлінь виконавчої дирекції Фонду, можуть використовуватись для здійснення виплат. Інформацію про проведені виплати управління виконавчої дирекції Фонду у день здійснення таких операцій подають до виконавчої дирекції Фонду.

Державне казначейство (центральний апарат) на підставі платіжних доручень Фонду перераховує кошти на рахунки для здійснення платежів управлінь виконавчої дирекції фонду. Зазначені кошти використовуються за напрямками, визначеними Фондом.

Управління виконавчої дирекції Фонду розподіляють отримані кошти між відділеннями виконавчої дирекції Фонду. Розподіл здійснюється згідно зі затвердженими кошторисами та фактичною потребою відділень. Кошти перераховуються органами Державного казначейства за призначенням на підставі платіжних доручень управлінь виконавчої дирекції Фонду в Автономній Республіці Крим та областях.

Відділення виконавчої дирекції Фонду з рахунків, відкритих у відповідних територіальних органах Державного казначейства, перераховують кошти на здійснення виплат потерпілим. Виплати потерпілим здійснюються з рахунків, відкритих робочим органам виконавчої дирекції Фонду в установах банків, або через відділення зв'язку.

Органи Державного казначейства після проведення операцій на рахунках Фонду надають їх представникам виписки з рахунків та додають до них реєстри розрахункових документів.

Повернення зайво або помилково зарахованих на рахунки Фонду коштів здійснюється органами Державного казначейства на підставі платіжних доручень управлінь та відділень виконавчої дирекції Фонду.

Відповідальність за цільове направлення та використання коштів несуть управління та відділення виконавчої дирекції Фонду.

Контрольні завдання:

1. *Що таке державні цільові фонди та яке їх призначення?*
2. *З яких джерел формуються державні цільові фонди?*
3. *Що слід розуміти під цільовими бюджетними фондами та позабюджетними фондами?*
4. *Який порядок зарахування коштів до державних цільових фондів?*
5. *Опишіть порядок використання коштів від приватизації державного майна*
6. *Який порядок зарахування коштів до Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття?*
7. *Яким чином здійснюється повернення помилково/надміру сплачених страхових внесків?*
8. *Опишіть порядок проходження коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань*

РОЗДІЛ 11

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ЯК ОСНОВА ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТІВ

Основні терміни та поняття: бюджетний облік, функції бюджетного обліку, облікова політика, План рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів, система бухгалтерського обліку, бухгалтерський облік в органах Державного казначейства, управлінський облік, структура кодів Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання бюджетів, побудова рахунків

11.1. Облікова політика Державного казначейства

Становлення та розвиток в Україні ринкових відносин, структурна перебудова економіки, поглиблення демократичних процесів у суспільстві вимагають змін у бюджетній політиці держави, а відповідно у бюджетному обліку як інформаційній базі виконання державного бюджету.

Відповідно до потреб інтеграції економіки України до світової спільноти та досягнення співмірності основних параметрів її розвитку з показниками розвитку інших країн світу було розроблено та затверджено нову структуру бюджетної класифікації. Але для того, щоб ця класифікація стала дійовим інструментом фінансового аналізу потрібно було суттєво переглянути та уточнити існуючу методологію бухгалтерського обліку і звітності.

Облік і звітність є ключовими елементами управління бюджетним процесом. Прийняття управлінських рішень базується на всебічному і глибокому аналізі облікових даних. Обґрунтування цих рішень залежить, насамперед, від повноти і достовірності вихідної інформації, яка формується на базі обліку та звітності. Прийняті рішення будуть дійовими тільки у тому разі, коли вони своєчасні. Це, у свою чергу, висуває вимоги оперативності в отриманні інформації про виконання бюджету. Тому нагальним питанням у діяльності органів Державного казначейства стала розробка та проведення дієвої облікової політики.

Облікова політика Державного казначейства – це сукупність визначених у межах чинного законодавства принципів, методів і процедур, що використовуються Державним казначейством для складання та подання фінансової звітності про виконання бюджетів.

Облікова політика системи органів Державного казначейства базується на основних принципах бухгалтерського обліку, яких вони повинні дотримуватися при веденні рахунків і складанні зовнішньої та внутрішньої звітності. Система бюджетного обліку має бути зорієнтована на модель ринкової економіки і відповідати міжнародним принципам обліку і звітності. Таким чином, облікова політика повинна забезпечити у найкращий спосіб відображення результатів,

фінансових операцій, які обліковуються, виходячи із обачності її оцінки і впливу на прийняте рішення.

Наявна нині система бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів побудована з урахуванням усіх необхідних змін з дотриманням міжнародних принципів і вимог щодо здійснення бухгалтерського обліку і фінансової звітності. Найголовнішими серед них є такі **принципи**:

- *законність* - відповідність правилам та процедурам, що передбачені законодавчими та нормативними актами;
- *правильність* - сумлінне застосування прийнятих правил та процедур;
- *достовірність* - правдиве відображення у бухгалтерській звітності фінансових операцій, проведених учасниками бюджетного процесу, з дотриманням вимог відповідних нормативних актів;
- **суттєвість (доречність)* - корисність інформації для підготовки та прийняття економічних рішень; інформація є суттєвою, якщо її відсутність або перекозручення може вплинути на рішення користувачів інформації;
- *безперервність - оцінка активів здійснюється, виходячи з того, що процес виконання бюджетів є постійним;
- **повнота бухгалтерського обліку* - всі операції по виконанню бюджетів в органах Державного казначейства підлягають реєстрації на рахунках бухгалтерського обліку без будь-яких винятків;
- *дата операції - операції по виконанню бюджетів реєструються в бухгалтерському обліку в момент проведення відповідних платежів, що відповідає касовому методу ведення бухгалтерського обліку;
- **прийнятність вхідного балансу* - залишки за рахунками на початок поточного звітного періоду мають відповідати залишкам за станом на кінець попереднього звітного періоду;
- * *обережність* - обґрунтована, розсудлива оцінка фактів;
- *незалежність* - відокремленість фінансових бюджетних років (звітних періодів);
- *сталість* - незмінність методів бухгалтерського обліку, крім випадків істотних змін у діяльності або в правовій базі. У такому разі має бути забезпечена порівнюваність зі звітами за минулі періоди;
- *відкритість* - інформація, що включається до бухгалтерського обліку та звітності, має бути достатньо зрозумілою і детальною, щоб уникнути двозначності, правдиво відображати операції з необхідними поясненнями в записках. Звітність має бути чітко викладена і зрозуміла для користувачів;
- *співставність* - можливість визначення тенденцій виконання бюджету через порівняння інформації, що міститься у бухгалтерському обліку і звітності, за певний період часу;
- *превалювання сутності над формою* - відображення операцій відповідно до їх економічної суті, а не за юридичною формою; узагальнення інформації має здійснюватися не тільки за юридичними нормами, але й відповідно до її економічної ефективності;

• *своєчасність* - забезпечення своєчасною інформацією органів законодавчої та виконавчої влади, які приймають рішення, здійснюють оцінку виконання бюджету, готують пропозиції щодо складання бюджету тощо та інших користувачів;

*консолідація - складання зведеної фінансової звітності про виконання бюджетів в цілому по системі Державного казначейства України з урахуванням підвідомчих управлінь та відділень в розрізі бюджетів, за винятком залишків за внутрішньо системними розрахунками.

Облікова політика щодо методів оцінки, обліку і контролю активних операцій, мобілізованих Державним казначейством ресурсів та інших пасивних операцій ґрунтується на відповідних нормативних документах.

В Україні застосовується касовий метод виконання Державного бюджету за доходами та видатками і метод нарахування по боргах і зобов'язаннях. Це означає, що доходи реєструються в бухгалтерському обліку при зарахуванні коштів на рахунки, відкриті в установах банків на ім'я органів Державного казначейства, видатки вважаються здійсненими при проведенні перерахувань та/або виплат з рахунків, а борги та зобов'язання - на момент їх виникнення.

Облікова політика повинна активно сприяти поліпшенню структури активів, якнайшвидшому стягненню сумнівної, безнадійної заборгованості. Активи і зобов'язання мають бути оцінені та відображені в обліку таким чином, щоб не переносити наявні фінансові ризики, які потенційно загрожують фінансовому стану бюджету, на наступні звітні періоди.

Процедури бухгалтерського обліку повинні виключати можливість здійснення взаємозаліку (крім випадків, передбачених чинним законодавством) активів та зобов'язань, або доходів та видатків як у бухгалтерських записах, так і у фінансовій звітності, а саме:

- позик, депозитів й іншої кредиторської і дебіторської заборгованості юридичних та фізичних осіб;
- позик, депозитів та іншої кредиторської і дебіторської заборгованості одних і тих же юридичних та фізичних осіб;
- депозитів та позик, наданих під заставу депозиту, якщо інше не визначене відповідними законодавчими актами.

Будь-які зміни в обліковій політиці, що мають суттєвий вплив на показники звітного або майбутніх періодів, повинні бути описані із зазначенням їх причин і змін.

11.2. Система бухгалтерського обліку виконання бюджетів в Україні

Правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку виконання бюджетів та фінансової звітності в органах Державного казначейства здійснюється на основі Положення „Про організацію бухгалтерського обліку і звітності виконання державного та місцевих бюджетів в органах Державного

казначейства України”, затвердженого наказом Державного казначейства України від 28 листопада 2000 року № 119 (надалі – Положення), а також змін і доповнень, внесених до нього. Положення розроблено на основі Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність”, Указу Президента України “Про Державне казначейство України” від 27 квітня 1995 року № 335/95, Положення про Державне казначейство, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України, основних принципів міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

Положення визначає і регулює в межах повноважень, наданих Державному казначейству відповідною нормативно-правовою базою, єдиний методологічний та організаційний порядок ведення бухгалтерського обліку і звітності в органах Державного казначейства з виконання державного та місцевих бюджетів.

Як зазначається у Положенні система обліку включає: бухгалтерський, бюджетний, управлінський облік, які ґрунтуються на єдиній теоретичній та інформаційній базі, відрізняючись формою та періодичністю розрахунку даних. Система бухгалтерського обліку повинна надавати можливість прогнозування і визначення стратегії виконання бюджету та аналізу їх динаміки.

Бухгалтерський облік забезпечує своєчасне та повне відображення всіх операцій органів Державного казначейства та надання користувачам інформації про стан активів та зобов’язань, результати виконання бюджетів та їх змін. На основі даних бухгалтерського обліку складається фінансова звітність.

Успішне виконання державного та місцевих бюджетів може бути забезпечене лише за чіткої організації бухгалтерського обліку, який в контексті сказаного (тобто виконання бюджету) прийнято називати бюджетним обліком.

Бюджетний облік як складова єдиного економічного обліку є науково обґрунтованою системою спостереження, відображення, узагальнення та контролю за кількісними та якісними показниками виконання бюджету. Більшість важливих рішень, незалежно від їх суті, базуються на фінансових розрахунках. Облік забезпечує ці розрахунки потрібною інформацією та дає аналітичну орієнтацію щодо можливих чинників та наслідків розглядуваних альтернатив.

Управлінський облік ведеться з метою забезпечення керівництва органів Державного казначейства оперативною фінансовою і не фінансовою інформацією у визначеній ними формі для планування, управління бюджетними коштами, оцінки і контролю використання бюджетних коштів. Управлінський облік ведеться органами Державного казначейства для забезпечення внутрішніх потреб в інформації, виходячи зі специфіки виконання бюджетів та особливостей діяльності.

Бухгалтерський облік в органах Державного казначейства – це складова системи обліку, що включає сукупність правил, методик та процедур обліку для виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та обміну інформацією про операції в органах Державного казначейства та передачі її зовнішнім користувачам для прийняття

управлінських рішень. На основі даних бухгалтерського обліку складається фінансова звітність про виконання бюджетів.

Слід мати на увазі, що **система бухгалтерського обліку у бюджетній сфері має ряд особливостей**. Якщо фінансові операції суб'єктів господарювання спрямовані на отримання прибутку, то у фінансових операціях, здійснюваних державою, домінує ідея надання державних послуг. З цих позицій:

- сума доходів важлива лише тією мірою, якою вона є джерелом покриття видатків;
- видатки здійснюються в загальнодержавних інтересах і, в основному, не оцінюються з точки зору фінансової рентабельності.

Бюджетні операції здійснюються у межах бюджетних призначень, встановлених законодавством України, тому їх виконання віддзеркалюється у бухгалтерському обліку відповідно до щорічного Закону про Державний бюджет України.

Бухгалтерський облік з виконання бюджетів відзначається також певною складністю, що пояснюється великою кількістю учасників бюджетного процесу, різноманітністю операцій, великою кількістю зв'язків. Він обробляє масові результати (отримання податків та здійснення платежів), одночасно забезпечуючи принцип касової єдності та консолідації бюджетних рахунків.

Бухгалтерський облік операцій з виконання бюджету передбачає їх зв'язок через єдину бюджетну класифікацію з аналогічними операціями, які реєструються розпорядниками бюджетних коштів шляхом застосування єдиних аналітичних бухгалтерських реєстрів.

Система бухгалтерського обліку організована таким чином, щоб описувати бюджетні операції в узагальненому вигляді - у синтетичному обліку і деталізовано в розвиток синтетичного - в аналітичному. При цьому бухгалтерський облік повинен відповідати загальним вимогам, що ставляться до його організації:

- облік повинен бути чітко документований;
- облік здійснених операцій здійснюється у певній послідовності на підставі документів;
- записи здійснених операцій відображаються по облікових рахунках бухгалтерського обліку;
- облік повинен бути суцільним за охопленням операцій і безперервним у часі.

У повністю автоматизованій системі бухгалтерського обліку основні процеси обліку автоматизовані, і дані, згруповані відповідно до Структури кодів плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів, вносяться до системи лише один раз, під час здійснення операції.

Основними **завданнями** системи бухгалтерського обліку Державного казначейства по виконанню бюджетів є:

- додержання принципів обліку і звітності;
- своєчасне, повне і достовірне відображення в обліку за відповідними рахунками і параметрами операцій по виконанню бюджетів, які здійснюються

на підставі первинних документів клієнтів, органів, які мають право безспірного списання коштів тощо;

- щоденне завершення та звірку всіх облікових процесів, реєстрів та документів; складання щоденного балансу та автоматизовану перевірку відповідності даних аналітичного обліку даним балансу;

- достовірне відображення в обліку і звітності руху використання фінансових та інших ресурсів бюджетів, надання об'єктивної і порівняльної інформації про стан зобов'язань, активів, результатів виконання бюджетів з метою аналізу та управління бюджетними коштами.

11.3. Економічна сутність та функції бюджетного обліку

Успішне виконання державного та місцевих бюджетів може бути забезпечене лише за чіткої організації бухгалтерського обліку, який в контексті сказаного (тобто виконання бюджету) прийнято називати бюджетним обліком.

Бюджетний облік як складова єдиного економічного обліку є науково обґрунтованою системою спостереження, відображення, узагальнення та контролю за кількісними та якісними показниками виконання бюджету. Більшість важливих рішень, незалежно від їх суті, базуються на фінансових розрахунках. Облік забезпечує ці розрахунки потрібною інформацією та дає аналітичну орієнтацію щодо можливих чинників та наслідків розглядуваних альтернатив.

Метою бухгалтерського обліку виконання бюджетів є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої інформації про доходи, видатки, кредитування за вирахуванням погашення і фінансування бюджетів, а також підвищення результатів виконання бюджетів. Основним **завданням** бюджетного обліку і звітності є повне, своєчасне і достовірне відображення процесу виконання державного бюджету. Бюджетний облік необхідний для забезпечення зберігання бюджетних коштів через відображення всіх операцій щодо виконання бюджетів усіх рівнів у бухгалтерських документах, складання бухгалтерського балансу та звітності.

Сутність бюджетного обліку найбільш повно виявляється в його **функціях**. Це: спостереження, відображення, узагальнення, контроль виконання бюджетів усіх рівнів та забезпечення збереження коштів бюджету. Всі вони тісно пов'язані між собою і доповнюють одна одну.

Функція спостереження виконується в процесі створення й використання фінансових ресурсів держави - бюджету як за доходами, так і за видатками.

Функція відображення базується на тому, що всі операції, які здійснюються за рахунок бюджетних коштів, згідно з кошторисами доходів та видатків, віддзеркалюються у відповідних бухгалтерських документах.

Функція узагальнення здійснюється при проведенні всіх операцій по розрахунках, результатом яких є баланс доходів і видатків як бухгалтерський звіт.

Усі наведені функції забезпечують кількісний і якісний облік виконання бюджетів усіх рівнів, змін, внесених до них в процесі виконання, що дає змогу виявити відхилення від затверджених у бюджеті асигнувань і внести відповідні зміни до бюджету чи кошторису видатків. Таким чином через виконання зазначених функцій органи влади забезпечують управління бюджетами всіх рівнів відповідно до своїх повноважень.

Функція контролю полягає у здійсненні бюджетного обліку надходжень доходів за їх видами та обліку виконання видаткової частини бюджету по відповідних відомствах, установах і організаціях, які фінансуються з бюджету, тобто використання бюджету за призначанням, за цільовим використанням коштів згідно з розписом та бюджетною класифікацією.

У процесі контролю виявляються всі порушення бюджетного законодавства, невиконання вимог щодо використання бюджетних коштів. Таким чином, бухгалтерський облік виконання бюджету дає змогу запобігати крадіжкам, розтратам та іншим порушенням у виконанні бюджетів усіх рівнів.

Таким чином, бюджетний облік віддзеркалює виконання бюджету через облік доходів, видатків, ресурсів бюджету на рахунках, здійснення заходів, передбачених і затверджених у бюджеті, фондів, резервів, створюваних у процесі касового виконання бюджету і виконання кошторисів видатків бюджетних установ, що дає повну картину виконання бюджетів усіх рівнів. Виходячи з цього можна сказати, що **предметом бюджетного обліку є бюджетний процес**, який забезпечує розширене відтворення через розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту. Слід зазначити, що розподільчі відносини, що здійснюються через бюджет є одним із найскладніших етапів суспільного відтворення. Вони торкаються інтересів усіх членів суспільства. Тому всебічний, повний і детальний облік даних відносин має надзвичайно велике значення для суспільства загалом.

Процес виконання бюджету пов'язаний із мобілізацією доходів і здійсненням видатків. Тому **об'єктами бюджетного обліку** є дохідна і видаткова частини бюджету, а також ресурси бюджету та інші заходи, що здійснюються з бюджету.

Ведення бюджетного обліку забезпечується системою методів. **Методом бюджетного обліку** є сукупність прийомів, які використовуються для одержання необхідних даних щодо виконання бюджету, використання коштів. Основними серед них є..

- відображення усіх господарських операцій в первинних документах і реєстрах обліку та їхня оцінка,,
- подвійний запис операцій і система рахунків,,
- проведення періодичної та річної інвентаризації коштів на рахунках і в розрахунках, боргових, казначейських зобов'язань,,
- узагальнення інформації у балансі.

Значення бюджетного обліку полягає в тому, що він, по-перше, є інструментом, який дає змогу здійснювати керівництво процесом виконання бюджету, сприяє дотриманню фінансової дисципліни і цільового використання бюджетних коштів. Це в свою чергу, забезпечує виконання бюджетом його основної функції - раціонального розподілу і перерозподілу національного доходу та дотримання необхідних пропорцій у розвитку суспільства.

По-друге, бюджетний облік відіграє важливу роль у бюджетному плануванні. Дані про виконання бюджету за поточний рік і попередні періоди слугують базою для складання проекту бюджету на плановий рік. Від їх достовірності значною мірою залежить якість бюджету як основного фінансового плану держави.

По-третє, бюджетний облік і звітність мають особливе значення в розвитку фінансової науки. Результати будь-якого наукового дослідження мають практичну цінність тоді, коли вони базуються на реальних фактах економічної дійсності. Всебічна і вірна наукова оцінка того чи іншого явища може бути дана тільки на підставі повної й достовірної інформації. Узагальнення цієї інформації та її систематизація відбуваються власне під час ведення обліку і складання звітності.

Значення бюджетного обліку особливо зростає в період, коли економіка і держава уражені інфляційними процесами. Головним завданням бюджетного обліку в цей період є забезпечення чіткої організації бухгалтерського обліку щодо використання бюджетних коштів, державної дисципліни в усіх органах управління, які виконують бюджет.

Слід зазначити, що бюджетний процес є доволі складним та різноманітним, тому до обліку весь час висуваються нові вимоги. Бюджетний облік як інформаційна система виконання бюджету повинен постійно пристосовуватися до зростаючих потреб бюджетного процесу. Система бюджетного обліку має бути зорієнтована на модель ринкової економіки і відповідати міжнародним принципам обліку і звітності.

11.4. Організація бухгалтерського обліку в органах Державного казначейства

Бухгалтерський облік виконання бюджетів є основою інформаційної системи органів Державного казначейства, за допомогою якого здійснені операції відображаються за відповідними рахунками в автоматизованому режимі.

Органи Державного казначейства здійснюють облік виконання Державного бюджету та складають звітність про його перебіг. Облік виконання бюджету в органах казначейства ведеться за такими розділами: облік ресурсів бюджету; облік доходів; облік видатків; облік розрахунків по боргових зобов'язаннях; облік коштів у розрахунках.

Підставою для бухгалтерського обліку по виконанню бюджетів в органах Державного казначейства є первинні документи. Вони повинні бути складені під час здійснення операції, а якщо це неможливо – безпосередньо після її закінчення та можуть складатися у паперовій формі та/або у вигляді електронних записів. При електронному записі облікових реєстрів повинно бути забезпечено отримання таких документів на паперових носіях.

До оформлення первинних документів ставляться певні вимоги. Зокрема, первинні документи для надання їм юридичної сили повинні мати такі обов'язкові реквізити: назву документа; номер і дату складання документа; назву установи, від імені якої складений документ; місце складання документа, назву отримувача коштів, зміст операції, суму операції (цифрами та прописом); номери рахунків за дебетом і кредитом; назву банку і казначейства, а також номер коду; підписи осіб, відповідальних за здійснення операцій та інші вимоги.

Списання коштів з рахунку клієнта за розпорядженням його власника здійснюється за дорученням клієнта протягом 10-ти календарних днів з дня його виписки. При цьому день заповнення не враховується.

Для безготівкових перерахунків за рахунками використовуються **меморіальні документи**: меморіальні ордери, платіжні доручення, платіжні вимоги-доручення, акредитиви, векселі, інкасові доручення (розпорядження), чеки тощо.

Електронні документи – розрахункові документи, повідомлення визначеного формату, які містять встановлені реквізити і несуть інформацію про перерахування коштів у вигляді файлу при передачі електронною поштою.

Приєм та оплата документів здійснюється за схемою:

- перевірка первинного документа на правильність складання;
- повідомлення (підтвердження) особи, що надала первинний документ про його прийом до виконання або відхилення;
- виконання дій, вказаних у первинному документі із записами в облікових реєстрах;
- складання звіту про виконання операцій;
- передача звіту про виконання операцій ініціатору операції та/або вказаній ним особі;
- отримання, при необхідності, повідомлення від ініціатора операції про прийом ним звіту (протокол підтвердження).

Орган Державного казначейства приймає документи від клієнтів протягом операційного дня, час якого регламентується режимом його роботи в договорі на розрахункове обслуговування. Кошти списуються з рахунку платника тільки на підставі першого примірника розрахункового документа, крім гарантованих доручень.

Бухгалтерський облік повинен забезпечувати виконання основних

функцій:

- запис інформації про операції по виконанню бюджетів, що здійснюються органами Державного казначейства, та можливість відображення їх в агрегованому вигляді у звітності з метою аналізу та управління;
- відображення детальної інформації про контрагентів кожної операції та параметрів самих операцій для складання внутрішніх звітів з метою аналізу та контролю.

Ведення агрегованого обліку забезпечується за допомогою синтетичного обліку з використанням балансових рахунків Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання бюджетів. Детальна інформація про кожного контрагента та операцію фіксуються на рівні аналітичного обліку на аналітичних рахунках. Дані аналітичних рахунків повинні бути тотожними відповідним рахункам синтетичного обліку.

Регістри синтетичного та аналітичного обліку операцій – це носії спеціального формату у вигляді відомостей, книг, журналів, карток обліку тощо. Їх призначення – хронологічне, систематичне чи комбіноване накопичення, групування та узагальнення інформації з первинних документів. Записи у регістрах бухгалтерського обліку здійснюються на підставі первинних облікових документів в момент здійснення операції.

Державне казначейство України розробляє та затверджує форми реєстрів обліку з урахуванням того, що реєстри синтетичного та аналітичного обліку повинні мати назву, період реєстрації операцій, прізвища і підписи або інші кодовані знаки, що дають змогу ідентифікувати осіб, які їх складає. Органи Державного казначейства ведуть такі обов'язкові облікові реєстри: оборотно-сальдовий баланс (щоденний баланс оборотів і залишків за балансовими, бюджетними, позабалансовими рахунками та рахунками управлінського обліку), особові картки, сальдові та оборотно-сальдові відомості за аналітичними рахунками.

У щоденному оборотно-сальдовому балансі відображаються обороти за дебетом і кредитом за день, вихідні залишки за активом і пасивом за кожним балансовим, бюджетним та позабалансовим рахунками, а також за рахунками управлінського обліку. В оборотно-сальдовому балансі відображаються підсумки за кожним класом рахунків і загальний підсумок за всіма рахунками.

11.5. План рахунків як засіб реєстрації в обліку операцій

Для забезпечення потреб ведення бухгалтерського обліку операцій по виконанню державного та місцевих бюджетів за касовим методом та складання фінансової звітності наказом Державного казначейства України від 28 листопада 2000 року №119 затверджено План рахунків бухгалтерського обліку в розрізі кодів бюджетної класифікації і типів операцій (із змінами та

доповненнями).

План рахунків бухгалтерського обліку по виконанню державного та місцевих бюджетів органами Державного казначейства – це систематизований перелік рахунків бухгалтерського обліку, що використовується для детальної та повної реєстрації всіх фінансових операцій і забезпечення потреб складання фінансової звітності згідно з вимогами бюджетного процесу на відповідний бюджетний рік.

План рахунків надає змогу здійснювати детальний і повний облік операцій, пов'язаних з виконанням бюджетів, а також своєчасно надавати детальну, достовірну і змістовну інформацію керівництву органів Державного казначейства та фінансових органів, Міністерству фінансів України, статистичним відомствам, податковим та іншим органам.

При побудові Плану рахунків враховано особливості виконання державного та місцевих бюджетів, функціонування єдиного казначейського рахунку, виконання місцевих бюджетів через органи Державного казначейства, дотримано загальних принципів і вимог щодо здійснення бухгалтерського обліку та звітності.

План рахунків ґрунтується на міжнародних стандартах бухгалтерського обліку та звітності, що засновані за такими принципами:

законність – звітність повинна відповідати правилам та процедурам, які передбачені законодавчими та нормативними актами;

достовірність – правдиве відображення у бухгалтерській звітності фінансових операцій держави з дотриманням вимог відповідних нормативних актів;

повнота бухгалтерського обліку – всі операції по виконанню бюджетів в органах Державного казначейства підлягають реєстрації на рахунках бухгалтерського обліку без будь-яких винятків. Фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні результати операцій органів Державного казначейства, яка може впливати на рішення, що приймаються згідно з нею. Повнота та достовірність в обліку можливі тільки за умови, якщо облікова політика та процедури органів Державного казначейства забезпечать виконання всіх правил бухгалтерського обліку, а також, якщо ці правила застосовуються без відхилень, з урахуванням реальної оцінки операцій, подій та ситуацій;

дата операції – операції по виконанню бюджетів реєструються в бухгалтерському обліку в момент проведення відповідних платежів, що відповідає касовому методу ведення бухгалтерського обліку; прийнятність вхідного балансу – залишки за рахунками на початок поточного звітного періоду мають відповідати залишкам за станом на кінець попереднього звітного періоду;

превалювання сутності над формою – операції обліковуються та розкриваються у звітності відповідно до їх суті та економічного змісту, а не за їх юридичною формою;

суттєвість – у фінансових звітах має відображатись уся істотна інформація, корисна для прийняття рішень керівництвом. Інформація є суттєвою, якщо її відсутність або перекручення може вплинути на економічні рішення користувачів звітності;

доречність – корисність інформації для підготовки та прийняття економічних рішень;

відкритість – фінансові звіти мають бути достатньо зрозумілими і детальними, щоб уникнути двозначності, правдиво відображати операції з необхідними поясненнями в записках. Операції повинні відповідати змісту статей звітів. Звітність має бути чітко викладена і зрозуміла для користувача;

сталість – постійне, протягом бюджетного року, застосування обраних методів. Зміна методів обліку потребує додаткового обґрунтування і розкриття у фінансових звітах.

правильність – сумлінне застосування прийнятих правил та процедур;

обережність – обґрунтована, розсудлива оцінка фактів;

незалежність – відокремленість фінансових бюджетних років (звітних періодів);

співставність – можливість визначення тенденцій виконання бюджету через співставлення інформації, що міститься у бухгалтерському обліку і звітності за певний період часу;

своєчасність – забезпечення своєчасною інформацією органів законодавчої та виконавчої влади, які приймають рішення, здійснюють оцінку виконання бюджету, готують пропозиції щодо складання бюджету, тощо, та інших користувачів;

безперервність - оцінка активів здійснюється, виходячи з того, що процес виконання бюджетів є постійним;

консолідація – складання зведеної фінансової звітності про виконання бюджетів в цілому по системі Державного казначейства України з урахуванням підвідомчих управлінь та відділень в розрізі бюджетів, за винятком залишків за внутрісистемними розрахунками;

окреме відображення активів та пасивів - цей принцип передбачає, що всі рахунки активів та пасивів оцінюються окремо і відображаються в розгорнутому вигляді. Усі рахунки є активними або пасивними за винятком клірингових (рахунків за розрахунками), технічних та транзитних рахунків.

При побудові плану рахунків враховано особливості виконання державного та місцевих бюджетів, функціонування Єдиного казначейського рахунку з дотриманням загальних принципів і вимог щодо здійснення бухгалтерського обліку і звітності. Структура плану рахунків базується на класифікації рахунків за економічним змістом з метою отримання інформації про виконання бюджетів та здійснення контролю за цим процесом.

11.6. Структура плану рахунків

План рахунків охоплює 9 класів і поділяється на три логічні частини: балансові рахунки, бюджетні рахунки (рахунки доходів і видатків бюджету), меморандні і позабалансові рахунки:

I. Балансові рахунки:

Клас перший. Активи.

Клас другий. Zobов'язання.

Клас третій. Кошти бюджетів та розпорядників бюджетних коштів.

Клас четвертий. Розрахунки.

II. Рахунки доходів та видатків бюджету (бюджетні рахунки):

Клас п'ятий. Результат виконання бюджету.

Клас шостий. Доходи бюджету.

Клас сьомий. Видатки бюджету.

III. Меморандні і позабалансові рахунки:

Клас восьмий. Управлінський облік.

Клас дев'ятий. Позабалансовий облік.

Перший клас Плану рахунків включає кореспондентський рахунок Державного казначейства в НБУ, кошти бюджетів у інших банках, розміщені депозити, цінні папери, надані бюджетні кредити, інші активи (кошти в дорозі та заблоковані на рахунках, товарно-матеріальні цінності), субкореспондентські рахунки, відкриті в органах Державного казначейства. Всі рахунки першого класу активні.

Другий клас включає zobов'язання, що пов'язані з випуском в обіг цінних паперів, за отриманими кредитами та депозитами, за іншими zobов'язаннями. Всі рахунки другого класу пасивні.

Третій клас включає операції за коштами: державного та місцевих бюджетів; які підлягають розподілу між рівнями бюджетів; тимчасово віднесеними на доходи бюджету; на рахунках розпорядників бюджетних коштів, органів Державного казначейства. Рахунки третього класу пасивні.

У четвертому класі відображаються розрахунки, які виникають між бюджетами в процесі їх виконання, розрахунки за векселями, позицію Державного казначейства щодо іноземної валюти та балансуєчі рахунки. Всі рахунки четвертого класу активно-пасивні.

П'ятий клас визначає результат виконання бюджетів. Він включає результат виконання загального та спеціального фондів бюджетів. Рахунки п'ятого класу активно-пасивні.

Шостий клас включає доходи: державного та місцевих бюджетів, доходи, які підлягають розподілу; кошти тимчасово віднесені на доходи бюджетів. Всі рахунки шостого класу пасивні, крім рахунку 6911 "Контррахунок за операціями за доходами бюджетів", який є контрпасивним.

Сьомий клас включає видатки державного та місцевого бюджетів. Всі рахунки сьомого класу активні за винятком рахунків: 713 групи “Кредитування державного бюджету за вирахуванням погашення”, 723 групи “Кредитування місцевого бюджету за вирахуванням погашення” які є активно-пасивні та 7911 “Контррахунок за видатковими операціями” який є контрактивний і 7921 “Контррахунок за операціями з кредитування за вирахуванням погашення”, який є активно-пасивним.

Восьмий клас Плану рахунків включає меморандні (технічні) рахунки, які є елементом управлінського обліку і не входять в баланс про виконання бюджету. Цей клас включає кошти передані та кошти отримані органами Державного казначейства в процесі виконання бюджетів. Рахунки 81 розділу “Кошти отримані” пасивні, рахунки 82 та 83 розділів - активні, а рахунки 8911 “Контррахунок за операціями управлінського обліку за переданими коштами” - контрактивний і рахунок 8921 “Контррахунок за операціями управлінського обліку за отриманими коштами” - контрпасивний.

У дев'ятому класі Плану рахунків відображаються позабалансові статті. Цей клас включає: тимчасові планові показники, пропозиції та інші планові показники; кошторисні призначення; асигнування; планові показники за доходами бюджету; зобов'язання розпорядників бюджетних коштів; розрахункові документи, не оплачені в строк; нараховані доходи і витрати; зобов'язання і вимоги за кредитуванням та всіма видами гарантій. Рахунки 90, 91, 92, 94, 95 розділів - пасивні; рахунки 93 розділу – активні. Рахунки: 9911 “Контррахунок для активних рахунків позабалансового обліку” - контрактивний та 9921 “Контррахунок для пасивних рахунків позабалансового обліку” - контрпасивний.

11.7. Внутрішня побудова рахунків

Кожна операція, що здійснюється органами фінансової системи, повинна документально фіксуватися і відображатися на рахунках.

Рахунок – це спосіб групування фінансово-економічної інформації для її поточного відображення в бухгалтерському обліку і для здійснення контролю за рухом і станом коштів: за їх надходженням, зарахуванням і перерахуванням за призначенням.

Рахунки поділяються на балансові і позабалансові, синтетичні і аналітичні. Крім того розрізняють активні, пасивні, активно-пасивні рахунки.

Балансові рахунки призначені для здійснення синтетичного обліку і забезпечення інформації про операції, які виконуються органами фінансової системи при виконанні бюджетів, та їх відображення у фінансовій звітності.

Усі балансові рахунки є чотиризначними. перша цифра балансового рахунку відповідає класу рахунків; перша та друга – розділу рахунків (рахунку

II порядку); перша, друга і третя – групи рахунків (рахунку III порядку). Балансові рахунки – це рахунки IV класу. Наприклад, в балансовому рахунку 3141 “Надходження до загального фонду місцевих бюджетів, що знаходяться на казначейському обслуговуванні”:

3– ознака третього класу рахунків “Кошти бюджетів та розпорядників бюджетних коштів”;

31 – ознака розділу рахунків 31 “Кошти бюджетів”;

314 – ознака групи рахунків 314 “Кошти загального фонду місцевих бюджетів”.

Позабалансові рахунки – рахунки, що використовуються для обліку цінностей та документів, які не належать ні до активів, ні до пасивів, зокрема: розрахункових документів, які не оплачені в строк.

Детальна інформація про кожного контрагента та кожну операцію забезпечується за допомогою аналітичного обліку, що дає змогу уникнути використання зайвої кількості окремих балансових рахунків.

Аналітичний облік забезпечується за допомогою аналітичних рахунків. Відкриття будь-яких аналітичних рахунків передбачає обов’язкові параметри, згідно з вимогами Державного казначейства України. Органи фінансової системи можуть самостійно збільшувати кількість необхідних їм параметрів.

Крім того розрізняють активні, пасивні та активно-пасивні рахунки. **Активні рахунки** призначаються для обліку активів бюджету за їх складом та розміщенням, **пасивні** - для обліку джерел бюджетних коштів за їх цільовим призначенням, **активно-пасивні** – поєднують ознаки активних і пасивних рахунків.

Рахунки мають таку структуру - це таблиця двобічної форми, лівий бік якої називається дебетом, а правий - кредитом. Активні рахунки завжди мають дебетовий залишок (сальдо), пасивні - кредитовий, а активно-пасивні - або дебетовий, або кредитовий. Незважаючи на однакову структуру рахунків, призначення дебету і кредиту в активних і пасивних рахунках різне, що видно із наведених нижче схем:

Схема пасивного рахунку

Дебет	Кредит
Зменшення обліковуваного об'єкта (-)	Вхідний залишок (сальдо) Збільшення обліковуваного об'єкта (+)
Оборот за дебетом рахунку (сума (підсумок) операцій за певний період)	Оборот за кредитом рахунку (сума (підсумок) операцій за певний період) Вихідний залишок (сальдо) – кредитовий (обчислюється: вхідний залишок + оборот за кредитом – оборот за дебетом)

Схема активного рахунку

Дебет	Кредит
Вхідний залишок (сальдо) Збільшення обліковуваного об'єкта (+)	Зменшення обліковуваного об'єкта (-)
Оборот за дебетом рахунку (сума (підсумок) операцій за певний період) Вихідний залишок (сальдо) – дебетовий (обчислюється: вхідний залишок + оборот за дебетом – оборот за кредитом)	Оборот за кредитом рахунку (сума (підсумок) операцій за певний період)

Структури кодів класів рахунків різняться за кількістю знаків. Чим більше ознак вимагається для вивчення та відображення тієї чи іншої операції бюджетного процесу, тим більшою мірою деталізується кожний клас рахунків. Такий рівень деталізації забезпечує ведення бухгалтерського обліку виконання державного бюджету та складання фінансової звітності на досить детальному рівні, що відповідає міжнародним стандартам. Така деталізація обліку виконання бюджету позитивно впливає як на складання звітності про виконання бюджету, так і на підготовку проекту бюджету.

За своєю економічною природою будь-яка бюджетна операція характеризується двоїстістю і взаємопов'язаністю. Для збереження цих властивостей і контролю за записами бюджетних операцій на рахунках у бухгалтерському обліку використовується спосіб подвійного запису. Подвійний запис бюджетних операцій дає можливість отримувати матричні моделі

взаємозв'язків рахунків. Матриця взаємозв'язків усіх рахунків відображає рух бюджетних коштів, несе інформацію про його напрямок і структуру, характеризує бюджетні процеси, що відбуваються при цьому.

Подвійний запис створює інформацію, яка несе потрійний зміст:

- відображає зміни об'єктів, що обліковуються у двох пов'язаних нею рахунках;
- характеризує напрямок руху об'єктів обліку;
- несе інформацію про бюджетний процес, що зумовив зміни, які відбулися.

Кожна операція із виконання бюджету відображається бухгалтерським проведенням. Органи Державного казначейства при складанні проведенень застосовують такі типи операцій:

1) грошові операції - при відображенні сум проведених операцій через рахунки установ банків;

2) взаємозаліки - при відображенні сум надходження до державного бюджету податків, зборів (обов'язкових платежів) або суми касових видатків, проведених шляхом взаємозаліку;

3) векселі - при відображенні сум погашених векселів у рахунок сплати до бюджету податків, зборів (обов'язкових платежів) або касових видатків, проведених векселями;

4) взаємні розрахунки - при відображенні надходження по платежах та/або сум касових видатків, проведених за взаємними розрахунками між бюджетами;

5) централізовані - при відображенні централізованих проплат головним розпорядником коштів за підвідомчі установи витрат по оплаті природного газу, теплопостачання та електроенергії на видатки установи;

6) децентралізовані - при відображенні операцій органами Державного казначейства на територіальному рівні з подальшою передачею інформації про здійснені операції до Держказначейства.

Контрольні запитання:

- 1. Охарактеризуйте принципи облікової політики Державного казначейства*
- 2. На яких принципах ґрунтується система бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів?*
- 3. Охарактеризуйте складові системи бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів*
- 4. Які особливості притаманні системі бухгалтерського обліку у бюджетній сфері?*
- 5. Які основні завдання системи бухгалтерського обліку Державного казначейства?*
- 6. Розкрийте економічну сутність бюджетного обліку*
- 7. Які функції притаманні бюджетному обліку?*
- 8. У чому полягає значення бюджетного обліку та які завдання стоять перед ним?*

9. Як здійснюється державне регулювання бухгалтерського обліку в органах Державного казначейства?
10. Яким чином здійснюється організація бухгалтерського обліку в органах Державного казначейства?
11. Що являє собою План рахунків бухгалтерського обліку по виконанню державного та місцевих бюджетів, на яких принципах він побудований?
12. Охарактеризуйте структуру та внутрішню побудову Плану рахунків
13. Які типи операцій застосовують органи Державного казначейства при складанні проведень?

РОЗДІЛ 12

ЗВІТНІСТЬ ПРО ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТІВ

Основні терміни та поняття: фінансова звітність, статистична звітність, оперативний, місячний, квартальний і річний звіти про виконання бюджету, зведена (консолідована) фінансова звітність, подання звіту, розгляд звіту про виконання бюджету, баланс виконання бюджету, звіт про касове виконання кошторисів видатків

12.1. Характеристика звітності про виконання бюджетів

Звітність належить до елементів бухгалтерського обліку та є завершальним етапом бюджетного процесу бухгалтерського узагальнення інформації. Тому звітність відносять до вищого етапу узагальнення інформації про виконання бюджетів.

Державне казначейство здійснює зведення, складання та подання звітності про виконання Державного бюджету України. Робота по складанню звітності є досить складною. Вона повинна забезпечити формування об'єктивної, правдивої, повної, якісної і точної інформації про стан та результати виконання бюджету. Інформація, що наведена у фінансових звітах та примітках до них, повинна сприяти прийняттю правильних економічних рішень шляхом оцінок минулих, теперішніх та майбутніх подій, підтвердження чи коригування їх оцінок, зроблених у минулому. Крім того, має бути можливість співставлення фінансових звітів за різні періоди, а також порівнювання звітності різних органів Державного казначейства. Адже звітність, будучи підсистемою бюджетного механізму та знаряддям управління соціально-економічним розвитком суспільства, має велике значення для оперативного управління бюджетною системою та процесом виконання бюджетів.

Звітність про виконання державного бюджету складає сукупність впорядкованих, взаємопов'язаних показників, які характеризують умови і результати виконання бюджету, ґрунтується на інформації поточного бухгалтерського обліку, тобто на даних і показниках, відображених на рахунках, що зумовлюють її достовірність.

Оскільки звітність про виконання державного бюджету є сукупністю показників, які дають інформацію про стан виконання державного бюджету, то її значення не піддається сумнівам. З одного боку, за допомогою показників *бюджетної* звітності можна дати оцінку стану виконання бюджетів з кількісної та якісної сторони, визначити тенденції та закономірності, що мають місце у суспільстві. З іншого боку - у процесі аналізу показників виконання бюджету можна розраховувати рівень позитивного чи негативного впливу окремих

чинників на відхилення окремих показників по доходах і видатках, на підставі чого визначити шляхи збільшення доходної частини та економії видаткової частини бюджету. Результати такого аналізу використовуються при складанні проектів бюджетів на наступний рік.

Звітність поділяється на: фінансову та статистичну. Основним принципом складання форм фінансової та статистичної звітності є використання економічних показників безпосередньо із баз даних казначейства.

Фінансова (бухгалтерська) звітність – це система взаємопов’язаних узагальнюючих показників, що відображають фінансовий стан бюджету та результати його виконання за звітний період. Метою складання фінансової звітності про виконання бюджету є надання повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан і виконання бюджету користувачам для прийняття економічних рішень

Фінансова звітність складається на основі даних бухгалтерського обліку і має включати інформацію, яка є суттєвою та своєчасною для користувачів, виходячи з принципів безперервності, обачливості, превалювання суті над формою та інших принципів міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Інформація, що наведена у фінансових звітах та примітках до них, повинна бути зрозумілою, доречною, достовірною і порівняльною. Вона повинна сприяти прийняттю правильних економічних рішень шляхом оцінок минулих, теперішніх та майбутніх подій, підтвердження чи коригування їх оцінок, зроблених у минулому. Крім того має бути забезпечена можливість співставлення фінансових звітів за різні періоди.

Розрізняють декілька видів фінансової звітності, в основі яких лежать різні класифікаційні ознаки.

За призначенням фінансова звітність поділяється на:

- **Внутрішню звітність** необхідна для планування, оцінки та контролю за щоденними операціями органів фінансової системи;
- **Зовнішню фінансову звітність** складається з метою оцінки минулих та майбутніх результатів виконання Державного та місцевих бюджетів.

За обсягом показників розрізняють:

- **Первинну звітність**, яка складається на основі даних бухгалтерського обліку органів фінансової системи;
- **Зведену (консолідовану) фінансову звітність** готують органи фінансової системи, включаючи звітність підвідомчих органів.

За терміном складання і подання (згідно ст.58 Бюджетного кодексу України) звітність про виконання Державного бюджету України є оперативною, місячною, кварталною та річною:

Оперативний звіт - щоденний, тижневий, декадний або звіт за інший період, який визначено Державним казначейством України.

Місячний, квартальний, річний звіти складаються органами Державного казначейства за відповідний період. Місячна і квартальна звітність є проміжною (періодичною) і складається з наростаючим підсумком з поточного звітного року. Основною умовою складання місячного, квартального і річного звіту є те, що вони мають відповідати тій самій структурі, деталізації та бюджетній класифікації, що застосовувалися при затвердженні бюджету. Підставою для річної звітності є дані облікових реєстрів та зведених звітів і вона є логічним завершенням періодичної звітності.

Органи казначейства складають консолідовану (зведену) фінансову звітність, включаючи звітність підвідомчих органів по виконанню державного та місцевих бюджетів. Дані цієї звітності використовуються для прийняття управлінських рішень щодо виконання бюджетів Державним казначейством України, Міністерством фінансів України, Кабінетом Міністрів України, Верховною Радою України, податковими органами, органами статистики, та для відкритого опублікування. Поряд з цим фінансова звітність має важливе значення для складання статистики казначейського виконання державного бюджету, статистики доходів та видатків державного бюджету і статистики національних рахунків.

Метою складання **статистичної звітності** є отримання статистичних даних про виконання державного бюджету користувачами для економічного аналізу та їх прогнозування на поточний і перспективний періоди.

Своєчасні та достовірні дані про виконання бюджетів дають змогу:

- спостерігати за ходом виконання бюджетів;
- здійснювати заходи щодо забезпечення контролю за операціями та управління бюджетними коштами;
- аналізувати стан і перспективи розвитку органів Державного казначейства.

Статистична інформація про виконання державного та місцевих бюджетів характеризує економіку держави і використовується органами законодавчої та виконавчої влади, широким колом науковців, економістів, ділових людей. Відповідної інформації щодо виконання Державного бюджету України потребують також міжнародні фінансові організації, такі, як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку.

Форми звітності та інструкції щодо заповнення цих форм, періодичність, способи та порядок їх надання щорічно затверджуються Державним казначейством України з урахуванням вимог Бюджетного кодексу та закону України про Державний бюджет України на відповідний рік, за погодженням з Міністерством фінансів України та Рахунковою палатою.

12.2. Порядок складання та подання звітності бюджетними установами

12.2.1. Складання та подання місячної звітності про виконання бюджетів

Відповідно до Бюджетного кодексу України, Законів України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” та “Про Державний бюджет України на 2002 рік”, інших нормативно-правових актів форми **місячної фінансової звітності**, порядок їх заповнення та подання встановлюється згідно з інструкцією “Про порядок складання у 2002 році місячної фінансової звітності установами та організаціями, які отримали кошти державного та/або місцевих бюджетів”, затвердженою наказом ДКУ від 31.01.2002 року № 18.

Центральні органи виконавчої влади та інші головні розпорядники бюджетних коштів, установи, організації, які отримують **кошти державного бюджету**, місячний звіт про виконання кошторисів подають у такому обсязі за формами:

№ 2мд “Звіт про виконання кошторису установи”;

№ 2-валюта “Звіт про використання коштів загального фонду бюджету з міжнародної діяльності України”;

№ 4-1мд “Звіт про надходження і використання коштів, отриманих як плата за послуги, що надаються бюджетними установами”;

№ 4-2мд “Звіт про надходження і використання коштів, отриманих за іншими джерелами власних надходжень бюджетних установ”;

№ 4-3мд “Звіт про надходження і використання інших надходжень спеціального фонду”;

№ 7мд “Звіт про заборгованість бюджетних установ”;

№ 8мд “Звіт про фінансові зобов’язання бюджетних установ”;

Установи та організації, які отримують **кошти місцевих бюджетів** місячний звіт про виконання кошторисів у 2002 році подають у такому обсязі за формами:

№ 2мм “Звіт про виконання кошторису установи”;

№ 4-1мм “Звіт про надходження і використання коштів, отриманих як плата за послуги, що надаються бюджетними установами”;

№ 4-2мм “Звіт про надходження і використання коштів, отриманих за іншими джерелами власних надходжень бюджетних установ”;

№ 4-3мд “Звіт про надходження і використання інших надходжень спеціального фонду”;

№ 7мм “Звіт про заборгованість бюджетних установ”;

№ 8мм “Звіт про фінансові зобов’язання бюджетних установ”;

Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонд загальнообов’язкового державного соціального

страхування України на випадок безробіття, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України складають і подають Державному казначейству України зведену звітність про виконання кошторисів відповідних фондів за формою № 2мд “Звіт про виконання кошторису установи”.

Госпрозрахункові підприємства та організації про отримані кошти загального фонду державного та/або місцевих бюджетів, складають місячну фінансову звітність про використання отриманих бюджетних коштів за відповідними формами № 2мд “Звіт про виконання кошторису установи” або № 2мм “Звіт про виконання кошторису установи”, а про отримані кошти спеціального фонду - за відповідними формами № 4-3мд “Звіт про надходження і використання інших надходжень спеціального фонду” або № 4-3мм “Звіт про надходження і використання інших надходжень спеціального фонду”. Крім цього підприємства та організації, що не мають статусу бюджетної установи, за отримані бюджетні кошти загального фонду, подають до органів Державного казначейства України форми № 8мд “Звіт про фінансові зобов’язання бюджетних установ” або № 8мм “Звіт про фінансові зобов’язання бюджетних установ”.

Форма № 2мд “Звіт про виконання кошторису установи” складається установами, що отримують кошти загального фонду Державного бюджету України. Звіт складається за кожною програмою у розрізі кодів економічної класифікації видатків (додаток 19).

Форма № 2мм “Звіт про виконання кошторису установи” складається установами, що отримують кошти загального фонду місцевих бюджетів. Звіт складається за кожним кодом тимчасової класифікації видатків місцевих бюджетів у розрізі кодів економічної класифікації видатків.

У цих формах План асигнувань відображається за скороченою економічною класифікацією видатків: 1110 “Оплата праці працівників бюджетних установ”, 1120 “Нарахування на заробітну плату”, 1160 “Оплата комунальних послуг та енергоносіїв”, 1340 “Поточні трансферти населенню”, 5000 “Інші видатки”.

У разі прийняття скорочення (обмеження) видатків загального фонду заповнюється відповідна графа.

Касові видатки за звітний період відображаються у розрізі кодів економічної класифікації видатків загального фонду бюджету, що проведені шляхом перерахування коштів з реєстраційних (поточних) рахунків, відкритих в органах Державного казначейства України (установах банків) за будь-якими видами операцій. Видатки зменшуються на суми, що надійшли на реєстраційні (поточні) рахунки на відновлення касових видатків.

Залишок коштів на кінець звітного періоду відображається в розрізі кодів економічної класифікації видатків.

Форма № 2-валюта “Звіт про використання коштів загального фонду бюджету з міжнародної діяльності України” складається установами, що отримують кошти загального фонду державного бюджету в іноземній валюті. Звіт

складається за кожною програмою у розрізі кодів економічної класифікації видатків.

Операції, здійснені в іноземній валюті, відображаються в національній валюті України в сумах, які визначаються шляхом перерахунку іноземної валюти за курсом Національного банку України. Перерахунок здійснюється відповідно до наказу Державного казначейства України від 24.07.2001 №126 “Про затвердження Порядку відображення в обліку операцій в іноземній валюті.

У цій формі звітності План асигнувань на звітний період відображається тільки за такими кодами економічної класифікації видатків: 1110 “Оплата праці працівників бюджетних установ”, 1120 “Нарахування на заробітну плату”, 1160 “Оплата комунальних послуг та енергоносіїв”, 1340 “Поточні трансферти населенню”, 5000 “Інші видатки”.

Звіти форми № 4мд про надходження і використання коштів спеціального фонду, складаються установами, які отримують *кошти державного бюджету* в розрізі кодів програмної класифікації видатків, **звіти форми № 4мм** про надходження і використання коштів спеціального фонду, складаються установами, які отримують *кошти місцевих бюджетів* в розрізі кодів тимчасової класифікації видатків місцевих бюджетів.

Форми № 4-1мд “Звіт про надходження і використання коштів, отриманих як плата за послуги, що надаються бюджетними установами” та **№ 4-1мм** “Звіт про надходження і використання коштів, отриманих як плата за послуги, що надаються бюджетними установами” складаються установами, що отримують плату за послуги, які надаються бюджетними установами відповідно до чинного законодавства України. Вони мають постійний характер і обов’язково плануються у кошторисі та використовуються за цільовим призначенням. Форми №4-1мд та №4-1мм включають плату за послуги, надання яких пов’язане з виконанням основних функцій та завдань бюджетної установи; кошти, що отримуються бюджетними установами від господарської та/або виробничої діяльності; плату за оренду майна бюджетних установ; кошти, що отримуються бюджетними установами від реалізації майна.

Форми №4-2мд “Звіт про надходження і використання коштів, отриманих за іншими джерелами власних надходжень бюджетних установ” та **№4-2мм** “Звіт про надходження і використання коштів, отриманих за іншими джерелами власних надходжень бюджетних установ” складаються установами, що отримують гранти та дарунки (благодійні внески), а також кошти на виконання окремих доручень. Сюди також відносяться інвестиції, що згідно з чинним законодавством України отримують бюджетні установи, в тому числі на будівництво житла. Ці кошти не мають постійного характеру та плануються лише у випадках попереднього укладення угод або за календарними планами проведення централізованих заходів.

Форми №4-1мд та №4-1мм, а також № 4-2мд та №4-2мм складаються за кодами економічної класифікації видатків тільки за касовими видатками.

Форма № 4-Змд “Звіт про надходження і використання інших надходжень спеціального фонду” та **Форма № 4-Змд** “Звіт про надходження і використання інших надходжень спеціального фонду” складаються установами, які за розподілами головних розпорядників коштів отримують кошти, що відносяться до інших надходжень спеціального фонду бюджету.

Касові видатки спеціального фонду бюджету відображаються за відповідним джерелом надходжень у розрізі кодів економічної класифікації, тобто видатків, що проведені шляхом перерахування коштів зі спеціальних реєстраційних (поточних) рахунків, відкритих в органах Державного казначейства України (установах банків), за будь-якими видами операцій. Видатки зменшуються на суми, що надійшли на спеціальні реєстраційні (поточні) рахунки на відновлення касових видатків.

Бюджетні установи складають та подають тільки ті форми №4мд та №4мм звітів про кошти спеціального фонду за відповідними джерелами надходжень, для яких в органах Державного казначейства відкриті реєстраційні рахунки.

Зведені місячні звіти за формами №2мд “Звіт про виконання кошторису установи” або №2мм “Звіт про виконання кошторису установи”, за відповідними формами №4мд або №4мм та за формами №7мд “Звіт про заборгованість бюджетних установ” або №7мм “Звіт про заборгованість бюджетних установ” головними розпорядниками коштів до Державного казначейства України не подаються.

Форма №7мд “Звіт про заборгованість бюджетних установ” (додаток 20) складається установами, що отримують кошти державного бюджету.

Форма №7мм “Звіт про заборгованість бюджетних установ” складається установами, що отримують кошти місцевих бюджетів.

Ці форми звітностей складаються на підставі даних бухгалтерського обліку про фактичну дебіторську та кредиторську заборгованість, що виникла у зв'язку з виконанням кошторису за поточний та минулі роки. Звіти складаються в розрізі кодів економічної та тимчасової класифікації видатків бюджетів і містять інформацію про заборгованість бюджетних установ як за видатками, так і за нарахованими доходами.

Дебіторська заборгованість відображає суму дебіторської заборгованості установи, що виникла при виконанні кошторису за поточний та минулі роки і перебуває на бухгалтерському обліку за станом на дату складання звіту. При цьому, прострочена кредиторська заборгованість на звітну дату із загальної суми кредиторської заборгованості установи виділяється окремо.

Заборгованість з простроченим терміном оплати - це заборгованість, яка залишилась на обліку після строку, встановленого для оплати. Якщо строк оплати не встановлено, то заборгованість вважається простроченою після 30 днів з дня оформлення рахунку на оплату.

Звіти форми №7мд та №7мм складаються окремо за загальним і спеціальним фондами.

Форми № 8мд “Звіт про фінансові зобов’язання бюджетних установ” **№8мм** “Звіт про фінансові зобов’язання бюджетних установ” складаються всіма установами, що отримують кошти загального фонду відповідно державного та місцевих бюджетів. Звіт форми № 8мд складається за кожною програмою у розрізі кодів економічної класифікації видатків (додаток 21), форми № 8мм - за кожним кодом тимчасової класифікації видатків місцевих бюджетів у розрізі кодів економічної класифікації видатків. У звітах відображається сума фінансових зобов’язань, які зареєстровані протягом поточного року в органі Державного казначейства.

12.2.2. Квартальна фінансова звітність бюджетних установ про виконання бюджетів

Квартальна фінансова звітність складається і подається, згідно з інструкцією про порядок складання у 2002 році квартальної фінансової звітності установ та організацій, що отримують кошти державного та/або місцевого бюджету, затвердженої наказом Державного казначейства України від 29.03.2002 року № 59.

Форми квартальної фінансової звітності, порядок їх заповнення та подання встановлюються згідно з цією інструкцією відповідно до Бюджетного Кодексу України, Законів України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” та “Про Державний бюджет України на 2002 рік”, Постанови Кабінету міністрів від 28 лютого 2002 року № 228 “Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основні вимоги до виконання кошторисів бюджетних установ”, наказів Міністерства фінансів України від 27.12.2001 року № 604 “Про бюджетну класифікацію та її запровадження” та від 28.01.2002 року № 57 “Про затвердження документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету” та інших нормативних актів.

Центральні органи виконавчої влади та інші головні розпорядники бюджетних коштів, установи, організації, які отримують кошти державного бюджету, квартальний звіт про використання кошторисів у 2002 році подають у такому обсязі за формами:

- №1 “Баланс”;
- №2 кд “Звіт про виконання загального фонду кошторису установи”
- №2-валюта “Звіт про використання коштів загального фонду бюджету з міжнародної діяльності України”
- №3 “Звіт про виконання плану по штатах та контингентах”
- №4-1кд “Звіт про надходження і використання коштів, отриманих як плата за послуги, що надаються бюджетними установами”;
- № 4-2кд “Звіт про надходження і використання коштів отриманих за іншими джерелами власних надходжень бюджетних установ”;

- №4-3кд “Звіт про надходження і використання інших надходжень спеціального фонду”
- №7кд”Звіт про заборгованість бюджетних установ”;
- №8 “Звіт про фінансові зобов’язання бюджетних установ”;
- довідка про депозитні операції;
- пояснювальна записка до квартального звіту.

Установи та організації, які отримують кошти місцевих бюджетів, квартальний звіт про використання кошторисів у 2002 році подають у такому обсязі за формами:

- №1 “Баланс”;
- №2 км “Звіт про виконання загального фонду кошторису установи”
- №2- валюта “Звіт про використання коштів загального фонду бюджету з міжнародної діяльності України”
- №3 “Звіт про виконання плану по штатах та контингентах”
- №4-1км “Звіт про надходження і використання коштів, отриманих як плата за послуги, що надаються бюджетними установами”;
- № 4-2км “Звіт про надходження і використання коштів отриманих за іншими джерелами власних надходжень бюджетних установ”;
- №4-3км “Звіт про надходження і використання інших надходжень спеціального фонду”
- №7км”Звіт про заборгованість бюджетних установ”;
- №8 “Звіт про фінансові зобов’язання бюджетних установ”;
- довідка про депозитні операції;
- пояснювальна записка до квартального звіту.

Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонд загальнообов’язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України складають і подають Державному казначейству України зведену квартальну звітність про виконання кошторисів відповідних фондів за формою № 2кд “Звіт про виконання загального фонду кошторису установи” та формою фінансового звіту “Баланс”, який подається за зразками, визначеними цими фондами.

Госпрозрахункові підприємства та організації про отримані кошти загального фонду державного та/або місцевих бюджетів складають квартальну звітність за формами №2кд “Звіт про виконання загального фонду кошторису установи”, №2км ”Звіт про виконання загального фонду кошторису установи”, а при отриманні кошти спеціального фонду - за відповідними формами №4-3кд “Звіт про надходження і використання інших надходжень спеціального фонду” або № 4-3км “Звіт про надходження і використання інших надходжень спеціального фонду”. Крім того, госпрозрахункові підприємства та організації, що отримують бюджетні кошти загального фонду, подають до органів державного казначейства

України форми №8 кд “Звіт про фінансові зобов’язання бюджетних установ” або №8км”Звіт про фінансові зобов’язання бюджетних установ”

Громадські об’єднання, що отримують бюджетні кошти не на своє утримання, а на окремі програми, про використання бюджетних коштів подають відповідні форми №2кд “Звіт про виконання загального фонду кошторису установи” чи №2 км “Звіт про виконання загального фонду кошторису установи” та №8кд “Звіт про фінансові зобов’язання бюджетних установ” чи №8км “Звіт про фінансові зобов’язання бюджетних установ”.

Форма №1 “Баланс” (додаток 22) складається на підставі звірених даних аналітичного та синтетичного бухгалтерського обліку на кінець кварталу. Залишки на рахунках обліку на початок року повинні бути тотожні відповідним даним на кінець року в Балансі за попередній рік. Кожна установа складає єдиний Баланс за всіма рахунками, про всі операції за всіма коштами загального і спеціального фондів, за всіма видами бюджетів.

Активна частина форми №1 “Балансу” містить три розділи:

У розділі I “Необоротні активи” відображається вартість матеріальних і нематеріальних активів установи, отриманих для довготривалого використання і не призначених для реалізації або витрачання протягом одного року.

Розділ II “Оборотні активи” передбачений для відображення грошових коштів і їх еквівалентів, призначених для реалізації або використання протягом року.

У розділі III “Доходи” відображаються всі доходи бюджетної установи, які вона отримує на виконання кошторису. Залежно від джерел утворення доходів у формах фінансової звітності вони відображаються при фактичному надходженні коштів або при нарахуванні доходу за надані послуги. При цьому до доходів включаються “Грошові кошти в дорозі”

Пасивна частина форми №1 “Балансу” містить наступні розділи:

Розділ I “Власний капітал” призначений для відображення сум фондів бюджетних установ і фінансових результатів діяльності за минулі бюджетні роки. Фонди бюджетних установ складаються із фонду необоротних активів і фонду в малоцінних та швидкозношуваних предметах.

У розділі II “Зобов’язання” відображаються поточні та довгострокові зобов’язання бюджетних установ.

Розділ III “Витрати” відображає фактичні видатки і витрати бюджетних установ, проведені протягом бюджетного року.

Форма №2кд “Звіт про виконання загального фонду кошторису установи” (додаток 23) складається установами, що отримують кошти загального фонду Державного бюджету України і витрачають їх згідно з кошторисом. Звіт складається за кожною програмою у розрізі кодів економічної класифікації видатків. Крім того, складається зведений звіт форми №2кд за всіма кодами програмної класифікації видатків державного бюджету.

Форма №2км “Звіт про виконання загального фонду кошторису

установи” (додаток 3) складається установами, що отримують кошти загального фонду місцевих бюджетів. Звіт складається за кожним кодом тимчасової класифікації видатків місцевих бюджетів у розрізі кодів економічної класифікації видатків. Крім того, складається зведений звіт форми №2км за всіма кодами тимчасової класифікації видатків місцевих бюджетів.

Головні розпорядники коштів, що мають у своєму підпорядкуванні госпрозрахункові підприємства та організації, які отримують кошти загального фонду бюджету, до зведеного квартального фінансового звіту подають два зведених звіти форми №2кд за всіма кодами програмної класифікації видатків державного бюджету або №2км за всіма кодами тимчасової класифікації видатків місцевих бюджетів щодо бюджетних установ і госпрозрахункових підприємств та організацій.

Госпрозрахункові підприємства та організації, громадські об'єднання у формі №2кд “Звіт про виконання загального фонду кошторису установи” та №2км “Звіт про виконання загального фонду кошторису установи” у графі 10 “Фактичні видатки” проставляють суму фактичних видатків на звітну дату, але не більшу, ніж затверджена у кошторисі на поточний рік.

Форма № 2 - валюта “Звіт про використання коштів загального фонду бюджету з міжнародної діяльності України” складається установами, що отримують кошти загального фонду Державного бюджету в іноземній валюті. Звіт складається за кожною програмою у розрізі кодів економічної класифікації видатків. При цьому операції, здійснені в іноземній валюті, відображаються в національній валюті України в сумах, які визначаються шляхом перерахунку іноземної валюти за курсом Національного банку України.

Перерахунок здійснюється відповідно до наказу Державного казначейства України від 24.07.01р № 126 “Про затвердження Порядку відображення в обліку операцій в іноземній валюті”.

Кошти державного бюджету з міжнародної діяльності, що отримують установи у національній валюті України, у формі №2-валюта не відображаються.

Форма № 3 “Звіт про виконання плану по штатах і контингентах” відображає показники про мережу, штати і контингенти установи. Установи подають звіт за встановленими для них формами.

Звіти форми № 4кд та № 4км про надходження і використання коштів спеціального фонду складаються установами, які отримують кошти відповідно державного та місцевих бюджетів в розрізі кодів програмної класифікації видатків за формами :

Форми №4-1 кд та №4-1 км “Звіт про надходження і використання коштів, отриманих як плата за послуги, що надаються бюджетними установами” складаються установами, що отримують плату за послуги, які надаються бюджетними установами відповідно до чинного законодавства. Вони мають постійний характер і обов'язково плануються у кошторисі. Форми

включають плату за послуги, надання яких пов'язане з виконанням основних функцій та завдань бюджетної установи; кошти, що отримуються бюджетними установами від господарської та/ або виробничої діяльності; плату за оренду майна бюджетних установ; кошти, що отримуються бюджетними установами від реалізації майна.

Використовують ці кошти за цільовим призначенням згідно з кошторисом.

Крім того, складаються зведені звіти форм №4-1кд і №4-1км за всіма кодами програмної класифікації видатків державного бюджету за всіма кодами тимчасової класифікації видатків місцевих бюджетів.

Форми №4-2кд та №4-2км “Звіт про надходження і використання коштів, отриманих за іншими джерелами власних надходжень бюджетних установ” складаються установами, що отримують гранти та дарунки, благодійні внески, а також кошти на виконання окремих доручень. Сюди також відносяться інвестиції, що згідно із чинним законодавством України отримують бюджетні установи, у тому числі на будівництво житла. Ці кошти не мають постійного характеру та плануються лише у випадках, що попередньо обумовлені рішенням Кабінету Міністрів України, або за вже укладеними угодами, або за календарними планами проведення централізованих заходів.

Крім того, складаються зведені звіти форм №4-2кд і №4-2км за всіма кодами програмної класифікації видатків державного бюджету за всіма кодами тимчасової класифікації видатків місцевих бюджетів.

Форми №4-3кд та №4-3км “Звіт про надходження і використання інших надходжень спеціального фонду” складаються установами, які за розподілами головних розпорядників коштів отримують кошти, що відносяться до інших надходжень спеціального фонду бюджету. За такими ж формами відображаються кошти, які надходять безпосередньо на спеціальні реєстраційні рахунки бюджетних установ за іншими надходженнями спеціального фонду бюджету. При перерахуванні коштів, відповідно до визначеного порядку, установою нижчого рівня установі вищого рівня або навпаки (крім операцій із централізованого постачання матеріальних цінностей) ці кошти установа, що їх перераховує, відображає як зменшення доходів у звітах форм № 4 кд і №4 км залежно від джерела утворення коштів спеціального фонду.

Установою - отримувачем коштів вони відображаються як надходження доходів та використання згідно з кошторисами за формами №4кд і № 4 км залежно від джерела утворення коштів спеціального фонду.

Кожна бюджетна установа складає та подає у складі квартального фінансового звіту тільки ті форми №4кд та № 4км звітів про кошти спеціального фонду за відповідними джерелами надходжень, які є в цій установі.

Форми №7кд та № 7км “Звіт про заборгованість бюджетних установ” складається установами, що отримують кошти державного бюджету на підставі даних бухгалтерського обліку про фактичну дебіторську та кредиторську заборгованість, яка виникла у зв'язку з виконанням кошторису за поточний та

минулі роки. Звіт складається в розрізі кодів економічної та програмної класифікації видатків і містить інформацію про заборгованість бюджетних установ як за видатками, так і за нарахованими доходами.

Форми № 8кд “Звіт про фінансові зобов’язання бюджетних установ” та **№8км** “Звіт про фінансові зобов’язання бюджетних установ” складаються всіма установами, що отримують кошти загального фонду відповідно державного та місцевих бюджетів. Звіт форми № 8кд складається за кожною програмою у розрізі кодів економічної класифікації видатків, форми № 8км - за кожним кодом тимчасової класифікації видатків місцевих бюджетів у розрізі кодів економічної класифікації видатків.

Довідка про депозитні операції, де відображаються суми залишку депозитних коштів на рахунках бюджетних установ, відкритих в органах Державного казначейства.

У пояснювальній записці відображаються:

- основні фактори, що вплинули на виконання кошторису установи;
- зміни у фінансовому стані установи за звітний період;
- заборгованість з виплат допомоги і компенсацій громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи;
- реструктуризовану заборгованість та підстави для неї;
- анульовані та відновлені протоколи взаємозаліків і відмінені та відновлені векселі минулих періодів (головними розпорядниками у зведених кварталних звітах така інформація подається у вигляді довільних таблиць, де вказуються дата і номер протоколу(векселя), загальна сума, підприємство-учасник, у рахунок якої заборгованості проведено);
- розшифровку поточних рахунків, що перебувають і установах банків (для установ, що згідно з чинним законодавством України переведені на казначейське обслуговування), підстави для наявності цих рахунків із зазначенням залишків на цих рахунках та виду коштів;
- суму коштів спеціального фонду, що була спрямована на погашення заборгованості із соціальних виплат загального фонду, або на інші цілі;
- надходження гуманітарної допомоги та її використання;
- у разі сплати до бюджету штрафів, накладених на бюджетну установу контрольними органами — суму виплат, підставу, винних осіб.

12.2.3. Складання та подання розпорядниками коштів річної звітності про виконання бюджетів

Відповідно до Бюджетного Кодексу України та інших нормативно-правових актів з питань бюджетних відносин за 2001 рік установлюються форми річної фінансової звітності для установ та організацій, які отримують кошти державного та/або місцевих бюджетів, порядок їх заповнення та подання згідно з Інструкцією

“Про порядок складання за 2001 рік річних фінансових звітів установ та організацій, які отримують кошти Державного та/або місцевого бюджетів”, затвердженою наказом Державного казначейства України від 27.12.2001 р. № 225.

Річні фінансові звіти про виконання кошторисів доходів і видатків центральних органів виконавчої влади, інших головних розпорядників бюджетних коштів, установ та організацій, що отримують кошти державного та/або місцевих бюджетів складаються з таких форм фінансової звітності:

- №1 “Баланс”;
- №2 “Звіт про виконання загального фонду кошторису доходів і видатків установи” (загальний фонд);
- №2- валюта “Звіт про використання бюджетних коштів з міжнародної діяльності України”
- №3 “Звіт про виконання плану по штатах та контингентах”
- №4-1 “Звіт про надходження і використання спеціальних коштів”;
- № 4-2 “Звіт про надходження і використання сум за дорученнями”;
- № 4-3 “Звіт про депозитні суми”;
- №4-4”Звіт про рух інших власних надходжень”;
- №4-5 “Звіт про використання субвенцій, одержаних з інших бюджетів”;
- №4-6 “Звіт про надходження і використання інших доходів (спеціальний фонд)”;
- №4-1 зведена “Зведений звіт про надходження і використання спеціальних фондів”;
- №4-4 зведена “Зведений звіт про рух інших власних надходжень”;
- № 5 “Звіт про рух необоротних активів”;
- №6 “Звіт про рух матеріалів і продуктів харчування”;
- №7 “Звіт про заборгованість бюджетних установ”;
- №8 “Звіт про зобов’язання бюджетних установ”;
- № 9 “Звіт про результати фінансової діяльності”;
- №15 “Звіт про недостачі та крадіжки грошових коштів та матеріальних цінностей в бюджетних установах”;
- пояснювальна записка до річного фінансового звіту.

У такому самому обсязі складаються й зведені річні фінансові звіти про виконання кошторисів доходів і видатків головними розпорядниками бюджетних коштів та бюджетними установами, що мають підвідомчі установи.

Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонд загальнодержавного соціального страхування на випадок безробіття, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань складають і подають Державному казначейству України зведену річну звітність про виконання кошторисів

відповідних фондів за формою №2 “Звіт про виконання кошторису доходів і видатків установи(загальний фонд)” та формою фінансового звіту “Баланс”, який подається за зразками, визначеними даними фондами.

Госпрозрахункові підприємства та організації, що отримують кошти загального фонду бюджету, складають річну фінансову звітність про використання отриманих бюджетних коштів за формою №2 ”Звіт про виконання кошторису доходів і видатків установи (загальний фонд)”. Підприємства та організації, що отримують кошти спеціального фонду, складають річну фінансову звітність за формою №4-6 “Звіт про надходження і використання інших доходів (спеціальний фонд)”. При цьому в поданих звітах форми №2 та №4-6 графа “Фактичні видатки” заповнюється в сумах, що дорівнюють касовим видаткам. Крім того, госпрозрахункові підприємства та організації, громадські об’єднання, що отримують бюджетні кошти загального фонду, подають до органів державного казначейства України форму №8 “Звіт про зобов’язання бюджетних установ”.

Громадські об’єднання, що отримують бюджетні кошти не на своє утримання, а на окремі програми, про використання бюджетних коштів подають річну фінансову звітність за формами №2 “Звіт про виконання кошторису доходів і видатків установи(загальний фонд)” та №8 “Звіт про зобов’язання бюджетних установ”.

Установи, що проводять видатки які становлять державну таємницю, фінансові звіти подають за окремим порядком.

Бюджетні установи, що для виконання певного доручення отримують кошти з державного бюджету, але не від свого головного розпорядника коштів, а від іншого, подають форму №4-2 “Звіт про надходження і використання сум за дорученнями” установі, що виділила ці кошти.

Бюджетні установи, що отримують кошти з різних бюджетів для виконання делегованих законами України повноважень органів місцевого самоврядування або інших, визначених законодавством, функцій і використовують їх згідно з кошторисом доходів та видатків, складають форму №4-5 “Звіт про використання субвенцій, одержаних з інших бюджетів”.

• **Форма № 1 “Баланс”** складається на підставі звірених даних аналітичного та синтетичного бухгалтерського обліку за станом на кінець року. Підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій є первинні документи, які фіксують факти здійснення господарських операцій. Дані статей балансу на початок року повинні бути тотожні відповідним даним на кінець року в Балансі за попередній рік.

Установи складають єдиний Баланс по всіх рахунках про всі господарські операції за всіма коштами загального і спеціального фондів, за всіма видами бюджетів. Баланс, який не містить результатів за всіма операціями, вважається недійсним.

Форма № 1 “Баланс” складається з наступних розділів:

Розділ “Витрати”, призначений для відображення фактичних видатків і витрат бюджетних установ, проведених протягом бюджетного року, у річному фінансовому звіті не заповнюється (крім рядка 260).

Оскільки всі видатки(крім окремих операцій за виробничими витратами) заключаються оборотами повинні бути списані на результати виконання кошторису за рік, то записів у графі 4 “На кінець кварталу” не повинно бути. Списання проводиться за Порядком, визначеним Державним казначейством України”.

Розділ “Доходи” призначений для відображення всіх доходів бюджетної установи, які вона отримує на виконання кошторису доходів і видатків, у річному фінансовому звіті не заповнюється (крім рядка 397). Оскільки всі доходи(крім доходів за витратами майбутніх періодів) заключними оборотами у кінці року списуються на результат виконання кошторису за рік, то записів у графі 4”На кінець кварталу” не повинно бути. Списання проводиться за Порядком, визначеним Державним казначейством України.

До річного балансу додається Довідка органу Державного казначейства України або установи банку про залишки коштів загального та спеціального фондів державного (місцевого) бюджету на реєстраційних (спеціальних реєстраційних) та поточних рахунках бюджетної установи. За даними Довідок складається Реєстр про залишки коштів загального та спеціального фондів державного (місцевого) бюджету на реєстраційних (спеціальних реєстраційних) та поточних рахунках установи.

До зведених річних фінансових звітів головних розпорядників бюджетних коштів та бюджетних установ, що мають підвідомчі установи, додаються Реєстри про залишки коштів загального та спеціального фондів державного (місцевого) бюджету на реєстраційних(спеціальних реєстраційних) та поточних рахунках підвідомчих бюджетних установ, складеними за даними довідок органів Державного казначейства України або установ банків.

Форма № 2 “Звіт про виконання кошторису доходів і видатків установи (загальний фонд)” складається розпорядниками бюджетних коштів і одержувачами коштів на підставі даних про отримані і витрачені, згідно з кошторисом доходів і видатків, асигнування із загального фонду бюджету. Звіт складається в розрізі кодів економічної класифікації видатків окремо за кожним кодом функціональної класифікації видатків. Крім того, складається зведений звіт форми № 2 за всіма кодами функціональної класифікації видатків.

Головні розпорядники коштів, що мають у своєму підпорядкуванні госпрозрахункові підприємства та організації, які отримують асигнування загального фонду бюджету, до зведеного річного фінансового звіту додаються два зведених звіти форми № 2 за всіма кодами функціональної класифікації видатків:

- щодо бюджетних установ;
- щодо госпрозрахункових підприємств та організацій.

Форма № 2-валюта “Звіт про використання бюджетних коштів з міжнародної діяльності України” складається установами, що отримують кошти з державного бюджету в іноземній валюті. При цьому операції, здійснені в іноземній валюті, відображаються в національній валюті України в сумах, які визначаються шляхом перерахунку іноземної валюти за курсом Національного банку України. Перерахунок здійснюється за вимогами наказу Державного казначейства України від 24.07.2001 № 126 “Про затвердження Порядку відображення в обліку операцій в іноземній валюті.

Звіт форми № 2-валюта складається окремо за загальним і спеціальним фондами і є складовими частинами при складанні зведеного звіту.

Кошти державного бюджету з міжнародної діяльності, що отримують бюджетні установи у національній валюті України, у формі № 2 валюта не відображаються.

Форма №3 “Звіт про виконання плану по штатах і контингентах” відображає показники про мережу, штати і контингенти установи. Окремі установи подають звіт за спеціально для них затвердженими формами:

форма №3-1 “Звіт про виконання плану по штатах і контингентах органів державного управління, судів і прокуратури, науково-дослідних установ”;

форма №3-2 “Звіт про виконання плану по штатах і контингентах закладів підготовки і підвищення кваліфікації кадрів” (складається за кожним кодом функціональної класифікації 070201, 070301, 070305, 070501, 070502, 070601, 070602, 070701, 070702 окремо за державним замовленням і за контрактами).

форма №3-4 “Звіт про виконання плану щодо штатів і контингентів закладів охорони здоров’я і соціального забезпечення”;

форма №3-5 “Звіт про виконання плану по штатах і контингентах по початкових, неповних середніх (дев’ятирічних) і середніх, вечірніх(змінних) заочних середніх загальноосвітніх школах, школах-інтернатах, спеціальних школах, школах-дитячих садках, інтернатах при школах”;

форма №3-8 “Звіт про виконання плану підготовки наукових кадрів у вищих навчальних закладах і науково-дослідних установах”;

форма № 3-9 “Звіт про виконання плану по штатах і контингентах інших закладів і заходів”;

форма № 3-дс “Звіт про утримання дитячих дошкільних закладів”;

Звіти форми № 4 про надходження і використання коштів спеціального фонду складаються за формами в розмірі видатків коштів:

Форма №4-1 “ Звіт про надходження і використання спеціальних коштів” складається бюджетними установами, що отримують доходи від надання платних послуг, виконання робіт, реалізації продукції чи іншої діяльності, яка здійснюється відповідно до діючих нормативно-правових актів, і використовують їх за цільовим призначенням, визначеним самостійно розпорядником бюджетних коштів згідно з кошторисом доходів та видатків установи.

Форма №4-2 “Звіт про надходження і використання сум за дорученнями” складається бюджетними установами, що отримують кошти від юридичних, фізичних осіб та благодійних фондів для виконання окремих доручень, а також благодійні внески та пожертви, отримані згідно із затвердженими кошторисами.

Форма №4-3 “Звіт про депозитні суми” складається бюджетними установами, на ім'я яких відповідно до чинного законодавства надходять кошти фізичних або юридичних осіб для тимчасового зберігання і які з настанням відповідних умов перераховуються за призначенням. Форма №4-3 складається без розбивки за кодами економічної класифікації видатків.

Форма 4-4 “Звіт про рух інших власних надходжень” складається бюджетними установами, які отримують доходи, що належать до інших власних надходжень, і використовуються згідно із затвердженими кошторисами доходів і видатків.

Форма № 4-5 “Звіт про використання субвенцій, одержаних з інших бюджетів” складається установами, що для забезпечення своєї діяльності і виконання покладених на них функцій отримують додаткові кошти з інших бюджетів або місцевих бюджетів інших рівнів-субвенції.

Форма №4-6 “Звіт про надходження і використання інших доходів(спеціальний фонд)” складається установами, які за розподілами головних розпорядників коштів отримують кошти, що належать до інших доходів спеціального фонду бюджету.

При перерахуванні коштів, відповідно до визначеного порядку, установою нижчого рівня установі вищого рівня або навпаки (крім операцій з централізованого постачання матеріальних цінностей) ці кошти установа, що перераховує їх, відображає як зменшення доходів у звіті форми № 4 за видом коштів залежно від джерела утворення.

Установою — отримувачем коштів вони відображаються як надходження доходів та використання згідно з кошторисами, за формою №4, за видом коштів спеціального фонду, залежно від джерела утворення.

Кожна бюджетна установа складає та подає у складі річного фінансового звіту тільки ті форми №4 звітів про кошти спеціального фонду за видами, які має установа.

Звіти форми № 4 про надходження і використання коштів спеціального фонду складаються в розрізі кодів функціональної класифікації видатків.

Звіт форми **№ 4-1-зведена “Зведений звіт про надходження і використання спеціальних коштів”** складається загальний за всіма функціями, але в розрізі кожного виду спеціальних коштів, а звіт форми **№4-4-зведена “Зведений звіт про рух інших власних надходжень”** — загальний за всіма функціями, але в розрізі кожного виду інших власних надходжень.

Звіти форми **№4-1-зведена** та **№4-4-зведена** складаються за касовим принципом відображення видатків. При цьому підсумок граф “Всього” форм №4-

1-зведена, №4-4-зведена повинен відповідати касовим видаткам форм №4-1 чи №4-4.

Звіти форм №4-1-зведена та № 4-4-зведена в складі річного фінансового звіту подаються установі вищого рівня і не подаються до органів Державного казначейства України.

Форма № 5 “Звіт про рух необоротних активів” відображає вартість необоротних активів бюджетної установи на початок і кінець року, їх рух протягом звітного року. Результати щорічної індексації та переоцінки необоротних активів(якщо переоцінка проводилася протягом звітного року) відображаються також у звіті форми №5.

Головні розпорядники бюджетних коштів складають і додають до форми №5 зведених річних фінансових звітів “Дані про наявність та рух необоротних активів установ, що перебувають на державному бюджеті України за звітний рік”

Форма № 6 “Звіт про рух матеріальних коштів і продуктів харчування” відображає рух протягом року матеріалів і продуктів харчування та їх залишки на початок і кінець року. При проведенні переоцінки матеріалів і продуктів харчування її результати відображаються у звіті.

Форма № 7 “Звіт про заборгованість бюджетних установ” складається на підставі даних бухгалтерського обліку про фактичну дебіторську заборгованість та фактичну кредиторську заборгованість на підставі даних бухгалтерського обліку, що виникла в установі при виконанні кошторису звітного року та минулих років і яка на кінець звітного періоду залишилась на обліку або списана. Звіти подаються за коштами, отриманими із загального та спеціального фондів кошторису за всіма кодами бюджетної класифікації видатків.

Форма № 8 “Звіт про зобов’язання бюджетних установ” складається всіма бюджетними установами, госпрозрахунковими підприємствами та організаціями, громадськими об’єднаннями, що отримують кошти Державного бюджету України. Звіт призначений для контролю за відповідністю даних обліку зобов’язань в органах казначейства та даних обліку у розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів, які перебувають на обслуговуванні в органах Державного казначейства України відповідно до наказу Державного казначейства України від 19.10.2000 № 103 із змінами та доповненнями. Звіт складається за кожною функцією у розрізі кодів економічної класифікації видатків, лише розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів, які обслуговується в органах Державного казначейства України.

Форма №9 ”Звіт про результати фінансової діяльності” складається бюджетними установами для відображення результату їх фінансової діяльності за звітний рік. Результат фінансової діяльності бюджетної установи визначається шляхом списання заключними оборотами доходів та видатків за звітний рік за Порядком, встановленим державним казначейством України.

У звіті відображаються операції, проведені за доходами або видатками бюджетної установи, або операції, наслідками яких є збільшення або зменшення

доходів та /або видатків бюджетної установи. Так результат переоцінок (наприклад — курсові різниці) може впливати як на збільшення доходів бюджетної установи так і на збільшення видатків.

Форма № 15 “Звіт про недостачі та крадіжки грошових коштів та матеріальних цінностей в бюджетних установах” відображає недостачі та крадіжки грошей і матеріальних цінностей в розрізі заходів, що були проведені для їх усунення”.

Відшкодування сум збитків здійснюється відповідно до Закону України “Про визначення розміру збитків, завданих підприємству, установі організації розкраданням, знищенням (псуванням), нестачею або втратою дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння або валютних цінностей”, зі змінами та доповненнями та постанови Кабінету Міністрів України від 22 січня 1996 року № 116“ про затвердження Порядку визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей” із змінами та доповненнями.

До наведених форм звітності додається **пояснювальна записка**, яка повинна відображати:

короткий опис діяльності бюджетної установи;

основні фактори, що вплинули на виконання кошторису;

зміни у фінансовому стані бюджетної установи за звітний рік;

результати проведення щорічної інвентаризації активів та зобов'язань (відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2000 року № 419 “Про затвердження Порядку подання фінансової звітності”, із змінами та доповненнями);

стан дебіторської та кредиторської заборгованості на кінець звітного року, причини проведення попередньої оплати та отримання товарів, робіт, послуг без здійснення платежів за них;

суми списаної протягом звітного року дебіторської та кредиторської заборгованості, строк позовної давності якої минув за вимогами наказу Головного управління Державного казначейства України від 30.01.98 № 90 “Про затвердження Інструкції з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів, розрахунків та інших статей балансу та наказу Державного казначейства України від 08.05.2001 № 73 “ Про затвердження Порядку списання кредиторської заборгованості бюджетних установ строк позовної давності якої минув”. У разі невиконання вимог цих наказів невиконання наводяться у пояснювальній записці окремо;

стан прийняття бюджетною установою зобов'язань протягом звітного року і залишок їх на кінець звітного періоду, у тому числі небюджетних;

реструктуризовану заборгованість бюджетної установи та підстави для неї;

у разі сплати до бюджету штрафів, накладених на бюджетну установу контролюючими органами, — суму виплати, підставу, винних осіб;

анульовані та відновлені протоколи взаємозаліків і відмінені та відновлені векселі минулих періодів (головними розпорядниками у зведених фінансових звітах така інформація подається у вигляді таблиць довільної форми, де вказується дата і номер протоколу (векселя), загальна сума, підприємство-учасник у рахунок якої заборгованості проведено);

суму коштів спеціального фонду, що була спрямована на погашення заборгованості із соціальних виплат загального фонду, або на інші цілі;

надходження гуманітарної допомоги та її використання;

суми отриманих позик, грантів і інвестицій у національній та іноземній валюті, підстави та мету їх отримання, номер розпорядчого документа, назву юридичної особи та строк погашення;

стан отримання та погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року № 1317 “Про порядок підготовки та реалізації проектів економічного і соціального розвитку України, які підтримуються міжнародними фінансовими організаціями”;

при отриманні бюджетною установою додаткових коштів з інших бюджетів або місцевих бюджетів інших рівнів (субвенцій) у пояснювальній записці роз’яснюється, з якого саме місцевого бюджету надійшли кошти, дата і номер рішення, на якому рахунку органу державного казначейства України(установи банку) вони зберігаються;

розшифровку поточних рахунків, що перебувають в установах банків, підстави для наявності цих рахунків із зазначенням залишків на цих рахунках та виду коштів (для бюджетних установ, що згідно з чинним законодавством переведені на казначейське обслуговування кошторисів);

Крім того, у пояснювальній записці до річного фінансового звіту обов’язково повинні бути викладені роз’яснення про розбіжності між даними різних форм звітності, а також між показниками звітності на кінець і початок звітного року (якщо такі розбіжності мали місце).

Операції з надходження і використання бюджетних коштів за звітний період, проведені в натуральній формі або в іноземній валюті (крім тих, для яких передбачена форма №2-валюта), відображаються за окремими формами фінансової звітності, складеними за певним видом коштів. Такі форми подаються до органів державного казначейства України для врахування даних у зведених звітах за територією і візуються органами державного казначейства України, але відповідальність за законність та правильність відображення у звітах зазначених вище операцій несуть розпорядники бюджетних коштів.

Форми фінансової звітності про операції в натуральній формі повинні бути складені в національній валюті, а показники форми фінансової звітності про операції, проведені в іноземній валюті, повинні бути перераховані в національну

валюту за Порядком, визначеним наказом Державного казначейства України від 24.07.01р. № 126 “ Про затвердження Порядку відображення в обліку операцій в іноземній валюті”. Тобто форми фінансової звітності про такі операції повинні містити дані про надходження і касові видатки в рівному обсязі, з метою врахування їх у консолідованому звіті про виконання державного бюджету.

Кошти, які надходять на ім'я установ і, згідно з чинним законодавством України, відносяться на відновлення касових видатків (за телефонні переговори, помилково перераховані), відображаються у відповідних формах фінансової звітності як зменшення касових видатків за тим кодом економічної класифікації видатків, за яким вони були проведені.

При складанні форм фінансової звітності у 2002 році коди бюджетної класифікації України застосовуються відповідно до наказу Міністерства фінансів України від 27.12.2001 № 604 “Про бюджетну класифікацію та її запровадження”.

Звіти складаються в гривнях, а зведені фінансові звіти головних розпорядників бюджетних коштів — у тисячах гривень з одним десятковим знаком.

Форми звітності повинні заповнюватися за всіма передбаченими статтями (графами, рядками), за відсутності даних незаповнені статті прокреслюються або заповнюються нулями.

Правильність складання річних фінансових звітів визначається шляхом перевірки та порівняння окремих показників у відповідних формах звітів.

Органи Державного казначейства України та розпорядники бюджетних коштів несуть відповідальність за достовірність даних у формах фінансової звітності та їх відповідність даним органів Державного казначейства України відповідно до норм чинного законодавства України.

При казначейській формі виконання кошторисів фінансові звіти перевіряються і візуються органами Державного казначейства України (в яких відкриті реєстраційні рахунки установи) на відповідність даних казначейського обліку з проставленням підпису, печатки або штампа.

Зведена фінансова звітність обласних державних адміністрацій до подання Державному казначейству України повинна бути перевірена і завізована відповідним обласним управлінням Державного казначейства (з проставленням підпису, печатки або штампа).

Зведена фінансова звітність центральних органів виконавчої влади та інших головних розпорядників бюджетних коштів, установи та організації яких повністю переведені на казначейське виконання кошторисів, повинна дорівнювати аналогічним зведеним звітним даним органів Державного казначейства України за кодами відомчої класифікації видатків цих головних розпорядників бюджетних коштів.

12.3. Складання звітності про виконання державного бюджету органами державного казначейства

12.3.1. Порядок складання місячної звітності

Місячна звітність про виконання державного бюджету у 2002 році органами Державного казначейства складається відповідно до Інструкції про порядок складання органами Державного казначейства місячної звітності про виконання державного бюджету у 2002 році, затвердженої наказом ДКУ від 31.01.2002р.№ 20.

Згідно з даною інструкцією, метою складання місячної звітності є отримання узагальнених підсумкових даних, що характеризують виконання державного бюджету за відповідний звітний період. Звітність має бути обґрунтована обліковими та статистичними даними.

Місячна звітність органів казначейства включає такі основні **форми**:

Форма №1 мдб “Сальдовий баланс рахунків” (додаток 24) складається органами Державного казначейства на підставі даних синтетичного обліку звірених з даними аналітичного обліку за всіма рахунками 1-7 класу рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів.

До заповнення балансу проводиться звірка між даними синтетичного і аналітичного обліку станом 1 числа місяця, наступного за звітним. Дані балансу повинні бути тотожні аналогічним даним інших форм звітності.

Термін подання форми **№1мдб** — до 10 числа місяця, наступного за звітним.

Форма №2мдб “Звіт про виконання державного бюджету” (додаток 25) включає два розділи:

Розділ I “Доходи” складається органами Державного казначейства по загальному та спеціальному фондах державного бюджету з виділенням негрошових операцій на підставі даних аналітичного обліку доходів, що повинні бути звірені з даними органів Державної податкової адміністрації України, Державної митної служби та Державного казначейства України.

Розділ II “Видатки” складається в розрізі кодів програмної та економічної класифікації видатків на підставі даних аналітичного обліку, звірених з даними синтетичного обліку видатків органів Державного казначейства та звітами розпорядників бюджетних коштів за формами **№2мд** “Звіт про виконання кошторису установи”, **№ 4-1мд** “Звіт про надходження і використання коштів, отриманих як плата за послуги, що надаються бюджетними установами”, **№ 4-2мд** “Звіт про надходження і використання коштів, отриманих за іншими джерелами власних надходжень бюджетних установ”, **№ 4-3мд** “Звіт про надходження і використання інших надходжень спеціального фонду”.

Цей розділ складається з наступних підрозділів:

“Видатки загального фонду бюджету” складається в розрізі кодів програмної та економічної класифікації видатків на підставі даних аналітичного обліку видатків органів Державного казначейства звірених із даними синтетичного обліку та підтверджених звітами розпорядників бюджетних коштів за формою №2мд”Звіт про виконання кошторису установи”.

“Видатки спеціального фонду бюджету” складається в розрізі кодів програмної та економічної класифікації видатків на підставі даних аналітичного обліку видатків органів Державного казначейства, звірених із даними синтетичного обліку та підтверджених звітами розпорядників бюджетних коштів за формами № 4-1мд ”Звіт про надходження і використання коштів, отриманих як плата за послуги, що надаються бюджетними установами”, № 4-2мд ”Звіт про надходження і використання коштів, отриманих за іншими джерелами власних надходжень бюджетних установ”, № 4-3мд ”Звіт про надходження і використання інших надходжень спеціального фонду”.

Термін подання звіту форми № 2мдб “Звіт про виконання державного бюджету” до Державного казначейства України — до 8 числа місяця, наступного за звітним.

Форма № 2-валюта “Звіт про використання коштів державного бюджету з міжнародної діяльності в Україні” складається Державним казначейством України на підставі звітів (форма №2-валюта “Звіт про використання коштів загального фонду бюджету з міжнародної діяльності України”) головних розпорядників коштів, що отримують бюджетні кошти в іноземній валюті.

Термін подання звіту форми №2-валюта — до 8 числа місяця, наступного за звітним.

Форма №7мдб ”Звіт про бюджетну заборгованість” (додаток 26) передбачає 2 розділи:

Розділ I “Дані про наявність дебіторської та кредиторської заборгованості розпорядників” складається органами Державного казначейства окремо по загальному та спеціальному фондах державного бюджету;

Розділ II “Звіт про фінансові зобов’язання” розпорядників бюджетних коштів”, складається тільки по загальному фонду державного бюджету.

Звіт форми №7мдб складається щомісячно, станом на перше число місяця, наступного за звітним, у розрізі кодів програмної та економічної класифікації видатків на підставі звітів розпорядників бюджетних коштів (форма №2мд ”Звіт про виконання кошторису установи”, №7мд “Звіт про заборгованість бюджетних установ” та 8мд ”Звіт про фінансові зобов’язання бюджетних установ”), звірених за окремими даними з обліком органів Державного казначейства.

Термін подання звіту форми №7мдб – до 25 числа місяця, наступного за звітним.

Довідка про повернення кредитів, наданих з державного бюджету складається органами Державного казначейства по загальному та спеціальному фондах державного бюджету з виділення негрошових операцій на підставі даних аналітичного обліку коштів, що надійшли в рахунок повернення бюджетних кредитів, наданих з державного бюджету за рішенням Уряду в минулі роки. Сума заборгованості за цими кредитами обліковується органами Державного казначейства на аналітичних рахунках, відкритих за балансовими рахунками 1511 “Короткострокові кредити, надані з державного бюджету” та 1512 “Довгострокові кредити, надані з Державного бюджету” Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів.

Термін подання зазначеної форми — до 8 числа місяця, наступного за звітним

Інформація про виконання захищених статей видатків Державного бюджету України складається Державним казначейством України тільки на центральному рівні на підставі даних бухгалтерського обліку по загальному фонду державного бюджету.

Заповнюється в розрізі кодів програмної та економічної класифікації видатків загального фонду державного бюджету, згідно із ст.21 Закону України “Про Державний бюджет України на 2002 рік.

Термін подання зазначеної форми - до 15 числа місяця, наступного за звітним.

Звіт про використання коштів з резервного фонду Кабінету Міністрів України складається органами Державного казначейства тільки на центральному рівні на підставі даних бухгалтерського обліку по загальному фонду державного бюджету.

Заповнюється в розрізі кодів економічної класифікації видатків загального фонду державного бюджету за кодом програмної класифікації 3511030 “Резервний фонд Кабінету Міністрів України”.

Термін подання зазначеної форми — до 8 числа місяця, наступного за звітним.

Довідка про суми залишків коштів, перерахованих у поточному році складається органами Державного казначейства, як додаток до відповідних частин розділу 2 звіту форми №2мдб. Зазначена Довідка складається за умови перерахування залишку, що склався на кінець року, в поточному році (ліквідовано бюджетну установу, як розпорядника; приєднано до іншого розпорядника) у розрізі кодів програмної та економічної класифікації видатків.

Термін подання довідки – до 8 числа місяця, наступного за звітним.

У разі, коли дата подання звітності випадає на неробочий день, термін подання переноситься на перший після вихідного робочий день.

Розпорядниками бюджетних коштів, які не переведені на казначейське обслуговування (СБУ, розвідка), подають до Управління консолідованої звітності з виконання бюджетів Державного казначейства України місячну звітність у тому ж обсязі і у ті ж терміни, що і інші розпорядники бюджетних коштів.

Весь пакет місячної звітності надається вищестоящому органу Державного казначейства на електронних носіях у повному обсязі та в паперовій формі за скороченою формою.

12.3.2. Складання квартальної звітності про виконання державного бюджету

Квартальна звітність про виконання державного бюджету у 2002 році складається і подається органами Державного казначейства відповідно до Інструкції про порядок складання органами Державного казначейства квартальної звітності про виконання державного бюджету у 2002 році, затвердженої наказом Державного казначейства від 29.03.2002 року № 61.

Згідно з даною інструкцією метою складання квартальної звітності є надання повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан виконання бюджетів користувачам для прийняття економічних рішень та отримання узагальнених підсумкових даних, що характеризують виконання державного бюджету за відповідний звітний період.

Квартальна звітність включає такі **форми**:

Форма 1кдб “Звіт про фінансовий стан Державного бюджету України (баланс)” (додаток 27) складається органами Державного казначейства на підставі даних синтетичного обліку, звірених з даними аналітичного обліку за рахунками 1-5 класів Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів.

Форма №1к “Сальдовий баланс рахунків” (додаток 28) складається органами Державного казначейства на підставі даних синтетичного обліку звірених з даними аналітичного обліку за всіма рахунками 1-9 класів Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів. До заповнення балансу проводиться звірка між даними синтетичного і аналітичного обліку. Баланс складається щоквартально, станом на 1 число місяця, наступного за звітним кварталом.

Дані балансу повинні бути тотожні аналогічним даним інших форм звітності.

Форма №2кдб “Звіт про виконання державного бюджету” (додаток 29) включає три розділи:

Розділ I “Доходи” складається органами Державного казначейства по загальному та спеціальних фондах державного бюджету з виділення негрошових операцій на підставі даних аналітичного обліку доходів, що повинні бути звірені з даними органів Державної податкової адміністрації України, Державної митної служби та Державного казначейства України.

Розділ II “Видатки” складається в розрізі кодів програмної та економічної класифікації видатків на підставі даних аналітичного обліку, звірених з даними синтетичного обліку видатків державного бюджету та звітами розпорядників бюджетних коштів за формами №2кд “Звіт про виконання загального фонду кошторису установи”, №4-1кд “Звіт про надходження і використання коштів, отриманих як плата за послуги, що надаються бюджетними установами”, №4-2кд “Звіт про надходження і використання коштів, отриманих за іншими джерелами власних надходжень бюджетних установ”, №4-3кд “Звіт про надходження і використання інших надходжень спеціального фонду”.

Розділ III “Фінансування Державного бюджету України за типом боргового зобов’язання” складається тільки на центральному рівні. Цей розділ складається з підрозділів “Внутрішнє фінансування” та “Зовнішнє фінансування” в розрізі класифікації фінансування бюджету за типом боргового зобов’язання загального та спеціального фондів державного бюджету, на підставі даних аналітичного обліку Державного казначейства України.

Форма №2-валюта “Звіт про використання коштів державного бюджету з міжнародної діяльності в Україні” складається Державним казначейством України на підставі звітів (форма № 2-валюта “Звіт про використання коштів загального фонду бюджету з міжнародної діяльності України”) головних розпорядників коштів, що отримують бюджетні кошти в іноземній валюті.

Форма №3 кдб “Звіт про рух грошових коштів” (додаток 30) включає чотири розділи:

Розділ I “Операційна діяльність” звіту складається на підставі даних бухгалтерського обліку органів Державного казначейства, звірених з даними Державного казначейства України та Державної податкової адміністрації України (в частині доходів) по загальному і спеціальну фондах державного бюджету.

Розділ II “Інвестиційна діяльність” складається органами Державного казначейства по загальному і спеціальному фондах державного бюджету на підставі даних бухгалтерського органів Державного казначейства, звірених з даними Державного казначейства України.

Розділ III “Нерозподілені видатки” складається органами Державного казначейства по загальному і спеціальному фондах Державного казначейства на

підставі даних бухгалтерського обліку органів Державного казначейства, звірених з даними Державного казначейства України.

Розділ IV “Фінансова діяльність” складається в розрізі боргових зобов’язань загального та спеціального фондів державного бюджету, на підставі даних аналітичного обліку Державного казначейства України.

Форма №7кдб “Звіт про бюджетну заборгованість” передбачає 2 розділи:

Розділ I “Дані про наявність дебіторської та кредиторської заборгованості розпорядників” складається органами Державного казначейства окремо по загальному та спеціальному фондах державного бюджету.

Розділ II “Звіт про фінансові зобов’язання розпорядників бюджетних коштів”, складається тільки по загальному фонду державного бюджету.

Звіт форми **7кдб** складається щоквартально, станом на перше число місяця, наступного за звітним кварталом, у розрізі кодів програмної та економічної класифікації видатків на підставі звітів розпорядників бюджетних коштів (форми **№2кд** “Звіт про виконання загально фонду кошторису установи”, **№7кд** “Звіт про заборгованість бюджетних установ” та **№8кд** “Звіт про фінансові зобов’язання бюджетних установ”), звірених за окремими даними з обліком Державного казначейства

Довідка про повернення кредитів, наданих з державного бюджету складається органами Державного казначейства по загальному та спеціальну фондах державного бюджету із виділенням негрошових операцій на підставі даних аналітичного обліку органів Державного казначейства за коштами, що надійшли в рахунок повернення бюджетних коштів.

Довідка про погашення кредитів, наданих з державного бюджету за рішенням Уряду в минулі роки, складається органами Державного казначейства на підставі даних аналітичного обліку кредитів, наданих з державного бюджету за рішенням Уряду в минулі роки, сума заборгованості за якими обліковується органами Державного казначейства на аналітичних рахунках, відкритих за балансовими рахунками 1511 “Короткострокові кредити, надані з державного бюджету” та 1512 “довгострокові кредити, надані з державного бюджету” Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів.

Звіт про використання коштів з резервного фонду Державного бюджету України складається органами Державного казначейства на підставі даних бухгалтерського обліку по загальному фонду державного бюджету. Заповнюється в розрізі кодів економічної класифікації видатків загального фонду державного бюджету за кодом програмної класифікації 3511030 “Резервний фонд”.

Інформація про стан державного боргу складається Державним казначейством України тільки на центральному рівні по загальному та

спеціальному фондах державного бюджету на підставі даних аналітичного обліку державних боргових зобов'язань, які виникли та погашені в поточному періоді, в розрізі кодів класифікації боргу за типом кредитора.

Звіт про кредити та операції, що стосуються державних гарантійних зобов'язань складається Державним казначейством України тільки на центральному рівні на підставі даних обліку на аналітичних рахунках відкриття за рахунком позабалансового обліку 9811 "Гарантії, що надані банкам" Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів по кредитах та операціях, що стосуються державних гарантійних зобов'язань, в т.ч. у валюті кредиту.

Довідка про суми залишків коштів, перерахованих у поточному році складається органами Державного казначейства, як додаток до відповідних частин розділу 2 звіту форми №2кдж. Зазначена довідка складається за умови перерахування у поточному році залишку, що склався на кінець минулого року на відповідному рахунку розпорядника бюджетних коштів, (ліквідовано бюджетну установу, як розпорядника; приєднано до іншого розпорядника, перераховано до місцевих бюджетів).

Інформація про виконання захищених статей видатків Державного бюджету України складається Державним казначейством України на підставі даних бухгалтерського обліку по загальному фонду державного бюджету. Заповнюється в розрізі кодів програмної та економічної класифікації видатків фонду державного бюджету, згідно із ст.21 Закону України "Про Державний бюджет України на 2002 рік".

Розшифровка надходжень по коду 24121000 "Плата за послуги, що надаються бюджетними установами" складається органами Державного казначейства в розрізі кодів відомчої класифікації на підставі звітів розпорядників бюджетних коштів. Дані про надходження доходів спеціального фонду державного бюджету мають відповідати даним на рахунках аналітичного обліку, відкритих за рахунками бюджетного обліку 6114 "Власні кошти розпорядників коштів державного бюджету" Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів.

Розшифровка надходжень по коду 24122000 "Інші джерела власних надходжень бюджетних установ" складається органами Державного казначейства в розрізі кодів відомчої класифікації на підставі звітів розпорядників бюджетних коштів. Дані про надходження доходів спеціального фонду державного бюджету мають відповідати даним на рахунках аналітичного обліку, відкритих за рахунками бюджетного обліку 6114 "Власні кошти розпорядників коштів державного бюджету" Плану рахунків.

Пояснювальна записка подається органами Державного казначейства в разі необхідності надані роз'яснення проблемних питань, що виникли в ході складання форм звітів, передбачених даною інструкцією. У пояснювальній записці надаються обґрунтовані пояснення за всіма відхиленнями від затверджених показників за доходами і видатками з викладенням причин цих відхилень.

Квартальні звіти про виконання державного бюджету складаються в тисячах гривень з трьома знаками після коми.

Термін подання форм квартальної звітності — до 25 числа місяця, наступного за звітним кварталом. У разі, коли дата подання звітності випадає на неробочий день, термін подання переноситься на перший після вихідного робочий день.

Дані квартальної звітності органів Державного казначейства України повинні дорівнювати аналогічним зведеним звітним даним розпорядників бюджетних коштів за кодами бюджетної класифікації видатків.

Весь пакет квартальної звітності надається вищестоящому органу Державного казначейства на електронних носіях та в паперовій формі.

12.3.3. Річна звітність органів Державного казначейства про виконання державного бюджету

Річні звіти про виконання державного бюджету, які складаються органами Державного казначейства, поділяються на фінансові та статистичні.

Порядок складання та подання річних звітів регламентовано Інструкцією про порядок складання органами Державного казначейства річного фінансового звіту про виконання державного бюджету за 2001 рік та Інструкцією про порядок складання органами Державного казначейства річного статистичного звіту про виконання державного бюджету за 2001 рік, затвердженими наказом Державного казначейства України від 28.12.2001 р. № 228.

Річні фінансові та статистичні звіти про виконання державного бюджету складаються в тисячах гривень з трьома знаками після коми.

Строки подання Державному казначейству України річних звітів про виконання державного бюджету встановлюються Міністерством фінансів України. Управління Державного казначейства встановлюють строки подання річних звітів своїм підвідомчим органам та установам, які вони обслуговують з таким розрахунком, щоб забезпечити своєчасне їх подання Державному казначейству України. Відділення Державного казначейства встановлюють строки подання звітності бюджетними установами, організаціями та іншими одержувачами коштів, яким вони перераховують кошти та/або здійснюють оплату рахунків, з

таким розрахунком, щоб забезпечити своєчасне подання фінансової звітності управлінням Державного казначейства в АРК, областях, містах Києві та Севастополі.

Річні звіти подаються до вищестоящого органу Державного казначейства у паперовому вигляді та електронною поштою у вигляді файлів із набором значень економічних показників. Зведені звітні дані органів Державного казначейства України повинні дорівнювати аналогічним даним зведеної фінансової звітності міністерств, центральних органів виконавчої влади, інших головних розпорядників бюджетних коштів (установи та організації, які повністю переведено на казначейське виконання кошторисів).

При несвоєчасному поданні або неподанні розпорядниками бюджетних коштів фінансової та статистичної звітності, органи Державного казначейства можуть припинити бюджетні асигнування та/або здійснення оплати рахунків відповідно до ст.117 Бюджетного кодексу України та п.2 постанови Кабінету міністрів України від 28.02.2000р № 419 “Про затвердження Порядку подання фінансової звітності”

Річна фінансова звітність включає такі форми :

Форма №1 ”Звіт про фінансовий стан Державного бюджету України” (баланс) складається органами Державного казначейства на підставі даних синтетичного обліку звірених з даними аналітичного обліку за рахунками 1-5 класів Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів.

Форма №2 ”Звіт про результати виконання державного бюджету” включає три розділи:

Розділ I “Операційний дохід” звіту складається органами Державного казначейства на підставі даних бухгалтерського обліку органів Державного казначейства, звірених з даними Державного казначейства України та Державної податкової адміністрації України по загальному і спеціальному фондах державного бюджету.

Цей розділ складається з наступних підрозділів: податки; збори, штрафи, пені та плата за ліцензії; трансферти; інший операційний дохід; прибутки від продажу основних засобів і заповнюється на підставі даних аналітичного обліку доходів органів Державного казначейства, звірених з даними синтетичного обліку доходів в розрізі доходів по загальному та спеціальному фондах державного бюджету.

Розділ II “Операційні витрати” звіту складається на підставі даних бухгалтерського обліку органів Державного казначейства, звірених з даними Державного казначейства України в розрізі кодів функціональної класифікації видатків по загальному і спеціальному фондах державного бюджету.

Цей розділ включає наступні підрозділи: державне управління; судова влада; міжнародна діяльність; фундаментальні дослідження і сприяння науково-технічному прогресу; національна оборона; правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави; освіта; охорона здоров'я; соціальний захист та соціальне забезпечення; житлово-комунальне господарство; культура і мистецтво; засоби масової інформації; фізична культура і спорт; промисловість та енергетика; будівництво; сільське господарство, лісове господарство, рибальство і мисливство; транспорт, дорожнє господарство, зв'язок, телекомунікації та інформатика; інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю; заходи, пов'язані з ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи та соціальним захистом населення; охорона навколишнього природного середовища та ядерна безпека; попередження та ліквідація надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха; поповнення державних запасів і резервів; обслуговування державного боргу; цільові фонди; видатки не віднесені до основних груп і заповнюються в розрізі видатків загального та спеціального фондів державного бюджету, на підставі даних аналітичного обліку органів Державного казначейства, звірених з даними синтетичного обліку видатків.

Кошти від повернення інших бюджетних позичок (крім погашення позичок, наданих з державного бюджету в 1998-2001 роках за рішенням Уряду) відображаються з мінусом, тобто відносяться на зменшення видатків.

Розділ III «Фінансування» заповнюється тільки на центральному рівні на підставі даних аналітичного обліку органів Державного казначейства в розрізі боргових зобов'язань загального та спеціального фондів державного бюджету, і включає два підрозділи: внутрішнє фінансування та зовнішнє фінансування.

Форма №3 «Звіт про рух грошових коштів» включає чотири розділи:

Розділ I «Операційна діяльність» звіту складається на підставі даних бухгалтерського обліку органів Державного казначейства, звірених з даними Державного казначейства України та Державної податкової адміністрації України (у частині доходів) по загальному і спеціальному фондах державного бюджету за попередній та звітний періоди.

Цей розділ складається з підрозділу **«Операційні доходи»**, який включає: податки; збори, штрафи, пені та плата за ліцензії; трансферти; інший операційний доход; прибутки від продажу основних засобів і заповнюється в розрізі доходів загального та спеціального фондів державного бюджету, на підставі даних аналітичного обліку доходів, звірених з даними синтетичного обліку доходів.

Підрозділ **«Операційні видатки»** включає: поточні видатки; кредитування з вирахуванням погашення і заповнюється в розрізі видатків загального та спеціального фондів державного бюджету, на підставі даних аналітичного обліку видатків, звірених з даними синтетичного обліку видатків.

Кошти від повернення інших бюджетних позичок (крім погашення позичок, наданих з державного бюджету в 1998-2001 роках за рішенням Уряду) відображаються з мінусом, тобто відносяться на зменшення видатків за відповідними КЕКВ.

Розділ II “Інвестиційна діяльність” складається органами Державного казначейства по загальному і спеціальному фондах державного бюджету за попередній і звітний періоди, на підставі бухгалтерського обліку органів Державного казначейства, звірених з даними Державного казначейства України.

Цей розділ складається з підрозділу “Інвестиційні доходи”, де проставляються нульові показники.

Підрозділ “Інвестиційні видатки” складається в розрізі видатків загального та спеціального фондів державного бюджету по розділу “Капітальні видатки”, на підставі даних аналітичного обліку органів Державного казначейства, звірених з даними синтетичного обліку видатків.

Розділ III “Нерозподілені видатки” складається органами Державного казначейства по загальному і спеціальному фондах державного бюджету за попередній та звітний періоди, на підставі даних бухгалтерського обліку органів Державного казначейства, звірених з даними Державного казначейства, звірених з даними Державного казначейства України.

Складається в розрізі видатків загального і спеціального фондів державного бюджету по розділу “Нерозподілені видатки”, на підставі даних аналітичного обліку органів Державного казначейства, звірених з даними синтетичного обліку видатків.

Розділ IV “Фінансова діяльність” складається в розрізі боргових зобов’язань загального та спеціального фондів державного бюджету, на підставі даних аналітичного обліку Державного казначейства України (центральний рівень).

У **пояснювальній записці** наводяться основні фактори, що вплинули на виконання державного бюджету за доходами та видатками.

Потреби окремих користувачів (Державного казначейства України, Міністерства фінансів України, тощо) можуть бути задоволені шляхом встановлення інших (спеціальних) звітів, які базуються на даних бухгалтерського обліку Державного казначейства та можуть бути класифіковані як фінансова звітність.

Річна статистична звітність включає такі форми:

Форма №1 “Сальдовий баланс рахунків за 2001 рік” складається органами Державного казначейства на підставі даних синтетичного обліку

звірених з даними аналітичного обліку за всіма рахунками 1-9 класів Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів.

До заповнення балансу проводиться звірка між даними синтетичного і аналітичного обліку на кінець року. Дані балансу повинні бути тотожні аналогічним даним інших форм звітності.

Форма №2 “Звіт про виконання державного бюджету за 2001 рік” включає три підрозділи:

Розділ I “Доходи” складається органами Державного казначейства по загальному та спеціальному фондах державного бюджету з виділенням негрошових операцій на підставі даних аналітичного обліку доходів, що повинні бути звірені з даними органів Державної податкової адміністрації України, Державної митної служби та Державного казначейства України.

Розділ II “Видатки” складається в розрізі кодів відомчої, функціональної та економічної класифікації видатків на підставі даних аналітичного обліку, звірених з даними синтетичного обліку видатків органів Державного казначейства та звітами розпорядників бюджетних коштів за формами **№2** “Звіт про виконання кошторису доходів і видатків установи(загальний фонд)”, **№4-1** “Звіт про надходження і використання спеціальних коштів”, **№4-2** “Звіт про надходження і використання сум за дорученнями”, **№4-4** “Звіт про рух інших власних надходжень”, **№4-5** “Звіт про використання субвенцій, одержаних з інших бюджетів” та **№4-6** “Звіт про надходження і використання інших доходів” (спеціальний фонд).

Розділ III “Погашення кредитів, наданих з державного бюджету в минулі роки за рішенням Уряду” складається органами Державного казначейства на підставі даних аналітичного обліку кредитів, наданих з державного бюджету в минулі роки роках за рішенням Уряду, сума заборгованості за якими обліковується органами Державного казначейства на аналітичних рахунках, відкритих за балансовими рахунками 1511 “Короткострокові кредити, надані з державного бюджету” та 1512 “Довгострокові кредити, надані з державного бюджету” Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів.

Форма №2-валюта “Звіт про використання асигнувань державного бюджету з міжнародної діяльності України за 2001 рік” складається Державним казначейством України на підставі звітів (форма **№2-валюта** “Звіт про використання коштів загального фонду бюджету з міжнародної діяльності України”) головних розпорядників коштів, що отримують бюджетні кошти в іноземній валюті.

Форма №4 “Звіт про депозитні суми за 2001 рік” складається органами Державного казначейства на підставі звітів розпорядників бюджетних коштів за формою **№4-3 “Звіт про депозитні суми”**.

Форма №7 “Звіт про бюджетну заборгованість за 2001 рік” містить 2 розділи:

Розділ I “Дані про наявність дебіторської та кредиторської заборгованості розпорядників”;

Розділ II “Звіт про фінансові зобов’язання розпорядників коштів бюджету”.

Звіт форми **№7** складається у розрізі кодів відомчої, функціональної та економічної класифікації видатків на підставі звітів розпорядників коштів бюджету (форма **№2** ”Звіт про виконання кошторису доходів і видатків установи(загальний фонд), **№7** ”Звіт про заборгованість бюджетних установ” та **№8** “Звіт про зобов’язання бюджетних установ”), звірених за окремими даними з обліком органів Державного казначейства. Звіт складається окремо по загальному та спеціальному фондах державного бюджету. Відповідно до розпорядження Державного казначейства України від 23.03.2001р. № 23 до форми звіту за спеціальним фондом не включаються дані по власних надходженнях розпорядників (спеціальні кошти, суми за дорученнями, інші власні кошти) та субвенціях, одержаних розпорядниками коштів з бюджетів інших рівнів.

Інформація про надходження та використання коштів державних цільових фондів, які на входять до складу державного бюджету за 2001 рік складається органами Державного казначейства на підставі даних аналітичного обліку надходжень цих фондів (в частині надходжень). В частині видатків заповнюється Державним казначейством України на підставі поданих зведених кварталних звітів про виконання кошторисів відповідних фондів.

Довідка про повернення кредитів, наданих з державного бюджету за 2001 рік складається органами Державного казначейства по загальному та спеціальному фондах державного бюджету із виділенням негрошових операцій на підставі даних аналітичного обліку коштів, що надійшли в рахунок повернення бюджетних кредитів.

Довідка про перераховані кошти державного бюджету транзитними управліннями Державного казначейства на здійснення видатків розпорядників бюджетних коштів за 2001 рік складається базовими управліннями Державного казначейства окремо по загальному спеціальному фондах державного бюджету та по статті 76 Закону України “ Про Державний бюджет України на 2001 рік”. Зазначені довідки складаються на підставі даних бухгалтерського обліку в розрізі типів операцій(грошові кошти, тощо). Для забезпечення своєчасного складання Державним казначейством України річної

звітності, зазначена довідка подається засобами електронного зв'язку в термін до 12.01.2002 року з обов'язковим підтвердженням у паперовій формі.

Довідка про звірку доходів державного та місцевих бюджетів між органами Державного казначейства, фінансовими органами та органами Державної податкової адміністрації за 2001 рік складається відділом розмежування та оперативно-аналітичного обліку доходів окремо по загальному та спеціальному фондах, на підставі даних обліку доходів у органах Державного казначейства та податкових органах. Державне казначейство України консолідує інформацію наведену в довідках управлінь Державного казначейства в АР Крим, областях, містах Києві та Севастополі та звіряє її з Державною податковою адміністрацією України.

Інформація про виконання захищених статей видатків державного бюджету України за 2001 рік складається Державним казначейством України на підставі даних бухгалтерського обліку по загальному фонду державного бюджету, які повинні бути звірені з даними Державного казначейства України.

Звіт про використання коштів з резервного фонду України за 2001 рік складається органами Державного казначейства на підставі даних бухгалтерського обліку по загальному фонду державного бюджету. Заповнюється в розрізі кодів відомчої та економічної класифікації видатків загального фонду державного бюджету за кодом функціональної класифікації 250101 "Резервний фонд Кабінету Міністрів України"

Інформація про стан державного боргу складається Державним казначейством України тільки на центральному рівні по загальному та спеціальному фондах державного бюджету на підставі даних аналітичного обліку державних боргових зобов'язань, які виникли та погашені в поточному бюджетному періоді, в розрізі кодів класифікації боргу за типом кредитора.

Звіт про кредити та операції, що стосуються державних гарантійних зобов'язань за 2001 рік складається Державним казначейством України тільки на центральному рівні на підставі даних обліку на аналітичних рахунках за рахунком позабалансового обліку 9811 "Гарантії, що надані банкам" Плану рахунків, по кредитах та операціях, що стосуються державних гарантійних зобов'язань, в т. ч. у валюті кредиту.

Довідка установи банку, що підтверджує залишки коштів на рахунках, відкритих на ім'я органів Державного казначейства за 2001 рік підтверджує залишки коштів, на рахунках 257 групи, що склались на 1.01.2002 року на цих рахунках, та обов'язково додається до річного звіту про виконання державного бюджету.

У пояснювальній записці наводиться інформація окремо по загальному та спеціальному фондах державного бюджету:

- дані про кількість розпорядників коштів бюджету, одержувачів та інших клієнтів; кількість відкритих реєстраційних, спеціальних реєстраційних та особових рахунків в органі державного казначейства;

- дані про наявність відмов у оплаті рахунків (кількість відмов та на яку суму) та причини відмов:

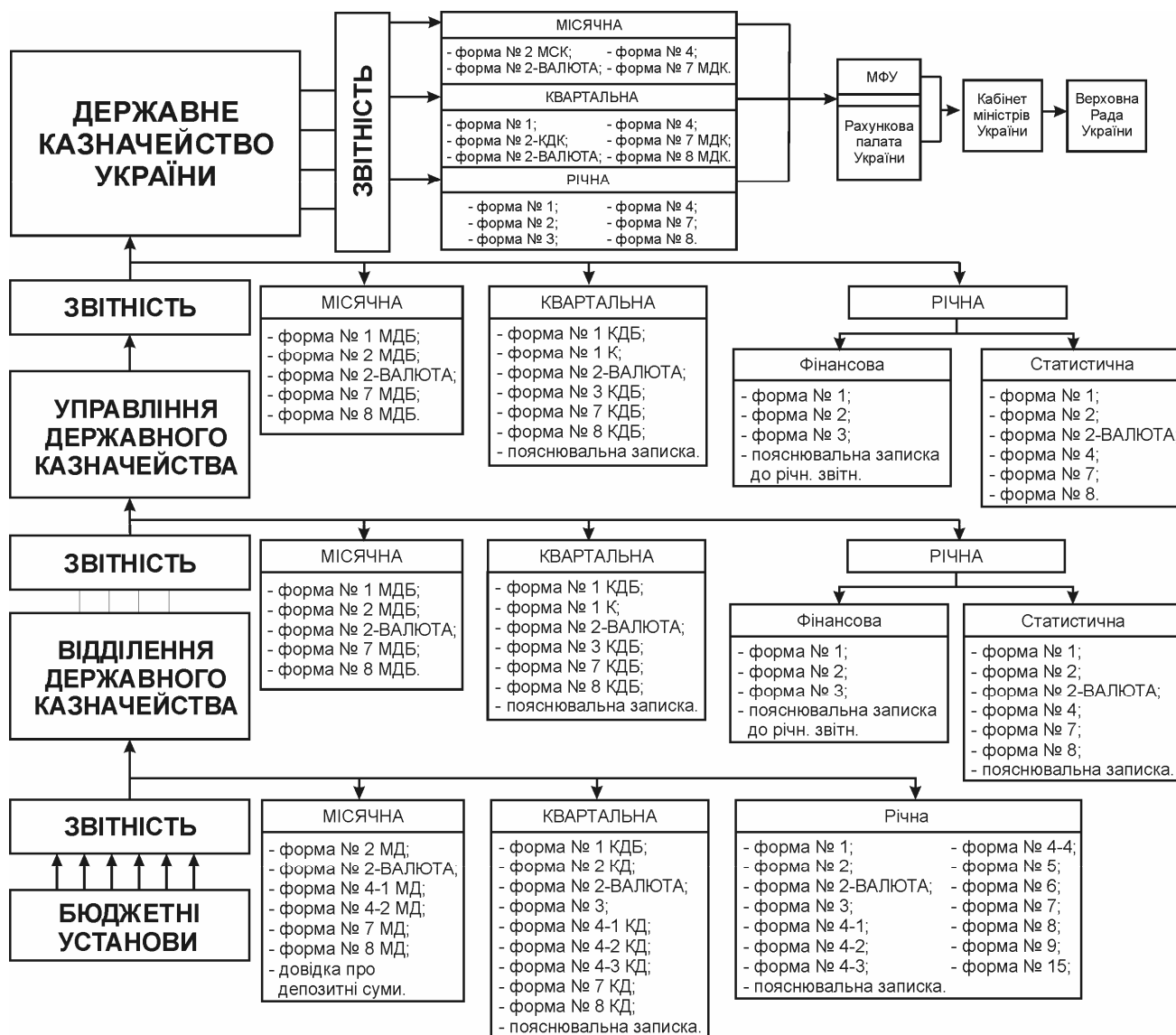
- дані про наявність випадків несвоєчасного виконання висновків податкових органів щодо повернення помилково та/або зайво сплачених до державного бюджету платежів, відшкодування сум ПДВ та сплачених штрафних санкцій.

Потреби окремих користувачів (Державного казначейства України, Міністерства фінансів України, тощо) можуть бути задоволені шляхом встановлення інших (спеціальних) звітів, які базуються на даних бухгалтерського обліку органів Державного казначейства та можуть бути класифіковані як статистична звітність.

12.4. Строки подання та порядок розгляду звітності про виконання бюджету

Структура, періодичність та терміни подання звітності про виконання бюджетів визначаються Державним казначейством відповідно до вимог, встановлених для подання звітності в статтях 58-61 Бюджетного кодексу.

Звіти про виконання бюджетів складають територіальні органи Державного казначейства за правилами та формами, встановленими Державним казначейством за погодженням з Міністерством фінансів України та Рахунковою палатою. Складання і подання звітності про виконання бюджету відбувається поетапно (рис.12.1.).

Рис. 12.1. Схема проходження звітності про виконання державного бюджету

Як видно з рисунка схему поетапного проходження звітності про виконання бюджету складають бюджетні установи, відділення Державного казначейства, управління Державного казначейства та безпосередньо Державне казначейство України. Крім наведених на рисунку форм звітності органи Державного казначейства подають розшифровки, різноманітну інформацію та довідки про стан виконання державного бюджету.

Згідно зі схемою бюджетні установи, тобто установи та організації, які отримують кошти з державного та/або місцевих бюджетів, складають місячну, квартальну та річну звітність і подають її відділенню Державного казначейства у встановлені законодавством терміни.

Відділення Державного казначейства узагальнюють дану бюджетними установами звітність та формують зведену фінансову та статистичну звітність про виконання державного бюджету. Сформовану зведену звітність відділення Державного казначейства подають до управління Державного казначейства у відповідній області.

Управління Державного казначейства на основі отриманих звітів формують свою звітність і подають її безпосередньо до Державного казначейства України. Державне казначейство України узагальнює отриману інформацію, аналізує її, у разі необхідності вносить пропозиції про зміни та доповнення до існуючих форм, розробляє нові форми звітності і передає її користувачам.

Основними користувачами інформації є: Міністерство фінансів України, Кабінет Міністрів України, Рахункова палата України, Верховна Рада України, податкові органи, Державний комітет статистики України, українські та міжнародні фінансові організації.

Терміни подання фінансової звітності установлюється органами, до яких ці звіти подаються, у межах, визначених постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2000 № 419 “Про затвердження Порядку подання фінансової звітності” зі змінами та доповненнями.

Фінансові звіти складаються наприкінці кожного звітного періоду, який можна назвати обліковим періодом. Отже, протягом кожного звітного періоду збирається та обробляється економічна інформація про операції, що здійснюються всіма учасниками бюджетного процесу.

Відповідно до статті 59 Бюджетного кодексу місячна звітність про виконання Державного бюджету України надається Державним казначейством України Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, Рахунковій палаті та Міністерству фінансів України на пізніше 15 числа місяця наступного за звітним.

Зведені показники звітів про виконання бюджетів, інформація про виконання захищених статей державного бюджету України, інформація про використання коштів з резервного фонду Кабінету Міністрів України надається Державним казначейством України Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, Рахунковій палаті та Міністерству фінансів не пізніше 25 числа місяця, наступного за звітним. Звіт про бюджетну заборгованість надається на пізніше 15 числа другого місяця наступного за звітним.

Квартальний звіт про виконання Державного бюджету України, згідно зі статтею 60 Кодексу, надається Державним казначейством України Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, Рахунковій палаті та Міністерству фінансів України не пізніше 35 днів після закінчення звітного кварталу.

Річний звіт про виконання Державного бюджету України надається Державним казначейством Міністерству фінансів України до 25 березня наступного року. До звіту про виконання Державного бюджету України додаються пояснення щодо відхилень від затвердженого Закону про Державний бюджет України як за доходами, так і за видатками.

Державне казначейство України готує необхідні матеріали та пояснення щодо відхилень звітних показників за доходами і видатками державного бюджету та стану розрахунків Державного бюджету України з бюджетами адміністративно-територіальних одиниць на підставі даних, які повинні надати начальники управлінь Міністерства фінансів, і до 5 квітня наступного за звітним року подає їх Управлінню державного бюджету та бюджетної політики Міністерства фінансів.

Управління державного бюджету та бюджетної політики Міністерства фінансів та Державне казначейство України до 20 квітня повинні подати звіт про виконання Державного бюджету України та необхідні матеріали до нього Кабінету Міністрів України.

Стаття 61 Кодексу передбачає подання річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України Кабінетом Міністрів України Верховній Раді України не пізніше 1 травня року, наступного за звітним.

Рахункова палата протягом двох тижнів з дня офіційного подання Кабінетом Міністрів України річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України готує висновки щодо використання коштів Державного бюджету України.

Верховна Рада України розглядає звіт про виконання закону про Державний бюджет України у двотижневий термін з дня отримання висновків Рахункової палати щодо використання коштів Державного бюджету України.

Звіт Кабінету Міністрів України перед Верховною Радою України про виконання закону про Державний бюджет України представляє Міністр фінансів України. Верховна Рада України може заслухати головних розпорядників коштів Державного бюджету України щодо використання ними бюджетних коштів.

Із співповіддю про виконання закону про Державний бюджет України виступають Голова Комітету Верховної Ради України з питань бюджету та Голова Рахункової палати.

За результатами розгляду Верховна Рада України приймає рішення щодо звіту про виконання закону про Державний бюджет України.

Фінансові звіти про виконання місцевого бюджету відповідно до пункту 4 статті 80 Бюджетного кодексу подаються до Верховної Ради АРК та відповідної ради Радою міністрів АРК, місцевою державною адміністрацією, виконавчим органом відповідної ради чи міським, селищним, сільським головою у двомісячний термін після завершення відповідного бюджетного періоду. Перевірка звіту здійснюється Рахунковою палатою Верховної Верховної Ради АРК (щодо використання органами виконавчої влади коштів бюджету АРК) чи комісією з питань бюджету відповідної ради, після чого

відповідні ради затверджують звіт про виконання бюджету або приймають інше рішення з цього приводу.

Контрольні запитання:

- 1. Назвіть основні форми бюджетної звітності*
- 2. Охарактеризуйте місячну звітність*
- 3. Який порядок складання та надання квартальної звітності про виконання державного бюджету?*
- 4. опишіть порядок складання та подання річної звітності органами Державного казначейства*
- 5. Кому подає звіти про виконання державного бюджету Державне казначейство України?*
- 6. Які форми фінансової звітності складають бюджетні установи?*

РОЗДІЛ 13

КОНТРОЛЬ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО КАЗНАЧЕЙСТВА

Основні терміни і поняття: державний фінансовий контроль, об'єкти фінансового контролю, суб'єкти фінансового контролю, види фінансового контролю, форми фінансового контролю, методи фінансового контролю, відомчий фінансовий контроль, громадський фінансовий контроль, аудит, документальний фінансового контролю, фактичний фінансовий контроль, дистанційний фінансовий контроль, внутрішній фінансовий контроль, зовнішній фінансовий контроль, попередній фінансовий контроль, поточний фінансовий контроль, наступний фінансовий контроль, перевірка, обстеження, нагляд, ревізія, повна ревізія, часткова ревізія, комплексна ревізія, суцільна ревізія, вибіркова ревізія.

13.1. Зміст і призначення фінансового контролю

Сучасний етап суспільного та економічного розвитку України потребує чіткої керованості процесів трансформування національної економіки з боку органів державного управління. В умовах запровадження ринкових відносин важливо оптимально поєднати притаманні ринку регулятори економіки з усвідомленим належно організованим управлінням державним господарством. Адже реформування економічних відносин у напрямку ринкових перетворень в Україні охоплює тією чи іншою мірою всі сфери діяльності суспільства. За умов загального занепаду та розбалансованості економіки, росту тіньового капіталу в усіх сферах діяльності, неефективного та безвідповідального витрачання коштів бюджетів усіх рівнів та коштів централізованих державних цільових фондів актуального значення набуває фінансовий контроль з боку органів державної влади та управління.

Важливе значення має фінансовий контроль як форма контролю з боку держави за законністю та обґрунтованістю виконання фінансових операцій із визначення результатів господарської та управлінської діяльності, створення і використання фондів фінансових ресурсів на цілі економічного та соціального розвитку держави.

Організаційні форми цього контролю мають відповідати вимогам частини другої статті 19 Конституції України, якою передбачено: “Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов’язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачений Конституцією і законами України”.

За своєю економічною сутністю фінансовий контроль – це комплекс заходів, що вживаються законодавчими і виконавчими органами влади всіх рівнів, а також спеціально створених установ, для забезпечення законності

та ефективності формування, володіння та використання фінансових ресурсів з метою захисту фінансових інтересів держави, місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання та громадян, а також успішного досягнення поставлених цілей у сфері фінансів.

Фінансовий контроль являється важливим елементом системи управління фінансами. Він включає контроль за дотриманням фінансово-економічного законодавства у процесі формування і використання грошових фондів, оцінку ефективності фінансово-господарських операцій і доцільність здійснених видатків.

На відміну від усіх інших видів контролю, він має місце в усіх сферах суспільного відтворення і супроводжує процес руху грошових коштів та стадію осмислення фінансових підсумків.

Важливість державного фінансового контролю в економіці держави зумовлена його місцем та роллю в усіх сферах суспільного відтворення: контроль займає центральне місце в системі фінансового адміністрування та супроводжує процес руху грошових коштів. Він являється, з одного боку, засобом зв'язку між фінансовим плануванням та фінансовим обліком (статистикою), а з другого, - передумовою здійснення функцій фінансового аналізу та регулювання. Це дає змогу контролю відігравати інтегруючу роль, недооцінка чи ігнорування якої унеможливають фінансове адміністрування, призводячи його систему до ліквідації.

Призначення фінансового контролю полягає у сприянні успішної реалізації фінансової політики держави, забезпеченні процесу формування і ефективного використання фінансових ресурсів в усіх ланках фінансової системи. Він покликаний забезпечувати інтереси і права держави, державних установ та інших економічних суб'єктів.

Методологічно сутність фінансового контролю як поняття зводиться до процесу перевірок за діяльністю об'єкта управління, з метою оцінки обґрунтованості прийняття рішень і результатів їх виконання, а саме: вивчення природи фінансово-господарських операцій, перевірки правильності здійснюваних операцій та їх відображення в обліку, а також вжиття заходів для усунення порушень і попередження їх у подальшому.

Видами фінансового контролю в Україні є державний, комунальний та незалежний фінансовий контроль.

Фінансовий контроль як економічний процес включає такі елементи: суб'єкт контролю, об'єкт контролю, предмет контролю, принципи контролю, методи контролю, техніку контролю, власне сам процес контролю, прийняття рішень за результатами контролю.

Організація контролю потребує чіткого визначення суб'єкта контролю. Він, як правило, визначається законодавством держави, нормативно-правими актами суб'єктів фінансової діяльності. ***Суб'єктами фінансового контролю*** виступають

органи державної влади залежно від рівня ініціювання, а також інститути незалежного фінансового контролю:

-в системі **державного фінансового контролю** – Рахункова палата України, Міністерство фінансів України, Державна контрольно-ревізійна служба України, Державна митна служба України, Державна податкова адміністрація України, Державне казначейство України, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національне агентство з управління державними корпоративними правами, Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю, Агентство з питань банкрутства, Національний банк України, регіональні рахункові палати, органи внутрішнього відомчого фінансового контролю в системі Виконавчої влади;

- у системі **комунального фінансового контролю** – контрольні комісії, що створюються представницькими органами місцевого самоврядування;

- у системі **незалежного фінансового контролю** – аудиторські фірми, незалежні аудитори, тимчасові контрольні групи, ревізійні комісії.

Органи фінансового контролю взаємодіють із правоохоронними органами з питань здійснення фінансового контролю на засадах самостійності в прийнятті рішень, незалежності в діях, невтручання до сфери компетенції один одного. За умови нанесення державі збитків у великих і особливо великих розмірах вони передають матеріали до правоохоронних органів.

При визначенні у законодавчому порядку суб'єкта контролю визначається, відповідно, об'єкт контролю.

Об'єктом фінансового контролю є грошові відносини, перерозподільні процеси при формуванні і використанні фінансових ресурсів, в тому числі у формі грошових фондів на всіх рівнях і у всіх ланках господарства. Об'єктом фінансового контролю є також доходи та нерухоме майно громадян України, доходи іноземних громадян в тій частині, в якій зазначені особи виступають як платники податків, інших обов'язкових платежів.

Безпосередньо **предметом перевірок** виступають такі вартісні показники, як доходи, прибуток, рентабельність, собівартість, витрати виробництва. Сферою фінансового контролю являються практично всі операції, що здійснюються з використанням грошей, а у деяких випадках і без них (бартерні угоди).

Фінансовий контроль охоплює (включає) перевірку:

- дотримання вимог економічних законів (оптимальності пропорцій розподілу і перерозподілу національного доходу);
- складання і виконання бюджетного плану (бюджетний контроль);
- ефективності використання трудових, матеріальних і фінансових ресурсів підприємств і організацій, бюджетних установ;
- податкових взаємовідносин.
- законності і доцільності їх здійснення операцій;
- достовірності та повноти відображення у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності.

Перед фінансовим контролем стоять наступні **завдання**:

- сприяння збалансованості між потребою у фінансових ресурсах і розмірами грошових доходів і фондів народного господарства;
- забезпечення своєчасності і повноти виконання фінансових зобов'язань перед державним бюджетом;
- виявлення резервів зростання фінансових ресурсів.
- Сприяння раціональному витрачання матеріальних цінностей і грошових ресурсів;
- Забезпечення дотримання діючого законодавства та нормативних актів;
- Сприянні підвищенню ефективності зовнішньоекономічної діяльності.

Важливу роль у забезпеченні якості фінансового контролю відіграє рівень організації обліку у державі – бухгалтерського, бюджетного, податкового., оскільки звітна документація є основним об'єктом фінансового контролю.

Фінансовий контроль лише тоді виконує призначену йому роль, якщо ґрунтуватиметься на наступних **принципах**:

- принцип законності, об'єктивності, поєднання державних, регіональних і приватних інтересів;
- принцип розподілу контрольних повноважень, який передбачає розмежування функцій ініціювання та виконання фінансового контролю між суб'єктами;
- принцип повноти охоплення об'єктів контролем, який досягається завдяки суцільному стеженню або вибірковій перевірці певних сегментів підконтрольних об'єктів;
- принцип достовірності фактичної інформації, дотримання якої забезпечує її відповідність реальним фінансовим ресурсам, процесам і результатам діяльності, які відображає ця інформація;
- принцип збалансованості контрольних дій, який передбачає узгодженість їхньої внутрішньої та зовнішньої спрямованості й забезпечує рівновагу фінансового контролю;
- принцип превентивності контрольних дій (попереджувальний характер), завдяки якому досягається завчасне здійснення контролю з метою запобігання виникненню суттєвих відхилень фактичного здійснення фінансового процесу від встановлених норм;
- принцип ефективності, що передбачає пристосованість системи контролю до фінансової діяльності господарюючих суб'єктів і залежить від повноти виконання контролюючими суб'єктами таких основних вимог:
  - контроль має здійснюватись безперервно, регулярно і систематично;
  - бути оперативним, дієвим, гласним і різнобічним;
- принцип відповідальності, який передбачає відповідальність контролюючих суб'єктів за ефективність функціонування системи

фінансового контролю та господарюючих суб'єктів за наслідки контрольних дій.

13.2. Види, форми та методи фінансового контролю

Успішне та ефективне проведення фінансового контролю залежить від рівня організації і видів контролю, форм і методів його проведення.

Розрізняють декілька видів фінансового контролю залежно від різних класифікаційних ознак.

Залежно від суб'єктів, що здійснюють фінансовий контроль та характеру контрольної діяльності, розрізняють наступні його види:

Державний фінансовий контроль здійснюють державні органи влади та управління. Головна його мета – забезпечити інтереси держави і суспільства щодо поступлень доходів і витрачання державних коштів. Від його організації багато в чому залежать шляхи економічного розвитку держави, рівень добробуту населення, масштаби тіньової економіки і економічних злочинів.

Відомчий фінансовий контроль застосовується тільки до підвідомчих підприємств і організацій. Він здійснюється контрольно-ревізійними підрозділами міністерств і відомств, охоплює діяльність підзвітних їм підприємств, установ і організацій. В останні роки в процесі адміністративної реформи у зв'язку з ліквідацією великої кількості міністерств та появою підприємств нових форм власності масштаби відомчого контролю значно скоротилися.

Громадський (суспільний) фінансовий контроль здійснюють громадські організації (партії, рухи, профспілкові організації тощо). Об'єкт контролю залежить від завдань, які перед ним стоять.

Аудит – це незалежний зовнішній фінансовий контроль, заснований на комерційних засадах. Поява та розвиток аудиту в сучасних умовах господарювання зумовлена наступними чинниками:

- значним скороченням масштабів неефективного відомчого контролю;
- появою підприємств нових форм власності, які не підпорядковуються вищестоящій організації, яка здійснює контроль за їхньою діяльністю;
- неможливістю загальнодержавними органами фінансового контролю охопити регулярними і глибокими перевітками всі суб'єкти господарювання, що і покладається на аудиторські фірми.

Залежно від джерел інформації й методики виконання контрольних дій фінансовий контроль поділяють на **документальний і фактичний**. Поділ за цією ознакою є певною мірою умовним, тому що в основу його розмежування покладено лише різні джерела даних, що використовуються при здійсненні контрольних дій. Так, джерелами інформації для документального контролю є первинні документи, бухгалтерська, статистична звітність, нормативи та інша документація. Фактичний контроль ґрунтується на вивченні фактичних даних про об'єкт контролю за даними їх перевірки в натуральному вираженні. А тому він не

може бути всеохоплюючим з огляду на безперервний характер фінансово-господарських операцій.

Залежно від цільової спрямованості контрольних дій виділяють **тактичний і стратегічний контроль**. Стратегічний фінансовий контроль спрямовується на розв'язання стратегічних питань розвитку підприємства у майбутньому, **тактичний** вирішує поточні питання їхньої фінансової діяльності.

Залежно від місця здійснення фінансового контролю виділяють такі його види як **контроль на місцях**, коли суб'єкт виконує контрольні дії безпосередньо на підконтрольному об'єкті, та **дистанційний контроль** при якому суб'єкт контролює віддалений від нього об'єкт за допомогою інформації, яка передається за допомогою засобів зв'язку.

Контроль поділяють також на **внутрішній і зовнішній**. Вони можуть носити характер ієрархічного контролю. Такий контроль можна розглядати на різних рівнях:

- між законодавчою владою і урядом;
- між центральною владою і бюджетними установами;
- між розпорядниками бюджетних коштів різних рівнів;
- між управліннями та підпорядкованими їм підрозділами.

Характерною ознакою ієрархічного контролю є підзвітність. Це означає, що нижчестоящі установи ат підрозділи відповідають за результати діяльності на конкретному рівні, а вищестоящі – регулюють відповідну діяльність та контролюють її.

Зовнішній контроль – контрольні заходи, які здійснюються ззовні та охоплюють усю систему державних органів, а тому можуть сприйматися як макрозаходи.

Здійснення зовнішнього контролю розпочинається з вироблення макроекономічної політики, визначення допустимого рівня видатків і дефіциту. На підставі цих загальних завдань складаються плани використання коштів, формується бюджет, який, у свою чергу, є необхідною законодавчою й адміністративною основою щорічного бюджетного циклу. Центральні органи виконавчої влади мають можливість виконувати відповідні функції регулювання – вони визначають правила використання внутрішніх систем обліку, цільового виділення коштів, норми та принципи здійснення видатків, а також види і форми звітності та періодичності її подання.

Внутрішній контроль – оперативні заходи, що проводяться самою організацією. Він доповнює макроекономічну стратегію, розроблену центральними органами. Організація самостійно проводить стратегічний аналіз напрямків власної фінансової діяльності та підготовки відповідних фінансових планів і бюджетів. Після складання і затвердження планів доходів і витрат основну увагу організації приділяють проблемам управління й оперативного фінансового контролю.

Обидва види контролю доповнюють один одного і між ними існує тісний зв'язок. Лише у оптимальному поєднанні цих двох видів контролю можна добитися їх повної віддачі та ефективності.

Важливою ознакою класифікації фінансового контролю є **форма** його здійснення як засіб вираження змісту об'єкта контролю. Формами фінансового контролю є певні сторони виявлення змісту фінансового контролю залежно від часу здійснення контрольних дій. Виділяють такі форми фінансового контролю:

Попередній, поточний і наступний. Критерій розмежування цих форм полягає у зіставленні часу здійснення контрольних дій із процесами формування і використання фондів фінансових ресурсів. Водночас вони тісно взаємопов'язані, відображаючи тим самим безперервний характер контролю.

Попередній (превентивний) фінансовий контроль проводиться до здійснюється фінансових операцій і має велике значення для попередження порушень. Він передбачає оцінку обґрунтованості фінансових програм і прогнозів в процесі складання, розгляду і затвердження бюджетних планів всіх рівнів, кошторисів позабюджетних фондів – на основі оцінки обґрунтованості розподілу ВВП та інших макроекономічних показників розвитку економіки держави, на мікрорівні – в процесі розробки фінансових планів і кошторисів, кредитних і касових заявок, фінансових розділів бізнес-планів, складанні прогнозів балансів суб'єктів господарювання.

В умовах переходу до ринкової економіки превентивний фінансовий контроль є найефективнішою формою, оскільки дозволяє запобігти перевитратам і втратам фінансових ресурсів, порушенню законодавства. На стадії фінансового прогнозування і планування превентивний контроль слугує передумовою для прийняття оптимальних управлінських рішень.

Поточний (оперативний) фінансовий контроль є органічною частиною оперативного фінансового управління й регулювання фінансово-господарської діяльності підприємств, організацій, установ, галузей економіки. Він проводиться в короткі проміжки часу в процесі здійснення фінансово-господарських операцій (перерахування податків, зборів, утворення фондів грошових коштів, здійснення виплат тощо). Опираючись на дані первинних документів оперативного і бухгалтерського обліку та інвентаризацій, поточний контроль дає змогу регулювати фінансові операції, що швидко змінюються, попереджувати збитки і втрати.

Наступний (ретроспективний) фінансовий контроль здійснюється шляхом аналізу і ревізії бухгалтерської і фінансової звітності після закінчення звітного періоду(за підсумками місяця, кварталу, року). Він характеризується поглибленим вивченням фінансової діяльності за попередній період, дає змогу масштабно оцінити позитивні та негативні сторони фінансової діяльності суб'єктів господарювання, розробляти заходи щодо їх усунення.

Слід зазначити, що всі форми фінансового контролю взаємопов'язані і доповнюють одна одну. Так, попередній контроль забезпечує перевірку проектів

бюджетів, фінансових планів, кошторисів тощо. Поточний контроль допомагає своєчасно виявити вади й порушення в процесі фінансово-господарської діяльності та своєчасно їх усунути. Наступний контроль виявляє вади, які не були виявлені попереднім та поточним контролем.

Важливою ознакою класифікації фінансового контролю є його *метод*. Основними методами фінансового контролю, як конкретних способів (прийоми) його проведення, є: ревізія, перевірка, обстеження, нагляд.

Перевірка проводиться по окремих питаннях фінансово-господарської діяльності на основі бухгалтерських документів. У процесі перевірки виявляються порушення фінансової дисципліни і вживаються заходи щодо їх усунення.

Обстеження охоплює окремі сторони діяльності підприємств і установ. У процесі обстеження можуть здійснюватися певні виміри виконаних робіт, витрачання матеріалів, палива, енергії. Обстеження може проводитись також через опитування, спостереження тощо. Характерним для обстеження є використання прийомів зіставлення фактичного стану справ з нормативним.

Нагляд проводиться контролюючими органами за економічними суб'єктами, що отримали ліцензію на певний вид фінансової діяльності: страхову, інвестиційну, банківську тощо. Він передбачає контроль за дотриманням встановлених правил і нормативів, порушення яких призводить до відкликання ліцензії.

Ревізія – це метод документального контролю за всією фінансово-господарською діяльністю підприємства, організації, установи за певний проміжок часу з метою встановлення законності здійснюваних операцій, їхньої доцільності та ефективності, перевірки дотримання фінансової дисципліни, правильності обліку й достовірності облікових і звітних даних.

За ступінню охоплення господарської діяльності суб'єкта розрізняють наступні види ревізій:

Повна ревізія передбачає перевірку всіх сторін фінансово-господарської діяльності об'єкта контролю. Характеризується загальним глибоким вивченням фінансового боку діяльності організації, максимально можливим застосуванням різних методів контролю.

Часткова ревізія проводиться для перевірки окремих сторін або учасників фінансово-господарської діяльності господарюючих суб'єктів. Проводиться з певного переліку питань за допомогою ознайомлення з окремими напрямками фінансової діяльності.

Комплексна ревізія являється найбільш повною, охоплює усі сторони діяльності підконтрольного підприємства, організації, установи, господарську і фінансову діяльність суб'єкта контролю, питання збереження і ефективного використання фінансових ресурсів, якості та стану бухгалтерського обліку та звітності. Для перевірки вузьких технічних і технологічних питань до ревізії

залучаються відповідні спеціалісти, що дозволяє забезпечити ефективність і повноту її результатів.

Тематична ревізія проводиться в однотипних підприємствах, організаціях, установах по певному переліку питань, що дозволяє виявити типові недоліки або порушення і прийняти заходи до їх усунення. Вона дозволяє зосередитись лише на окремих аспектах діяльності.

Залежно від ступеня охоплення фінансових і господарських операцій розрізняють (повноти залучених документів):

Суцільні ревізії передбачають перевірку усіх операцій на певній ділянці діяльності за весь підконтрольний період.

Вибіркова ревізія – це перевірка певної частини первинних документів за певний проміжок часу. Як правило, перевіряють один місяць у кварталі, при виявленні порушень переходять до суцільної ревізії.

Комбінована ревізія передбачає перевірку одних учасників суцільним методом, а інших – вибірковою, що дозволяє ревізувати (охопити) великі об'єкти з великим документооборотом, які здійснюють крупні господарські операції.

За результатами проведеної ревізії оформляється акт, на основі якого приймаються заходи щодо усунення порушень, відшкодування матеріальних збитків і притягнення винуватців до відповідальності.

Використання всієї сукупності видів, форм і методів контролю у їх тісній взаємодії має надзвичайно велике значення для ефективного функціонування системи фінансового контролю у цілому

13.3. Органи державного фінансового контролю, їх функції

Державний фінансовий контроль здійснюється органами законодавчої (представницької) і виконавчої влади України. До системи органів державного фінансового контролю входять: Верховна Рада України, Міністерство фінансів, Рахункова палата, органи Державної контрольно-ревізійної служби, Державного казначейства, Державної податкової служби, Державної митної служби аудиторів та аудиторські служби. Однак, якщо Рахункова палата і ДКРС є спеціальними органами державного фінансового контролю, тобто контроль є основним і єдиним завданням цих органів, то Державна податкова служба, Державне казначейство, внутрівідомчі контрольно-ревізійні підрозділи виконують контрольні функції паралельно з іншими покладеними на них завданнями; вони зобов'язані контролювати лише окремі напрямки руху державних коштів.

Верховна Рада України здійснює контроль за дотриманням бюджетного законодавства на всіх стадіях бюджетного процесу.

Рахункова палата України :

- здійснює постійний контроль за виконанням державного бюджету в межах та обсягах, визначених Конституцією України та Законом України “Про Рахункову Палату”;
- перевіряє використання за призначенням органами виконавчої влади коштів загальнодержавних цільових фондів та коштів позабюджетних фондів;
- контролює утворення, обслуговування і погашення внутрішнього і зовнішнього державних боргів України;
- відповідність затверджених бюджетних асигнувань державного бюджету бюджетному розпису та виконанням бюджетного розпису;
- контролює ефективність управління коштами державного бюджету Державним казначейством України, а також використання коштів резервного фонду Кабінету Міністрів України, законність та своєчасність руху цих коштів у Національному банку України, уповноважених банках та кредитних установах;
- контролює інвестиційну діяльність органів виконавчої влади, виконання рішень Верховної Ради про надання Україною позик.

Основним органом державного фінансового контролю по лінії виконавчої влади є **Міністерство фінансів України**. Воно здійснює контроль за виконанням державного бюджету, за дотриманням Правил складання проектів бюджетів в Україні, за використанням бюджетних асигнувань та лімітів бюджетних асигнувань розпорядниками бюджетних коштів, а також координує діяльність з контролю за додержанням надходжень та використанням державних коштів.

З метою організації контролю за правильністю складання і виконання бюджетів, зведених фінансових планів галузей народного господарства, управлінь та відділів державних адміністрацій, виконкомів місцевих рад, фінансових планів підприємств, організацій та установ, а також контролю за фінансовою діяльністю, станом збереження і використання матеріальних цінностей, грошових коштів, достовірності обліку і звітності в міністерствах, відомствах, інших органах державної виконавчої влади, на підприємствах, в організаціях та установах в Україні функціонує **державна контрольно-ревізійна служба**.

Головними завданнями ДКРС Закон визначив здійснення державного контролю за витрачанням коштів і товарно-матеріальних цінностей, їх збереженням, станом і достовірністю бухгалтерського обліку і звітності в міністерствах, відомствах, державних комітетах, державних фондах, бюджетних установах, а також на підприємствах і в організаціях, які отримують кошти з бюджетів усіх рівнів та державних валютних коштів, розроблення пропозицій щодо усунення виявлених недоліків і порушень та запобігання їх у подальшому.

Відповідно до Закону України “Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні” від 05.02.1998 р. № 83/98-ВР (надалі Закон) Державна контрольно-ревізійна служба діє при Міністерстві фінансів України і підпорядковується йому. Однак Указом Президента України від 28 листопада 2000 року № 1265/2000

затверджено “Положення про Головне контрольно-ревізійне управління України”, згідно з яким ГоловКРУ є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України.

У своїй діяльності ДКРС керується Конституцією України (888-9), цим Законом, іншими законодавчими актами, актами Президента та Кабінету Міністрів України.

Видатки на утримання державної контрольно-ревізійної служби визначаються Кабінетом Міністрів України і фінансуються з державного бюджету.

Структура державної контрольно-ревізійної служби (надалі ДКРС) в Україні регламентується Законом України “Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні”, а саме статтею 1, згідно з якою ДКРС складається з Головного контрольно-ревізійного управління України, контрольно-ревізійних управлінь в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі, контрольно-ревізійних підрозділів (відділів, груп) у районах, містах і районах у містах.

Структуру державної контрольно-ревізійної служби можна показати за допомогою схеми (рис. 13.1.)

Рис. 13.1. Структура державної контрольно-ревізійної служби України

Особлива роль при здійсненні державного фінансового контролю відводиться **Головному Контрольно-ревізійному управлінню**, що має територіальні та місцеві органи. Головне контрольно-ревізійне управління України (ГоловКРУ України) згідно з Положенням про Головне контрольно-ревізійне управління України, затвердженим Указом Президента України 28 листопада 2000 року № 1265/2000, є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України.

Голов КРУ України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України, Кабінету Міністрів України, спеціальним директивним наказом Міністра фінансів України та вище згаданим Положенням.

ГоловКРУ України очолює Голова, якого призначає на посаду і звільняє з посади Президент України в установленому законодавством порядку. Голова ГоловКРУ України здійснює керівництво ГоловКРУ, розподіляє обов'язки між заступниками, визначає ступінь відповідальності своїх заступників і керівників структурних підрозділів, в установленому порядку призначає на посади і звільняє з посад керівників контрольно-ревізійних управлінь в АР Крим, областях, містах Києві та Севастополі, типові положення про контрольно-ревізійні підрозділи у районах, містах, районах у містах у разі надання таким підрозділам статусу юридичної особи.

Для розгляду наукових рекомендацій та пропозицій щодо напрямів і методів контрольно-ревізійної роботи, обговорення найважливіших проектів нормативно-правових актів та інших питань у ГоловКРУ України може утворюватися методологічна рада, інші дорадчі та консультативні органи.

У складі ГоловКРУ України Кабінетом Міністрів України може бути утворено урядові органи державного управління (департаменти, служби, інспекції).

Статтею 2 Закону України “Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні” визначено, що головним завданням ДКРС є: здійснення державного контролю за витрачанням коштів і матеріальних цінностей, їх збереженням, станом і достовірністю бухгалтерського обліку і звітності в міністерствах, відомствах, державних комітетах, державних фондах, бюджетних установах, а також на підприємствах і організаціях, які отримують кошти з бюджетів усіх рівнів та державних валютних фондів, розроблення пропозицій щодо усунення виявлених недоліків і порушень та запобігання їх у майбутньому. ГоловКРУ України вносить у встановленому порядку пропозиції щодо формування державної політики у сфері державного фінансового контролю та забезпечує її реалізацію.

Відповідно до чинного законодавства **Державна контрольно-ревізійна служба** виконує такі функції:

- контроль за цільовим та ефективним використанням коштів державного і місцевих бюджетів, позабюджетних фондів та державних валютних кредитів;
- цільовим використанням і своєчасним поверненням кредитів, отриманих суб'єктами господарської діяльності під гарантію Кабінету Міністрів України, та відшкодуванням суб'єктами господарської діяльності коштів державного бюджету, витрачених на виконання гарантійних зобов'язань;
- контроль за виконанням громадських замовлень та державного оборонного замовлення, авансованих за рахунок коштів державного бюджету України;

- контроль за цільовим та ефективним використанням коштів, які спрямовуються на виконання делегованих державних повноважень бюджетами самоврядування;
- контроль за порядком ведення бухгалтерського обліку та достовірністю звітності про виконання державного бюджету України та бюджетів самоврядування, а також кошторисів доходів та видатків бюджетних установ;
- розробка пропозицій за результатами ревізій і контроль за їх виконанням.

Слід зазначити, що робота органів Державної контрольно-ревізійної служби нині, в основному, зосереджується на контролі за цільовим і ефективним використанням бюджетних коштів та їх збереженням, максимальним відшкодуванням збитків винними особами, мобілізацією до бюджету платежів та інших надходжень, що були приховані в обліку та звітності, а також на перевітках разом із правоохоронними органами діяльності підприємств і різних господарських організацій недержавної форми власності.

Для здійснення державного фінансового контролю за дотриманням податкового законодавства створені органи державного податкового контролю. Відповідно до чинного законодавства повноваженнями органів податкового контролю наділена **Державна податкова адміністрація України**, створена відповідно до Закону України № 509-XII від 4.12.1990 року “Про Державну податкову службу в Україні”. Державна податкова адміністрація України здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, правильністю обчислення, повнотою і своєчасністю сплати до бюджетів податків, зборів інших обов’язкових платежів, установлених законодавством.

До системи органів державної податкової служби належать: Державна податкова адміністрація України, державні податкові адміністрації в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі, державні податкові інспекції в районах, містах (крім Києва і Севастополя), районах у містах. Крім цього у складі органів державної спеціальної податкової служби створено відповідні спеціальні підрозділи з боротьби з податковими правопорушеннями (податкова міліція).

Основним *завданням* органів державної податкової служби є здійснення контролю за дотриманням податкового законодавства, правильністю нарахувань, повноти і своєчасністю сплати до бюджетів та державних цільових фондів податків і зборів та інших платежів і неподаткових надходжень, встановлених законодавством.

З метою контролю за дотриманням податкового законодавства,

Для запобігання злочинам та іншим правопорушенням у сфері оподаткування; запобігання корупції в органах державної податкової служби та виявлення її фактів; гарантування безпеки діяльності працівників органів державної податкової служби, захисту їх від протиправних посягань, пов’язаних з виконанням службових обов’язків у складі відповідних органів державної

податкової служби діють спеціальні підрозділи з боротьби з податковими правопорушеннями **податкової міліції**.

Податкова міліція здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, виконує оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну та охоронну, *функції* а саме:

- приймає і реєструє заяви, повідомлення та іншу інформацію про злочини і правопорушення, віднесені до її компетенції, здійснює в установленому порядку їхню перевірку і приймає щодо них передбачені законом рішення;
- здійснює відповідно до закону оперативно-розшукову діяльність, вживає заходів щодо відшкодування заподіяних державі збитків;
- виявляє причини та умови, що сприяли вчиненню злочинів та інших правопорушень у сфері оподаткування, вживає заходи щодо їх усунення;
- опікується безпекою працівників органів податкової служби та захистом від протиправних посягань, пов'язаних із виконанням ними посадових обов'язків;
- запобігає корупції та іншим службовим порушенням серед працівників державної податкової служби;
- збирає, аналізує, узагальнює інформацію щодо порушень податкового законодавства, прогнозує тенденції розвитку негативних процесів кримінального характеру, пов'язаних з оподаткуванням.

Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку здійснює контроль за діяльністю суб'єктів ринку цінних паперів – емітентів, інвесторів, фінансових посередників, фондових бірж – відповідно до діючого у цій сфері законодавства.

Митні органи України відповідно до положення Митного кодексу України мають повноваження в галузі державного контролю, пов'язані з переміщенням товарів через митний кордон України.

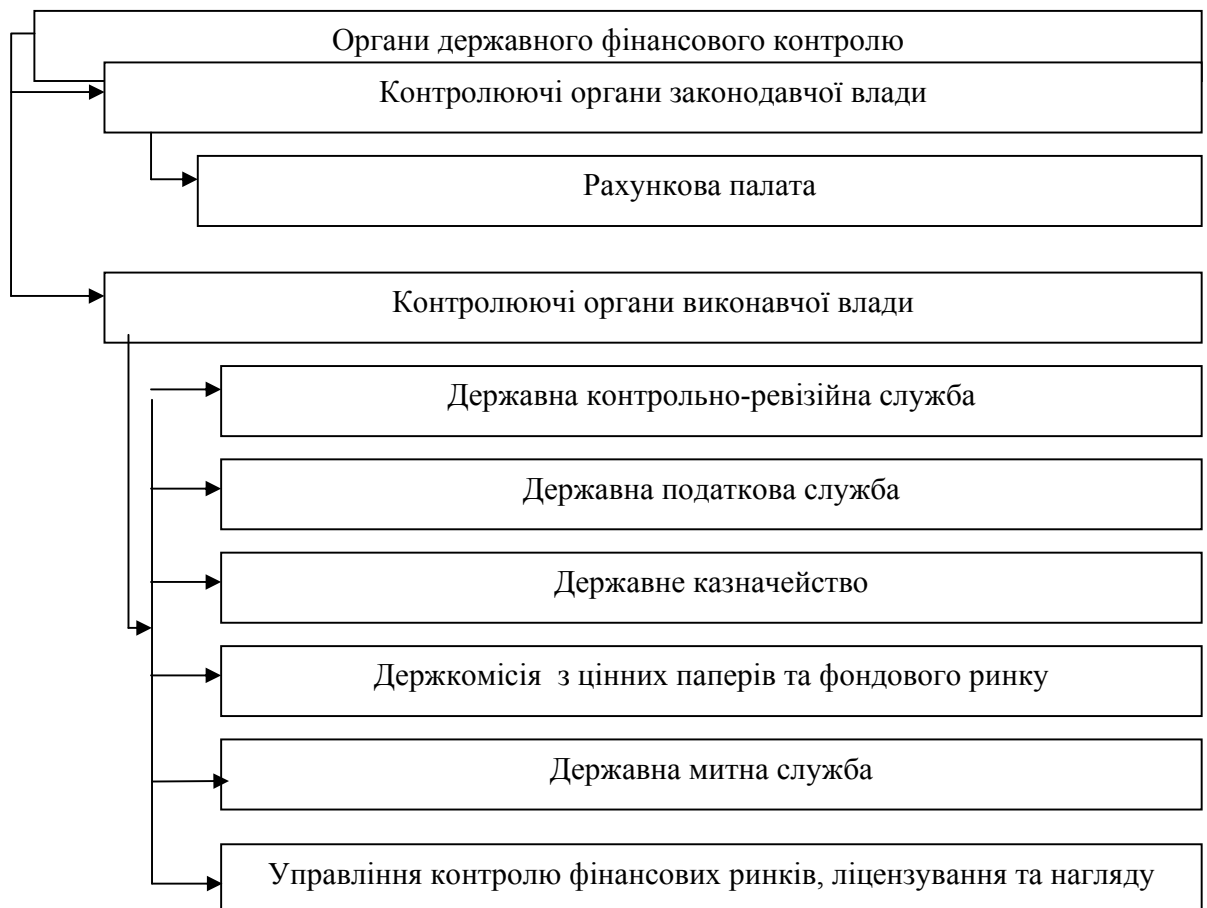
Аудиторська палата організує незалежний фінансовий контроль. Вона видає ліцензії юридичним і фізичним особам на право здійснення аудиторської діяльності й контролює дотримання вимог законодавства з аудиторського контролю.

Аудиторські фірми проводять перевірки фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання і дають свої висновки стосовно законності й правильності здійснення фінансових операцій, відповідності ведення бухгалтерського обліку встановленим вимогам., достовірності бухгалтерської і фінансової звітності. Аудиторський контроль має за мету надання консультативної допомоги, за його результатами не приймаються рішення про накладання штрафних санкцій і адміністративних стягнень. Разом з тим аудиторські фірми несуть відповідальність за правильністю аудиторського заключення, оскільки після їх перевірок податкова, бухгалтерська і фінансова звітність перевіряється відповідними органами фінансового контролю.

Слід зазначити, що аудит все частіше виходить за межі традиційної ролі перевірки дотримання нормативів та фінансової ревізії і комплексно аналізує економічні наслідки використання державних коштів. Його мета полягає у сприянні загальному керівництву видатками, забезпечуючи ефективне використання бюджетних коштів.

Державний фінансовий контроль здійснюється також і низкою інших державних органів: Національним банком України, Фондом державного майна, Департаментом антимонопольної політики і підтримки підприємництва, Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку тощо.

Зв'язок між органами державного фінансового контролю наведений на рис. 13.2.

Рис. 13.2. Модель лінійного зв'язку між органами державного фінансового контролю

У цілому функції органів державного фінансового контролю полягають у забезпеченні раціонального застосування державою економічних методів регулювання суспільних процесів, які в умовах існування різних форм і видів власності, вільного підприємництва, економічної самостійності виробників,

поширення ринкових відносин на всі сфери суспільного життя є найбільш виправданими, динамічними і ефективними.

Необхідною умовою підвищення ефективності державного фінансового контролю є скоординована і упорядкована діяльність зазначених органів у здійсненні контрольних функцій, уникнення дублювання за тими напрямками контролю, які входять до компетенції кількох органів. Відокремлені дії кожного не відтворюють цілісного стану справ чи то окремого підприємства, чи то галузі в цілому, і, як наслідок, не забезпечують ужиття повного переліку відповідних заходів на виконання управлінських рішень для подальшого розвитку економічних відносин.

Для цього необхідно рішучіше втілювати в життя поставлені Міністерством фінансів завдання щодо тіснішої координації своїх дій контролюючими органами як у проведенні ревізій і перевірок, так і максимальній їх реалізації у частині відшкодування й компенсації збитків, завданих державі.

13.4. Проблеми і напрями вдосконалення роботи органів державного фінансового контролю

Для впорядкування бюджетного процесу особливо в частині планування та виконання видаткової частини бюджетів усіх рівнів, передусім необхідно удосконалити державний фінансовий контроль, що здійснюється як на рівні держави, так і на рівні відповідних регіонів. Однак чинний нині інститут фінансового контролю не може повною мірою запобігти розбазарюванню бюджетних коштів, зловживанням та маніпуляціям із фінансовими і матеріальними ресурсами держави та окремих регіонів, а, отже, сприяти оптимізації бюджетного процесу та поступальному розвитку соціально-економічних відносин.

Незважаючи на посилення окремих етапів фінансового контролю, слід констатувати, що кількість фінансових порушень з року в рік не зменшується. Результати діяльності Державної контрольно-ревізійної служби свідчать про динаміку зростання сум виявлених збитків і фінансових порушень в цілому.

Ефективність фінансового контролю за економним і цільовим витрачанням бюджетних коштів, станом збереження державного і комунального майна залежить від комплексності його здійснення, своєчасності й повноти реалізації заходів для відшкодування завданих державі збитків, усунення причин, що призвели до фінансових втрат. Більшість із цих функцій покладено на Державну контрольно-ревізійну службу.

Однак, у своїй діяльності органи державної контрольно-ревізійної служби стикаються з низкою проблем щодо ефективної організації фінансового контролю. Так, однією із важливих проблем можна вважати дублювання контрольно-ревізійних дій між органами, на які покладено здійснення контрольних функцій.

До цих органів належать: Державна контрольно-ревізійна служба, Рахункова палата, органи державної податкової служби, Державного казначейства України, фінансові управління при Державних адміністраціях, контролюючі підрозділи Пенсійного фонду тощо.

Для вирішення цієї групи проблем доцільно провести низку заходів, серед яких:

по-перше, чітко регламентувати функції, права і відповідальність фінансових органів при погодженні кошторисів витрат і штатних розписів, внесенні змін до них;

по-друге, запровадити нові та вдосконалити чинні нормативи щодо планування видатків і використання бюджетних коштів та матеріальних цінностей;

по-третє, визначити предмет і обсяг фінансового контролю, який стосовно бюджетних коштів мають здійснювати головні розпорядники бюджетних коштів, підрозділи відомчого контролю, фінансові органи та органи Державного казначейства, встановити відповідальність посадових осіб за невиконання або неналежне виконання цих функцій.

Існує також проблема відсутності системності контролю, тобто відповідності попереднього, поточного і наступного контролю. Нині фінансовий контроль з боку органів державної контрольно-ревізійної служби носить каральний і виховний характер, але не має превентивного характеру щодо попередження порушень бюджетної дисципліни та запобігання зловживань у фінансово-бюджетній сфері. З огляду на це одним із напрямів удосконалення фінансового контролю є підвищення дієвості поточного контролю з боку органів казначейства в координації з органами виконавчої влади та державної податкової адміністрації. Ефективність превентивних, а не подальших заходів важко переоцінити. Доцільно було б залучати органи ДКРС до здійснення попереднього контролю на стадії формування кошторисів доходів і видатків бюджетних установ, або уповноважити фінансові органи та органи Державного казначейства здійснювати крім поточного ще й попередній контроль за формуванням фінансових ресурсів бюджетних установ та організацій.

У здійсненні своїх контрольних функцій перед органами ДКРС постає проблема відсутності єдиної інформаційної системи контролю, тобто доступу до баз даних інших фінансових контролюючих органів. Для встановлення дієвого контролю за всіма напрямками витрачання бюджетних коштів від витрат на утримання установ і організацій до їх витрачання на соціально важливі цілі вкрай необхідним є встановлення систематичного обміну інформацією між усіма фінансовими і контролюючими органами, які забезпечують виконання бюджету. Тобто необхідна єдина інформаційна база. Щоб вирішити цю проблему доцільно комп'ютеризувати систему фінансового контролю в Україні з доступом до локальних і глобальних мереж передачі інформації, що дасть змогу зекономити робочий час і не турбувати зазначені органи постійними письмовими запитами.

Нинішні умови економічного розвитку держави потребують упровадження в життя нових напрямів і методів здійснення контрольних функцій, однією з яких є аналітична робота щодо проведення аналізу ефективності використання бюджетних коштів на предмет виявлення основних чинників, що призводять до неефективного використання фінансових ресурсів. Низьким залишається рівень аналітичної роботи в низових ланках державної контрольно-ревізійної служби, внаслідок чого не повністю визначаються причини порушень і, відповідно, не вживаються заходи щодо їх усунення. Серйозною перешкодою для здійснення аналізу матеріалів ревізій та перевірок є відсутність єдиної методологічної бази. Тому потрібно розробити обґрунтовану методологію аналізу матеріалів ревізій та перевірок, яка б дала змогу працівникам ДКРС проводити узагальнення та аналіз матеріалів ревізій за останні 2-3 роки. Це дозволило б визначати основні причини порушень та запобігати їм у майбутньому. В подальшому дані аналізу нижчестоящих ланок контрольно-ревізійної служби доцільно використовувати вищестоящим (контрольно-ревізійними управліннями) та групувати й узагальнювати їх на рівні ГоловКРУ.

Важливим напрямком удосконалення контрольно-ревізійної та аналітичної роботи є запровадження автоматизації проведення ревізій та перевірок за допомогою персональних ЕОМ. Для цього потрібно:

по-перше, залучити до роботи над програмним забезпеченням контрольно-ревізійного процесу фахівців-програмістів зі знаннями дисципліни ревізії, контролю й обліку;

по-друге, на економічних навчаннях в контрольно-ревізійних відділах набиратись практичних навиків роботи з персональними електронно-обчислювальними машинами.

Важливими є також кадрові питання органів ДКРС, де у зв'язку з економією бюджетних коштів спостерігається неуккомплектованість ревізійного апарату, неналежне матеріальне стимулювання працівників ДКРС, що призводить до надмірного перевантаження контролерів-ревізорів, підвищення плінності кадрів.

Перспективи удосконалення фінансового контролю залежать від його якості на всіх його етапах і своєчасності адекватного реагування фінансових органів, головних розпорядників кредитів та органів влади на результати подальшого контролю, тобто на виявлені факти нецільового і неефективного використання бюджетних коштів шляхом ужиття заходів для відшкодування незаконних витрат, регулювання обсягів фінансування і приведення у відповідність із нормативно-правовими актами, що регулюють бюджетний процес.

Згідно з Указом Президента України "Про заходи щодо підвищення ефективності контрольно-ревізійної роботи" від 27 серпня 2000 року № 1031/2000 пунктом 6 зобов'язано Кабінет Міністрів України прискорити підготовку проектів законів України:

- про фінансовий контроль в Україні, який би визначав ідеологію фінансового контролю в Україні;

- про державний контроль у сфері діяльності органів виконавчої влади та її посадових осіб.

Проект Закону України “Про фінансовий контроль в Україні” покликаний чітко розмежувати функції органів та суб’єктів фінансового контролю та передбачає врегулювання таких питань:

- визначення питання фінансового контролю, його об’єктів і суб’єктів, фінансової дисципліни і фінансового правопорушення, а також структури системи фінансового контролю, основних засад його методологічного і методичного забезпечення;
- визначення статусу Кабінету Міністрів та Прем’єр-Міністра України у здійсненні керівництва системою державного фінансового контролю в Україні;
- створення цілісної системи спеціалізованого державного фінансового контролю у системі виконавчої влади, закріплення за Міністерством фінансів статусу головного органу фінансового контролю у системі виконавчої влади, який спрямовує і координує діяльність щодо здійснення фінансового контролю органами державного спеціалізованого фінансового контролю у системі виконавчої влади, а також органами внутрішнього відомчого фінансового контролю;
- створення системи спеціального державного фінансового контролю за законністю діяльності органів місцевого самоврядування у фінансовій сфері, що, зокрема, передбачає створення регіональних контрольних органів, які не матимуть вертикального підпорядкування і керівники яких призначатимуться Президентом України за поданням прем’єр-міністра;
- усунення дублювання у системі органів державного контролю шляхом визначення та чіткого розмежування їх функцій;

Ухвалення зазначеного законопроекту завершило б створення правових основ функціонування цілісної системи фінансового контролю в Україні, сприяло б загальному зміцненню державної влади, місцевого самоврядування і стабільності фінансової системи, становленню ефективної системи державного контролю та зростанню ролі держави в регулюванні соціально-економічного розвитку держави.

13.5. Організація фінансового контролю у системі казначейства

Невід’ємною ділянкою роботи органів казначейства є контрольна діяльність. Повноваження Державного казначейства України як контролюючого органу визначені постановою Кабінету Міністрів України від 31 липня 1995 року № 590 “Про затвердження положення про Державне казначейство України” (надалі Постанова).

Метою фінансового контролю, що здійснюється органами Державного казначейства, є зменшення кількості та обсягів порушень бюджетного законодавства, а саме використання бюджетних коштів не за призначенням.

Державне казначейство України контролює дотримання Єдиних правил обліку та звітності по бюджетах усіх рівнів та кошторисах доходів та видатків, спрямування коштів за цільовим призначенням на стадії здійснення операцій з виконання бюджету на підставі документів розпорядників коштів, поданих до оплати.

З метою виконання контрольних функцій Постановою органам Державного казначейства надано право:

- проводити у міністерствах, інших центральних та місцевих органах центральної виконавчої влади, на підприємствах, в установах, організаціях, установах банків незалежно від форм власності перевірки фінансово-бухгалтерських документів про зарахування, перерахування і використання бюджетних коштів, а також одержувати необхідні пояснення, довідки і відомості з питань, що виникають у процесі перевірок;
- одержувати від установ банків відомості про стан поточних бюджетних рахунків підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, які використовують кошти Державного бюджету та державних позабюджетних фондів.

Окрім того, казначейство здійснює контроль за цільовим витрачанням коштів державного бюджету всіх бюджетотримувачів. З цією метою перевіряються всі бухгалтерські, фінансові та інші документи, що підтверджують право і законність проведених витрат. У випадку виявлення порушень оформляється відмова і суми нецільового використання стягуються шляхом зменшення поточного фінансування бюджетних організацій або списання сум в безакцептному порядку із розрахункових рахунків з одночасним нарахуванням і стягненням в дохід державного бюджету штрафних санкцій. Крім цього, спеціалісти органів державного казначейства разом з Прокуратурою, Державною податковою адміністрацією, контрольно-ревізійним управлінням та іншими органами виконавчої влади можуть залучатися до спільних перевірок.

Отже, Державне казначейство організовує виконання державного бюджету та здійснює контроль за цим процесом, а також контролює надходження і використання державних позабюджетних фондів. Можна сказати, що Державне казначейство здійснює контроль за виконанням бюджету на усіх етапах використання коштів, тобто на етапі прийняття зобов'язань, попередньої перевірки та оплати рахунків розпорядників бюджетних коштів та одержувачів.

На етапі **прийняття зобов'язання** встановлюються призначення (і, відповідно, резервування) частини бюджетних асигнувань для покриття конкретних витрат відповідно до затвердженого бюджету. Як правило, зобов'язання має форму угоди з постачальниками послуг і товарів. Реєстрація на етапі зобов'язання необхідна з двох основних причин: для контролю фактичної

наявності бюджетних коштів для взяття нових зобов'язань та для відстеження нових зобов'язань та їх наслідків для прогнозу відтоку наявних коштів з єдиного рахунку.

На етапі **перевірки** бюджетна організація перевіряє і підтверджує виконання всіх вимог щодо сплати конкретних видатків (наприклад, товар доставлений або послуги отримані відповідно до угоди, надійшов термін сплати процентів або погашення позики). Реєстрація на цьому етапі дає можливість відстежити взяті, але ще не сплачені зобов'язання, і знати суму ресурсів, необхідних для цієї оплати.

Далі проводиться **оплата** прийнятих раніше зобов'язань, в результаті скорочується обсяг зобов'язань держави.

При цьому перевіряється законність підстави (наявність підтвердних документів, нормативно-правових актів тощо) для здійснення платежів, відповідність платежів вимогам обліку та контролю за зобов'язаннями, а також правильність оформлення розрахункових документів.

Операції казначейства з метою контролю за виконанням бюджету можуть здійснюватись у різних формах. Казначейство встановлює та контролює дотримання загальних фінансових лімітів на етапах зобов'язань. Після цього на етапі оплати контролюється кожний конкретний платіж.

У процесі контролю за державними видатками можна виділити три фази, що відповідають етапам використання коштів:

I- попередній контроль здійснюється на стадії прийняття зобов'язань, особливо на стадії схвалення та дозволу на витрачання державних коштів. При прийнятті зобов'язань слід відокремлювати:

1) поточні зобов'язання - тобто ті, які будуть виконані та потребують повної сплати в поточному році;

2) перехідні зобов'язання - тобто ті, сплата по яких буде здійснюватися за рахунок асигнувань майбутніх періодів протягом кількох років.

Слід мати на увазі, що прийняття великого обсягу перехідних зобов'язань значно погіршує "гнучкість" бюджету, зменшує можливості забезпечення пріоритетних завдань.

Попередній контроль передує здійсненню операцій надходження та витрачання коштів і являється найважливішою етапом роботи органів Державного казначейства. Ефективність цієї форми контролю полягає в тому, що вона надає можливість запобігти порушенню законів, нецільовому використанню коштів. У випадку виявлення спроб нецільового використання коштів органи Державного казначейства оформляють відмови в оплаті рахунків розпорядників та одержувачів бюджетних коштів.

II- фінансовий контроль на стадії проведення операцій перед здійсненням платежу, включаючи дозвіл та підтвердження вимог на оплату. Цей контроль постійно здійснюється Державним казначейством України, яке як зберігач державних коштів, зобов'язане забезпечити ефективне і раціональне їх використання відповідно до програми Уряду.

Для того, щоб видатки можна було правильно класифікувати відповідно до бюджетної класифікації, необхідно переконатись, що запропоновані видатки відповідають бюджетним призначенням та виділеним асигнуванням, затвердженим Законом України "Про Державний бюджет України на відповідний рік". Перед здійсненням будь-якого платежу необхідно впевнитись, чи:

а) мають місце бюджетні призначення на зазначені цілі і виділені з бюджету асигнування;

б) послуги були надані, товари отримані тощо;

в) видатки класифіковано відповідно до кодів бюджетної класифікації;

г) документи заповнені правильно, реквізити зазначені правильно.

III - контроль після здійснення видатків, проведення операцій (аудит).

Він дає змогу впевнитись у законності здійснених операцій, використанні коштів за цільовим призначенням. У процесі цього контролю виявляються позитивні і негативні аспекти виконання бюджету. Контроль здійснюється шляхом перевірок і ревізій безпосередньо на місцях, в установах, організаціях.

Особливість фінансового контролю, що здійснюється органами Державного казначейства, полягає в тому, що вони є єдиними виконавцями фінансових функцій при виконанні державного бюджету і не здійснюють перевірок вибірково, а тільки на регулярній основі. Таким чином, забезпечується суворий контроль за правильністю фінансових операцій, їх бухгалтерським обліком, що є гарантією чіткого виконання рішень виконавчої влади. Такий вичерпний контроль здійснюється паралельно з веденням операцій протягом року і тому є ефективнішим, ніж контроль за результатами.

Органи Державного казначейства як на центральному, так і регіональному рівнях здійснюють контроль у процесі виконання бюджету. При цьому головні розпорядники коштів подають до Державного казначейства України розподіл виділених бюджетних коштів по областях у розрізі підвідомчих установ та кодів бюджетної класифікації. Розподіли коштів, отримані від головних розпорядників коштів, перевіряються щодо відповідності зазначених у них сум розпису бюджету (лімітам асигнувань), виділеним асигнуванням та залишкам невикористаних асигнувань у цілому і в розрізі кодів бюджетної класифікації. Перевірені розподіли коштів групуються за територіями, після чого складаються реєстри на здійснення видатків по відповідній території. На підставі розподілу та реєстру складається розпорядження на перерахування коштів, один примірник якого подається управлінню бухгалтерського обліку і звітності, яке звіряє суми виділених бюджетних коштів із залишками невикористаних асигнувань з конкретними кодами бюджетної класифікації, після чого погоджений примірник передається операційно-контрольному управлінню для перерахування коштів за призначенням та безпосереднього здійснення видатків.

У разі, коли суми на перерахування перевищують залишки невикористаних асигнувань або не відповідають бюджетному розпису, документи повертаються на переоформлення.

Аналогічна схема діє у територіальних органах Державного казначейства. Для обліку бюджетних коштів у розрізі розпорядників коштів в операційно-контрольному управлінні (операційному відділі управління, відділі бухгалтерського обліку та звітності відділення) до кожного реєстраційного рахунку відкриваються особові картки, які містять розгорнуту інформацію про виділені бюджетні кошти на оплату витрат, суми їх використання та залишку. Записи в особових картках групуються за кодами бюджетної класифікації.

Рис.13.3. Схема контролю в процесі виконання бюджету

Кошти, які виділені на здійснення витрат державного бюджету, використовуються їх розпорядниками відповідно до затвердженого кошторису і бюджетних призначень, вказаних у реєстрах на здійснення видатків. На підставі поданих розпорядником коштів платіжних доручень, до яких додаються відповідні рахунки, рахунки-фактури, накладні, товарно-транспортні накладні, трудові угоди, договори на виконання робіт, акти виконаних робіт тощо, орган Державного казначейства перераховує кошти за надані послуги, виконані роботи безпосередньо суб'єктам господарської діяльності. Розпорядник коштів несе відповідальність за правильність оформлення розрахункових документів. Подані платіжні доручення перевіряються стосовно правильності заповнення реквізитів та відповідності підписів і відбитку печатки зразкам, що подаються розпорядниками коштів на спеціальних картках. У разі неправильного заповнення реквізитів платіжного доручення, воно повертається розпоряднику коштів з позначкою на зворотному боці про причину повернення, завіреною підписом казначея.

З метою забезпечення контролю за витрачанням коштів державного бюджету документи, що підтверджують необхідність оплати рахунку, перевіряються щодо доцільності та ефективності витрат. Суми, що належать перерахуванню, звіряються з кошторисом доходів і видатків установи, із залишками невикористаних асигнувань за кодами бюджетної класифікації.

Розрахункові документи, які підтверджують необхідність оплати рахунків, до проведення оплати залишаються в органі Державного казначейства і повертаються розпоряднику коштів після здійснення оплати. На документах, що передбачають довгострокову дію і часткову оплату (договори, трудові угоди тощо), в обов'язковому порядку на останній сторінці проставляється сума кожної окремої оплати і дата її проведення.

13.6. Внутрішній контроль в органах Державного казначейства

Державне казначейство України є невід'ємною частиною державного апарату, який здійснює керівництво державними коштами. І, виходячи з покладених на Казначейство функцій, а також з входженням органів Державного казначейства в систему електронних платежів і на цій основі виконання функцій як банківської, так і фінансової установи, доцільним стало створення системи внутрішнього контролю за виконанням органами Держказначейства усіх законодавчих та нормативних актів щодо касового виконання державного та місцевих бюджетів. Практична реалізація цієї системи базується на створенні в органах Державного казначейства підрозділів внутрішнього контролю. Цю функцію на рівні Державного казначейства виконує управління внутрішнього контролю, а у регіональних управліннях Державного казначейства – відділи внутрішнього контролю.

Під системою внутрішнього казначейського контролю слід розуміти сукупність процедур, які забезпечують достовірність та повноту інформації, яка передається керівництву Державного казначейства, дотримання положень нормативних актів при здійсненні операцій щодо виконання бюджетів.

Сучасні підходи щодо організації внутрішнього контролю в органах Державного казначейства на етапі їх становлення та розвитку як фінансово-банківської структури, організаційно зумовлюють розподіл внутрішнього контролю власне на службу внутрішнього аудиту і систему бухгалтерського та адміністративного (операційного) контролю.

Бухгалтерський контроль - це сукупність процедур, що дають змогу забезпечити збереження активів бюджетів та достовірність звітності, що складається на основі даних, отриманих від підрозділів, які відповідають за проведення конкретних операцій. Він включає:

- заходи щодо забезпечення безпомилкового відображення операцій відповідно до їх економічної суті;
- ефективність системи документообороту;
- наявність нормативних документів, які передбачають здійснення процедур, що забезпечують бухгалтерський контроль.

Бухгалтерський контроль повинен надавати можливість впевнитися в тому, що:

- операції проведені тільки з дозволу керівництва;
- операції відображені та оцінені згідно з вимогами бюджетної та облікової політики;
- система аналітичного обліку дає змогу деталізовано відстежувати використання ресурсів та рух активів бюджетів;
- доступ до активів можливий тільки з дозволу керівництва органу Державного казначейства.

Адміністративний контроль – це сукупність процедур, згідно яких керівництво органу Державного казначейства делегує свої повноваження, зокрема:

- ефективність, продуктивність та безпека процедур обробки інформації;
- наявність процедур, які чітко розмежовують завдання та відповідальність служб і працівників органу Державного казначейства;
- збереження цінностей та активів;
- безпека працівників органу Державного казначейства.

До системи адміністративного контролю належать такі елементи:

- організаційна структура Державного казначейства;
- методи закріплення повноважень та обов'язків;
- методи контролю, що застосовуються керівництвом для проведення моніторингу результатів роботи, включаючи внутрішній аудит;
- принципи та практика у сфері трудових ресурсів;
- система бухгалтерського обліку;
- принципи бухгалтерського обліку та процедури контролю.

Адміністративний контроль передбачає розподіл повноважень між працівниками органу Державного казначейства таким чином, щоб жоден працівник або обмежена група працівників не змогли зосередити у своїх руках усі необхідні для здійснення повної операції повноважень (прийом, оплата, зберігання).

Для цього операційний цикл будь-якої операції має передбачати такі етапи: дозвіл на операцію, облік, здійснення платежів, контроль/аудит операцій.

Організація внутрішнього контролю в органах Державного казначейства практично така ж, як і в комерційних банках. Разом з тим має окремі відмінності. Це стосується, зокрема, відсутності контролю за управлінням ризиками в органах Держказначейства. Для керівництва банків, чия ресурсна база значною мірою формується за рахунок залучених коштів, украй важливо мати дієву та оперативну інформацію щодо залучення коштів для надання кредитів з кореспондентського рахунку банку. Однак функція залучення тимчасово вільних коштів як загального, так і спеціального фондів бюджетів для оперативного вирішення загальнодержавних заходів передбачена у проекті положення “Про Державне казначейство України”. Виходячи з цього, ідея управління коштами бюджетів усіх рівнів, залишками коштів на рахунках з метою отримання доходів та зарахування їх до загального та спеціального фондів бюджетів призведе до відповідних ризиків. Отже, функція контролю управління ризиками найближчим часом очікує

також систему внутрішнього казначейського контролю, як відділи бухгалтерського обліку та звітності, так і службу внутрівідомчого контролю.

Впровадження в органах Державного казначейства служби внутрішнього аудиту передбачено п.2.19 проекту положення “Про Державне казначейство України”. Вона створюється з метою належної оцінки і вдосконалення системи внутрішнього контролю. З огляду на поставлену мету **функції служби внутрішнього аудиту** зводяться до наступного:

- забезпечення достовірності та повноти інформації, якою оперують органи Державного казначейства;

- перевірка ефективності та достовірності бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів;

- додержання внутрішніх та зовнішніх нормативних та законодавчих актів у процесі виконання органами Держказначейства державного та місцевих бюджетів та забезпечення чіткого виконання розпоряджень органів влади щодо управління та використання бюджетних коштів;

- оптимальне використання бюджетних коштів (реалізація ідеї виділення і оплата рахунків тільки тим розпорядникам, які зареєстрували свої фінансові зобов’язання в органах Державного казначейства:

- координація відносин Державного казначейства з органами Головного контрольно-ревізійного управління, що здійснюють зовнішній контроль за їх роботою;

- залагодження конфлікту інтересів, що може виникнути між органами Державного казначейства та розпорядниками коштів в процесі виконання державного та місцевих бюджетів;

- підтримання позитивного іміджу органів Держказначейства тощо.

Внутрішній аудит – це, так би мовити, своєрідний “адвокат” керівника органу з цілої низки питань. А тому він повинен зосереджуватися на аналізі інформаційної системи та її потоків, у тому числі системи бухгалтерського обліку та різних видів контролю, на вивченні оперативної фінансової інформації, а у перспективі дослідженні доцільності та ефективності операцій щодо запозичення коштів.

Результатом діяльності внутрішнього аудиту мають бути конструктивні пропозиції щодо вдосконалення системи внутрішнього контролю з урахуванням ризиків, які загрожують нормальній роботі органів Держказначейства. Визначити, оцінити і мінімізувати ризики органу Держказначейства – найважливіше завдання внутрішнього контролю. Створення ефективної системи внутрішнього фінансового контролю досягається шляхом оптимізації взаємовідносин та обміну інформацією між внутрішнім контролем, зовнішніми та внутрішніми аудиторами Державного казначейства.

13.7. Зарубіжний досвід організації державного фінансового контролю

У розвинутих країнах ринкової економіки фінансовий контроль відповідно здійснюють: у державах парламентського типу - парламент, у президентських – виконавча влада. Спільні риси такого контролю зафіксовані в принципах Лімської декларації, прийнятої в 1997 році на Конгресі Міжнародної організації вищих контролюючих органів. При цьому фінансовий контроль вважається частиною державного регулювання з метою виявлення відхилень від прийнятих положень і порушень принципів законності, ефективності та економії ресурсів. Здійснюється передусім у формі попереднього контролю для вжиття певних коригуючих заходів й недопущення таких порушень у майбутньому і навіть отримання компенсації за заподіяні збитки.

Відповідно до вимог Лімської декларації вищий контролюючий орган повинен бути зовнішнім (не створеним усередині відповідних організацій), що забезпечує незалежність його дій і прийнятих рішень від стороннього впливу, тобто функціональну та організаційну незалежність на основі положень Конституції. Відповідно незалежність членів цього контролюючого органу також має бути гарантована Конституцією, передусім їх відкликання. Матеріальна основа такої незалежності – фінансова незалежність (забезпеченість відповідними ресурсами для виконання поставлених перед вищим органом фінансового контролю завдань). Перевірка вищим контролюючим органом діяльності уряду (окремих підзвітних йому органів) не означає підпорядкування уряду, який повністю відповідає за свої дії незалежно від оцінок експертів цього органу. Для виконання своїх функцій вищий контролюючий орган має право доступу до потрібних документів, інформації. У разі виявлення недоліків, відхилень від законодавчо прийнятих рішень перевірені організації повинні інформувати його у встановлений термін про вжиті заходи. Вищий контролюючий орган може подати експертний висновок (в т.ч. зауваження) щодо проектів законів та інших постанов з фінансових питань.

У більшості розвинутих країн світу, у тому числі у країнах Європейського Союзу, фінансовий контроль здійснює Рахункова палата, а також урядові контрольно-ревізійні служби. Так, у ФРН, Фінляндії та в інших країнах рахункова палата контролює діяльність усіх федеральних підприємств, страхових установ федерації, приватних підприємств із 50% часткою держави, решту організацій та відомств, якщо вони розпоряджаються державними коштами. В Австрії Рахункова палата уповноважена здійснювати перевірки не лише державного господарства федерації, а й контролювати фінансову діяльність місцевих органів влади, благодійних фондів і закладами, управління якими здійснюється органами федерації. Державна рахункова палата Угорщини, крім того, контролює діяльність

податкового управління, державної митниці, управління гербових зборів і навіть господарську діяльність партій.

У Великій Британії функції державного фінансового контролю виконує Національна ревізійна рада.

У Сполучених Штатах Америки контроль у галузі фінансів здійснюють: Державне казначейство, Головне контрольно-фінансове управління Конгресу, Адміністративно-бюджетне управління при президентові, Управління з добору і розстановки кадрів, Президентська рада з боротьби із фінансовими зловживаннями в державних закладах, Рада честі й ефективності в уряді, інспектори Федеральної резервної системи, Федеральної корпорації зі страхування депозитів штатів та інші органи, не говорячи вже про податкову службу. До функцій цих органів належить проведення ревізій, перевірок, встановлення оцінки і складання оглядів про виконання федеральних програм. При цьому перевіряється законність, доцільність та ефективність здійснених витрат.

У Франції важливу роль в управлінні централізованими фінансовими ресурсами крім уряду й Міністерства фінансів, промисловості і економіки відіграють також такі спеціалізовані державні утворення, як Національна кредитна рада, Банківська контрольна комісія, Комісія економічного і регіонального розвитку країни.

Крім зазначених відомств, у Франції використовуються структури контролю галузевого спрямування, зокрема, такі, як Генеральна інспекція національної освіти, Генеральна інспекція національної політики тощо.

На приватних підприємствах контроль держави за їхньою діяльністю обмежується перевірками своєчасності й повноти відрахувань до бюджету, правильності ведення бухгалтерських рахунків (обліку), дотримання чинного законодавства з питань оплати праці найманих працівників, виконання державних контрактів і зобов'язань (контроль за використанням бюджетних коштів). Решта питань, пов'язаних із забезпеченням ефективності діяльності приватних підприємств, підлягає внутрішньому контролю, який здійснюється самостійними підрозділами підприємств або аудиторами.

У більшості країн основними критеріями, за якими держава контролює роботу приватних і державних підприємств, є виконання обов'язкових відрахувань до державного (федерального) бюджету і реалізація урядових замовлень. У державному секторі економіки, крім того, предметом державного контролю є оцінка ефективності роботи підприємств шляхом порівняння видатків і реалізації продукції, цільове витрачання державних коштів та використання державного майна.

Так, контроль за діяльністю державних підприємств у Франції, частка яких становить близько 20%, умовно поділяють на два основні різновиди:

внутрішній контроль, який забезпечують фінансові контролери підприємств, адміністрацій, державні бухгалтери та Генеральна інспекція фінансів. Внутрішній контроль спрямований в основному на перевірку законності

здійснених операцій та збереження державного майна від розкрадання. Усі операції, які здійснюються державними бухгалтерами Франції, підлягають низці перевірок, мета яких – забезпечити виконання затверджених бюджетних операцій та додержання правил ведення державного бухгалтерського обліку;

зовнішній, який здійснює Рахункова палата та її регіональні підрозділи. Слід наголосити, що Рахункова палата існує у Франції з 1303 р., а Генеральна інспекція фінансів (аналог ГоловКРУ України) - з 1816 р.

Рахункова палата здійснює, з одного боку, судовий нагляд за індивідуальними рахунками управління головних державних бухгалтерів і контроль адміністративного характеру за комплексом операцій державного обліку, з іншого. Таким чином, зовнішній контроль не обмежується виробничо-господарським рівнем, а виходить на державний, бо Рахункова палата має ієрархічну структуру підпорядкованості. Палата перевіряє й оцінює всі державні рахунки, які здійснюють бухгалтерії державних підприємств і адміністрацій, видає постанови, в яких відзначаються не лише недоліки роботи державних об'єктів, а й рішення щодо відшкодування втрат, заподіяних державі. Доповіді за результатами перевірок, які робить Рахункова палата, щорічно подаються президентові республіки та друкуються в пресі.

Формування ринкових відносин в Україні супроводжується появою підприємств різних форм власності, зміною джерел формування фінансових ресурсів, принципів фінансування та кредитування, ціноутворення, складу фінансово-кредитної системи. За цих умов появилось багато нових напрямів фінансового контролю, яким не приділялося належної уваги при адміністративно-командній системі управління. Сформувалася велика сфера діяльності для фінансового контролю, що потребує певної зміни та удосконалення наявної системи контрольних органів. Найбільш прийнятною для України системою державного фінансового контролю є система, яка існує у Франції, з огляду на те, що структура цих органів і виконуваних ними функцій контролю за використанням бюджетних коштів практично ідентична (табл. 13.1.).

Таблиця 13.1.

**Порівняльна таблиця системи державного фінансового контролю
України та Франції**

Органи, що здійснюють державний фінансовий контроль в Україні	Органи, що здійснюють державний фінансовий контроль у Франції
Міністерство фінансів	Міністерство фінансів, промисловості і економіки
Рахункова палата	Рахункова палата (діє з 1303 р)
Головне контрольно-ревізійне управління	Генеральна інспекція фінансів (діє з 1816 р.)
Державне казначейство	Казначейство (діє з 1887 р.)
Контрольно-ревізійні підрозділи галузевих міністерств та відомств	Фінансові контролери підприємств, адміністрацій, державні бухгалтери

Контрольні запитання:

1. У чому полягає економічна сутність і яке призначення державного фінансового контролю?
2. Охарактеризуйте систему державного фінансового контролю
3. Хто виступає суб'єктами і які об'єкти фінансового контролю?
4. Які завдання стоять перед фінансовим контролем?
5. На яких принципах ґрунтується фінансовий контроль?
6. Які види фінансового контролю залежно від різних класифікаційних ознак Ви знаєте?
7. Назвіть і охарактеризуйте основні методи фінансового контролю
8. Охарактеризуйте види ревізій за різними класифікаційними ознаками
9. Назвіть органи, які здійснюють фінансовий контроль, та охарактеризуйте їх функції
10. Які функції виконують органи державної контрольно-ревізійної служби?
11. Які повноваження Головного контрольно-ревізійного управління?
12. Охарактеризуйте функції Рахункової палати як органу зовнішнього фінансового контролю
13. Назвіть функції Державної податкової адміністрації як органу фінансового контролю
14. Які проблеми та напрями вдосконалення роботи органів державного контролю?
15. Охарактеризуйте Державне казначейство як орган фінансового контролю
16. Яким чином організовується фінансовий контроль в органах Державного казначейства?

17. *Охарактеризуйте фази контролю за державними видатками*
18. *У чому полягає особливість фінансового контролю, що здійснюється органами Державного казначейства?*
19. *Наведіть схему контролю в органах Державного казначейства*
20. *Як здійснюється внутрішній контроль в органах Державного казначейства?*
21. *Охарактеризуйте зарубіжний досвід організації державного фінансового контролю*
22. *Дайте порівняльну характеристику державного фінансового контролю України та Франції*

РОЗДІЛ 14

УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ

Основні терміни та поняття: державний борг, зовнішній борг, внутрішній борг, державні запозичення, державні гарантії, погашення боргу, управління державним боргом, обслуговування боргу, облигації внутрішньої державної позики, казначейські зобов'язання держави, консолідація, конверсія, уніфікація, новація, рефінансування

14.1. Економічна сутність та причини виникнення державного боргу

Державний борг за своєю економічною сутністю визначає економічні відносини держави як позичальника з її кредиторами (резидентами та нерезидентами) з приводу перерозподілу частини вартості валового внутрішнього продукту на умовах строковості, платності та повернення.

За умовами залучення коштів розрізняють внутрішній та зовнішній борг.

Внутрішній державний борг - сукупність зобов'язань держави перед резидентами (заборгованість держави всім громадянам, які тримають внутрішні державні облигації).

Державний внутрішній борг складається із заборгованості, що виникає щорічно за новими борговими зобов'язаннями уряду. Він формується в результаті випуску державних цінних паперів, отримання кредитів та виникнення інших боргових зобов'язань.

Зовнішній державний борг – сукупність боргових зобов'язань держави, що виникли в результаті запозичення держави на зовнішньому ринку.

Державний зовнішній борг складається з:

- позик на фінансування державного бюджету та погашення зовнішнього державного боргу;
- позик на підтримку національної валюти;
- позик на фінансування інвестиційних та інституціональних проектів;
- гарантій іноземним контрагентам щодо виконання контрактних зобов'язань у зв'язку з некомерційними ризиками;
- державних гарантій, що надаються Кабінетом Міністрів України для кредитування проектів, фінансування яких передбачено державним бюджетом України.

Відповідно до Закону України про Державний бюджет на відповідний рік, визначається граничний розмір дефіциту бюджету та джерела його покриття за рахунок внутрішнього та зовнішнього фінансування, а також встановлюється граничний розмір державного внутрішнього та зовнішнього боргу України на 1

січня наступного за бюджетним роком з визначенням напрямів використання фінансових ресурсів.

Загальний державний борг України з 1992 року поступово зростає. Це обумовлювалося різними чинниками: дефіцитністю державного бюджету та платіжного балансу, високою залежністю від імпорту енергоресурсів, неефективним використанням залучених кредитів та відсутністю належного контролю за цим процесом, несприятливим інвестиційним кліматом. Найбільшою мірою формування боргу було пов'язане з бюджетними дефіцитами, які мали місце до 2000 року. Прийняття бездефіцитного державного бюджету на 2000 та 2001 рр. дещо стабілізувало ситуацію. Але основні причини та джерела дефіциту, і насамперед, незбалансованість державного споживання і фінансових можливостей, залишалися. Це може призвести у перспективі до подальшого зростання державного боргу.

Розмір державного боргу розраховується у грошовій формі, як непогашена основна сума прямих боргових зобов'язань держави. Стан державного боргу визначається на останній день звітного періоду та включає операції за цей день. Згідно зі Законом України “Про Державний бюджет на 2002 рік” граничний розмір державного внутрішнього боргу України станом на 31 грудня 2002 року встановлено в сумі 12.790.158,1 тис. гривень та в сумі 1.317.121,1 тис. доларів США, граничний розмір державного зовнішнього боргу України – в сумі, еквівалентній 7.993.079,7 тис. доларів США.

Залишаючись достатньо високим, рівень державного боргу України водночас не є критичним. Згідно з міжнародними стандартами (Маастрихтською угодою) критичними вважаються боргові зобов'язання держави, які перевищують 60% від ВВП.

Відповідно до нової бюджетної класифікації України, прийнятої Постановою Верховної Ради України від 12.07.1996 р. № 327/96-ВР “Про структуру бюджетної класифікації України”, як внутрішній, так і зовнішній державний борг класифікується за типом кредитора і типом боргового зобов'язання (класифікація державного боргу розглядається у темі “Бюджетна класифікація”).

За формою залучення коштів державний борг поділяється на державні запозичення та гарантії.

Державні запозичення - залучення державою в особі Кабінету Міністрів України, через Міністерство фінансів України грошових коштів, іншого майна та майнових прав, яке передбачає прийняття зобов'язань щодо грошових коштів на умовах строковості, платності та повернення.

Розрізняють: **державне внутрішнє запозичення**, що здійснюється шляхом укладання угод з резидентами України про позику та випуск державних цінних паперів, що розміщуються на внутрішньому ринку; **державне зовнішнє запозичення** - державне запозичення, що здійснюється шляхом укладання з

нерезидентами України угод про позику та випуск державних цінних паперів, що розміщуються на зовнішньому ринку.

Державне запозичення може здійснюватись лише з метою:

- фінансування дефіциту державного бюджету;
- підтримки платіжного балансу та поповнення валютних резервів;
- на інші цілі, встановлені законом України в кожному окремому випадку.

Державна гарантія - зобов'язання держави в особі Кабінету Міністрів України, що діє через Міністерство фінансів України, повністю або частково виконати платежі на користь кредитора у випадку невиконання позичальником, іншим ніж Україна, зобов'язань щодо повернення грошових коштів на умовах строковості та платності.

Формою надання державної гарантії є державна порука. Основними способами реалізації державних гарантій та запозичень можуть бути:

- випуск (емісія) державних цінних паперів;
- укладення угод про позику та гарантійних угод;
- інші способи, передбачені законодавством України.

При наданні державних гарантій виникає потенційний державний борг, який стає реальним за умови відшкодування кредитору суми зобов'язань позичальника, за якими держава була гарантом.

За валютою залучення державний борг поділяється на борг у національній та іноземній валюті.

Внутрішній борг переважно формується в **національній валюті**. Для залучення коштів емітуються цінні папери, які розміщуються на внутрішньому фондовому ринку. Державний борг в **іноземній валюті** виникає в результаті здійснення безпосереднього запозичення коштів в урядів зарубіжних країн, міжнародних фінансово-кредитних організацій, іноземних банків, а також розміщення державних боргових зобов'язань на міжнародних ринках капіталів.

Залежно від терміну залучення коштів розрізняють: короткостроковий борг (з терміном погашення до одного року), середньостроковий (від одного до п'яти років), довгостроковий (від п'яти років і більше).

Державний борг можна поділити також на:

- **капітальний**, який включає всю сукупність боргових зобов'язань держави на певну дату;
- **поточний**, що складається з платежів по зобов'язаннях, які позичальник повинен погасити у звітному періоді.

Основними причинами виникнення та зростання державного боргу в Україні є дефіцит державного бюджету та постійний дефіцит платіжного балансу країни. Для фінансування дефіциту Державного бюджету України залучаються кошти міжнародних фінансових організацій.

14.2. Взаємовідносини України з міжнародними фінансовими інституціями

Трансформаційні процеси в Україні супроводжуються глибокою економічною кризою. У зв'язку з цим загострились питання ресурсного забезпечення економічного розвитку, особливо його фінансової складової. Розбалансованість фінансової системи, платіжна криза, спричинена насамперед переходом до світових цін на енергоносії, обмеженість внутрішніх нагромаджень та наявність від'ємного сальдо платіжного балансу, об'єктивно обумовили потребу в зовнішніх коштах для відновлення господарської рівноваги, забезпечення стабільного економічного розвитку.

З приєднанням України у 1992 році до найвпливовіших міжнародних фінансових інституцій розпочато інтеграцію у світову фінансову систему. Серед зовнішніх фінансових джерел найбільший потенціал мають міжнародні фінансові інститути – Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк (СБ), Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР). Відносно низька вартість запозичень та велике значення їхніх оцінок та дій для інших потенційних кредиторів та інвесторів спонукають на даному етапі до тісної співпраці України з цими установами на загальноприйнятих принципах міжнародного права. Запозичення здійснюються з метою сприяння макроекономічній стабілізації у державі і виходу на позитивну економічну динаміку, забезпечення щорічних темпів зростання ВВП на рівні не менше 4-5%. Позичальниками за такими позиками можуть бути державні банки, державні адміністрації, Національний банк України, державні підприємства. Так, Національний банк України під гарантію Уряду отримав дві кредитні лінії на фінансування малого та середнього бізнесу.

Співпраця України з міжнародними фінансовими організаціями є основним джерелом інвестиційного фінансування. Результати співпраці України з міжнародними фінансовими інституціями наведені у табл. 14.1.

Таблиця 14.1.

Взаємовідносини України з кредиторами на світовому фінансовому ринку

(млн. доларів США)

Роки	Фінансові взаємовідносини	Всього	У т. ч. МФІ				Міжурядові позики	Комерційні позики
			Разом	з них				
				МВФ	МБРР	ЄБРР		
1992	Заборгованість	396	0	0	0	0	396	0
1993	Отримано	3328	0	0	0	0	3328	0
	Погашено	100	0	0	0	0	100	0
	Заборгованість	3624	0	0	0	0	3624	0
1994	Отримано	1466,6	429,6	323,6	102	4	1037	0

	Погашено	310	0	0	0	0	310	0
	Заборгованість	4780,6	429,6	323,6	102	4	4351	0
1995	Отримано	3383,7	1436,7	1022,7	401	13	305	1642
	Погашено	519	0	0	0	0	319	200
	Заборгованість	7645,3	1866,3	1346,3	503	17	4337	1442
1996	Отримано	1510,7	1116,7	695,7	402	19	394	0
	Погашено	806	1	0	0	1	606	199
	Заборгованість	8350	2982	2042	905	35	4125	1243
1997	Отримано	1530	610	269	309	32	291	629
	Погашено	784	1	0	0	1	659	154
	Заборгованість	9096	3591	2311	1214	66	3757	1748
1998	Отримано	3174,8	797,8	365,8	386	46	325	2052
	Погашено	1332,4	103,4	100,4	1	2	594	680
	Заборгованість	10938,4	4285,4	2576,4	1599	110	3533	3120
1999	Отримано	2541,6	1037,6	605,6	422	10	1215	289
	Погашено	1370,3	538,3	528,3	1	9	418	414
	Заборгованість	12109,7	4784,7	2653,7	2020	111	4330	2995
2000	Отримано	2552,6	366,1	246,7	105,2	14,2	26,5	2160
	Погашено	4568,6	874,6	835,2	28,2	11,2	1144	2550
	Заборгованість	10093,7	4276,2	2065,2	2097	114	3212,5	2605

Основним кредитором України є Міжнародний валютний фонд (МВФ). Умови співпраці, які ставить перед Україною МВФ, загалом збігаються з відповідними пріоритетами вітчизняних економічних перетворень. МВФ надав Україні кредити «STF», «Stand-by» та «EFF» (розширене фінансування) на 10, 5 і 10 років відповідно з відстрочкою сплати процентних платежів по «STF» - 4,5 і «Stand-by» - 3.5 роки. По кредитах EFF проценти сплачуються відразу, а сума основного боргу погашається через 5 років з моменту отримання кредиту. Україна отримала кредити на пільгових умовах. Це виявляється не тільки в наданні пільгового періоду кредитування, а й ставці за кредит нижче за ставку «Libor», тобто нижче ринкового рівня.

Кредити МВФ спрямовувались Національному банку України на формування резервів та покриття дефіциту платіжного балансу. Міністерству фінансів України для покриття дефіциту бюджету та обслуговування зовнішнього боргу в іноземній валюті. Надання МВФ допомоги Україні у 1998 році дозволило здійснити поступову девальвацію гривні і уникнути її обвалу з непередбачуваними для банківської системи наслідками. Позики МВФ для України, яка має низький кредитний рейтинг у світі, створюють можливість її доступу до міжнародних ринків позичкового капіталу.

Від Світового банку Україна отримує системні позики та інвестиційні кредити. Системні позики надаються під реформування окремих секторів економіки із спрямуванням їх траншами безпосередньо до Державного бюджету України. З метою реструктуризації економіки та проведення ринкових реформ, розвитку деяких галузей економіки Україна отримала кредити від Світовою банку на термін до 17 років з процентною ставкою близько 7% річних. Ці кредити надавались Україні також на пільгових умовах, тобто термін погашення кредиту довший, а відсоткова ставка менша порівняно з традиційними позиками, що запозичуються на міжнародних ринках капіталу.

Кошти, які надійшли від Світового банку спрямовувались на покриття дефіциту Державного бюджету, оплату за енергоносії, погашення зовнішнього боргу та покриття дефіциту торгового балансу країни.

Світовий банк надає також позики на фінансування інвестиційних та інституціональних проектів:

- розвиток вугільної промисловості, енергетики, насінництва, системи тепlopостачання, енергозбереження, водопостачання;
- надання технічної допомоги державним установам у сфері приватизації;
- реалізацію інвестиційних проектів муніципальної інфраструктури;
- поліпшення сільськогосподарського виробництва, модернізацію технологій, застосованих у сільському господарстві;
- впровадження розвинутої автоматизованої системи Державного казначейства, яка відіграватиме роль ефективно діючого інструменту виконання бюджету та управління готівковими коштами тощо.

Протягом 1994-1999 рр. на покриття дефіциту бюджету було залучено кошти системних позик Міжнародного банку реконструкції і розвитку (МБРР), що є головною установою в групі Світового банку, в сумі 1,8 млрд.дол. Це забезпечило певні позитивні результати у розвитку ринкової інфраструктури, зокрема банківської системи.

Водночас фінансування бюджетного дефіциту за рахунок зовнішніх запозичень є фактичним їх “проїданням”, невиправданим і не вигідним з точки зору перспектив національної економіки. На противагу цій практиці необхідно ширше залучати інвестиційні кредити Світового банку. З 1993 р. за рахунок його позик в Україні реалізуються 16 проектів на загальну суму близько 2,9 млрд.дол. та 15 млн. німецьких марок. Крім того, у проектному портфелі СБ перебуває 18 інвестиційних і по два гарантійних та грантових проекти. Сума позик за ними складає 1 065,8 млн.дол..

Позитивний досвід співпраці України із Світовим банком підтверджує необхідність і надалі підтримувати з ним тісні стосунки, а також іншими його структурами (Міжнародною фінансовою корпорацією, Міжнародною асоціацією розвитку, Багатостороннім агентством гарантування інвестицій).

Європейський банк реконструкції і розвитку здійснює зовнішнє пряме та спільне фінансування інвестиційних проектів. На відміну від інших міжнародних

фінансових інституцій, він зосереджується насамперед на кредитуванні приватного сектора та об'єктів ключової інфраструктури.

Позики ЄБРР зосереджуються насамперед на пріоритетних напрямках розвитку в Україні малого та середнього бізнесу (17% від загального портфеля проектів), фінансово-банківської системи (5%), енергетичного сектору (27%), транспортної інфраструктури (11%), телекомунікацій (9%), систем водопостачання (3%), агропромислового комплексу (17%), готельної інфраструктури (1%).

Хоча ЄБРР загалом координує свою діяльність з МВФ та Світовим банком, фінансування ним проектів в Україні протягом 1999-2001 рр. не лише не припинялося, а й набувало нової динаміки. Частка фінансування проектів у загальному портфелі ЄБРР перевищила 7% (попереді тільки Росія, Румунія та Польща). Радою директорів ЄБРР прийнято нову стратегію діяльності в Україні. Головна її особливість – спрямованість на підтримку економічних та структурних реформ у найважливіші сектори української економіки.

У цілому співробітництво з міжнародними інституціями позитивно відбивається на процесі стабілізації, оскільки кредити мають безпосередньо реформозорієнтований характер. Водночас кредитний потенціал як МВФ, так і Світового банку, а також ЄБРР достатньо обмежений через особливість кредитних відносин між країною-реципієнтом та інституцією, що здійснює кредитну програму. Тому характерною особливістю акумуляції ресурсів через провідні організації світового фінансово-кредитного регулювання є відсутність мобільності кредитного процесу і значні процедурні ускладнення переговорної стадії кредитування.

14.3. Напрями розвитку взаємодії України з міжнародними фінансовими інститутами

Досвід взаємодії України з міжнародними інституціями підтверджує необхідність суттєвого удосконалення її форм та механізмів. Співпраця, насамперед з Міжнародним валютним фондом, розглядається світовою фінансовою спільнотою як фактор довіри, підтвердження кредитоспроможності держави. Тому практика використання запозичених урядом та НБУ коштів має бути максимально прозорою. Однак, ситуація, що склалася у 1997-1998 рр., коли невиважена фінансова політика призвела до фактичної втрати валютних резервів НБУ, засвідчує, що залишається ще багато недоліків та організаційно невідпрацьованих питань. Тому потрібно прискорити процес обґрунтування оптимального алгоритму взаємовідносин з міжнародними фінансовими інституціями та практичних дій у сфері державних запозичень.

У сучасних умовах, коли процес входження України до світової фінансової системи продовжується, потрібно вдосконалювати механізми такого

співробітництва, в основі яких мають залишатися національні економічні інтереси, потреби подальшої ринкової трансформації, соціальні пріоритети.

Головним у цьому контексті має стати мінімізація державного боргу, що передбачає збільшення власних фінансових ресурсів та поліпшення інвестиційного клімату. В основу фінансової стратегії необхідно покласти досягнення оптимального співвідношення між внутрішніми та зовнішніми джерелами фінансування потреб економічного та соціального розвитку. Не послаблюючи уваги до залучення зовнішніх ресурсів, уряд має забезпечувати пріоритетність інвестиційних джерел перед кредитними. Отримання нових кредитів МВФ може здійснюватися лише на рефінансування наявних боргових зобов'язань.

Важливим залишається питання обґрунтування не тільки оптимальної потреби у зовнішніх запозиченнях, а й пріоритетних сфер та необхідних умов ефективного їх використання. Виділяють три способи можливого використання залучених ресурсів:

- фінансове розміщення, коли із зовнішнього джерела здійснюється фінансування інвестиційних проектів і розвитку економіки. Цей спосіб є найпрогресивнішим видом використання зовнішнього боргу. При цьому важливим є відбір конкурентних вискоєфективних інвестиційних проектів, які б забезпечували повернення одержаних ресурсів;
- бюджетне використання, при якому залучені ресурси спрямовуються на фінансування поточних бюджетних витрат, у тому числі на обслуговування зовнішньої заборгованості. Цей спосіб використання залучених з міжнародного ринку ресурсів є найменш ефективним;
- змішане бюджетно-фінансове розміщення, коли запозичення використовуються як на фінансування поточних бюджетних потреб, так і на розвиток економіки в цілому.

В українській практиці великого поширення набув найменш ефективний спосіб, коли нові запозичення спрямовуються на фінансування поточних витрат бюджету, включаючи й обслуговування наявного зовнішнього боргу.

Цільове призначення зовнішніх запозичень обумовлюється як поточними потребами економіки і соціальної політики, так і стратегічними пріоритетами розбудови економічного простору України. Оптимальне витрачання кредитів сприятиме стабілізації фінансової ситуації в Україні та виведенню її економіки з кризового стану. Напрями використання коштів, отриманих від міжнародних фінансових організацій наведено на рис.14.1.

Рис.14.1. Напрями використання коштів, отриманих від міжнародних фінансових організацій за призначенням.

Як видно з наведеної схеми, у структурі зовнішніх запозичень переважає інвестиційне фінансування. Водночас механізм використання системних позик Світового банку, що склали майже 90% отриманих від нього кредитів, не забезпечує повну реалізацію інвестиційного призначення запозичень. Знеособлення цих коштів у бюджеті не дає можливості відслідковувати цільове та ефективне їх використання.

Невиправданою є також порівняно висока (45%) частка використання запозичених коштів для підтримки національної валюти (3,5 млрд.дол.). Це надто висока ціна для національної економіки, яка засвідчує недостатню ефективність грошово-кредитної політики Національного банку України за попередні роки.

Дедалі нагальнішою стає потреба у створенні спеціалізованої фінансової структури – Українського банку реконструкції і розвитку, через який здійснювалось би фінансування інвестиційних проектів. Це також сприятиме більш вимогливому та жорсткому відбору інвестиційних проектів, надійнішому контролю за використанням отриманих коштів.

У взаємовідносинах з МВФ уряд повинен забезпечувати:

- поглиблення структурних реформ, дерегуляцію підприємницької діяльності;
- продовження курсу реформ у напрямку прозорості економіки і процесів приватизації;
- поліпшення якості бюджетного процесу, забезпечення збалансованості державних фінансів з урахуванням податкової реформи та реформи міжбюджетних відносин;

- активізацію реформи фінансового і банківського секторів та подальший їх розвиток на якісно новому рівні;
- подолання корупції тощо.

Удосконалення взаємовідносин України зі світовим банком базується на новій стратегії в питаннях допомоги Україні, в основу якої покладено такий фінансовий інструмент, як Програмна системна позика. Опрацьована українською стороною за участю СБ, вона відповідає внутрішнім програмним документам щодо економічного і соціального розвитку держави. Реалізація завдань Програмної системної позики вимагає від уряду України запровадження сучасної системи проектного та фінансового менеджменту. Необхідно також чітко розподілити повноваження та відповідальність між Міністерством фінансів, Національним банком і банківськими установами і підприємствами, які виступають відповідно до проектів кінцевими позичальниками.

Подальше удосконалення співпраці з ЄБРР залежить від зростання в Україні його “працюючих активів”. Для цього необхідно спільно з керівництвом ЄБРР започаткувати практику проведення регулярного огляду портфеля проектів, посилити контроль за виконанням міністерствами та іншими органами своїх зобов'язань у взаємовідносинах з ЄБРР, удосконалити механізм координації, підготовки, реалізації та моніторингу великих інвестиційних проектів.

Необхідно здійснити також конкретні заходи для геостратегічної диверсифікації джерел надходження зовнішніх коштів. Враховуючи європейський вектор зовнішньої політики України, слід розширювати співпрацю з Європейським Союзом та його фінансовими інституціями, Європейською Асоціацією вільної торгівлі (ЄАВТ) та іншими організаціями.

Додатковим джерелом фінансування регіональних проектів є Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), до складу якої входить Україна. Відповідно до угоди про заснування Чорноморського банку торгівлі і розвитку (червень 1999 р.) його діяльність спрямовується на забезпечення процесів економічної трансформації країн Чорноморського регіону. Він діє як банк розвитку, кредиторами та позичальниками якого виступають країни-засновники.

Для подальшого залучення зовнішніх джерел необхідно постійно і ґрунтовно вивчати можливості інших міжнародних організацій світового і регіонального масштабів на предмет використання їхніх можливостей для фінансового і технічного сприяння розвитку української економіки (ЮНІДО, ФАО, ЮНЕП, Регіональні банки економічного розвитку).

14.4. Особливості управління державним боргом

14.4.1. Завдання та методи управління державним боргом

Для оптимізації витрат, пов'язаних з фінансуванням дефіциту державного бюджету, держава здійснює управління державним боргом. **Під управлінням державним боргом** слід розуміти комплекс заходів, що приймаються державою в особі її уповноважених органів щодо визначення місць і умов розміщення і погашення державних позик, а також забезпечення гармонізації інтересів позичальників, інвесторів і кредиторів.

Державний борг можна розглядати з двох позицій: з одного боку, державне запозичення сприяє економічному зростанню; з іншого - борг збільшує навантаження на державний бюджет. Тому необхідно знайти оптимальне співвідношення між інвестиціями, економічним зростанням та внутрішнім і зовнішніми запозиченнями. Умови залучення нових позик мають оцінюватися з урахуванням здатності країни обслуговувати внутрішній та зовнішній борг за раніше прийнятими зобов'язаннями.

Управління державним боргом в цьому контексті може розглядатися в широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні, під управлінням державним боргом мається на увазі формування одного із напрямів фінансової політики держави, пов'язаної з її діяльністю у вигляді позичальника і гаранта. Під управлінням боргом у вузькому розумінні мається на увазі сукупність дій, пов'язаних з підготовкою до випуску, розміщення боргових зобов'язань держави, надання гарантій, а також проведення операцій з обслуговування та погашення боргових зобов'язань.

У процесі управління державним боргом вирішуються такі **завдання**:

- 1) пошук ефективних умов запозичення коштів з точки зору мінімізації вартості боргу;
- 2) недопущення неефективного та нецільового використання запозичених коштів;
- 3) забезпечення своєчасної та повної сплати суми основного боргу та нарахованих відсотків;
- 4) визначення оптимального співвідношення між внутрішніми та зовнішніми запозиченнями за умови збереження фінансової рівноваги в країні;
- 5) забезпечення стабільності валютного курсу та фондового ринку країни.

Для ефективного управління державним боргом потрібно дотримуватись наступних принципів:

- *безумовності* – забезпечення режиму безумовного виконання державою всіх зобов'язань перед інвесторами і кредиторами, які держава, як позичальник, прийняла на себе при укладанні договору позики,;
- *зниження ризиків* – розміщення і погашення позик таким чином, щоби максимально знизити вплив коливань кон'юнктури світового ринку капіталів і

- спекулятивних тенденцій ринку цінних паперів на ринок державних зобов'язань,,
- *оптимальності структури* – підтримання оптимальної структури боргових зобов'язань за термінами обертання і погашення,,
  - *зберігання фінансової незалежності* – підтримка оптимальної структури боргових зобов'язань держави між інвесторами-резидентами і інвесторами-нерезидентами,
  - *прозорості* – дотримання відкритості при випуску позик, забезпечення доступу міжнародних рейтингових агентств до достовірної інформації про економічний стан у державі для підтримки високої кредитної репутації і рейтингу держави-позичальника.

У процесі управління державним боргом необхідно враховувати економічну та політичну ситуацію в країні; рівень інфляції; ділову активність суб'єктів підприємницької діяльності; ступінь ризику країни щодо неповернення боргу.

Для ефективного управління державним боргом, розв'язання проблеми зниження боргового навантаження та ризику невиконання боргових зобов'язань держави використовують різноманітні методи. Одним із найпоширеніших є **рефінансування державного боргу**, тобто погашення основної заборгованості і процентів за рахунок засобів, отриманих від розміщення нових позик. Для успішного застосування механізму рефінансування необхідно, щоб держава мала високу репутацію держави-позичальника. Її досягнення та підтримка являється важливим фактором для успішного управління державним боргом. На сьогодні репутація позичальників на світовому фінансовому ринку виражається в рейтингах, які присвоюються певній державі спеціальними агентствами відповідно до міжнародних правил рейтингування.

З позиції інвесторів, найбажанішим варіантом є повне, безумовне і своєчасне виконання державою своїх зобов'язань. Однак за умови неспроможності держави через певні причини забезпечити погашення позик і виплат за ними процентів, можуть прийматися рішення щодо *новації, уніфікації, конверсії, консолідації, відстрочки погашення боргів або ж анулюванні державного боргу*.

Новація – домовленість між позичальником і кредитором щодо заміни зобов'язання по певному фінансовому кредиту іншим зобов'язанням.

Уніфікація позик – об'єднання декількох раніше випущених позик. При цьому облігації та сертифікати раніше випущених позик обмінюються на облігації та сертифікати нової позики.

Конверсія – одностороння зміна доходності позики, коли держава заявляє про зниження для кредиторів доходності по позиках, отриманих державою.

Консолідація – зміна умов обертання позик в частині терміну їх погашення, тобто рішення про перенесення дати виплати по зобов'язаннях на пізніший термін.

Обмін облігацій за регресивним співвідношенням – кілька раніше випущених облігацій прирівнюються до однієї нової облігації.

Відстрочення погашення позик – провадиться, коли випуск нових позик використовується на обслуговування раніше випущених позик

Анулювання боргу – відмова держави від усіх зобов'язань щодо раніше випущених позик. Може бути зумовлене фінансовою неспроможністю держави або політичними мотивами.

Слід мати на увазі, що застосування цих методів порушує перший принцип управління державним боргом – принцип безумовності. Тому їх використання вимагає глибокого попереднього вивчення та аналізу подальших економічних і політичних наслідків. Це може бути:

1. скорочення споживання населення країни;
2. збільшення податків для обслуговування державного боргу виступає антистимулом економічної активності;
3. перерозподіл доходу на користь власників державних облігацій.
4. Іноземні кредити, отримані вітчизняними підприємствами під гарантії уряду.

Світова криза заборгованості, що вибухнула в кінці 70-х – на початку 80-х років дала змогу накопичити значний досвід з управління борговим тягарем. Є декілька варіантів розв'язання боргової проблеми. Один із них - визнати свою неспроможність сплачувати борги в строк і в повному обсязі, тобто оголосити дефолт і шукати шляхів пом'якшення його наслідків. Інший варіант – перевести все в площину “дрібного фолу”, політики розділу боргів, переговорів із реструктуризації, вимог часткового списання, технічних та юридичних тяганин.

Відмова від платежів не тільки принизлива, вона загрожує втратою активів за кордоном, іншими міжнародними санкціями. Оголошення дефолту може принести лише тимчасове полегшення для державного бюджету, але призведе до глобальних наслідків, пов'язаних із зменшенням обсягів іноземних інвестицій в економіку країни, до зменшення обсягів зовнішньої торгівлі, зробить неможливим надалі здійснювати зовнішні запозичення.

Будь-яка програма реструктуризації потребує проведення відповідних розрахунків стосовно кожного випадку. При цьому аналіз можливих варіантів повинен враховувати не тільки економічні, але й політичні наслідки тих чи інших дій щодо суверенного боргу. Крім того, при використанні ринкових механізмів завжди залишається можливість управління державним боргом і оптимізації структури боргових виплат.

Використовується кілька варіантів реструктуризації зовнішньої заборгованості, які пропонуються кредиторами, залежно від виду зовнішнього боргу та рівня доходу на душу населення.

Один з них – реструктурування міжурядових позик і позик, які гарантовані урядом у рамках Паризького клубу офіційних кредиторів. Програма

реструктуризації передбачає одержання боржником відстрочки виплати основної частини боргу терміном до трьох років.

Х'юстонські умови, які введені в дію у 1990 році, дозволяли країнам – боржникам Паризького клубу із середнім рівнем доходу на душу населення проводити конверсію відповідних боргів на акції, національну валюту чи обмінювати борги за ринковим курсом для їх вкладення у національні фонди на різноманітні добродійні цілі.

З 1989 року по лінії Паризького клубу започатковується спосіб реструктуризації боргів комерційних банків на основі плану Брейлі. Згідно з цим планом банки йдуть на реорганізацію певної частини боргу (як правило, це зниження процентних ставок). При цьому реорганізація здійснювалася тільки в тому разі, якщо уряд країни-боржника почне виконувати радикальну програму макроекономічних та структурних перетворень у своїй країні.

Спочатку формула Брейлі “зниження боргу та його обслуговування” застосовувалася в операціях зі зниження боргу на 50%. До числа нових технічних засобів увійшли викуп країною-боржником деякої частини своїх зобов'язань (10-15%) за різко зниженим валютним курсом. Далі формула Брейлі передбачала обмін боргових зобов'язань із основного боргу та відсотки на спеціальні облігації (облігації Брейлі). Ці облігації можуть обмінюватися за трьома технічними варіантами зниження боргу і банки-кредитори можуть вибирати для себе заходи, які найбільше їх задовольняють.

Таким чином, однозначного способу розв'язання боргової проблеми не існує. Використання різноманітних методів реструктуризації зовнішньої заборгованості, які застосовуються у світовій практиці, дає можливість країнам-боржникам, з одного боку, значно полегшити свій борговий тягар перед міжнародними фінансовими організаціями, а з другого, у них з'являються можливості отримати нові кредити. Необхідною передумовою забезпечення максимально сприятливих умов врегулювання зовнішнього боргу, при цьому, є створення переконливої програми дій, спрямованої на продовження і прискорення ринкових реформ у державі, поліпшення інвестиційного клімату, зміцнення демократичних інститутів.

14.4.2. Правова база управління державним боргом

Правовою основою управління державним боргом є Конституція України, в якій передбачено, що виключно законами України встановлюються порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргів; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види та типи.

Згідно з Конституцією України Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади в Україні і уповноважена затверджувати:

- Державний бюджет України та вносити зміни до нього в частині зовнішнього та внутрішнього боргів;

- рішення про надання Україною позики та економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням.

Управління державним боргом здійснюється при тісній взаємодії і співпраці різних міністерств та відомств, які несуть відповідальність за розробку та реалізацію ефективної боргової стратегії держави. В управлінні державним боргом України беруть участь: Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України, Національний банк України, Державне казначейство України.

Кабінет Міністрів України в частині управління державним боргом виконує такі функції:

- визначає порядок та умови здійснення державного запозичення та надання державних гарантій;
- змінює умови угод щодо державного запозичення та державних гарантій.

Міністерство фінансів України розробляє програму державного запозичення, яка подається Кабінету міністрів України на розгляд та затвердження Верховною Радою України.

На Департамент державного боргу Міністерства фінансів України покладено такі функції:

- розробка стратегії та боргової політики;
- розрахунок планових показників, що свідчать про заборгованість держави, а також проведення моніторингу державного боргу;
- визначення доцільності залучення коштів на внутрішніх та зовнішніх ринках капіталів;
- аналіз та супроводження кредитних проектів та визначення доцільності укладання гарантійних угод.

Відповідно до наказу Міністерства фінансів України № 42 від 22.01.2001 р “Про порядок ведення Міністерством фінансів України державного боргу та операцій, пов’язаних з ним” Департамент є відповідальним за

- оперативний облік та надання оперативної звітності щодо стану державного боргу;
- підготовку та обґрунтування розрахунків до проекту державного бюджету за операціями, пов’язаними з державним боргом.

Національний банк України здійснює обслуговування операцій Міністерства фінансів України щодо випущених облігацій на підставі договору, відповідно до якого він:

- відкриває та веде рахунки Міністерства фінансів України у цінних паперах, а також окремого рахунку стосовно викуплених ним облігацій;
- зберігає глобальні сертифікати;
- контролює обсяг облігацій та їх кількість в обігу;

- надає за запитом виписки про стан рахунку Міністерства фінансів України в цінних паперах та виконання операцій з ними;
- надає довідкову інформацію стосовно проведених операцій за облігаціями;
- здійснює кліринг, по-перше, взаємних боргових зобов'язань між учасниками торгів за придбані облігації, по-друге, з Міністерством фінансів України при сплаті доходів або погашенні облігації за умови, що строки проведення платежів збігаються;
- здійснює платежі по сплаті доходу та погашення облігацій за дорученням та за рахунок коштів Державного казначейства України.

На *Державне казначейство* в системі управління державним боргом покладається виконання таких функцій:

- разом з Національним банком України та Міністерством фінансів України здійснює управління внутрішнім державним боргом і проведення його обслуговування відповідно до чинного законодавства;
- фінансує витрати з Державного бюджету з обслуговування державного боргу в терміни згідно з графіком;
- забезпечує фінансування витрат з Державного бюджету щодо погашення державних цінних паперів і сплати доходу по них;
- веде облік випуску та погашення державних цінних паперів за термінами обігу згідно з вимогами бюджетної класифікації;
- нараховує проценти та здійснює облік за кредитами, отриманими на покриття дефіциту бюджету;
- здійснює контроль за відшкодуванням збитків бюджету по юридичних особах, які отримали іноземні кредити під гарантії Уряду України;
- інформує Міністерство фінансів та Національне агентство України з реконструкції та розвитку про суми, відшкодовані державному бюджету підприємствами-позичальниками, які одержали кредити в іноземній валюті під гарантії Уряду України, та про застосовані до них санкції.

Відповідно до наказу Міністерства фінансів України № 42 від 22.01.2001 р “Про порядок ведення Міністерством фінансів України державного боргу та операцій, пов’язаних з ним” Державне казначейство України на підставі розпоряджень Департаменту державного боргу та первинних документів здійснює відображення операцій, пов’язаних з державним боргом та використанням залучених коштів у бухгалтерському обліку виконання державного бюджету.

14.4.3. Напрями управління державним боргом

Зазвичай казначейство зображають як охоронця основних аспектів грошової й фінансової рівноваги: рівновага державних коштів і грошових каналів, рівновага ринків капіталів, рівноваги зовнішніх платежів (платіжний баланс, валютні ринки, управління зовнішнім боргом). Інакше *функції казначейства* можна сформулювати наступним чином: казначейство виступає як “скарбник” держави і

в цьому плані воно сприяє постійній рівновазі державних коштів, забезпечує потреби держави у фінансуванні та управляє державним боргом.

Управління державним боргом складається з трьох стадій:

- залучення державних запозичень;
- використання коштів;
- погашення та обслуговування боргу.

Залучення коштів може здійснюватися шляхом випуску державних цінних паперів та отримання позик.

Кошти від державних запозичень можуть *використовуватись на:*

- підтримку інвестиційних програм та розвиток матеріального виробництва (фінансове розміщення);
- задоволення поточних потреб бюджету, тобто покриття його дефіциту, в тому числі обслуговування та погашення державного боргу (бюджетне використання);
- покриття дефіциту платіжного балансу.

Можливий також змішаний спосіб використання державних запозичень, коли частково кошти спрямовуються на розвиток економіки, розв'язання проблем бюджету та платіжного балансу.

У залученні та розміщенні коштів беруть участь Міністерство фінансів України та Національний банк України, а функцію погашення та обслуговування державного боргу безпосередньо виконує Державне казначейство України.

Погашення та обслуговування державного боргу здійснюється шляхом проведення платежів з виконання боргових зобов'язань перед кредитором щодо погашення основної суми боргу, сплати відсотків та супутніх витрат, передбачених умовами випуску державних цінних паперів, угодами про позику, державними гарантіями та іншими документами.

Погашення боргу - виконання боргових зобов'язань перед кредиторами щодо сплати основної суми боргу, тобто суми позики, визначеної угодою про позику або номінальної вартості державних цінних паперів.

Обслуговування боргу - це комплекс заходів держави з погашених позик, виплати процентів за ними, уточнення і змін умов погашених позик. **Проценти** - це дохід, що сплачується на користь кредитора за умовами угоди про позику або про випуск державних цінних паперів.

Погашення та обслуговування державного боргу може здійснюватися в грошовій формі, а за згодою кредитора - шляхом поставки товарів (послуг), заліку зустрічної вимоги та іншими шляхами відповідно до чинного законодавства України.

Основними джерелами погашення та обслуговування боргу можуть бути: кошти, отримані державою в процесі приватизації; державні запозичення; кошти бюджету; золотовалютні резерви.

Розробка стратегії та боргової політики пов'язана з:

- вивченням макроекономічного становища України з точки зору боргового навантаження та визначення оптимальної середньо- та довгострокової боргової політики;
- визначенням нових боргових інструментів та підготовкою нормативної бази їх застосування;
- вдосконаленням структури державного боргу в розрізі інструментів позичання, ринків розміщення, валют позичання, відсоткових ставок та строків погашення;
- організацією роботи щодо підвищення кредитного рейтингу України.

14.4.4. Управління внутрішнім державним боргом

Внутрішній борг держави може виникати в результаті емісії цінних паперів: облігацій, казначейських зобов'язань тощо.

Облігація - це цінний папір, що засвідчує внесення її власником коштів до Державного бюджету і підтверджує зобов'язання уряду відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного паперу в передбачений у ньому строк із виплатою попередньо визначеного доходу, якщо це передбачається умовами випуску.

Випуск облігацій може здійснюватись у документальній формі – у вигляді сертифікатів грошових документів та в бездокументарній - у вигляді записів на рахунках у системі електронного обігу цінних паперів.

Законодавством України передбачено, що обсяг емісії облігацій визначається в межах встановленого бюджетом на поточний рік граничного розміру внутрішнього державного боргу та обсягу дефіциту Державного бюджету. Так, у 1999 році в Україні розміщувалися в основному дисконтні облігації на пред'явника номінальною вартістю 100 грн терміном погашення 28,182,273,364 дні та більше року у бездокументарній формі. У загальному обсязі розміщених облігацій протягом 1999 року найбільшу питому вагу становили облігації з терміном погашення понад один рік.

Казначейські зобов'язання - цінні папери на пред'явника, що розповсюджуються тільки на добровільних засадах серед населення, засвідчують внесення їхніми власниками грошових коштів до бюджету і дають право на одержання фінансового доходу. В Україні казначейські зобов'язання поки що не випускаються. Дефіцит державного бюджету покривається за рахунок випуску облігацій внутрішньої державної позики.

Обслуговування державного внутрішнього боргу здійснює Міністерство фінансів України через банківську систему шляхом:

- розміщення облігацій внутрішніх державних позик, інших цінних паперів;
- їхнє погашення;
- виплата доходів за ними.

При управлінні внутрішнім боргом головна увага звертається на потенційні можливості розміщення нових боргових зобов'язань серед інвесторів та на наявність фінансових ресурсів у державі для своєчасного і повного обслуговування боргових зобов'язань. Списання частини державного внутрішнього боргу України перед окремими суб'єктами права може бути здійснено лише шляхом прийняття Верховною Радою відповідного законодавчого акту за умови визначення джерел погашення.

Законом України «Про Національний банк України» заборонено Центральному банку купувати облігації на аукціонах з їх первинного розміщення від власного імені та за рахунок власних коштів. Разом з тим, Національний банк України за погодженням з Міністерством фінансів України може здійснювати обслуговування операцій нерезидентів на первинному ринку і укладати угоди купівлі облігацій за дорученням та за рахунок коштів нерезидентів за умови, що обсяг придбання становить не менше 100 млн дол. США.

Міністерство фінансів України в межах загальної суми емісії, визначеної Кабінетом Міністрів України, приймає рішення про час, місце, форму проведення торгів; обсяги та умови розміщення облігацій, термін надання покупцями заявок на участь в аукціоні.

У порядку, погодженому з Міністерством фінансів України, Національний банк України проводить розміщення облігацій шляхом їх продажу на закритому аукціоні. Перед початком проведення аукціону до інформаційної системи «ЛІГА» Національному банку України надходять пропозиції від покупців щодо придбання ОВДП. Покупцями облігацій на аукціонах є комерційні банки, які купують облігації як у свою власність, так і за дорученням клієнтів (юридичних та фізичних осіб).

Заявки від покупців на придбання облігацій можуть бути двох видів: конкурентні та неконкурентні.

Конкурентна заявка - передбачає придбання облігацій за встановленою ціною або фіксованим рівнем доходності.

Неконкурентна заявка - зводиться до придбання облігацій за середньозваженою ціною аукціону або середньозваженим рівнем доходності.

За умови, що облігації розміщуються за фіксованими цінами, покупці направляють в систему «ЛІГА» лише неконкурентні заявки, які задовольняються за середньозваженими цінами, що встановлені на попередньому аукціоні.

У разі проведення аукціону за ціновим критерієм заявки задовольняються для:

- конкурентних заявок за цінами, які вище або дорівнюють ціні відсікання;
- неконкурентних заявок за середньозваженою ціною аукціону.

Ціна відсікання - ціна, що встановлюється Міністерством фінансів України, нижче за яку конкурентні заявки не задовольняються.

Середньозважена ціна аукціону - ціна, яка визначається при проведенні аукціону на підставі цін за конкурентними заявками за умови, що ці ціни за значенням більші або дорівнюють ціні відсотка.

інформацію щодо результатів попередніх торгів, обсягів погашення облігацій попередніх випусків та пропозиції комерційних банків і їх клієнтів відносно обсягів та цінових умов придбання облігацій, Національний банк України надсилає до Міністерства фінансів України, яке приймає остаточне рішення щодо визначення ціни відсікання. Формуючи ціну відсікання, Міністерство фінансів України надає Національному банку України:

- глобальний сертифікат, яким оформлюється загальний обсяг випуску облігацій;
- доручення Національного банку України на задоволення заявок з придбання облігацій, у якому зазначається ціна відсікання та середньозважена ціна торгів, за якою задовольняються неконкурентні заявки.

Відповідно до доручення, що надано Міністерством фінансів України, формується зведена відомість розподілу облігацій за учасниками торгів, заявки яких відповідно до встановленої ціни відсікання задоволені.

На Національний банк України покладається функція контролю за надходженням коштів від продажу облігацій на аукціонах і перерахування коштів на Єдиний казначейський рахунок. Строки та порядок перерахування коштів визначені в інформаційному повідомленні про проведення аукціонів, а обсяги коштів - у кліринговій відомості, яка надається їх учасникам. Керуючись цією інформацією, учасники торгів повинні перерахувати кошти в обсязі заявок, які задоволені, на відповідний рахунок в ОПЕРУ Національного банку України. Відповідно до інформаційного повідомлення, в якому зазначені термін та порядок перерахування коштів та клірингової відомості, де вказуються сума перерахування, учасники торгів здійснюють платіж на відповідний рахунок в ОПЕРУ НБУ в розмірі задоволених заявок.

У день надходження коштів від учасників аукціону НБУ здійснює їх перерахування до доходної частини Державного бюджету України. Проведення платежів зі сплати доходу та погашення облігацій здійснюється за дорученням Державного казначейства України за рахунок коштів Державного бюджету. Після завершення погашення облігацій чергового випуску відповідно погашаються Міністерством фінансів України глобальні сертифікати, які зберігаються довічно в НБУ.

Щодо управління державним внутрішнім боргом Державне казначейство України виконує такі **функції**.

1. Здійснює контроль за своєчасним проведенням витрат з Державного бюджету з обслуговування внутрішнього державного боргу.

2. Готує необхідні документи для проведення операцій з Державного бюджету з погашення і виплати доходу по державних цінних паперах, а саме:

- розпорядження на перерахування коштів з Єдиного казначейського рахунку на рахунок Національного банку України;
- інформацію про результати аукціонів, що відбулися (баланс надходжень та витрат з обслуговування внутрішнього боргу).

3. Здійснює облік випуску державних цінних паперів у розрізі термінів їх обігу.

На підставі повідомлення про результати розміщення Міністерством фінансів України державних цінних паперів за підсумками проведених аукціонів та клірингової відомості про проведення взаємних розрахунків за результатами аукціонів з розміщення облігацій внутрішньої державної позики і виплатами за облігаціями казначейство готує:

- довідки про результати проведення аукціонів за термінами погашення;
- довідку про надходження коштів від реалізації внутрішньої державної ощадної позики в розрізі комерційних банків.

4. Здійснює облік витрат з погашення основного боргу та сплати доходу за державними цінними паперами за термінами їх обігу.

5. Здійснює моніторинг надходжень коштів до Державного бюджету від розміщення державних цінних паперів та проведення витрат з їх погашення і обслуговування. Для проведення моніторингу використовуються такі документи:

- довідка про надходження коштів до бюджету від аукціонів та виплат щодо погашення облігацій внутрішньої державної позики, залишки коштів до розподілу для фінансування першочергових витрат;
- довідка про надходження коштів до Державного бюджету від реалізації державних цінних паперів щодо їх погашення та сплати доходу щоденно та по місяцях.

6. Готує та подає Міністерству фінансів щотижневі та місячні звіти про надходження коштів від реалізації державних цінних паперів та витрати щодо їх погашення і сплати доходу з урахуванням клірингу та за кодами бюджетної класифікації.

7. Складає довідки про надходження коштів на покриття дефіциту бюджету із джерел внутрішнього та зовнішнього фінансування, в яких зазначається:

- обсяг державних запозичень, з них внутрішні і зовнішні;
- витрати щодо погашення та обслуговування внутрішнього і зовнішнього боргу;
- залучення коштів за рахунок внутрішніх і зовнішніх доходів на покриття дефіциту бюджету;
- чисте залучення коштів з внутрішніх та зовнішніх надходжень. Інформація надсилається до Міністерства фінансів України.

8. Складає аналітичні довідки про витрати з обслуговування внутрішнього боргу за рахунок Державного бюджету України, які використовуються Міністерством фінансів України та Рахунковою палатою Верховної Ради України.

9. Здійснює облік кредитів, отриманих від Національного банку України в національній та іноземній валюті протягом 1995-1996 рр. на покриття дефіциту Державного бюджету в розрізі договорів.

10. Здійснює щомісячне нарахування процентів за користування кредитами, отриманими на покриття дефіциту бюджету, та складає зведену таблицю про заборгованість по кредитах та відсотках в іноземній валюті і надсилає її до Міністерства фінансів України.

11. Здійснює аналітичний облік заборгованості Державного бюджету перед Національним банком України.

12. Здійснює облік фактичного обсягу державного внутрішнього боргу. З цією метою складається довідка про заборгованість Уряду перед банківськими установами.

13. Готує довідки і розрахунки до структури державного внутрішнього боргу України і граничного розміру державного внутрішнього боргу щодо заборгованості перед Національним банком України, які надсилаються до Міністерства фінансів України.

14.4.5. Управління зовнішнім державним боргом

Суттєвою проблемою державного боргу України є високий рівень валютного ризику, що обумовлено значною питомою вагою зовнішнього боргу у загальній заборгованості держави.

Стратегію щодо залучення коштів від іноземних кредиторів розробляє Міністерство фінансів України, яке є єдиним позичальником від імені уряду, крім кредитів Міжнародного валютного фонду. Розпорядником кредитів, що надає Україні МВФ, є Національний банк України.

На прохання України у квітні 1992 року міжнародні фінансово-кредитні установи прийняли рішення про членство України в цих авторитетних фінансових організаціях. А 3 червня 1992 року Верховна Рада України ухвалила відповідний Закон «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій». З вересня 1992 р. Україна стала членом МВФ та МБРР.

Слід зазначити, що визнання країни-позичальника Міжнародним валютним фондом викликає довіру до неї з боку інших міжнародних фінансово-кредитних інститутів та приватних іноземних кредиторів. Це дає можливість отримати позики від іноземних кредиторів на вигідних умовах. Країни, що стають членами МВФ, мають можливість отримати позики у вільноконвертованій валюті для покриття дефіциту платіжного балансу та поповнення золотовалютних резервів.

Національний банк України є депозитарієм (зберігачем) коштів МВФ, МБРР, Корпорації, Асоціації та Агентства на території нашої держави.

Обслуговування державного зовнішнього боргу перед МВФ здійснюється за рахунок коштів Національного банку України.

Відповідно до угоди між Національним банком України та Європейським банком реконструкції і розвитку, НБУ є позичальником за кредитами для забезпечення фінансування малого та середнього бізнесу під державні гарантії. Національний банк України визначає перелік уповноважених банків та розміри кредитних ліній, у межах яких підприємства-позичальники зможуть отримати кредити для підтримки малого та середнього бізнесу.

Розміщення коштів, акумульованих за рахунок іноземних кредитів здійснює Міністерство фінансів України згідно з Державною програмою запозичень.

Зовнішній державний борг має дві складові. Це:

- **борг органів державної влади і управління**, який виникає в результаті залучення державою іноземних кредитів та випуску державних цінних паперів, які розміщуються на міжнародних ринках капіталів. Ця частина державного зовнішнього боргу погашається та обслуговується за рахунок коштів державного бюджету та коштів Національного банку України в частині кредитів, отриманих з метою підтримки платіжного балансу;

- **борг підприємств, гарантований урядом**. Погашає та обслуговує такий борг підприємство-позичальник. Але у разі невиконання боргових зобов'язань підприємством перед іноземним кредитором, набирає чинності державна гарантія, і погашення та обслуговування таких кредитів здійснюється Державним казначейством за рахунок коштів Державного бюджету.

Погашення та обслуговування державного зовнішнього боргу в Україні забезпечують Міністерство фінансів України, Державне казначейство України, Національний банк України, Укрексімбанк як банк-агент уряду та уповноважені банки України. Погашення зовнішнього боргу проводиться з трьох основних джерел: із бюджету; за рахунок золотовалютних резервів, приватизації власності; із нових запозичень.

Процедура погашення та обслуговування державного зовнішнього боргу за рахунок коштів державного бюджету здійснюється наступним чином:

Щомісячно Міністерство фінансів України направляє інформацію у вигляді графіка платежів по сплаті та обслуговуванню зовнішнього боргу Національному банку України для орієнтира. У Національному банку України відкрито поточний рахунок коштів державного бюджету в іноземній валюті на ім'я Державного казначейства для виконання платежів із зовнішнього боргу. За рахунок коштів, що концентруються на Єдиному казначейському рахунку за дорученням Державного казначейства Національний банк України купує іноземну валюту, в якій необхідно здійснити платіж на користь нерезидента згідно з графіком платежів.

Для проведення платежу Державне казначейство з Єдиного казначейського рахунку перераховує кошти в національній валюті Національному банку України для закупівлі іноземної валюти, після цього валюта зараховується Національним банком України на поточний рахунок Державного казначейства в іноземній

валюти. За валютним дорученням Державного казначейства Національний банк України здійснює платежі на користь іноземного кредитора і списує суму перерахувань з валютного рахунку Державного казначейства.

На ім'я Міністерства фінансів України в Національному банку України відкрито спеціальний поточний рахунок в іноземній валюті для обліку кредитів цільового спрямування.

14.4.6. Оцінка платоспроможності держави

При управлінні зовнішнім боргом велике значення має розрахунок коефіцієнтів платоспроможності держави та її ліквідної позиції, які визначаються спеціальними рейтинговими агенціями. Міжнародна платоспроможність України характеризується кількома макроекономічними показниками, серед яких обсяг державного боргу, співвідношення між внутрішньою і зовнішньою його складовими, експортний потенціал економіки, стан платіжного балансу та забезпечення зовнішнього боргу валовими валютними резервами НБУ. Саме на підставі прогнозів економічного розвитку країни, стану її платіжного балансу, дефіциту бюджету та з урахуванням зазначених коефіцієнтів визначається стратегія управління зовнішнім державним боргом щодо залучення нових іноземних кредитів, виходячи з критичного його рівня.

У міжнародній практиці для оцінки стану державного боргу використовуються різноманітні показники щодо можливості країни по його обслуговуванню. Світовий банк виходить з того, що критичним рівнем державного зовнішнього боргу є понад 50% від валового внутрішнього продукту. За вимогою Маастрихтської угоди державний борг не може перевищувати 60% ВВП країни. Рада національної безпеки Російської Федерації вважає максимально допустимим показник потреби держави в обслуговуванні й погашенні зовнішнього боргу з податкових надходжень зведеного бюджету на рівні 25%. За оцінками спеціалістів, Україна має середній рівень зовнішнього боргу.

Стан зовнішнього боргу можна охарактеризувати за допомогою таких показників:

1. Співвідношення зовнішнього боргу до ВВП (критичний рівень: 80-100%). Для України цей показник складав на початку 1999 року близько 40%.

2. Для характеристики ліквідної позиції економіки країн використовують показник співвідношення планових платежів щодо обслуговування боргу до валютних надходжень держави (експорту). Даний показник свідчить про платоспроможність країни на найближчу перспективу (сприятливим рівнем прийнято вважати значення показника до 20-25%). На початку 1999 р. цей показник в Україні дорівнював 15,6%.

3. Для оцінки довгострокової платоспроможності використовується співвідношення дисконтованої вартості боргу і експорту (критичний рівень 200-250%). В Україні цей показник не досягає 60%.

Для поліпшення управління обслуговування зовнішнього боргу, його скорочення, а отже, і зменшення негативного впливу на бюджетних дефіцит необхідний державний контроль за показниками боргової залежності, що встановлюється шляхом зіставлення обсягу заборгованості і платежів по ній із величиною ВВП і розміром експорту. Україні як державі з перехідною економікою об'єктивно властива низька питома вага експорту у ВВП. Ця обставина, а також недостатня інтеграція вітчизняної економіки у світовий ринок роблять обґрунтованим використання як бази для встановлення рівня реальної боргової залежності не показника ВВП, а обсягу експорту. Якщо виходити з цього критерію, то в Україні обслуговування зовнішнього боргу по відношенню до експорту становить 11%, що значно нижче, ніж, наприклад, у Румунії (15,6%), Болгарії (19,6), Хорватії (18,7) та в багатьох інших країнах Східної Європи.

Зміцнення платоспроможності України лежить у площині прискорення соціально-економічного розвитку, ефективного використання власних матеріальних і фінансових ресурсів, поглиблення процесів ринкової трансформації економіки, а також її детінізації, поліпшення умов міжнародної торгівлі.

Розвиток співробітництва з міжнародними фінансовими інститутами має базуватися на стратегічних пріоритетах економічного і соціального розвитку України. При цьому в основу взаємовідносин мають бути покладені такі засади:

- прискорення ринкової трансформації, забезпечення фінансової стабілізації та інтегрування України і Європейський Союз;
- відповідність умов кредитування України міжнародними фінансовими інституціями пріоритетам її економічного та соціального розвитку;
- спрямування цих ресурсів (запозичень) на забезпечення стабільного економічного зростання;
- здійснення структурних перетворень, формування розвинутого внутрішнього ринку і припинення практики використання позик для фінансування поточних витрат;
- мобілізація та ефективне використання внутрішніх фінансових ресурсів, сприяння надходженню прямих іноземних інвестицій;
- дотримання економічно обґрунтованих та загально визнаних меж і порогів рівня зовнішньої заборгованості відповідно до міжнародних критеріїв платоспроможності держави;
- залучення альтернативних зовнішніх джерел фінансування на основі геостратегічної диверсифікації міжнародних фінансових відносин України.

Контрольні запитання:

1. Що таке державний борг країни?
2. За якими ознаками класифікується державний борг?
3. Які причини виникнення державного боргу?
13. Яким чином можна запобігти зростанню державного боргу?
14. Що таке управління державним боргом та у чому полягає його необхідність?
15. Які завдання та методи управління державним боргом?
16. Які органи здійснюють управління державним боргом та яким чином розподіляються повноваження між ними щодо управління державним зовнішнім та внутрішнім боргом?
17. Які функції покладаються на Державне казначейство в системі управління державним боргом?
6. Які стадії управління державним боргом Вам відомі? На якій із них бере участь Державне казначейство?
7. Опишіть процедуру погашення і обслуговування державного зовнішнього і внутрішнього боргу?
8. Які показники характеризують міжнародну платоспроможність держави?
9. Які показники оцінки критичного рівня державного боргу Ви знаєте?
10. Як Ви оцінюєте рівень державного боргу в поточному році?
11. Які напрями співробітництва України з міжнародними фінансовими інституціями?

РОЗДІЛ 15

КАЗНАЧЕЙСТВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Основні терміни та поняття: національні казначейські системи, Федеральне казначейство Російської федерації, Державне казначейство Великобританії, Казначейство Франції, Державне казначейство Латвійської Республіки, казначейство Австрії, Державне казначейство США, функції казначейства, казначейські операції, рахунки казначейства, основний бюджет, спеціальний бюджет

15.1. Казначейство Франції

15.1.1. Структура казначейства

Державне казначейство Франції є системою органів влади і діє при Міністерстві фінансів, промисловості і економіки. Воно має у своєму складі ряд відділень, які займаються різними видами діяльності і виконують фінансові операції за дорученням держави і місцевих органів влади.

Принципи побудови системи казначейства Франції регулюються бюджетним законодавством і залежать від її адміністративно-територіального поділу. Взаємовідносини між різними складовими казначейської системи визначаються рівнем розвитку демократичних засад у державі.

Державне казначейство Франції складається з Головного управління та його територіальних органів – управлінь на місцевому рівні. У масштабах департаменту операціями Державного казначейства керує Генеральне казначейське управління. У деяких департаментах є додаткова централізуюча ланка у вигляді Управління грошових надходжень.

На місцевому рівні базовою ланкою є казначейство. Його дії в сільській місцевості поширюються на кантон. Ця установа є багатофункціональною: вона забезпечує збирання податків, фінансове обслуговування підвідомчих йому громадських організацій, управління боргом та збирання заощаджень. Крім того, бухгалтер є місцевим агентом депозитно-ощадної каси і національної каси.

У містах відділення Державного казначейства головним чином займаються збиранням податків та штрафів або керують грошовими надходженнями і видатками місцевих органів влади. Відділення Державного казначейства працюють і за кордоном, де вони виконують фінансові операції, що стосуються діяльності Державного казначейства Франції.

Працівники системи Державного казначейства несуть матеріальну відповідальність за виконання ними операцій: збереження грошових фондів і матеріальних цінностей, збирання грошових коштів, оплата рахунків, Ця система

щоденно управляє фінансовими потоками шляхом здійснення таких операцій: збирання податків для держави та місцевих органів влади; управління доходами держави; управління грошовими потоками в бюджет місцевих органів влади і місцевих установ публічно-правового сектора; збирання штрафів.

Всього у Франції нараховується 4100 відділень Державного казначейства, загальна чисельність працюючих – понад 57000 чоловік, які підпорядковані завідувачому Управління обліку державних фінансових операцій.

15.1.2. Функції казначейства

На казначейство Франції покладається виконання наступних **функцій**:

- виробляє і впроваджує політику в галузі заощаджень і сприяє їх спрямуванню на фінансування пріоритетних інвестицій та на підтримку експорту;
- сприяє визначенню основних напрямків державної політики щодо державних промислових чи фінансових підприємств, виступає в ролі держателя акцій (розгляд фінансового стану, операції з капіталом, придбання і продаж активів, участь у роботі правління та загальних зборів);
- виконує особливі функції щодо питань структурної перебудови підприємств, зокрема через Міжвідомчий комітет промислової реструктуризації, коли йдеться про підприємства, що переживають труднощі;
- виступає як один із учасників міжнародних економічних і фінансових відносин, що відбуваються за багатосторонніми схемами, а його діяльність відображає інтернаціоналізацію економіки, розбудову європейської спільноти і стає дедалі значущою;
- у співпраці з Банком Франції консультує міністра економіки з питань валютної політики, і готує матеріали для переговорів щодо впровадження економічного й валютного союзу, руху міжнародних грошових потоків;
- аналізує і веде портфелі міжнародних ризиків держави, бере участь у прийнятті рішень щодо надання державних гарантій за контрактами та інвестиціями, які французькі підприємства здійснюють за кордоном;
- представляє Францію в організаціях, які надають допомогу в розвитку, керує інструментами фінансової допомоги та веде контроль допомоги, що їх Франція надає країнам, що розвиваються, представляє Францію у відповідних організаціях;
- здійснює функції секретаря або головує у деяких міжвідомчих та міжнародних органах (Паризький клуб).

У масштабах департаменту Франції вся повнота фінансових повноважень покладається на старшого казначея. Він відповідає також за операції, що здійснює

податкове та митне управління. Старший казначей також контролює різні організації, що фінансуються за рахунок державних фондів.

На місцевому рівні працівники відділень Державного казначейства керують фінансовими коштами місцевих органів влади: вони займаються збиранням грошових коштів, контролюють і оплачують видатки, ведуть бухгалтерський облік.

Багато працівників Державного казначейства виконують функції бухгалтерів в організаціях та установах публічно-правового сектора, іноді працюють за кордоном в адміністративних органах.

Працівники казначейства виконують функції юридичних і фізичних радників при мерах і головах генеральних або регіональних рад. За завданням депутатів місцевих органів влади вони складають фінансові звіти і проводять аналіз фінансового стану.

15.1.3. Казначейські операції

Операціями казначейства вважаються всі переміщення грошових коштів, цінних паперів, депозитних та поточних рахунків, а також операції, що стосуються дебіторської заборгованості та боргів.

Казначейські операції включають:

- забезпечення державних кас грошовими коштами;
- облік та отримання векселів і облігацій, що випущені на користь держави;
- управління коштами, що вкладені кореспондентами, та здійснення операцій по них;
- випуск, конверсію, управління і погашення позик та інших державних зобов'язань.

Доходи та видатки по казначейських операціях зараховуються на бюджетні рахунки.

Доходи державних установ включають доходи від податків, мита, митних зборів та інших доходів. Розрахунки здійснюються шляхом внесків готівкою, чеками, банківськими поштовими векселями, а також внесками або переказами на один із рахунків, що відкриті на ім'я державного казначея. Боржники мають право розраховуватися комерційними векселями або облігаціями, що забезпечені дорученням.

Видатки державних установ повинні бути заздалегідь заплановані в бюджеті. Розрахунки по видатках здійснюються внесенням готівки, чеками, поштовим або банківським переказом. Деякі видатки дозволяється сплатити державними цінними паперами, комерційними векселями.

Документи, що забороняють оплату рахунків, повинні бути надані державному казначею, який здійснює видатки. Державний казначей має право призупинити оплату в разі виявлення порушень і інформує про це розпорядника.

Кореспондентами казначейства є установи і приватні особи, що зберігають свої кошти в казначействі і дають дозвіл здійснювати всі операції через бухгалтерів казначейства. Кожен кореспондент може мати в казначействі тільки один рахунок.

Територіальні органи влади і державні установи повинні здати в казну всю готівку.

Роль державних бухгалтерів не обмежується тільки виконанням таких операцій, як отримання доходів, виконання видатків і бухгалтерський облік цих операцій. Особливість функцій, що виконують державні бухгалтери Франції, полягає не тільки в тому, що вони є єдиними виконавцями бухгалтерських функцій, але вони також несуть відповідальність за здійснення контролю як за доходами, так і за видатками. Перевірки здійснюються на регулярній основі і проводяться паралельно з веденням операцій протягом усього року. Ці перевірки включають:

- контроль за доходами;
- контроль у галузі видатків;
- контроль у галузі майна.

У галузі доходів – це контроль за виконанням зобов'язань державної установи і систематичним зниженням і анулюванням доходних ордерів.

У галузі видатків для здійснення контролю потрібно, щоб:

по-перше, бухгалтер був переконаним, що виплата, яку йому необхідно здійснити, дійсно відповідає видатку, який систематично перераховується згідно з відповідним розпорядженням. У цьому випадку бухгалтер перевіряє:

- характер розпорядника бюджету або його представника;
- наявність кредитних коштів;
- направленість видатків на статті, які відповідають їх характеру і меті;
- вірогідність боргового зобов'язання.

по-друге, бухгалтер повинен бути певним, що розрахунок має дійсно характер погашення.

У галузі майна контроль повинен забезпечити:

- збереження прав, привілеї іпотечних зобов'язань;
- збереження майна, бухгалтерської звітності, яку ведуть державні бухгалтери.

Державні бухгалтери готують річний звіт органам фінансової юрисдикції, які перевіряють ці звіти і приймають відповідне рішення про затвердження звіту або про його відхилення. Якщо видатки були перераховані неправильно і без причини не надійшли доходи, то відповідальність несе державний бухгалтер, який компенсує борг за рахунок власних коштів.

15.1.4. Рахунки казначейства

У Франції держава як юридична особа має тільки один банківський рахунок, на який вона зараховує всі свої доходи та витрати.

Банківський рахунок казначейства відкритий у Банк де Франс. Цей рахунок ведеться головним бухгалтером казначейства в Парижі і одночасно – в головному представництві Банк де Франс. Особливістю цього рахунку є те, що ним може користуватися не тільки головний бухгалтер казначейства, а й бухгалтери, що знаходяться в інших місцях, де розташовані філії Банк де Франс. Рух грошових коштів на цьому рахунку часто сягає дуже великих сум, як за доходами, так і за видатками. Вони складають в середньому до 15 млрд. франків за день. Закон від 4 серпня 1993 р. стосовно статусу Банк де Франс і контролю за діяльністю кредитних установ вимагає, щоб цей рахунок постійно знаходився у стані платоспроможності. Тому два рази на день Банк де Франс повідомляє казначейство про стан державного рахунку.

Для визначення загального стану рахунків усі зміни, що сталися на місцях, “централізуються” двома паралельними шляхами:

щоденними повідомленнями, що надходять у центральне відділення від філій банку;

щотижневими змінами, що вносяться щочетверга головним бухгалтером казначейства на основі повідомлень, які одержані від бухгалтерів казначейства.

Кожного четверга здійснюється порівняльне сальдо в центральному агентстві бухгалтерського обліку Державного казначейства, з одного боку, і в Банк де Франс, -з іншого.

Кошти казначейства на поточному рахунку, згідно з угодою між казначейством і Банк де Франс, приносять доходи за ставками фінансового ринку. Спеціальні рахунки казначейства можуть бути відкриті тільки згідно з законом про державний бюджет. На спеціальні рахунки казначейства заборонено списувати витрати на виплату заробітної плати або компенсації державним службовцям, службовцям громадських організацій, державних установ і підприємств. Спеціальні рахунки включають наступні категорії:

Рахунки спеціальних асигнувань, на які зараховуються операції, які за рішенням уряду фінансуються окремими коштами. Загальна сума видатків по цьому рахунку не може бути більшою за загальну суму доходів по цьому ж рахунку, крім як протягом трьох місяців з моменту його відкриття. Якщо протягом року доходи по рахунку спеціальних асигнувань будуть вищими запланованих, то кредити за рішенням міністра фінансів можуть бути збільшені в межах цього перевищення.

Рахунок торгівлі обслуговує операції промислового і комерційного характеру, що виконуються додатково в державному секторі. По цих рахунках не дозволяється здійснювати операції фінансового інвестування, а також позикові операції.

Рахунки з іноземними урядами. На них зараховуються операції, що здійснюються за міжнародними угодами.

Рахунки валютних операцій відображають доходи і витрати валютного характеру. Для цих категорій рахунків розрахунки очікуваних доходів та витрат не є обов'язковими, але короткострокова позика, що встановлюється по кожному з рахунків, має граничний рівень.

Рахунки авансів, на які записуються позики, які може дозволити міністр фінансів у межах кредитів, відкритих для цієї мети. Рахунок авансів відкривається по кожному дебітору або для конкретної категорії дебіторів. Позики казначейства проносять дохід у вигляді процентів. Аванс видається на строк, що не перебільшує двох або чотирьох років. Якщо позика не виплачена, то залежно від боржника приймається рішення:

- про негайне погашення;
- про консолідацію боргу у вигляді позик казначейства, що супроводжується переказом на рахунок позик;
- про консолідацію можливого збитку.

Рахунки позик реєструють позики, строк яких перевищує чотири роки. Ці кошти надаються державою в межах сум, що відведені для цієї мети або нових операцій, або ж для консолідації.

Державні казначейські операції зараховуються на відповідні окремі рахунки казначейства.

15.2. Державне казначейство США

15.2.1. Розподіл бюджетних повноважень

Бюджетні повноваження у країні поділяються між виконавчою владою і Конгресом. Президентський бюджет складає Адміністративно-бюджетне управління, але кінцевий варіант бюджету подає Конгрес, який упродовж дев'ятимісячного бюджетного процесу стежить за його відповідністю встановленим лімітам асигнувань і контрольним цифрам дефіциту. Елементи та сутність бюджетного законодавства США наведено у табл. 15.1.

Адміністративно-бюджетне управління стежить за виконанням відомствами щоквартально, але протягом року воно зобов'язане надати відомствам всю асигновану суму.

Асигнування, що затверджені Конгресом, дають право на прийняття зобов'язань, які потребують видатків у поточному фінансовому році або у наступні роки. Після затвердження асигнувань Адміністративно-бюджетне управління розподіляє між всіма агентствами повноваження із прийняття зобов'язань по кварталах року, а іноді – і на рік, або за видами діяльності, для того, щоб звести до мінімуму необхідність у додаткових асигнуваннях. Після

розподілу бюджетних повноважень відповідальність за використання коштів у рамках бюджету і на затверджені цілі несуть бюджетні міністерства і відомства. Відповідно до прийнятого у 1990 р. Законом про казначеїв у найкрупніших федеральних управліннях і агентствах було затверджено посаду казначея, який наділений широким колом обов'язків - від управління бюджетним процесом до управління бухгалтерським обліком і фінансовою діяльністю.

Основним призначенням національного казначейства є сприяння оптимальному фінансовому управлінню державними ресурсами. Казначейство забезпечує своєчасне отримання бюджетними установами необхідних ресурсів для функціонування державних служб при одночасному доведенні до мінімуму видатків на фінансування держави.

Таблиця 15.1.

Бюджетне законодавство США

Елементи бюджетного законодавства	Сутність
Розподіл основних обов'язків у бюджетному управлінні	Виконавча влада пропонує бюджет. Законодавча влада має повноваження подавати пропозиції і вносити поправки у пропозиції виконавчої влади в межах сукупних бюджетних обмежень, що встановлені законом.
Підготовка і затвердження бюджету	Бюджетний рік розпочинається з 1 жовтня і завершується 30 вересня. Згідно із законом, необхідним є багаторічне планування – бюджетний рік + чотири роки.
Виконання і коректування бюджету	До видачі коштів казначейство видає накази, але президент не може призупинити або затримувати використання асигнованих коштів без спеціального затвердження Конгресу. Для переказу коштів з одного бюджетного рахунку на інший є необхідним
Урядові позички і кредитування	Щорічно встановлюється ліміт по державному боргу як складова частина бюджетного процесу Конгресу. Видача позик і кредитних гарантій входить у бюджетний процес і координується Адміністративно-бюджетним управлінням і Бюджетним бюро Конгресу
Урядові банківські операції	Казначейство США відповідає за організацію банківського

	обслуговування і здійснює платежі майже за всі федеральні відомства. Казначейство повинно мати рахунки у Федеральному резерві, але може також тримати рахунки у комерційних банках
Бухгалтерський облік, фінансова звітність і аудит	Адміністративно-бюджетне управління контролює виконання бюджету, казначейство веде центральну систему спрощеного обліку і відомства ведуть детальний облік. Відповідальність несуть казначейство, глави департаментів спільно з Головним бюджетно-контрольним управлінням

15.2.2. Функції та завдання державного казначейства

Державне казначейство США (Міністерство фінансів) є системою органів влади, підпорядковане президенту і виконує широке коло економічних і фінансових функцій. До складу казначейства входять Податкове та Митне управління. Принципи побудови системи казначейства США регулюються бюджетним законодавством і залежать від адміністративно-територіального поділу. Характеристику діяльності казначейства США дано у табл. 15.2.

Державне казначейство США виконує такі основні функції:

- розробка фінансової та податкової політики;
- управління фінансовою та податковою системами;
- розробка валютно фінансової політики;
- контроль за виконанням фінансових законів;
- діяльність як агента уряду у сфері міжнародних фінансових відносин та внутрішньої фінансової політики.

Виходячи з цих функцій, на Державне казначейство США покладено виконання таких ***завдань***:

- формування дохідної частини бюджету за рахунок внутрішніх доходів;
- збір податків та обслуговування платників податків;
- розробка інструкцій та інших нормативних актів з питань оподаткування;
- організація та забезпечення діяльності митних органів;
- збір митних доходів;
- контроль за виконанням митного законодавства та митних правил;
- здійснення контролю за виконанням законодавства з питань реалізації алкогольних напоїв, тютюнових виробів та вогнепальної зброї, а також за надходженням доходів від продажу цих предметів;
- випуск внутрішніх державних позик;
- виготовлення монет, медалей, орденів, грошових знаків, емісія грошових знаків;

- управління внутрішнім і зовнішнім державним боргом;
- контрольна організацією грошового обігу;
- нагляд дозволів за утворенням національних банків;
- переведення банків, які мають статус банків штатів, до категорії національних, об'єднання національних банків, відкриття філіалів національних банків;
- розробка зовнішньої фінансової політики та фінансової стратегії зовнішньої торгівлі США;
- складання платіжного балансу;
- розробка та здійснення політики щодо управління грошовими ресурсами США за кордоном;
- координація іноземних капітальних вкладень в економіку США та американських інвестицій за кордоном.

Таблиця 15.2.

Характеристика діяльності казначейства

Вид діяльності	Сутність діяльності
Управління фінансовими активами	Здійснення галузевими департаментами згідно з політикою і нормами, що встановлені Адміністративно-бюджетним управлінням і казначейством; відповідальність за програми удосконалення управління фінансовими активами
Управління готівкою	Контроль усіх надходжень і виплат по генеральному рахунку казначейства, а також контроль банківських рахунків уряду
Короткострокове фінансове планування	Підготовка фінансового плану на 4-6 місяців із розбивкою його по днях і поновлення його щомісяця
Управління державним боргом	Контроль випуску і обліку державних цінних паперів і вирішення питань обсягу, термінів і структури розміщення на аукціонах випусків; використання Федерального резерву для підтримки у проведенні аукціонів; встановлення правил для вторинного ринку казначейських цінних паперів
Виконання бюджету – збір надходжень	Збирання податків та митних зборів і забезпечення централізованого збору плати за використання і послуги для окремих установ; використання для збору надходжень банківської системи. Кошти зберігаються у банківській системі згідно із системою “рахунок федеральних податкових депозитів /казначейських податків і позик та програмою інвестицій”
Виконання бюджету - видатки	Контроль за використанням коштів, що здійснюють галузеві департаменти. Видатки сплачує казначейство згідно із запитом бюджетної установи в межах бюджетних асигнувань. Як платіжний засіб використовуються чеки або електронні перекази. Федеральний резервний банк у Нью-Йорку виступає як агент. Структура асигнувань контролюється як казначейством, так і Адміністративно-бюджетним управлінням.

Бухгалтерський облік	Облік по програмах ведуть галузеві департаменти. Казначейство відповідає за загальний облік, підготовку інструкцій для установ, отримання їх запитів, підготовку місячних і річних фінансових відомостей. Казначейство використовує систему подвійного запису за касовим принципом для грошово-кредитних активів і зобов'язань. Системи галузевих департаментів використовують стандартний план рахунків із системою подвійного запису
Координація між казначейством і Центральним банком	Існують неофіційні комітети, які займаються питанням функціонального взаємозаліку між казначейством і Федеральним резервом. Федеральний резерв із багатьох з цих питань виступає як фіскальний агент казначейства
Координація між казначейством і бюджетним департаментом	Підготовка оцінки бюджетних надходжень і участь у розробці макроекономічної основи. Адміністративно-бюджетне управління готує кошторис видатків і зводить бюджет, який президент надсилає Конгресу.
Державна фінансово-інформаційна система	Контроль роботи центральної системи і системи зв'язку. Адміністративно-бюджетне управління контролює питання обліку на рівні департаменту. Управління потоками готівки і облік боргових зобов'язань здійснюється центральною системою казначейства.

15.3. Державне казначейство Великобританії

Історично головною функцією Державного казначейства Великобританії був контроль за видатками громадських фондів. Однак нині одним із найважливіших завдань є управління економікою таким чином, щоб досягти економічних цілей поставлених Парламентом.

Діяльність казначейства можна розділити на чотири сектори: громадські видатки; фінанси; економіка (народне господарство); державна громадська служба.

Громадські видатки. Традиційною функцією казначейства Великобританії є контроль за громадськими грошовими фондами, тобто за видатками відомств/служб уряду. Жоден із департаментів (відомств) не може звернутися за фондами до парламенту без попереднього узгодження з казначейством. Разом з тим казначейство відповідає не лише за видатками уряду, але й за весь суспільний сектор, включаючи громадські корпорації (в основному націоналізовані) і місцеву владу.

Фінанси. Фінансовий бік діяльності казначейства стосується фіскальної політики (спільно з Департаментом доходів і надходжень) і фінансових угод, ринків і установ настільки, наскільки це стосується урядової політики. Діяльність казначейства охоплює управління грошовим забезпеченням (грошова пропозиція), процентними ставками, обмінними курсами, урядовим боргом. Ці напрями

діяльності казначейства тісно пов'язані з діяльністю Банку Англії. З іншого боку, діяльність казначейства – це допомога, експорт, комерційна політика, угоди уряду із зарубіжними країнами. У цій сфері казначейство співпрацює зі Службою закордонних справ спільноти, а також з Банком Англії.

Економіка. Сектор економіки (народного господарства) займається коротко-і середньостроковим прогнозуванням і аналізом. Ця діяльність тісно пов'язана з усіма іншими аспектами діяльності казначейства. Багато економістів казначейства зайнято у відділеннях економічної політики і стратегії.

Державна громадська служба. З листопада 1981 року, коли було розпущено Департамент з громадських справ казначейство відповідає за справи у сфері трудових ресурсів, заробітної плати та пенсійних виплат.

Наступні три функції не входять до кожного з перерахованих секторів, але відносяться до компетенції постійного секретаріату. Це: установи, організації, інформації. Разом з тим казначейство покликане розв'язувати питання, які тимчасово виникають, наприклад: випуск приватизаційних паперів, політика ціноутворення на нафту у Північному морі, економічна криза тощо.

Однак центральним обов'язком, що відноситься до урядового розкладу і покладається на казначейство з року в рік, – це бюджет. До моменту складання бюджету вирішуються всі головні питання соціальних видатків, які потім публікуються. Між осіннім звітом і прийняттям бюджету публікуються статистичні дані щодо позичок на рівні суспільного сектора. Таким чином, до часу проголошення бюджету фіскальна політика держави є вже добре всім відомою. Більше того, відомий не лише ймовірний результат поточного фінансового року з припустимо можливою похибкою, але й урядова позиція на наступний рік. Джерелом для цього є середньострокова фінансова стратегія уряду. Поєднуючи ці два вищезазначених аспекти, можна прийти до розумного припущення щодо напрямку податкових змін і їх кількісного аспекту.

Казначейство складає економічні прогнози протягом усього року. Навесні, влітку та восени завершуються три повних прогнозних звіти. Казначейство повинно опублікувати за рік два прогнози; один публікується разом із бюджетом, інший є основою осіннього звіту.

Державне казначейство наділене надзвичайно широкими функціями, основними з яких є:

- розробка, складання і виконання державного бюджету;
- розробка та здійснення фіскальної політики держави;
- керівництво діяльністю Департаменту внутрішніх податків та Департаменту мита і акцизів;
- фінансово-економічне прогнозування;
- планування та контроль за громадськими витратами, підтримка балансу бюджету, вчасна та ефективна координація бюджету, складання проекту фінансового та бюджетного звіту і подання його на розгляд парламенту, осіннього звіту і декларації про громадські витрати;

- розробка монетарної політики держави, яку реалізує банк Англії;
- моніторинг та аналіз тенденції валютно-кредитної системи;
- продаж державних зобов'язань громадянам, компаніям та фінансовим закладам як усередині країни, так і за кордоном;
- міжнародна фінансова політика, питання позик, боргів, резервів, закордонної валюти
- експортна політика, фінансування експорту, гарантія на випадок “політичних ризиків”;
- реалізація політики із Європейським співтовариством;
- політика надання субсидій сільському господарству, торгівлі, інфраструктурі промисловості. допомоги не досить розвинутим регіонам, що входять до ЄЕС, та регулювання конкуренції;
- визначення політики зв'язків із МВФ та Світовим банком, Європейським банком реконструкції та розвитку, Організацією з питань економічного співробітництва, яку реалізує Банк Англії;
- забезпечення економічного прогнозування та макроекономічного аналізу (коротко- та середньотермінового).

Державне казначейство Великобританії тричі на рік проводить огляди провідних напрямів економіки (попит, виробництво, прибуток, витрати, споживання, інвестиції, імпорт, експорт, інфляція, заробітна плата, зайнятість, безробіття, процентні ставки, торговий баланс тощо), прогнозуючи ці показники на 18 місяців.

На основі цих прогнозів розробляється політика в галузі валютних операцій, обмінних курсів, процентних ставок, державних позик, яка переглядається протягом перших трьох місяців кожного року й узгоджується з річним бюджетом навесні. У рамках середньотермінового прогнозування розробляються прогнози на 3-4 роки.

15.5. Державне казначейство Латвійської Республіки

15.5.1. Структура казначейства

Державне казначейство Латвійської Республіки підпорядковане Міністру фінансів республіки, є юридичною особою, має свою печатку із зображенням державного гербу.

У своїй діяльності казначейство керується Конституцією, законами, міжнародними договорами, нормативними актами Кабінету міністрів, розпорядженнями міністра фінансів та заступника державного секретаря з питань бюджету.

Казначейство виконує свої завдання у співпраці з іншими органами державного управління і самоврядування, а також з банками та іншими фінансовими інституціями.

Казначейство складається з центрального апарату казначейства та регіональних розрахункових центрів у містах та районах республіки.

Центральний апарат казначейства має у своєму складі наступні департаменти:

- Внутрішніх фінансових ресурсів;
- Зовнішніх фінансових ресурсів;
- Управління ризиком;
- Прогнозування і фінансового планування;
- Нагляду за виконанням бюджету;
- Звітів;
- Ревізії;
- Інформатики;
- Розрахунків.

Структуру казначейства та штатний розпис відповідно до передбаченої кількості штатних одиниць і фонду заробітної плати затверджує заступник державного секретаря з питань бюджету Міністерства фінансів державному бюджеті.

Роботою казначейства керує управляючий казначейства, який призначається на посаду міністром фінансів за поданням заступника державного секретаря з питань бюджету Міністерства фінансів. На нього покладаються наступні *функції*:

- представляє казначейство в інших інституціях;
- видає накази і постанови щодо питань, які знаходяться в компетенції казначейства;
- планує і організовує роботу казначейства;
- координує взаємодію казначейства з іншими державними інституціями та інституціями самоврядування;
- затверджує положення про структурні підрозділи центрального апарату та регіональних центрів міст і районів;
- призначає та звільняє з посади державних службовців, що працюють у казначействі;

Роботою структурних підрозділів казначейства керують директори департаментів і керівники регіональних розрахункових центрів міст і районів, які несуть відповідальність перед управляючим за виконання завдань, що стоять перед відповідною структурною одиницею.

Державне казначейство фінансується з різних джерел:

- кошти державного бюджету;
- доходи від наданих послуг і виконаних робіт;
- резервний фонд позик, гарантованих урядом, і наданих урядових гарантій відповідно до розпорядження міністра фінансів Латвії;

- економія фонду ризику позик, гарантованих урядом, і наданих урядових гарантій відповідно до розпорядження міністра фінансів Латвії;
- кошти економії від коливань процентних ставок і курсів валют залишків валютних коштів уряду.

15.5.2. Функції казначейства

Державне казначейство Латвійської республіки виконує функції в двох напрямках:

по-перше, в галузі звітів про виконання державного бюджету і бюджету самоврядування;

по-друге, в галузі банківських справ, інвестицій і кредитування.

Функції казначейства в галузі звітів про виконання бюджетів:

- надає виконавцям державного бюджету асигнування на витрати для майбутніх зобов'язань згідно плану фінансування;
- взаємодіє з інституціями по стягненню податків, які надходять до державного бюджету;
- забезпечує витрачання державних коштів згідно з діючими законами;
- стежить за виконанням державного бюджету, аналізує та прогнозує доходи та видатки державного бюджету;
- за вказівкою Міністерства фінансів затримує асигнування, якщо передбачається, що річний дефіцит державного бюджету перевищує рівень дефіциту, встановлений щорічним законом про державний бюджет;
- закриває 31 грудня всі відкриті рахунки спеціального бюджету, зберігаючи всі залишки з минулого року;
- готує місячні оперативні звіти і звіти господарського року відповідно до діючого закону і розпорядженням міністра фінансів;
- узагальнює зведений звіт про виконання бюджетів самоврядування;
- веде розрахунки по міжнародних зобов'язаннях та інших валютних операціях.

Функції казначейства в галузі банківської справи, інвестицій, кредитів та кредитування:

- розпоряджається всіма коштами державного бюджету відкриває, використовує та закриває рахунки для коштів, що зараховується на бюджетні кошти казначейства відповідно до розпорядження Міністерства фінансів;
- веде внутрішні і зовнішні державні боргові зобов'язання;
- надає короткострокові позики органам самоврядування та спеціальним бюджетам для короткострокового керівництва їх фінансами;

- управляє і розпоряджається рахунками спеціальних урядових резервів у банках.

Згідно з Положенням про Державне казначейство, казначейство має **право**:

- отримувати від кредитних установ дані про фінансові операції та рахунки бюджетних установ;
- отримувати від державних інституцій та інституцій самоврядування, а також від інших юридичних осіб інформацію, необхідну для виконання поставлених завдань;
- застосовувати санкції у випадку порушення чинного законодавства.

У випадку, коли виконавці бюджету порушують умови управління фінансами, казначейство має право вжити таких заходів:

- тимчасово лишити повноважень асигнувань або розпорядження бюджетними доходами і видатками;
- встановити обмеження у використанні бюджетних рахунків;
- відкликати чи призупинити асигнування з метою повернення незаконно витрачених коштів або вимагати повернення незаконно витрачених коштів;
- передати матеріали в суд.

Якщо органи самоврядування відповідно до діючого закону не перерахували своєчасно і в повному обсязі суми, які належать внести до фонду фінансового вирівнювання органів самоврядування, то казначейство згідно з установленими правилами ці суми списує з бюджетного рахунку органу самоврядування.

15.5.3. Касове виконання державного бюджету

Кожній установі, згідно із затвердженою функціональною класифікацією, відкриваються рахунки основного і спеціального бюджету в розрахункових центрах Державного казначейства.

Основний бюджет – головна частина бюджету, яка складається з усіх доходів держави і самоврядування, крім тих, які визначені на конкретні цілі і видатки, що повинні бути перекриті з цих доходів.

Спеціальний бюджет – бюджет, який складається з певно визначених доходів і напрямів використання коштів із цих доходів.

Рахунки спеціального бюджету відкриваються згідно із законом або з дозволу Міністерства фінансів на підставі постанови Ради Міністрів. Перерахування коштів із рахунку основного бюджету установи на інший або на рахунок спеціального бюджету дозволяється апропріацією або в інших випадках, передбачених законодавством.

Апропріація – довіреність, яку дає закон про бюджет або інший закон, дозволяючи Держказначейству асигнувати кошти і здійснювати платежі на певні цілі із доходів державного бюджету. Щоденно після проведення операцій на бюджетному рахунку виводиться новий залишок і рух коштів враховується з початку року.

Сума касових видатків із початку року по кожному рахунку установи не може перевищувати загальної суми відкритих асигнувань на кожний рахунок і зарахованих на цей рахунок доходів.

Державне казначейство встановлює порядок виконання і обліку видатків державного бюджету на оплату позики, обслуговування державного боргу і виконання доручень по зобов'язаннях і гарантіях держави.

Працівники розрахункового центру Держказначейства мають право систематично перевіряти ведення бухгалтерського обліку і цільове використання бюджетних коштів в установах, що фінансуються за рахунок державного бюджету.

Кошториси видатків основного і спеціального бюджетів складають установи і подають у відповідне міністерство на затвердження. Якщо протягом року в кошторисі видатків відбуваються зміни, то установа подає своєму вищому виконавцю бюджету на затвердження довідку про зменшення кошторису видатків, де вказано коди економічної класифікації, в яких відбуваються зміни. раніше затверджена сума видатків по цих кодах, уточнена сума і загальна змін, видатків. Вищий виконавець бюджету затверджує ці зміни і передає їх у Розрахунковий центр.

Установи використовують кошти із бюджетних рахунків у межах відкритих асигнувань на відповідний термін, залишки невикористаних асигнувань попередніх періодів, поточного року і зарахованих доходів від наданих послуг, відповідно до кошторису видатків у вигляді безготівкових перерахувань, а також отримання готівки.

Готівкові кошти установам видає відповідне відділення банку, яке обслуговує Розрахунковий центр. Розрахунковий центр приймає від установи чек на виплату заробітної плати тільки за умови подання платіжних доручень на перерахування прибуткового і соціального податку в повному обсязі.

Державне казначейство встановлює кожній установі місячний ліміт для отримання готівки на господарські потреби, а також встановлює ліміт залишку готівки в касі.

Готівкові кошти для зарахування на свій рахунок установи вносять до відповідного відділення банку.

Один раз на квартал установа надає розрахунковому центру Державного казначейства довідку про отримані бюджетні кошти.

Один раз у місяць Держказначейство надсилає головним виконавцям бюджету звіт про виконання їх підпорядкованими установами кошторису видатків у загальній сумі і за кодом економічної класифікації видатків бюджету "Заробітна плата".

15.5.4. Розрахунковий центр Державного казначейства

Розрахункові центри є складовою частиною Державного казначейства Латвії, її структурними підрозділами, які створені за рішенням Ради Міністрів республіки у 1992 р.

Перше відділення Ризького розрахункового центру (РРЦ) було відкрито у серпні 1993 р. РРЦ перейняв у своє обслуговування із шести банківських установ м. Риги всі бюджетні установи м. Риги і Ризького району.

Головними завданнями РРЦ є:

облік доходів бюджету;

облік і контроль видатків бюджету відповідно до планів фінансування;

інформування установ про стан їх рахунків;

інформування і надання оперативних даних департаментам Держказначейства про кошти бюджету.

Щоденно РРЦ контролює виконання фінансових планів установ відповідно до наданих платіжних документів, не дозволяє видатки понад визначений обсяг асигнувань та коштів, що має в своєму розпорядженні установа. Розрахунки установи проводять за допомогою платіжних доручень і чеків для отримання готівкових грошей.

Після перевірки і обробки платіжних доручень і чеків інформація потрапляє в базу даних і документи надсилаються в банк. На наступний день РРЦ отримує виписку банку із відпрацьованими дорученнями, чеками, вхідною документацією, балансом і дискетою. Документи і виписки звіряються із введеними в базу даних документами. Потім перевіряється баланс і друкується виписка для клієнтів РРЦ. Клієнти отримують виписку субрахунків разом з відповідними документами.

На другий робочий день кожного місяця для клієнтів друкуються звіти касових видатків і виконання фінансових планів за кодами економічної класифікації видатків-доходів.

Податки, мито і штрафи перераховуються на субрахунки основного і соціального бюджету, які обслуговує відділ обліку доходів РРЦ. Вхідні документи потрапляють у РРЦ із випискою банку. Повернення зайво перерахованої частини податків здійснюється чеками або платіжними дорученнями.

Відділ обліку доходів щоденно надає Департаменту звітів звіт про грошовий обіг по кожному банку (денний баланс). На другий робочий день кожного місяця для клієнтів РРЦ друкуються звіти за видами доходів і звіт касових видатків за кодами економічної класифікації доходів. Усі звіти складаються наростаючим підсумком.

Двічі на день РРЦ повідомляє Департамент внутрішніх фінансових ресурсів залишок рахунку в банку і прогнозує суму видатків за день. Щомісяця РРЦ готує звіт про рух грошових коштів по кожному банку. Департамент інформатики використовує звітні дані з бази даних РРЦ для звітів Держказначейству і міністерствам.

15.5.5. Звіт про виконання бюджетів

На основі діючого плану рахунків розрахункові центри забезпечують аналітичний облік усіх бюджетів.

На підставі даних центрів і Розрахункового департаменту Департамент звітів складає щоденний оперативний звіт про виконання основного державного бюджету, а також збирає дані про доходи і видатки усіх бюджетів.

Щоденно о 12.00 розрахункові центри у Департаменті звітів передають дані за попередній день про доходи і видатки по банківському рахунку в розрізі бюджетів. Департамент також отримує дані від банку Латвії про залишок державного бюджету в комерційних банках. Робиться звіряння цих даних і складається щоденний оперативний звіт для керівництва Міністерства фінансів і казначейства про виконання основного державного бюджету. Щоденний звіт подається також Кабінету Міністрів.

Місячний звіт казначейства про виконання зведеного бюджету складається на базі даних розрахункових центрів, Розрахункового департаменту, звітів місцевих самоврядувань, а також даних про надходження іноземної валюти до бюджету.

Розрахункові центри казначейства щомісяця надсилають до Департаменту інформатики дані про доходи і видатки. ці дані групуються і подаються у Департамент звітів.

Доходи групуються згідно з бюджетною класифікацією в розрізі бюджетів, а також в розрізі розрахункових центрів.

Видатки групуються в розрізі бюджетів, розрахункових центрів, міністерств, програм бюджету, функціональної класифікації.

Розрахункові центри також надають у Департамент звітів виписку зі своєї Головної книги у вигляді звіту про рух грошових ресурсів, де вказуються залишок у банку, доходи по бюджетах, видатки по бюджетах, залишок коштів у банку по єдиному рахунку на перше число місяця. Це робиться для додаткового звіряння залишку грошових ресурсів і контролю.

Дані про виконання бюджетів місцевих самоврядувань Департамент звітів отримує від місцевих самоврядувань районного рівня щомісяця по факсу.

Департамент звітів складає щотижня оперативний звіт про державний внутрішній і зовнішній борг. Звіт відображає дані про державний борг за тиждень, квартал, рік. Звіт подається керівництву Міністерства фінансів і казначейства.

15.6. Казначейство Австрії

Казначейству Австрії належить провідна роль у галузі системи планування, розподілу, складання і виконання бюджету, а також контролю за використанням грошових ресурсів.

Казначейство консультує керівників усіх міністерств з питань, що стосуються загального обсягу ресурсів, того, наскільки цей обсяг ресурсів збігається із загальними планами уряду і з існуючими економічними і фінансовими умовами. Крім того, казначейство виступає з пропозиціями щодо розподілу загального обсягу ресурсів між програмами, що здійснюють різні міністерства, враховуючи політику і фінансові зобов'язання уряду.

Усі видатки, які здійснюють міністерства повинні бути затверджені казначейством. Казначейство за узгодженням із бюджетними міністерствами визначає категорії видатків, для здійснення яких воно передає цим міністерствам відповідні повноваження.

До обов'язків казначейства також відносяться:

- надання консультацій міністерствам з питань економіки і фінансів;
- визначення і забезпечення взаємодіє з міністерствами, застосування відповідних методів управління державними коштами та їх витрачанням;
- координація підходів до розгляду деяких загальних питань, наприклад, в галузі закупівель і оплати праці у державному секторі тощо.

Основною *функцією* казначейства Австрії є управління державними ресурсами. До основних систем, що застосовує казначейство в управлінні державними ресурсами, відносяться планування, нагляд і контроль за використанням ресурсів у державному секторі.

Бюджетні міністерства і відомства щорічно складають бюджетні кошториси. Ці кошториси є інструментом, за допомогою якого забезпечується реалізація повноважень парламенту на асигнування коштів, а казначейству вони дозволяють відпускати кошти із Консолідованого фонду.

Кожний бюджетний кошторис затверджується казначейством до його подання парламенту, а видатки, що не затверджені таким чином казначейством, не можуть бути віднесені міністерством на рахунок його асигнувань. Після затвердження бюджетного кошторису казначейство і схвалена парламентом відповідальність за використання асигнованих коштів несе головний бухгалтер. Якщо головний бухгалтер приймає рішення провести фінансову операцію, що не входить до його повноважень, він повинен отримати консультацію в казначействі.

Звертання до казначейства є необхідним у наступних випадках:

- міністерство має намір використати кошти на цілі, не передбачені бюджетним кошторисом;

- міністерство передбачає перебільшення коштів на передбачений підрозділ видатків і має намір компенсувати це перебільшення за рахунок емісії коштів, що призначені на другий підрозділ.

Крім цього, дозвіл казначейства є необхідним у здійсненні платежів, що не передбачені законом або на здійснення яких міністерству не надано відповідних повноважень. У тому випадку, коли у міністерства не досить коштів для виконання своїх зобов'язань, воно повинно заручитися дозволом казначейства на отримання авансу із резерву для непередбачених видатків.

При здійсненні аналізу державних видатків враховуються платіжні доручення і надходження державних міністерств. Кожного місяця відомство генерального казначея надає казначейству і міністерствам інформацію, о є підставою для нагляду за видатками. Крім того, у вересні всі міністерства повинні надати казначейству дані по видатках за перше півріччя, а також прогнози по видатках до кінця року. По окремих крупних асигнуваннях інформація надається за основними підставами або за блоками звітних даних.

15.3. Федеральне казначейство Російської федерації

15.3.1. Організаційна структура та функції федерального казначейства Росії

Історія російського казначейства надзвичайно багата і тривала. Ще у 1775 р. царським указом було засновано губернські повітові казначейства. Через п'ять років було створено два головних казначейства – у Москві і Петербурзі, до яких надходили всі доходи держави, що залишалися після задоволення (покриття) штатних видатків. У 1821 році в складі Міністерства фінансів Росії було створено Департамент державного казначейства, який займався “головним рахівництвом усіх приходів і розходів” і, на думку економістів, був прообразом сьогоденної системи. На момент жовтневої революції департамент державного казначейства був основним у системі Міністерства фінансів. На нього покладалося розпорядження рухом коштів, що надходили до загальних державних доходів, центральне рахівництво по державних доходах і видатках, перевірка фінансових кошторисів усіх міністерств і головних управлінь, складання проекту державного розпису доходів і видатків, а також розгляд складених міністерствами законопроектів, прийняття яких призводило до нових державних видатків. У веденні департаменту перебувало Головне управління в Петрограді, мережа відділень казенних палат і місцевих казначейств

Після жовтневої революції у травні 1919 року департамент державного казначейства було ліквідовано, а у складі Народного банку Російської Федерації було створено спеціальне кошторисне відділення з обслуговування вищих і центральних установ республіки. Таке поєднання функцій казначейства і

центрального емісійного органу було доцільним в умовах планового керівництва національною економікою.

Перехід Росії до ринкових відносин і відмова від єдиної державної форми власності вже на початку 90-х років поставили державу перед необхідністю захисту своїх фінансових інтересів. Касове виконання бюджетів усіх рівнів через Центральний банк Росії та комерційні банки опинилось без належного контролю з боку держави. Надзвичайно актуальним стало забезпечення обліку, підконтрольності, захищеності і керованості фінансовими ресурсами держави. Об'єктивно назріла необхідність створення органів виконавчої влади, здатних забезпечити реалізацію вимог держави щодо управління фінансами бюджетної системи.

У грудні 1992 р. Президентом Російської Федерації було підписано указ "Про федеральне казначейство", що стало початком створення системи Федерального казначейства Росії. Воно створене з метою підвищення дієвості державної бюджетної політики, ефективного управління доходами та видатками у процесі виконання бюджету федерації, підвищення оперативності у фінансуванні державних програм, посилення контролю за надходженням, цільовим і економним використанням державних фінансових ресурсів.

Єдина централізована система органів Федерального казначейства являється трирівневою і складається з:

- **Головного управління Федерального казначейства** Міністерства фінансів Російської Федерації (ГУФК) і підпорядкованих йому територіальних органів Федерального казначейства по республіках у складі Російської Федерації, краях, областях, автономіях, містах Москві та Санкт-Петербургу, містах, регіонах і районах у містах. Здійснює зведений систематичний, повний і стандартизований облік операцій і управління рухом коштів на рахунках казначейства, інформує вищі законодавчі та виконавчі органи влади про результати виконання федерального бюджету, керує роботою нижчестоящих органів казначейства;
- **управління федерального казначейства (УФК)** по республіках в складі Російської Федерації, краях, областях, автономним утворенням, містах Москві і Санкт-Петербурзі. УФК забезпечують через нижчестоящі органи казначейства виконання всіх рішень щодо формування дохідної частини і використанню коштів федерального бюджету;
- **відділення федерального казначейства (ВФК)** по містах, районах і районах у містах, крім міст районного підпорядкування. Забезпечують формування дохідної частини федерального бюджету на території і цільове фінансування витрат по бюджетотримувачах, ведуть облік операцій за рухом засобів на рахунках казначейства в банках і особових рахунках бюджетотримувачів, відкритих в органах казначейства.

Органи казначейства є юридичними особами, мають самостійні кошториси видатків, поточні рахунки в установах банків, печатку.

Федеральне казначейство виконує такі основні *функції*:

- організовує бюджетне і фінансове виконання республіканського бюджету та фінансове виконання державних позабюджетних фондів;
- здійснює управління доходами та видатками республіканського бюджету як у національній, так і іноземній валютах;
- організовує і здійснює облік операцій з руху коштів республіканського бюджету та державних позабюджетних фондів на рахунках казначейства;
- організовує здійснення взаєморозрахунків між республіканським бюджетом і бюджетами республік, що входять до складу Російської Федерації, країв, областей, міст Москви і Санкт-Петербурга;
- запроваджує і забезпечує ефективне використання єдиної телекомунікаційної інформаційної системи казначейства;
- взаємодіє з Центральним банком РФ, Державною податковою службою, іншими центральними органами державної влади і управління з метою удосконалення організації роботи і посилення контролю за виконанням республіканського бюджету;
- спільно з Центральним банком РФ бере участь у розробці і реалізації погодженої кредитно-грошової політики;
- спільно з Центральним банком РФ забезпечує управління і обслуговування державного внутрішнього і зовнішнього боргу РФ.

Для виконання функцій ефективного управління державними фінансами Федеральне казначейство має єдині рахунки, які відкриті у Центральному банку Російської Федерації. З цього рахунку проводяться всі операції органів державного управління і на ньому консолідуються всі державні *фінансові ресурси*, до яких відносяться:

- кошти федерального бюджету;
- кошти бюджетів суб'єктів Російської Федерації;
- кошти місцевих бюджетів;
- кошти державних позабюджетних фондів;
- позабюджетні кошти бюджетних організацій.

Практика фінансового управління і організації ефективного контролю за бюджетним процесом сформульована як норма бюджетного права “принцип єдності каси”, згідно з яким усі державні кошти зосереджено в одній касі і регулюються єдиним бухгалтерським обліком. При цьому основним правилом стає розподіл розпорядників і бухгалтерів, функції яких несумісні.

Розпорядниками бюджетних коштів у Російській Федерації є федеральні міністри або уповноважені ними особи, які приймають зобов'язання по видатках, у межах кредитів, що надані бюджетом, та готують розпорядження про сплату державних видатків. Після цього розпорядження про сплату надсилаються

розпорядниками державному бухгалтеру, який не залежить від міністерства, яке здійснює видатки.

Роль державного бухгалтера виконують федеральні казначейства, які мають центральні та місцеві підрозділи і власний бухгалтерський облік та звітність.

Державний казначей забезпечує здійснення надходжень, а також здійснює платежі та сплату державних видатків.

15.3.2. Казначейське виконання федерального бюджету за доходами

Виконання федерального бюджету здійснюється на основі відображення всіх операцій і коштів федерального бюджету в системі балансових рахунків Федерального казначейства. Право відкриття і закриття рахунків федерального бюджету, визначення їх режиму належить Федеральному казначейству. У Центральному банку Росії відкрито Єдиний казначейський рахунок Федерального казначейства.

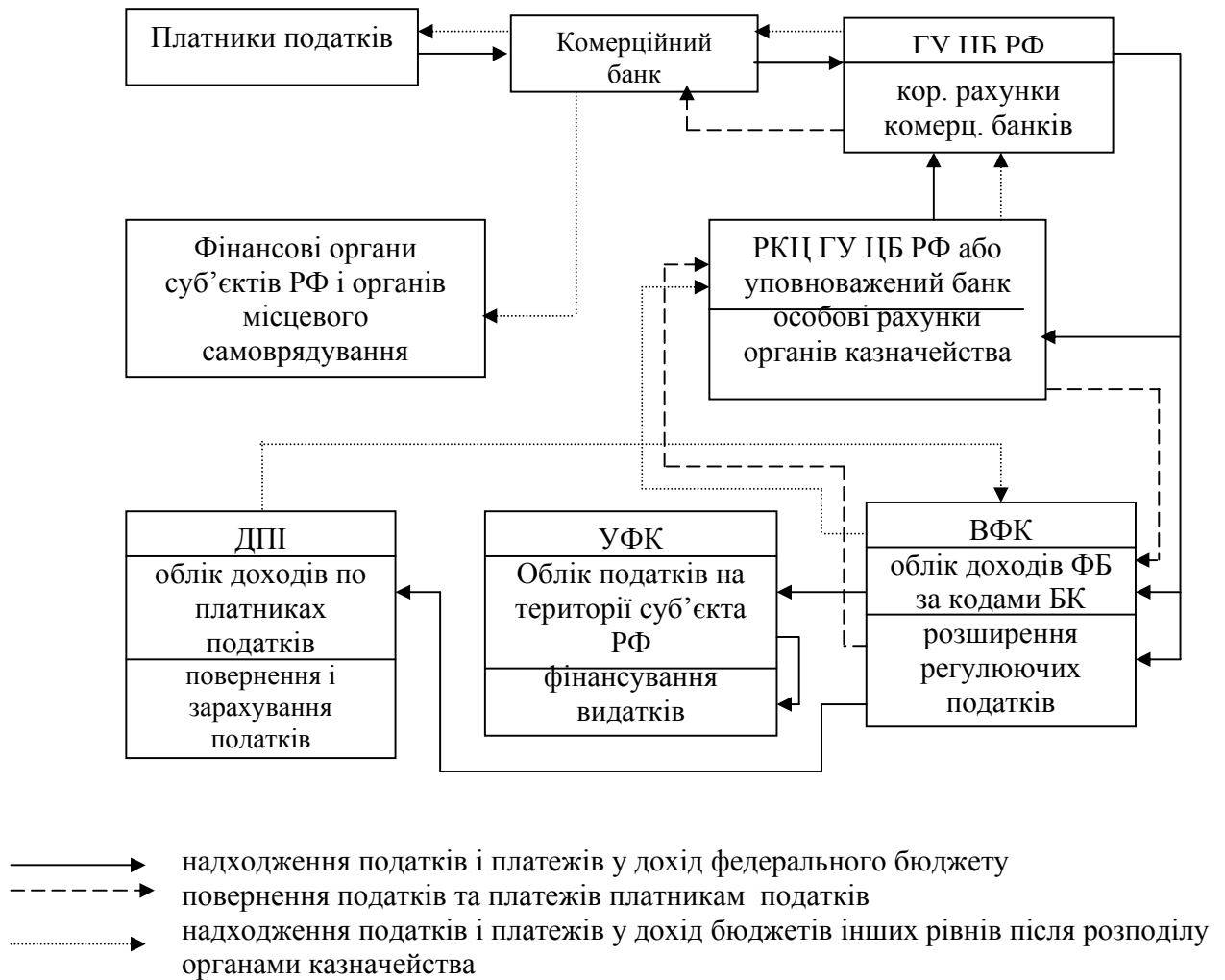
З метою управління коштами федерального бюджету, державним боргом і здійснення платежів Федеральному казначейству надано право відкривати і закривати інші рахунки федерального бюджету. Рахунки Федерального казначейства у Банку Росії і кредитних установах ведуться на підставі договорів.

Виконання бюджетів органами федерального казначейства здійснюється на основі закону про федеральний бюджет на відповідний рік і охоплює два паралельно здійснюваних процеси: виконання бюджету за доходами та виконання бюджету за видатками.

Виконання федерального бюджету за доходами передбачає;

- перерахування і зарахування доходів федерального бюджету на Єдиний рахунок федерального бюджету;
- розподіл відповідно до затверджених федеральним бюджетом федеральних регулюючих податків;
- повернення зайво сплачених сум податків;
- облік доходів федерального бюджету і звітності про доходи федерального бюджету згідно з бюджетною класифікацією Російської Федерації.

Дохідна частина бюджету будь-якого рівня виконується на основі поступлень податкових та неподаткових платежів, які сплачуються юридичними та фізичними особами відповідно до чинного податкового законодавства. У процесі формування доходів бюджету задіяні три групи учасників: платники податків, банки, органи федерального казначейства. Порядок їх взаємодії наведено на рис. 15.1.

Рис. 15.1. Організація касового виконання федерального бюджету за доходами.

Платники податків за встановленим порядком оформляють і подають у банк платіжні документи на перерахування податків і платежів. Комерційні банки, де відкриті рахунки платників податків, і установи Центрального банку Росії, де відкриті кореспондентські рахунки комерційних банків, здійснюють безготівкові розрахунки між платниками і отримувачами податків і платежів. Отримувачами доходів виступають органи федерального казначейства на території.

Відділення федерального казначейства здійснюють облік сум податків і платежів відповідно до кодів Бюджетної класифікації, а також формують і подають до управлінь щоденний звіт про суми доходів, що поступили до федерального бюджету. Усі суми податків, що поступили до казначейства, повинні бути розподілені між бюджетами різних рівнів відповідно до затверджених нормативів. Відділення федерального казначейства готує платіжні доручення, в яких платником засобів виступає казначейство, а отримувачем – фінансовий орган від імені виконуваного бюджету. Разом з тим за результатами

поступлень ВФК щоденно передають територіальній податковій інспекції зведений реєстр і копії платіжних документів.

Державна податкова інспекція (ДПІ) перевіряє правильність і своєчасність податкових поступлень за кожним платником. У випадку переплати податку платник звертається до ДПІ з листом про повернення. ДПІ оформляє Заключення про зарахування в оплату недоперерахованих або повернення сум податків і передає для виконання органу федерального казначейства. Казначейство зобов'язане виконати заклучення і оформити в установленому порядку чек або платіжне доручення на повернення або зарахування податку. Усі операції щодо повернення і зарахування здійснюються банком в межах залишку коштів на рахунку казначейства і відображаються у виписці по рахунку.

Доходи, зібрані на території, з особових рахунків відділень федерального казначейства, які є транзитними, поступають на особовий рахунок управління і далі до Головного управління федерального казначейства. Таким чином, облік виконання федерального бюджету за доходами здійснюється щоденно протягом фінансового року, який завершується, як правило, 4-5 січня. При цьому всі особові рахунки доходів органів федерального казначейства “обнулюються”, а всі доходи акумулюються на єдиному рахунку і будуть використані для операцій у наступному фінансовому році.

Федеральне казначейство реєструє всі операції, що пов'язані з надходженням у федеральний бюджет доходів і надходжень із джерел фінансування дефіциту федерального бюджету, в Головній книзі Федерального казначейства.

Дані Головної книги казначейства є основою для формування звітів про виконання федерального бюджету.

15.3.2. Організація казначейського виконання федерального бюджету за видатками

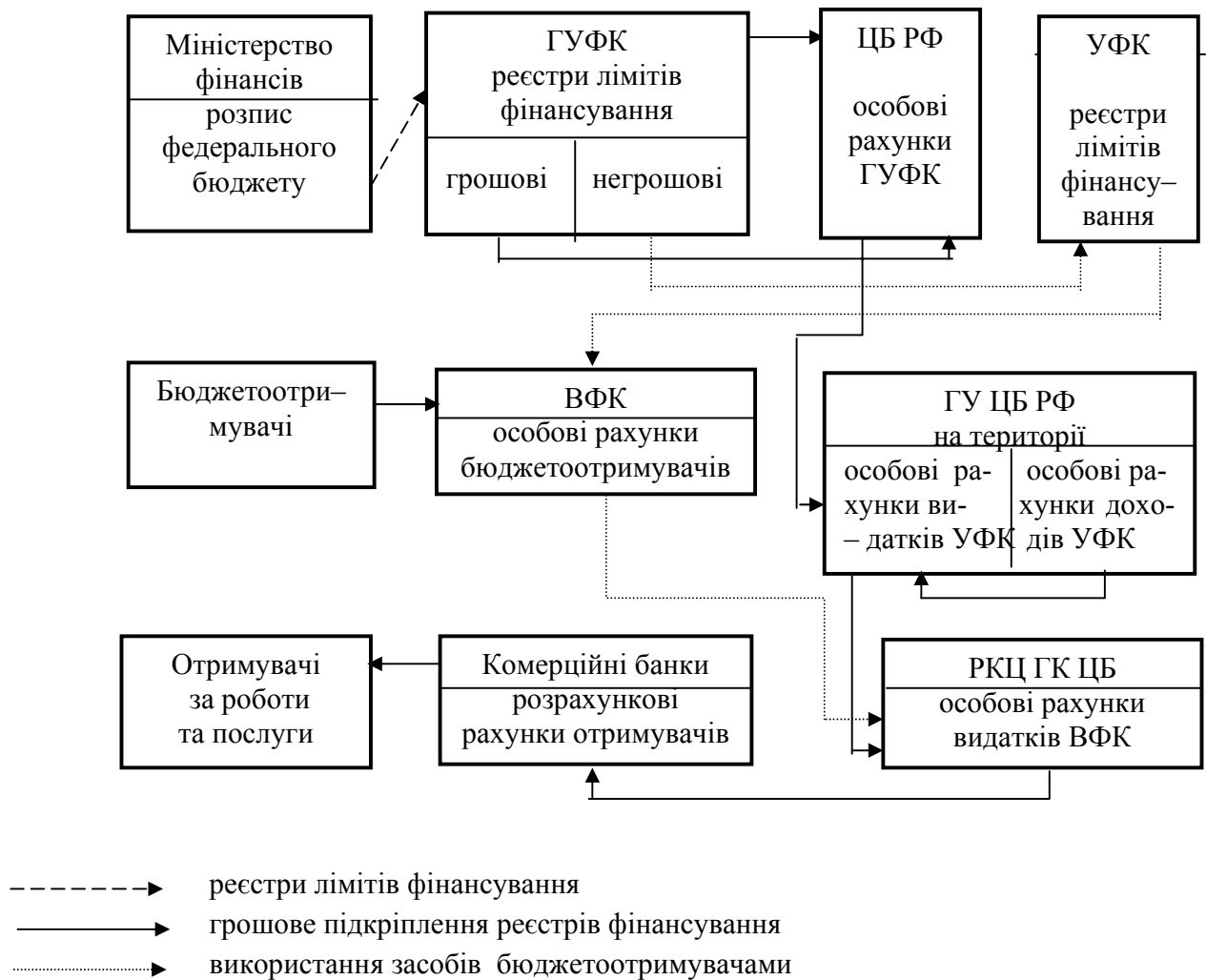
Виконання федерального бюджету за видатками здійснюється з використанням особових рахунків бюджетних коштів, що відкриваються в єдиному обліковому реєстрі Федерального казначейства.

Процедура касового виконання бюджету полягає у списанні бюджетних коштів із рахунку органу Федерального казначейства з відображенням цієї операції на особистому рахунку бюджетотримувача. Таким чином, бюджетотримувач втрачає можливість змінити напрямок фінансування, визначений федеральним бюджетом і вищими розпорядниками бюджетних асигнувань.

Федеральне казначейство здійснює витрачання коштів федерального бюджету після перевірки відповідності складених платіжних та інших документів, необхідних для здійснення видатків, до затверджених кошторисів доходів і видатків бюджетних установ і доведених лімітів бюджетних зобов'язань. На

основі наданих отримувачем коштів федерального бюджету документів, Федеральне казначейство здійснює платіж, списавши кошти з Єдиного рахунку федерального бюджету і відобразивши виконану операцію на особовому рахунку. У процесі здійснення платежу відповідна сума грошових коштів списується на підставі розпорядження Федерального казначейства з Єдиного рахунку на користь фізичних і юридичних осіб.

Виконання федерального бюджету за видатками повністю залежить від обсягів доходів. Процес виконання федерального бюджету за видатками наведено на рис. 15.2.

Рис.15.2. Організація казначейського виконання федерального бюджету за видатками.

Зведений бюджетний розпис федерального бюджету складає Міністерство фінансів Російської Федерації. Затверджений зведений розпис федерального бюджету передається на виконання Федеральному казначейству і надсилається для інформації у Федеральні збори і Рахункову палату Російської Федерації. На

підставі зведеного бюджетного розпису федерального бюджету і асигнувань із федерального бюджету, орган, що виконує бюджет, у термін до 20 днів з дня затвердження зведеного бюджетного розпису доводить обсяги бюджетних асигнувань із федерального до нижчих розпорядників і одержувачів коштів через органи Федерального казначейства.

Можна виділити наступні стадії використання бюджетних коштів:

На **стадії санкціонування витрат** здійснюється встановлення і доведення до бюджетних установ лімітів бюджетних зобов'язань, у межах яких вони можуть приймати зобов'язання щодо здійснення витрат. Під **лімітом бюджетних зобов'язань** слід розуміти обсяг санкціонованих витрат або обсяг наданих державою прав на прийняття бюджетною установою зобов'язань, оплата яких буде здійснюватись за рахунок коштів федерального бюджету.

Ліміти бюджетних зобов'язань для головних розпорядників коштів федерального бюджету затверджуються Федеральним казначейством.

Розподіл бюджетних зобов'язань між розпорядниками і одержувачами коштів федерального бюджету затверджується головними розпорядниками коштів. Затвержені ліміти бюджетних коштів доводяться до нижчих розпорядників через Федеральне казначейство у формі повідомлень про ліміти бюджетних зобов'язань.

На **стадії фінансування витрат** бюджетні установи здійснюють витрачання коштів винятково в межах, визначених вищим розпорядником бюджетних асигнувань лімітів фінансування, що сформовані, виходячи із затвердженого розпису доходів і видатків федерального бюджету, а також із реального забезпечення видатків грошовими коштами відповідно до затверджених урядом Російської Федерації щомісячними лімітами фінансування. **Ліміт фінансування видатків** – це обсяг наданих державою бюджетній установі прав на оплату прийнятих нею в установленому порядку зобов'язань.

Розпорядники засобів федерального бюджету зобов'язані представити до управлінь розподіл лімітів фінансування по підвідомчих установах і організаціях. Управління формують реєстри фінансування за бюджетотримувачами і направляють їх для виконання до відділень на своїй території і до управлінь на території інших суб'єктів.

Отриманий органами казначейства реєстр ще не підтверджує факту фінансування. Ліміти, вказані у реєстрі, необхідно забезпечити грошовими засобами, зарахованими на особові рахунки видатків органів федерального казначейства. Це досягається або за рахунок доходів даної території, або з єдиного рахунку Головного управління федерального казначейства.

На **стадії касових витрат** здійснюється оплата прийнятих бюджетотримувачем в установленому порядку зобов'язань у межах доведеного ліміту фінансування. Оплата зобов'язань федерального бюджету щодо здійснення витрат проводиться на підставі документів, що подає одержувач коштів. Ці

документи повинні бути оформлені в установленому порядку і підтверджувати виконання бюджетних зобов'язань їх контрагентами.

Органи федерального казначейства виступають для бюджетних установ і отримувачів в ролі банків. У встановленому порядку бюджетотримувачі відкривають в органах казначейства особові рахунки, на які зараховуються виділені їм засоби федерального бюджету. Кожному бюджетотримувачу може бути відкрито декілька особових рахунків, на які зараховуються засоби за статтями економічної класифікації.

Для здійснення видатків бюджетотримувач оформляє розрахунково-платіжні документи, де реквізити платника заповнюються від імені казначейства. Реквізити отримувача, суму і призначення платежу з обов'язковим виділенням статті витрат за економічною класифікацією, визначає бюджетна установа і вказує їх у платіжному дорученні. Всі оформлені документи подаються до відділення федерального казначейства.

Відділення здійснюють поточний контроль за цільовим використанням засобів федерального бюджету бюджетотримувачами. Всі прийняті до виконання в відділення казначейства платіжні документи бюджетотримувачів представляються в банк від імені відділення і списуються з його особового рахунка видатків.

На кожній стадії виконання бюджету органи Федерального казначейства здійснюють контроль. **Особливість казначейської системи виконання бюджету** полягає власне в тому, що **банки** здійснюють операції за розрахунково-грошовими документами клієнта в межах залишку засобів на особовому рахунку і не контролюють призначення платежу; **органи федерального казначейства** - в межах залишку засобів за статтею економічної класифікації і здійснюють контроль щодо призначення платежу.

З метою координації і організації спільної роботи із забезпечення попереднього, поточного і наступного контролю за цільовим використанням коштів федерального бюджету, наказом міністра фінансів Російської Федерації затверджено порядок взаємодії Управління Федерального казначейства і Контрольно-ревізійного управління Міністерства фінансів. Взаємодія управлінь Федерального казначейства і контрольно-ревізійних управлінь полягає в інформаційному обміні, співробітництві під час планування і організації контрольної роботи, реалізації матеріалів ревізій і перевірок.

Контрольні запитання:

- 1. З якою метою створюються національні казначейства?*
- 2. Які сектори охоплює діяльність казначейства Великобританії?*
- 3. Охарактеризуйте структуру казначейства Франції*
- 4. Які функції покладаються на казначейство Франції?*
- 5. Опишіть структуру та функції Державного казначейства Латвійської Республіки*
- 6. Як здійснюється касове виконання державного бюджету Державним казначейством Латвійської Республіки?*
- 7. Охарактеризуйте діяльність казначейства Австрії щодо касового виконання державного бюджету*
- 8. Які функції та завдання Державного казначейства США*
- 9. Як здійснюється розподіл бюджетних повноважень у США?*

ФІНАНСОВИЙ СЛОВНИК КАЗНАЧЕЯ

А

Адміністративний контроль – це сукупність процедур, згідно яких керівництво органу Державного казначейства делегує свої повноваження між працівниками органу Державного казначейства таким чином, щоб жоден працівник або обмежена група працівників не змогли зосередити у своїх руках усі необхідні для здійснення повної операції повноважень (прийом, оплата, зберігання).

Активні рахунки призначаються для обліку активів бюджету за їх складом та розміщенням, **пасивні** - для обліку джерел бюджетних коштів за їх цільовим призначенням, **активно-пасивні** – поєднують ознаки активних і пасивних рахунків.

Активні угоди – угоди, за якими виникають зобов'язання у позичальників кредитів перед державою в результаті надання позик з бюджету за рахунок залучених державою коштів на фінансування інвестиційних проектів (рекредитування за рахунок залучених коштів) та угоди, якими оформлюються вимоги держави до позичальників, в разі взяття державою боргових зобов'язань перед кредиторами в результаті вступу в силу державних гарантій або визнання державою боргів інших юридичних осіб.

Анулювання боргу – відмова держави від усіх зобов'язань щодо раніше випущених позик. Може бути зумовлене фінансовою неспроможністю держави або політичними мотивами.

Б

Балансові рахунки призначені для здійснення синтетичного обліку і забезпечення інформації про операції, які виконуються органами фінансової системи при виконанні бюджетів, та їх відображення у фінансовій звітності.

Банк одержувача - банк, де є рахунок одержувача платежу.

Банк платника – банк, де є рахунок платника.

Банк-посередник – банк, що виконує передачу інформації (здебільшого даних щодо розрахунку) від банку платника до банку одержувача.

Банківський день у СЕП- позначений календарною датою проміжок часу, протягом якого виконуються технологічні операції, пов'язані з проведенням розрахункових документів в електронному вигляді через СЕП, за умови, що підсумки розрахунків за цими документами відображаються на кореспондентських рахунках банків у територіальному управлінні Національного банку України на ту саму дату.

Безготівкові розрахунки – це платежі, що здійснюються як у вигляді

матеріального обігу паперових документів, так і у вигляді магнітних записів, магнітного зчитування, руху електронних повідомлень.

Боргові угоди – угоди, за якими виникають боргові зобов'язання держави в результаті державного запозичення або вступу в силу державних гарантій та іншими шляхами, передбаченими законодавством України.

Бухгалтерський контроль - це сукупність процедур, що дають змогу забезпечити збереження активів бюджетів та достовірність звітності, що складається на основі даних, отриманих від підрозділів, які відповідають за проведення конкретних операцій.

Бухгалтерський облік забезпечує своєчасне та повне відображення всіх операцій органів Державного казначейства та надання користувачам інформації про стан активів та зобов'язань, результати виконання бюджетів та їх змін. На основі даних бухгалтерського обліку складається фінансова звітність. Успішне виконання державного та місцевих бюджетів може бути забезпечене лише за чіткої організації бухгалтерського обліку, який в контексті сказаного (тобто виконання бюджету) прийнято називати бюджетним обліком.

Бухгалтерський облік в органах Державного казначейства – це складова системи обліку, що включає сукупність правил, методик та процедур обліку для виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та обміну інформацією про операції в органах Державного казначейства та передачі її зовнішнім користувачам для прийняття управлінських рішень. На основі даних бухгалтерського обліку складається фінансова звітність про виконання бюджетів.

Бюджетне асигнування – повноваження, надане розпоряднику бюджетних коштів відповідно до бюджетного призначення на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів з конкретною метою в процесі виконання бюджету.

Бюджетне зобов'язання – будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, згідно з якими необхідно здійснити платежі протягом цього ж періоду або в майбутньому.

Бюджетний запит – документ, підготовлений розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції з відповідними обґрунтуваннями щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для його діяльності на наступний бюджетний період.

Бюджетна класифікація - єдине систематизоване згрупування доходів, видатків (в тому числі кредитування за вирахуванням погашення) та фінансування бюджету за ознаками економічної сутності, функціональної діяльності, організаційного устрою та іншими ознаками відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів.

Бюджетний облік як складова єдиного економічного обліку є науково обґрунтованою системою спостереження, відображення, узагальнення та контролю за кількісними та якісними показниками виконання бюджету. Більшість важливих рішень, незалежно від їх суті, базуються на фінансових розрахунках. Облік забезпечує ці розрахунки потрібною інформацією та дає аналітичну орієнтацію щодо можливих чинників та наслідків розглядуваних альтернатив.

Бюджетне планування – це централізований розподіл та перерозподіл валового внутрішнього продукту і національного доходу по всіх ланках бюджетної системи та видах фінансових планів на підставі Державної програми економічного і соціального розвитку держави.

Бюджетним правопорушенням визнається недотримання учасником бюджетного процесу встановленого Бюджетним кодексом та іншими нормативно-правовими актами порядку складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету чи звіту про виконання бюджету.

Бюджетне призначення – повноваження, надане головному розпоряднику бюджетних коштів Бюджетним кодексом, законом про Державний бюджет України або рішенням про місцевий бюджет, що має кількісні та часові обмеження та дозволяє надавати бюджетні асигнування.

Бюджетне прогнозування – визначення вірогідних показників доходів і видатків бюджету на перспективу. Це науково-аналітична стадія розробки бюджету, в процесі якої формується концепція, шляхи її вирішення і основні цілі, які повинні бути досягнуті.

Бюджетний процес - це регламентована нормами права діяльність, пов'язана зі складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що складають бюджетну систему України.

Бюджетний розпис - це документ, в якому встановлюється розподіл доходів та фінансування бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів по певних періодах року відповідно до бюджетної класифікації.

Він є оперативним планом виконання державного бюджету, на підставі якого відкриваються асигнування, перераховуються кошти місцевим бюджетам, розпорядникам коштів, зараховуються кошти на реєстраційні рахунки в казначействах, тобто здійснюється весь процес перерахування коштів і оплати рахунків, а також контроль за виконанням бюджету.

В

Вибіркова ревізія – це перевірка певної частини первинних документів за певний проміжок часу. Як правило, перевіряють один місяць у кварталі, при виявленні порушень переходять до суцільної ревізії.

Видатки бюджету – це кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум.

Видатки розвитку або капітальні видатки - це видатки, що забезпечують інноваційну й інвестиційну діяльність, зокрема фінансування капітальних вкладень виробничого і невиробничого призначення; фінансування структурної перебудови народного господарства; кошти, що надаються як бюджетні позички на інвестиційні цілі юридичним особам; видатки, при здійсненні яких створюється або збільшується майно, що знаходиться у власності держави або органів місцевого самоврядування; субвенції та інші видатки, пов'язані з розширеним відтворенням.

Виділені бюджетні асигнування – це право, надане розпорядникам бюджетних коштів щодо розподілу між підвідомчими структурами виділених бюджетних асигнувань загального фонду державного бюджету та/або на використання бюджетних призначень, які повинні бути підкріплені бюджетними коштами органами Державного казначейства. Механізм підкріплення коштами визначається Державним казначейством.

Виконання бюджетів - забезпечення своєчасного і повного надходження запланованих доходів у цілому і за кожним джерелом, а також своєчасного, повного і безперервного фінансування передбачених бюджетами заходів.

Виконати бюджет за доходами означає мобілізувати надходження податків, зборів (обов'язкових платежів) і розподілити їх за рівнями бюджетної системи відповідно до чинного законодавства.

Виконати бюджет за видатками означає профінансувати видатки, передбачені в бюджеті, відповідно до бюджетного розпису.

Відстрочення погашення позик – провадиться, коли випуск нових позик використовується на обслуговування раніше випущених позик

Внутрішній державний борг - сукупність зобов'язань держави перед резидентами (заборгованість держави всім громадянам, які тримають внутрішні державні облигації). Державний внутрішній борг складається із заборгованості, що виникає щорічно за новими борговими зобов'язаннями уряду. Він формується в результаті випуску державних цінних паперів, отримання кредитів та виникнення інших боргових зобов'язань.

Внутрішній казначейський контроль - сукупність процедур, які забезпечують достовірність та повноту інформації, яка передається керівництву Державного казначейства, дотримання положень нормативних актів при здійсненні операцій щодо виконання бюджетів.

Внутрішній контроль – оперативні заходи, що проводяться самою організацією. Він доповнює макроекономічну стратегію, розроблену центральними органами.

Г

Головні розпорядники бюджетних коштів – бюджетні установи в особі їх керівників, які отримують повноваження шляхом встановлення бюджетних призначень.

Грошовий переказ – остаточне урегулювання боргових зобов'язань між економічними агентами (передача грошей платником одержувачу).

Д

Дебетні картки – призначені для отримання готівки в банківських автоматах або купівлі товару з розрахунком через електронні термінали. Гроші при цьому списуються з рахунку власника картки в банку.

Дебетовий документ – це платіжна вимога, за якою клієнт “банку А” доручає списати кошти з рахунку клієнта “банку Б” на свою користь. На поточний момент дебетові документи становлять не більше 1% від загальної кількості платежів.

Депозитні суми – кошти, які надходять у тимчасове розпорядження бюджетних установ і організацій і з настанням відповідних умов підлягають поверненню;

Державний борг за своєю економічною сутністю визначає економічні відносини держави як позичальника з її кредиторами (резидентами та нерезидентами) з приводу перерозподілу частини вартості валового внутрішнього продукту на умовах строковості, платності та повернення.

Державне внутрішнє запозичення здійснюється шляхом укладання угод з резидентами України про позику та випуск державних цінних паперів, що розміщуються на внутрішньому ринку;

Державна гарантія - зобов'язання держави в особі Кабінету Міністрів України, що діє через Міністерство фінансів України, повністю або частково виконати платежі на користь кредитора у випадку невиконання позичальником, іншим ніж Україна, зобов'язань щодо повернення грошових коштів на умовах строковості та платності.

Державні доходи - це сукупність різних видів грошових надходжень до фондів держави, що використовуються нею для виконання її завдань і функцій.

Державні запозичення - залучення державою в особі Кабінету Міністрів України, через Міністерство фінансів України грошових коштів, іншого майна та майнових прав, яке передбачає прийняття зобов'язань щодо грошових коштів на умовах строковості, платності та повернення.

Державне зовнішнє запозичення - державне запозичення, що здійснюється шляхом укладання з нерезидентами України угод про позику та випуск державних цінних паперів, що розміщуються на зовнішньому ринку.

Державні цільові фонди – це грошові відносини з приводу розподілу та перерозподілу вартості суспільного продукту та частини національного багатства, пов’язаних з формуванням фінансових ресурсів в розпорядженні держави та використанням державних коштів для забезпечення розширеного відтворення, задоволення соціально-культурних потреб суспільства, матеріального стимулювання членів суспільства щодо пенсійного, соціального захисту населення, розвитку науково-технічного потенціалу держави.

Децентралізовані кошти - це доходи, які залишаються у розпорядженні державних підприємств, установ, організацій при розподілі та перерозподілі валового внутрішнього продукту і формуються, головним чином, за рахунок їх прибутку.

Доходи бюджету – усі податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, дарунки, гранти).

Дотація вирівнювання – міжбюджетний трансферт на вирівнювання доходної спроможності бюджету, який його отримує;

Е

“Електронні гаманці” - призначені для використання готівкових коштів, внесених на саму картку, при оплаті за товари або послуги.

Електронні документи – розрахункові документи, повідомлення визначеного формату, які містять встановлені реквізити і несуть інформацію про перерахування коштів у вигляді файлу при передачі електронною поштою.

Є

Єдиний казначейський рахунок - це система бюджетних рахунків органів державного казначейства, що відкриті в органах казначейства за відповідними балансовими рахунками, на які зараховуються податки, збори, інші обов’язкові платежі державного та місцевих бюджетів та надходження з інших джерел, і з яких органами Державного казначейства здійснюються платежі безпосередньо на користь суб’єктів господарської діяльності, які виконали роботи або надали послуги розпорядникам бюджетних коштів.

З

Засоби телекомунікації - засоби передачі даних, що включають апаратуру зв’язку та програмне забезпечення, що служать для обміну інформацією про платежі та іншими контрольними повідомленнями між відправником, обробником

та отримувачем інформації.

Зведені особові рахунки - рахунки, які відкриваються в органах Державного казначейства головним розпорядникам бюджетних коштів для зарахування виділених асигнувань державного бюджету без зазначення кодів бюджетної класифікації видатків і подальшого їх зарахування на особові та реєстраційні рахунки.

Зобов'язання (відповідно до п.8 ст. 2 Бюджетного кодексу) – це будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, стосовно яких необхідно виконати платежі протягом цього ж періоду або у майбутньому.

Зовнішній державний борг – сукупність боргових зобов'язань держави, що виникли в результаті запозичення держави на зовнішньому ринку.

Зовнішній контроль – контрольні заходи, які здійснюються ззовні та охоплюють усю систему державних органів, а тому можуть сприйматися як макрозаходи.

К

Казначейські зобов'язання - цінні папери на пред'явника, що розповсюджуються тільки на добровільних засадах серед населення, засвідчують внесення їхніми власниками грошових коштів до бюджету і дають право на одержання фінансового доходу. В Україні казначейські зобов'язання поки що не випускаються. Дефіцит державного бюджету покривається за рахунок випуску облігацій внутрішньої державної позики.

Кліринг – це процес передачі, перевірки і в деяких випадках підтвердження платіжних доручень або доручень на трансферт цінних паперів, що здійснюється до розрахунку. Кліринг може включати також операції щодо взаємного заліку платіжних і трансфертних доручень та визначення остаточного розрахункового сальдо.

Комбінована ревізія передбачає перевірку одних учасників суцільним методом, а інших – вибірковою, що дозволяє ревізувати (охопити) великі об'єкти з великим документооборотом, які здійснюють крупні господарські операції.

Комплексна ревізія являється найбільш повною, охоплює усі сторони діяльності підконтрольного підприємства, організації, установи, господарську і фінансову діяльність суб'єкта контролю, питання збереження і ефективного використання фінансових ресурсів, якості та стану бухгалтерського обліку та звітності. Для перевірки вузьких технічних і технологічних питань до ревізії залучаються відповідні спеціалісти, що дозволяє забезпечити ефективність і повноту її результатів.

Конверсія – одностороння зміна доходності позики, коли держава заявляє

про зниження для кредиторів дохідності по позиках, отриманих державою.

Конкурентна заявка - передбачає придбання облігацій за встановленою ціною або фіксованим рівнем дохідності.

Консолідація – зміна умов обертання позик в частині терміну їх погашення, тобто рішення про перенесення дати виплати по зобов'язаннях на пізніший термін.

Консолідований кореспондентський рахунок – це об'єднання коштів кількох банківських установ із наданням можливостей спільного їх використання. Ця консолідація коштів реалізована за таким **принципом**: в ОДБ ОПЕРУ ведеться один коррахунок (і один відповідний йому “нічний” рахунок).

Кореспондентським називається рахунок, який відкривається комерційному банку-юридичній особі.

Кореспондентські стосунки (відносини) – проведення операцій з рахунками в одному банку за дорученням іншого банку.

Кошик доходів бюджетів місцевого самоврядування – це податки і збори (обов'язкові платежі), що закріплені Кодексом на постійній основі за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів.

Кошторис бюджетних установ - основний плановий документ, який надає повноваження бюджетній установі щодо отримання доходів і здійснення видатків, визначає обсяг і спрямування коштів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення цілей, визначених на бюджетний період відповідно до бюджетних призначень.

Кредитні картки – пов'язані з відкриттям кредитної лінії в банку, що дає можливість власнику користуватися кредитом при купівлі товарів і при отриманні касових позик.

Кредитовий документ – це платіжне доручення, за яким клієнт “банку А” доручає перерахувати кошти на рахунок клієнта “банку Б”. Такий зразок документа є найбільш поширеним типом документів у СЕП. Напрямок перерахування коштів збігається з напрямком руху документа.

М

Меморіальні документи - це документи, що використовуються для безготівкових перерахувань з рахунку на рахунок у межах управлінь Державного казначейства, а також для документального підтвердження зазначених операцій. До їх складу входять меморіальні ордери, платіжні доручення, платіжні вимоги-доручення, акредитиви, векселі, інкасові доручення (розпорядження), чеки.

Міжбюджетні відносини – це відносини між державою, Автономною Республікою Крим та місцевим самоврядуванням щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій,

передбачених Конституцією України та законами України.

Місцевими бюджетами визнаються бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування. До складу бюджетів місцевого самоврядування відносять бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань.

Н

Нагляд проводиться контролюючими органами за економічними суб'єктами, що отримали ліцензію на певний вид фінансової діяльності: страхову, інвестиційну, банківську тощо. Він передбачає контроль за дотриманням встановлених правил і нормативів, порушення яких призводить до відкликання ліцензії.

Наступний (ретроспективний) фінансовий контроль здійснюється шляхом аналізу і ревізії бухгалтерської і фінансової звітності після закінчення звітного періоду (за підсумками місяця, кварталу, року). Він характеризується поглибленим вивченням фінансової діяльності за попередній період, дає змогу масштабно оцінити позитивні та негативні сторони фінансової діяльності суб'єктів господарювання, розробляти заходи щодо їх усунення.

Неконкурентна заявка - зводиться до придбання облігацій за середньозваженою ціною аукціону або середньозваженим рівнем доходності.

Новація – домовленість між позичальником і кредитором щодо заміни зобов'язання по певному фінансовому кредиту іншим зобов'язанням.

О

Облігація - це цінний папір, що засвідчує внесення її власником коштів до Державного бюджету і підтверджує зобов'язання уряду відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного паперу в передбачений у ньому строк із виплатою попередньо визначеного доходу, якщо це передбачається умовами випуску.

Облікова політика Державного казначейства – це сукупність визначених у межах чинного законодавства принципів, методів і процедур, що використовуються Державним казначейством для складання та подання фінансової звітності про виконання бюджетів.

Обмін облігацій за регресивним співвідношенням – кілька раніше випущених облігацій прирівнюються до однієї нової облігації.

Обслуговування боргу - це комплекс заходів держави з погашених позик, виплати процентів за ними, уточнення і змін умов погашених позик. **Проценти** - це дохід, що сплачується на користь кредитора за умовами угоди про позику або про випуск державних цінних паперів.

Обстеження охоплює окремі сторони діяльності підприємств і установ. У процесі обстеження можуть здійснюватися певні виміри виконаних робіт, витрачання матеріалів, палива, енергії. Обстеження може проводитись також через опитування, спостереження тощо. Характерним для обстеження є використання прийомів зіставлення фактичного стану справ з нормативним.

Одержувачі бюджетних коштів - це підприємства і госпрозрахункові організації, громадські та інші організації, що не мають статусу бюджетної установи, які одержують кошти з бюджету як фінансову підтримку або уповноважені органами державної влади на виконання загальнодержавних програм, надання послуг безпосередньо через розпорядників.

Операційний день – частина робочого дня банківської установи, регламентована внутрішнім режимом її роботи, у межах якої банківська установа має змогу здійснювати передавання, оброблення та приймання розрахункових документів в електронному вигляді.

Операційний час – регламентований внутрішнім режимом роботи банківської установи час роботи з клієнтами (у межах операційного дня), особливість якого полягає в тому, що всі розрахункові документи, прийняті банківською установою протягом цього часу, мають бути виконані (оброблені, передані в банк одержувача (платника), оформлені бухгалтерськими проведеннями за відповідними рахунками) у той самий робочий день.

Особові рахунки – рахунки, які відкриваються в органах Державного казначейства розпорядникам бюджетних коштів (крім розпорядників III ступеня) для зарахування коштів, що підлягають подальшому розподілу та перерахуванню конкретному розпоряднику (одержувачу) коштів бюджету.

Остаточний розрахунок – розрахунок за зобов'язаннями між двома сторонами шляхом безумовного переказу цінностей (крім готівкових і кредитних засобів) з одного рахунку на інший, що здійснюється через розрахункові установи. Якщо перекази набувають форми безумовного кредитування рахунків у центральному банку, то такий переказ можна назвати “остаточним розрахунком”, оскільки, з погляду економіки, він здійснюється з використанням банківських зобов'язань.

II

План рахунків бухгалтерського обліку по виконанню державного та місцевих бюджетів органами Державного казначейства – це систематизований перелік рахунків бухгалтерського обліку, що використовується для детальної та повної реєстрації всіх фінансових операцій і забезпечення потреб складання фінансової звітності згідно з вимогами бюджетного процесу на відповідний бюджетний рік.

Плата за користування бюджетними коштами – здійснення платежів

до державного бюджету позичальниками за користування бюджетними коштами (сплата відсотків, комісій тощо), що були надані з державного бюджету у вигляді позик за рахунок залучених коштів.

Плата за надання позик та/або гарантій – здійснення платежів до державного бюджету позичальниками за надання державних гарантій та позик, що були надані з державного бюджету за рахунок залучених коштів.

Платіж – переказ грошової вимоги, що здійснюється платником на особу, прийнятну для одержувача. Як правило, вимоги мають форму банкнот чи залишків на рахунках у фінансових закладах або в центральному банку.

Платіжна система – набір платіжних інструментів, банківських процедур і, як правило, міжбанківських систем переказу коштів, поєднання яких забезпечує грошовий обіг, разом з інституційними та організаційними правилами та процедурами, що регламентують використання цих інструментів та механізмів.

Платіжні інструменти - це інструменти, які забезпечують переміщення вартості в грошовій формі між фінансовими і нефінансовими агентами. До них належать розмінна монета і паперові гроші, а також безготівкові засоби розрахунків, включаючи електронні гроші. Кожна платіжна операція потребує певних платіжних інструментів, які відповідають її термінам та умовам. У міжбанківських розрахунках платіжний інструмент – це доручення банку перевести кошти з рахунку одного клієнта на рахунок іншого, що може передаватися в електронній формі (каналами звукового чи інформаційного зв'язку) або на папері.

Платник – особа, яка бажає сплатити гроші одержувачу платежу.

Перевірка проводиться по окремих питаннях фінансово-господарської діяльності на основі бухгалтерських документів. У процесі перевірки виявляються порушення фінансової дисципліни і вживаються заходи щодо їх усунення.

Переказ (вхідний) – це процес передачі накопичених платіжних інструкцій від відправника до платіжної системи для їх обробки. Здебільшого вхідний переказ виконується з використанням надійних та захищених мереж зв'язку, що можуть включати кабельні, радіо-та супутникові мережі, які забезпечують безпосереднє доставляння повідомлень до відповідного центру обробки.

Переказ (вихідний) - доставлення платіжних документів, що пройшли кліринг і були відсортовані, отримувачам.

Повна ревізія передбачає перевірку всіх сторін фінансово-господарської діяльності об'єкта контролю. Характеризується загальним глибоким вивченням фінансового боку діяльності організації, максимально можливим застосуванням різних методів контролю.

Погашення боргу - виконання боргових зобов'язань перед кредиторами щодо сплати основної суми боргу, тобто суми позики, визначеної угодою про позики або номінальної вартості державних цінних паперів.

Позабалансові рахунки – рахунки, що використовуються для обліку цінностей та документів, які не належать ні до активів, ні до пасивів, зокрема: розрахункових документів, які не оплачені в строк.

Позабюджетні кошти – всі кошти, які бюджетні установи та організації отримують понад асигнування, що виділяються їм з державного та/або місцевих бюджетів. Позабюджетні кошти за принципом походження та використання поділяються на спеціальні кошти, суми за дорученнями, депозитні кошти та інші позабюджетні кошти. Вони використовуються суворо за цільовим призначенням.

Попередній (превентивний) фінансовий контроль проводиться до здійснення фінансових операцій і має велике значення для попередження порушень. Він передбачає оцінку обґрунтованості фінансових програм і прогнозів в процесі складання, розгляду і затвердження бюджетних планів всіх рівнів, кошторисів позабюджетних фондів – на основі оцінки обґрунтованості розподілу ВВП та інших макроекономічних показників розвитку економіки держави, на мікрорівні – в процесі розробки фінансових планів і кошторисів, кредитних і касових заявок, фінансових розділів бізнес-планів, складанні прогнозів балансів суб'єктів господарювання.

Попередній контроль органи казначейства здійснюють на етапі реєстрації зобов'язань розпорядників бюджетних коштів, у тому числі фінансових;

Поточний контроль здійснюється органами Державного казначейства у процесі оплати рахунків розпорядників бюджетних коштів та одержувачів.

Поточні видатки бюджетів - видатки, які забезпечують поточне функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування, бюджетних установ та організацій, надання державою міжбюджетних трансфертів іншим бюджетам і окремим галузям економіки у формі дотацій та субвенцій на поточне функціонування.

Поточний (оперативний) фінансовий контроль є органічною частиною оперативного фінансового управління й регулювання фінансово-господарської діяльності підприємств, організацій, установ, галузей економіки. Він проводиться в короткі проміжки часу в процесі здійснення фінансово-господарських операцій (перерахування податків, зборів, утворення фондів грошових коштів, здійснення виплат тощо). Опираючись на дані первинних документів оперативного і бухгалтерського обліку та інвентаризацій, поточний контроль дає змогу регулювати фінансові операції, що швидко змінюються, попереджувати збитки і втрати.

Прикладне програмне забезпечення – набір комп'ютерних програм, що дозволяють системі вирішувати конкретні задачі, які ставляться користувачами.

Програмне середовище (системне програмне забезпечення) – логічна частина електронно-обчислювального обладнання, яка необхідна для управління

процесорами та їх структурної побудови в електронній платіжній системі. Системне програмне забезпечення дозволяє комп'ютеру керувати своїми ресурсами для обробки даних та структурувати процес використання цих ресурсів прикладними програмними комплексами.

Програмні комплекси “Операційний день банку” - це програмне забезпечення, що обслуговує поточну внутрішньобанківську діяльність (бухгалтерський облік, обслуговування рахунків клієнтів тощо)).

Пропозиції про виділення асигнувань – це короткострокові планові показники, які регламентують виділення бюджетних асигнувань головним розпорядникам коштів державного бюджету на поточний період.

Прямі боргові зобов'язання – зобов'язання, що беруться державою, як безпосереднім позичальником, шляхом випуску державних цінних паперів, укладення угод про позику або іншими шляхами, передбаченими законодавством України, в тому числі в результаті отримання розпорядниками коштів державного бюджету, кредитів, залучених під державні гарантії.

Р

Рахунок – це спосіб групування фінансово-економічної інформації для її поточного відображення в бухгалтерському обліку і для здійснення контролю за рухом і станом коштів: за їх надходженням, зарахуванням і перерахуванням за призначенням.

Ревізія – це метод документального контролю за всією фінансово-господарською діяльністю підприємства, організації, установи за певний проміжок часу з метою встановлення законності здійснюваних операцій, їхньої доцільності та ефективності, перевірки дотримання фінансової дисципліни, правильності обліку й достовірності облікових і звітних даних.

Регістри синтетичного та аналітичного обліку операцій – це носії спеціального формату у вигляді відомостей, книг, журналів, карток обліку тощо. Їх призначення – хронологічне, систематичне чи комбіноване накопичення, групування та узагальнення інформації з первинних документів. Записи у регістрах бухгалтерського обліку здійснюються на підставі первинних облікових документів в момент здійснення операції.

Рєєстраційні рахунки - це рахунки, які відкриваються в органах Державного казначейства розпорядникам і одержувачам коштів державного та місцевих бюджетів як складові Єдиного казначейського рахунку для обліку операцій за коштами загального фонду відповідного бюджету.

Рефінансування державного боргу - погашення основної заборгованості і процентів за рахунок засобів, отриманих від розміщення нових позик.

Рішення про місцевий бюджет – нормативно-правовий акт Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи відповідної ради, виданий в установленому

законодавством України порядку, що містить затверджені повноваження відповідно Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевій державній адміністрації або виконавчому органу місцевого самоврядування здійснювати виконання місцевого бюджету протягом бюджетного періоду.

Розпорядники бюджетних коштів - бюджетні установи в особі їх керівників, уповноважені на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення видатків з бюджету.

Розпорядниками бюджетних коштів II ступеня є бюджетні установи в особі їх керівників, які уповноважені на отримання асигнувань, прийняття зобов'язань та здійснення виплат з бюджету на виконання функцій самої установи, яку вони очолюють, і на розподіл коштів для переказу розпорядникам III ступеня та безпосередньо підпорядкованим їм одержувачам.

Розпорядниками коштів III ступеня є бюджетні установи в особі їх керівників, які уповноважені на отримання асигнувань, прийняття зобов'язань та здійснення виплат з бюджету на виконання функцій самої установи, яку вони очолюють, і на розподіл коштів безпосередньо підпорядкованим їм одержувачам.

Розрахунок – завершення платежу (або виконання зобов'язання) однією або двома сторонами. Розрахунки можуть виконуватися різними методами: окремо для кожної трансакції (розрахунки на валовій основі) або один розрахунок за чистою сумою всіх трансакцій протягом певного періоду часу (розрахунки на чистій або компенсаційній основі). В інших випадках виконується одноразове дебетування або кредитування у розмірі різниці між загальною сумою кредиту та загальною сумою дебету.

Розрахунковий документ в електронному вигляді – документ визначеного формату, що містить установлені реквізити і несе інформацію про рух коштів, має форму електронних записів.

С

Секвестр – пропорційне зниження державних витрат за всіма статтями бюджету протягом часу, що залишається до закінчення поточного бюджетного року.

Сервісні угоди – угоди, за якими виникають неборгові зобов'язання по сплаті супутніх витрат, пов'язаних з оплатою банківських, посередницьких, юридичних та інших послуг, потреба в яких виникає при утворенні та управлінні державним боргом.

Середньозважена ціна аукціону - ціна, яка визначається при проведенні аукціону на підставі цін за конкурентними заявками за умови, що ці ціни за значенням більші або дорівнюють ціні відсотка.

Система електронних платежів Національного банку України (СЕП НБУ) - це загальнодержавна платіжна система, яка забезпечує здійснення

розрахунків в електронній формі між банківськими установами (та їх філіями), як за дорученням клієнтів банків, так і за зобов'язаннями банків один перед одним на території України.

Система захисту – сукупність правових і морально-етичних норм, організаційних (адміністративних) заходів та програмно-технічних засобів, які спрямовані на протидію загрозам для платіжної системи і метою яких є мінімізація можливих збитків користувачів і власників платіжної системи.

Спеціальні кошти – доходи бюджетних установ і організацій, які вони отримують від надання платних послуг, виконання робіт, реалізації продукції чи іншої діяльності, і використовуються за цільовим призначенням згідно з кошторисом;

Спеціальні реєстраційні рахунки – рахунки, які відкриваються розпорядникам коштів державного бюджету усіх ступенів та одержувачам коштів для обліку доходів і видатків, передбачених їхніми кошторисами у частині спеціального фонду.

Субвенції – міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному тим органом, який прийняв рішення про надання субвенції.

Субкореспондентським називається рахунок, який відкривається установі комерційного банку (філії, відділенню, управлінню), що не є юридичною особою.

Суми за дорученнями – кошти, які бюджетні установи та організації отримують від підприємств, установ, організацій, фізичних осіб та благодійних фондів для виконання певних доручень;

Суцільні ревізії передбачають перевірку усіх операцій на певній ділянці діяльності за весь підконтрольний період.

Т

Тематична ревізія проводиться в однотипних підприємствах, організаціях, установах по певному переліку питань, що дозволяє виявити типові недоліки або порушення і прийняти заходи до їх усунення. Вона дозволяє зосередитись лише на окремих аспектах діяльності.

Технічний коррахунок банку – це інформація в електронній формі, яка зберігається безпосередньо в тому програмному комплексі СЕП, котрий виконує обмін платіжними документами з цим банком (АРМ-2).

Трансакція – платіжна операція з використанням фінансових інструментів, подія або умова, зафіксована бухгалтерським записом.

У

Умовні (гарантовані) боргові зобов'язання – зобов'язання, що беруться безпосередньо юридичними особами та гарантуються державою, в тому числі

зобов'язання за кредитами МВФ, крім випадків їх безпосереднього спрямування до державного бюджету. До вступу в силу державних гарантій зазначені зобов'язання не враховуються в стані державного боргу та операції за ними не відображаються в показниках державного бюджету, крім випадків отримання таких кредитів розпорядниками. У разі вступу в силу державних гарантій умовні боргові зобов'язання переходять до прямих боргових зобов'язань та визнаються прямим державним боргом в сумі невиконаних позичальником в строк зобов'язань.

Уніфікація позик – об'єднання декількох раніше випущених позик. При цьому облігації та сертифікати раніше випущених позик обмінюються на облігації та сертифікати нової позики.

Управління державним боргом – виконання заходів по досягненню економії коштів державного бюджету з погашення та обслуговування державного боргу та поліпшення його структури (включаючи дострокове погашення боргових зобов'язань держави, зменшення ризиків, пов'язаних із борговим навантаженням тощо); проведення заходів по інформаційній та рейтинговій підтримці залучення коштів на ринках капіталів; оплата дорадчих послуг з питань управління державним боргом, в тому числі, управління ризиками, випуску та обігу похідних інструментів, впровадження сучасних засобів обробки інформації та зв'язку, створення інформаційно-аналітичної системи управління державним боргом.

Управлінський облік ведеться з метою забезпечення керівництва органів Державного казначейства оперативною фінансовою і не фінансовою інформацією у визначеній ними формі для планування, управління бюджетними коштами, оцінки і контролю використання бюджетних коштів. Управлінський облік ведеться органами Державного казначейства для забезпечення внутрішніх потреб в інформації, виходячи зі специфіки виконання бюджетів та особливостей діяльності.

Ф

Фінансовий контроль – це комплекс заходів, що вживаються законодавчими і виконавчими органами влади всіх рівнів, а також спеціально створених установ, для забезпечення законності та ефективності формування, володіння та використання фінансових ресурсів з метою захисту фінансових інтересів держави, місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання та громадян, а також успішного досягнення поставлених цілей у сфері фінансів.

Фінансова (бухгалтерська) звітність – це система взаємопов'язаних узагальнюючих показників, що відображають фінансовий стан бюджету та результати його виконання за звітний період

Ц

Централізовані кошти – кошти, які залишаються у розпорядженні держави в процесі розподілу валового внутрішнього продукту, та спрямовуються на формування централізованих грошових фондів Державного та місцевих бюджетів, Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, Державного фонду охорони праці, Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення та інші.

Центральний банк – державний банк, що реалізує валютну і грошово-кредитну політику уряду, здійснює грошову емісію, керує офіційними валютними резервами, є банкіром уряду та кредитно-фінансових установ.

Ціна відсікання - ціна, що встановлюється Міністерством фінансів України, нижче за яку конкурентні заявки не задовольняються.

Ч

Часткова ревізія проводиться для перевірки окремих сторін або учасників фінансово-господарської діяльності господарюючих суб'єктів. Проводиться з певного переліку питань за допомогою ознайомлення з окремими напрямками фінансової діяльності.